This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

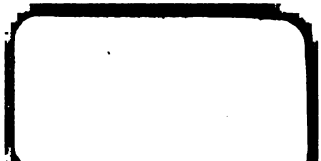

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK

XXX. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

OORSPRONKLYK VERZAMELD

DOOR

JACOBUS KOK.

DERTIGSTE DEEL.

V — W.

MET KAARTEN, PLAATEN en PORTRAITTEN.

PUBLIC LIBRARY

TE AMSTELDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCXCIII.

ГВИЧУА
ЬПВГІС
ВЕЛЛОВК

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

V.

VONK, (JOANNES) geboóren te *Amersfoort*, was eerst Proost der Kerke van *St. Marie* te *Utrecht*, en daar na te *Keulen*. Zijne uitſteekende bekwaamheden bezorgden hem de bevordering tot de waardigheid van Kanzelier van de Orde van het Gulden Vlies, en verkreeg hij, in die hoedanigheid, zitting in den Raad van Staate. Sedert bekleedde hij verſcheiden gewigtige Gezantſchappen, eerst van wegen Keizer KAREL DEN V, en vervolgens van deszelfs Zoone Koning PHILIPS DEN II. De laatstgenoemde ontbóódt hem na *Spanje*, om 'er den post van Voorzitter in den Raad der Nederlandſche zaaken te bekleeden. Voorts verſcheen hij, in den Jaare 1579, op de Vredehandeling van *Keulen*, en was, in den Jaare 1583, tegenwoordig op den Rijksdag te *Augsburg*. Twee jaaren daar na overleedt VONK, te *Mouſon*, in het Koninkrijk van *Arragón*.

Zie *Chron. Amersford.* BOR, *Nederlandſche Hiſtorie.*

VOOGD, (NICOLAAS DE) Burgemeester van *Arnhem*, bekleedde, in den Jaare 1618, den post van Afgevaardigde ter Vergaderinge der Algemeene Staaten wegens Gelderland, en verzelde, als zodanig, Prins MAURITS, in het gemelde jaar, op deszelfs reize na *Utrecht*, alwaar zeer gewigtige zaaken verhandeld wierden. Vervolgens was hij tegenwoordig bij de ondervraaging der gevangene Staatsleden HOGERBEETS en DE GROOT, en liet zich eindelijk gebruiken als een der vierentwintig Regteren van 's Lands Advokaat JOHAN VAN OLDENBARNEVELD.

VOOLWYK, (*De*) volgens zommigen de *Vogelwijk*, en naar het gevoelen van anderen, beter de *Voorwijk* genaamd, is een ſtuk Voorland van den Waterlandſchen Dijk, in 't Y, tegen over *Amſterdam* gelegen. Van ouds lag het onbedijkt. Hertog ALBREGT VAN SAXEN gaf, in den Jaare 1393, vrijheid tot het leggen van eenen Zomerdijk, aan de Ingelanden, van welke de meeste te *Amſterdam*, en de andere in Waterland woonden. Ook wierden, zedert, drie Heemraaden uit *Amſterdam*, en twee uit de Waterlandſche Ingelanden gekoozen. Op deeze vergunning ſteunt het Regt van Ambagtsheerlijkheid, welk de Stad, zedert, altoos over deeze ſtrook lands geoeffend heeft. Op den Zuidwesthoek daar van ſtaat de Galg, waar aan de misdaadigen, die binnen *Amſterdam* geregt zijn, gehangen worden, gelijk ook de Raden en Staaken, op welke de rompen en hoofden der gevonnisden worden ten toon geſteld. Een paalenhoofd, aan den Zuidoosthoek, bij den naam van *Schelvisckhoofd* bekend, dient om ſchuuring en diepte in het Y te bevorderen. Midden door de *Voolwijk* loopt een gegraaven vaart, ten dienſte van het Veer op *Rutſloot*. Aan den mond daar van ſtaat een Tolhuis, 't welk tevens tot eenen Herberg dient; het is de eenige wooning in de *Voolwijk*.

Zie J. WAGENAAR, *Beſchrijving van Amſterdam*.

VOORBURG, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het gedeelte van Holland, *Rhijnland* genaamd, niet verre van *'s Graavenhage*, aan de Delftſche Vliet of Trekvaart na de Hofplaats. Het Dorp is gewisſelijk eene der oudſte plaatzen in deezen oord; gelijk, onder andere, kan blijken uit de Gedenkſteenen met Latijnſche Opſchriften, en uit de Penningen, welke hier zijn opgegraaven, voornaamlijk in de fondamenten van den Ouden Burgt, welks uitgeſtrektheid, binnen zijne Graften, naar men wil, wel tien Morgens Lands zou beſlagen hebben. Volgens het algemeene gevoelen zou men hier het *Forum Adriani*, de *Marktplaats*, of het *Geregtshof*,

hof, van Keizer ADRIANUS moeten zoeken, en het Dorp, door verkorting en bijvoeging, daar van den naam ontleend hebben. Doch met de naamsafleidingen, welke men bij HALMA en andere Schrijvers aantreft, en zomm'ge van welke zeer benzelagtig zijn, zullen wij ons niet ophouden. *Voorburg* is een der fraaiſte Dorpen, die men, in eenigen oord, ten platten Lande, aantreft. Voor zestig jaaren telde men 'er driehonderd vierëntwintig Huizen. Zints dien tijd is hun getal niet verminderd. De voornaamſte derzelven ſtaan aan eene lange en breede ſtraat. De Kerk der Hervormden is een groot gebouw, pronkende met een fraaien Toren, welks Naald of Spits zeer dun toeloopt. Voorts heeft men 'er eene Franſche Kerk, die door twee Leeraaren wordt bediend, waar van men nergens, in eenig Hollandsch Dorp, een voorbeeld heeft. Het Franſche Kostſchool, hier geplaatst, is zeer vermaard. In de nabuurſchap van dit Dorp ziet men eene menigte Adelijke Sloten en Ridderlijke Hoffteden. De Ambagtsheerlijkheid, welker grond meestal beſtaat uit vrugtbaare Wei- en Bouwlanden, en waar van de uitgeſtrektheid op ruim achthonderd tweeëntachtig Morgens wordt begroot, behoort aan de Stad *Delft*; zij kogt dezelve, in den Jaare 1615, van den Prinſe VAN LIGNE, *Heere van Watſenaar*.

Zie BOXHORN, *Theatrum Holland.* VAN LEEUWEN, *Batavia Illuſtr.* ALTING, *Notitia German. Infer.* enz.

VOORHOUT, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in *Rhijnland*, ter wederzijde van de Trekvaart tuſschen de Steden *Haarlem* en *Leiden*, doch naast aan de laatstgenoemde Stad; van welke het Dorp bijkans achttienhonderd Roeden legt. Het Ambagt vinden wij begroot op dertienhonderd vijfënvijftig Morgens en tweehonderd tweeënvijftig Roeden Lands. Daar binnen leggen zeer veele Duinen, welke voormaals van Konijnen plagten te krielen, doch, zints een goed aantal jaren, tot groot voordeel der nabuurige Landen, daar van ontbloot gehouden worden. *Voorhout*, wil men, heeft zijnen

naam ontleend van een *Hout* of Bosch, daar het *voor* of tegen aan lag. Volgens de aloude Kronijken zou dit Bosch zeer groot geweest zijn, en zich heel tot *Haarlem* hebben uitgeſtrekt: zo dat men het Haarlemmerhout voor een overblijfzel daar van zoude moeten houden. Het Dorp, indien het *Foreholt*, in eenen Brief van den Jaare 1083 vermeld, het tegenwoordige *Voorhout* zij, is van hooge Oudheid. De Kerk, pronkende met een fraaien ſpitzen Toren, was eertijds eene Parochiekerk, aan den H. BARTHOLOMEUS toegewijd. Van hier dat de Kermis van het Dorp, nog heden, kort na den feestdag van dien Heilige gehouden worden. De Gemeente der Hervormden wordt bediend door haaren eigen Leeraar, dien zij, voormaals, met het nabuurig *Noordwijkerhout* plagt gemeen te hebben.

Zie VAN LEEUWEN, *Batavia Illuſtr.*

VOORHOUT, (JOHANNES) geboren, op den elfden November des Jaars 1647, aan den *Uithoorn*, aan den Amſtel, hadt tot Vader eenen Horologiemaaker; die zijnen Zoon, in 't eerst, in zijne handteering wilde opbrengen, doch naderhand deszelfs zucht voor de Schilderkunst beſpeurende, deeze roeping der Natuure volgde. Eerst oeffende hij zich onder KONSTANTYN VERBOUT, een bekwaam' Hiſtorieſchilder te *Gouda*, en vervolgens te *Amſterdam*, onder JOAN VAN NOORT, een Hiſtorie- en Portretſchilder. Elf jaaren als leerling gewerkt hebbende, begaf hij zich, in den Jaare 1670, in 't huwelijk. Twee jaaren daar naa, om de gewelddenaarijen der Franſchen te ontwijken, begaf hij zich na de *Fredrikſtad*, alwaar zijne Huisvrouw veele aanzienlijke en rijke bloedvrienden hadt. Geringen opgang, egter, maakte hier zijne kunst, en wierdt VOORHOUT, diensvolgens, te raade, zich met der woon na *Hamburg* te begeeven. Hier vervaardigde hij, door aanhoudenden vlijt, een aantal Kunsttafereelen; die hem, evenwel, niet zo veel voordeels aanbragten, als de kunst en vlijt, daar aan beſteed, wel zouden verdiend hebben. Het ſterfjaar van onzen Kunstſchilder is ons niet gebleeken.

Zie HOUBRAKEN.

VOORN,

VOORN, (*Het Land van*) eene vermaarde landſtreek in Zuidholland, hebbende de gedaante zo niet van een Eiland, immers van een Schiereiland; als wordende ten Noorden van de Maas, ten Zuiden van het Hollands Diep en Haringvliet, en ten Westen van de Noordzee beſpoeld. Het vermaarde *Goereeſche Gat* loopt digt langs dit Land. *Hellevoetſluis* legt aan dit Zeegat, 't welk van de grootſte, zelf van Oorlogſchepen kan bevaaren worden. Het *Gat van de Maaze*, insgelijks een Zeegat, hoewel voor kleinder Schepen, ſtrekt zich langs de andere, of de Noordzijde. De grond deezer landſtreeke is zeer vet en zwaar, en, diensvolgens, vrugtbaar in allerlei voortbrengzelen der aarde. Van ouds was *Voorn* een Souvereiniteit op zich zelve, welke door haare eigen afgezonderde Wetten, Inzettingen en Gewoonten beſtierd wierdt; hebbende haare eigen Overigheid, Landvoogden, Stadhouders en Souvereinen Raad, zijnde de Stadhouders van bijzondere Lastbrieven voorzien geweest. Van hier dat wij eenen volgreeks van *Heeren van Voorn* ontmoeten, beginnende met PELGRIM, jonger Zoone van DIRK DEN VI, Graave van Holland, die, in den Jaare 1140, of 1141, daar mede wierdt begiftigd, en eindigende met Vrouwe MARIA, na welker overlijden, in den Jaare 1482 voorgevallen, de Heerlijkheid kwam aan MAXIMILIAAN *van Oostenrijk*, die haar met de Graaflijkheid vereenigde.

De Regeering van *Voorn* beſtaat uit een Kollegie van Baljuw en Leenmannen. De Baljuw, die tevens Baljuw der Stad *Brielle*, en Opperdijkgraaf en Houtvester van den Lande van *Voorne* is, en zijn ampt zijn leeven lang bekleedt, heeft verſcheiden Stedehouders onder zich. De Leenmannen zijn tien in getal. Het Kollegie vergadert gemeenlijk alle Maandagen in een der Vertrekken van het Stadshuis in den *Briel*. Voorts is over het Land van *Voorn* een Raad en Algemeen Rentmeester der Domeinen van hun Edele Groot Mogende, die veel gezags heeft. Van de aloude onafhanklijkheid deezes Landſchaps beſpeurt men nog een overblijfzel, in den *Algemeenen Dagvaart*, welke, jaarlijks, in de maand Junij gehouden wordt, in de Raad- of Vroedſchapskamer op het Stadshuis der Stad *Briele*. Zij beſtaat uit den Baljuw van

Voorn, den Raad en Algemeenen Rentmeester der Domeinen, vier Leden der Vroedſchap van *Briele*, en de Ingelanden of breedſte Geërfden; voor hoedanigen hier gehouden worden, die ten minſte honderd Gemeten Lands bezitten, of honderdvijftig Guldens in de gewoone Verpondingen opbrengen. In de Vergadering van den Jaare 1744 telde men honderdeenen-geſtig dusdanige Ingelanden, die 'er in perſoon, of bij volmagt, verſchenen. Voorts is het Landſchap verdeeld in *Oostvoorn*, *Westvoorn* en *Zuidvoorn*. Ieder deezer Diſtrikten heeft zijne bijzondere ſchikkingen, aangaande eenige zaaken, hun bijzonder eigen, als Dijksgerigten, Heemraadſchappen, en diergelijken. De Steden, Dorpen, Heerlijkheden en Polders, in ieder deezer Afdeelingen gelegen, worden, onder afzonderlijke Artikelen, in ons *Woordenboek* beſchreeven.

VOORSCHOTEN, eene Heerlijkheid en Dorp, in *Rhijnland*, tuſſchen de Steden *Leiden* en *Delft*. Het Dorp legt, ongeveer, een uur gaans van de eerstgenoemde Stad, aan den Rijdweg. Reeds in een Geſchrift van den Jaare 866, vindt men daar van gewag gemaakt, onder den naam van *Foreſchote*, of *Forſchote*. De Kerk van het Dorp, meent men, zou ook reeds in dat jaar in weezen geweest zijn. Doch, even als veele andere Geſtigten, heeft zij in den Spaanſchen Oorlog zeer veel geleeden, en is, zedert, tot haaren ouden Luister, nimmer te rug gekeerd. De Toren is voorzien van een fraaien Spits, en van eenen kleinen, op ieder der vier hoeken; een bewijs, meent men, dat het eertijds een Parochiekerk geweest is. Van binnen is de Kerk zindelijk, en met een goed Orgel voorzien. Het Geſlagt van WASSENAAR VAN DUIVENVOORDE heeft aldaar eene begraafplaats, aan de regter zijde van het Gebouw, alwaar voor deezen eene Kapel plagt te ſtaan. Voor 't overige bedraagt het getal der Huizen omtrent tweehonderd; eenige van welke fraai getimmerd zijn. De Heerlijkheid wordt geſchat op ruim vijfienhonderd achtendertig Morgens Lands. In dezelve legt eene groote menigte aanzienlijke Kaſteelen en aangenaame Lusthuizen,

VOORST, een Geldersch Dorp, gelegen in het Landdrostampt van *Veluwe*, ongeveer een half uur gaans ten Westen van de Stad *Zutfen*. Het is een fraai en welvaarend Dorp, in een aangenaamen oord gelegen. De Hervormde Gemeente wordt 'er door haaren eigen Leeraar bedient. Men vindt in den omtrek Papiermolens.

VOORST, (*De*) eene Havezaat, in Gelderland, in het Schoutampt van *Zutfen*, bij het Dorp *Warnsfeld*, een weinig ten Oosten van de Stad *Zutfen*, en dus onderſcheiden van een ander *Voorst*, op de *Veluwe* gelegen, zo even vermeld. Het pragtig Huis *de Voorst*, is in den Jaare 1700, op kosten van Koning WILLEM DEN III, gebouwd, en door hem aan den Graave VAN ALBEMARLE verëerd. Het is alleszins Vorſtelijk gebouwd: zijnde het Huis zelf van witten Hardſteen, en de Vleugels van gebakken ſteen zeer ſierlijk opgehaald. De werklieden waren voorbedagtelijk uit *Engeland* herwaards ontbooden, en hebben, in alles, de keurlijkſte Engelſche wijze van ſchikken en verſieren opgevolgd. Met één woord, Bouwkundigen houden dit Huis voor ver het neetſte Landhuis der Verëénigde Provincien. Het munt niet minder uit in kostbaare Huisſieraaden, keurlijk gemaakt Engelsch Zilverwerk en van 't fijnſt Saksisch Porcelein. Men vertoont 'er de Slaapkamer van Koning WILLEM DEN III, die zestigduizend guldens van Meubileeren zou gekost hebben. Bij het Huis zijn fraaie Boſchaadjen en een nette Tuin. Gedurende het leeven van Koning WILLEM DEN III, beſteedde de Graaf veel gelds om dit Lusthuis in luister te doen uitmunten. Men wil zelfs, dat 'er de rondsom woonende Landheden om ſijden moesten, en dat de Graaf zich van hun Land bediende, om toegangen tot zijne Plaats te maaken. Ook zegt men, dat hij hun het water ontleiden deedt, om 'er zich, tot het maaken van Fonteinen, van te bedienen. Wat hier van zijn mag, naa 't Jaar 1702, rukten de Landheden 's Graaven ſcheidpaalen uit den grond, en ontzagen zich niet, eenige toegangen na 't *Huis te Voorst* om te ſpitten. Het water wierdt ook afgeleid, zo dat het groot Fonteinwerk agterblijven moest.

VOORTHUIZEN, een Dorp in Gelderland, in het Landdrostampt van *Veluwe*, onder het Schoutampt van *Barneveld* behoorende. Het legt een uur gaans ten Noorden van het vermaarde Dorp van dien naam, aan de zijde van *Amersfoort*, tegen de Veluwſche Heide. *Voorthuizen* is een der oudſte Dorpen in deezen oord; reeds een weinig na het midden der Tiende Eeuwe vindt men daar van gewag gemaakt. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bediend. *Voorthuizen* geniet merkelijken bloei, vooral wanneer de Koophandel te lande ſterk gedreeven wordt, door den veelvuldigen doortogt van veelerhande Vragtwagens; het is de gewoone Pleisterplaats der Heſſenkarren en Wagens, welke, in de Provincien Gelderland, Holland en Overijsſel af en aan rijden.

VORDEN, een Geldersch Dorp, in het Schoutampt van *Zutfen*, een uur gaans ten Oosten van de Stad van dien naam, aan een Watertje, naar den naam van het Dorp, de *Vordenſche Beek* geheeten. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, in welke een eigen Leeraar den predikdienst waarneemt. Een deftig Landhuis, digt bij het Dorp gelegen, draagt, naar hetzelve, den naam van *Huis te Vorden*.

VORGTEN, een gering Dorpje in Gelderland, in het Landdrostampt van *Veluwe*, niet verre van den Yſelſtroom. De menigvuldige Duifſteen, welke men aan de Kerk ziet, is eene der blijken van haare hoogen ouderdom. De Toren is in den Frieſchen ſmaak gebouwd, met eenen Voor- en Agtergevel. Het Plaatsje heeft zijnen eigen Leeraar.

VORSTERMAN, (JOANNES) een niet onvermaard Nederlandsch Kunstſchilder, uit een deftig Geſlagt afkomſtig, als zijnde zijne Moeder, in een eerſte huwelijk, getrouwd geweest met eenen Burgemeester van *Rommel*. Zijn Vader, een Portretſchilder, onderwees zijnen Zoon in de eerſte beginzels der kunst, voor dat hij hem na *Utrecht* zondt, daar hij hem bevel aan het opzigt en de leſſen van HERMAN ZANDLEVEN.

Ver-

Vervolgens eene reize na *Frankrijk* gedaan hebbende, zette hij, na zijne wederkomst van daar, zich met der woon neder in zijne Geboorteſtad, daar hij, eenigen tijd, bij zijne Zuster woonde; ſchilderende, van tijd tot tijd, eenige kleine Stukjes, welke hij, om ze te verkoopen, na Holland zondt. In den Jaare 1672 ontmoeten wij VORSTERMAN te *Nijmegen*, alwaar hij insgelijks eene Zuster hadt. Zijn verblijf aldaar ſchijnt van geen langen duur geweest te zijn. De zucht bekroop hem tot het doen eener reize na *Engeland*. Veel opgang maakte hier zijne kunst; zelf kreeg hij de gelegenheid om voor den Koning, KAREL DEN II, te ſchilderen. Voorts ſchilderde hij de afbeeldingen van verſcheiden Hofgrooten; die, van wegens derzelver weigelijkendheid, algemeen behaagen vonden. Midlerwijl ontmoetten VORSTERMAN, in *Engeland*, veelerhande wederwaardigheden: waarom hij de gelegenheid waarnam, om zich elders heenen te begeeven. Een Gezant, van wegen het Hof van *Engeland* na *Conſtantinopole* zullende vertrekken, deedt hem den voorſlag, om hem derwaarts te verzellen, ten einde om eenige Oudheden, in de Oosterſche landen, naar het leeven af te teekenen. VORSTERMAN ombelsde deeze aanbieding, doch hadt het ongeluk, dat de Gezant, op de reize, door den dood hem ontviel. Wat 'er, zedert, van hem zelven geworden zij, vinden wij nergens aangeteekend.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg*.

VORSTIUS, (ADOLFUS) Zoon van den ſtraks te noemen ÆLIUS EVERHARDUS VORSTIUS, gebooren te *Delft*, in den Jaare 1597, naa eenigen tijd de Geneeskunde te hebben geoeffend, wierdt hij tot Hoogleeraar in die weetenſchap beroepen te *Leiden*, terwijl zijn Vader insgelijks aldaar dat ampt bekleedde. Hij was een gemeenzaam vriend van CLAUDIUS SALMASIUS, en vierde deszelfs gedagtenis in eene Lijkrede. Hij overleedt, in den Jaare 1663, het zesënzestigſte zijns ouderdoms. VORSTIUS heeft eenige Schriften in 't licht gegeeven, tot de Geneeskunde betrekkelijk, onder andere eene Naamlijst

der Planten van den Akademietuin te *Leiden*; waar agter gevoegd is een Lijst van inlandſche Planten, die in den omtrek van *Leiden* groeien. Voorts heeft hij eene uitgave bezorgd van de Overzetting der Korte Spreuken van HIPPOCRATES, door JOHANNES OPSOPOEUS verbeterd.

Zie LAUDANUS *in Oratione Funebri.*

VORSTIUS, (ÆLIUS EVERHARDUS) boven vermeld, wierdt te *Roermond*, in het Hertogdom *Gelder*, in den jaare 1565, uit een aanzienlijk Geſlagt gebooren. Al vroeg leide hij zich op de kennis der Geneeskunde toe; ten welken einde hij zich na *Italie* begaf. Hier raakte hij in kennis en vriendſchap met ALFONSUS CATANÆUS, Lijfarts des Hertogs van *Ferrara*; die zo veel vertrouwen in zijne bekwaamheden ſtelde, dat hij VORSTIUS beval in de gunst van NICOLAUS GRAND, Biſchop van *Anglona*, in het Koninkrijk *Napels*. Drie jaaren bekleedde hij hier den post van Geneesheer, tot op het overlijden des Kerkvoogds, 't welk, ten einde van dien tijd, voorviel. In de zelfde hoedanigheip vertoefde hij, vervolgens, een jaar in het gezin van FABRICIUS PIGNATELLI, Markgraave van *Quereto*. Veertien jaaren hadt nu VORSTIUS buitenslands doorgebragt, en kwam thans de zucht bij hem boven, om zijn Vaderland wederom te aanſchouwen. Hij begaf zich na Holland, meer bepaaldelijk na *Delft*. Met zo veel loſs en toejuichinge oeffende hij hier, als gewoon Artz, de Geneeskunde, dat het Hoogleeraarampt, in die Weetenſchap, hem aan het Hoogeſchool te *Leiden* wierdt opgedraagen. Dit viel voor in den Jaare 1598. Drie jaaren vroeger was hij uit *Italie* te rug gekoomen. Tot in den Jaare 1624 bekleedde VORSTIUS den gemelden post, wanneer hij, door den dood, daar van wierdt ontſlagen, in het negenēnvijftigſte jaar zijns ouderdoms. Men heeft van hem eenige Geſchriften, onder andere eene Verhandeling over de Nederlandſche Viſchen.

Zie PETRUS CUNÆUS, *Oratio Funebris*; ZWEERTH *Athen. Belgicæ.*

VOR-

VORSTIUS, (CONRADUS) hoewel geen Nederlander, verdient nogthans, om zijne komst en wederwaardigheden aldaar, door ons vermeld te worden. Hij wierdt geboóren te *Keulen*, op den negentienden Julij des Jaars 1569, uit een niet onaanzienlijk Geslagt; hebbende zijn Grootvader, in die Stad, de waardigheid van Raadsheer bekleed. Zijne Ouders waren DIDERIK VORST en SOPHIA STERK, die zich met de Linnenen Lakenverwerij geneerden, en te zamen tien kinderen verwekt hadden. De Vader van onzen VORSTIUS, de Roomschgezinde leerbegrippen van der jeugd af toegedaan, en, dienvolgens, van meening zijnde om zijnen Zoon tot de zelfde gevoelens op te leiden, was van gedagten veranderd door zijne reizen in *Frankrijk*. Hier hoorde hij, van tijd tot tijd, de Leerredenen der Protestanten, en vondt zo veel fmaaks in de begrippen, in dezelve voorgedragen, dat hij te raade wierdt, zijnen Zoon tot Leeraar van die Gezinte op te leiden. Naa hem te *Keulen* de eerste gronden van letterkennisse te hebben doen leggen, zondt hij hem, in den Jaare 1578, na *Bedberdijk*, in het Graafschap *Reifferscheid*, op het *Keulsche* grondgebied, om 'er in de Griekschè en Latijnsche talen te worden onderweezen. Vijf jaaren vertoefde hij aldaar, en begaf zich voorts na *Duisseldorp*, alwaar hij in de Wijsbegeerte van RAMUS onderweezen wierdt, en voorts, in den Jaare 1586, na *Aken*, om 'er zich in de Vrije Kunsten te oeffenen, als mede in de Wijsbegeerte, volgens den leertrant van ARISTOTELES. 's Jaars daar aan keerde hij te rug in zijne Geboorteftad, om 'er, in het Laurentiaansche School, den loop zijner Wijsgeerige oeffeningen te voleindigen. Thans oordeelde men VORSTIUS bekwaam, om den trap van Meester der Vrije Kunsten te beklimmen. Doch, vermits ten dien einde de Besluiten der Kerkvergaderinge van *Trente* moesten bezworen worden, weês hij die eere beleefdelijk van de hand.

Intusschen waren de tijdelijke omstandigheden der Ouderen van VORSTIUS dermaate agter uit geloopen, dat dezelve het dragen der kosten, ter verdere voortzettinge zijner letteroeffeningen noodig, niet gedoogden. Zijns ondanks begaf zich daarom VORSTIUS tot den Koophandel; hij oeffende zich,

twee

twee jaaren lang, in de kundigheden, daar toe noogdig, en boodt zijnen Vader de behulpzaame hand in het waarneemen van zaaken. Naa verloop dier twee jaaren, egter, keerde hij te rug tot zijne meer geliefde bezigheden, op aanraaden van JOHANNES BADIUS, Predikant onder het Kruis, te *Keulen*. In den Jaare 1589 begaf hij zich na *Herborn*, om 'er zich, onder den vermaarden PISCATOR, in de Godgeleerdheid te oeffenen; geevende, intusschen, aan eenige voornaame jongelingen, onderwijs in deeze en geene weetenschappen, ter bevorderinge van zijn eigen onderhoud. In den Jaare 1593 vertrok VORSTIUS, in de hoedanigheid van Hofmeester van eenigen dier jongelingen, na *Heidelberg*, en wierdt aldaar, in het volgende jaar, tot Leeraar in de Godgeleerdheid verkoozen.

Thans, volgens de gewoonte dier tijden, ondernam VORSTIUS eene buitenlandsche reize, door de hoogere deelen van *Duitschland*, *Zwitzerland* en een gedeelte van *Frankrijk*; overal daar hij kwam was hij welkoom, en maakte hij kennis en vriendschap met de treffelijkste Godgeleerden en andere beroemde Mannen van dien tijd. Te *Basel* hieldt hij twee openbaare Twistredenen: de eene *over de Sakramenten*, de andere over de *Oorzaaken der Zaligheid*. Te *Geneve* gaf hij, op raad van THEODORUS BEZA, openlijk lessen over de Godgeleerdheid; die zo veel opgangs maakten, dat, door den Raad dier Stad, het Hoogleeraarampt in die Weetenschap hem wierdt opgedraagen; welke aanbieding hij, egter, om gewigtige redenen, beleefdlijk van de hand wees. Omtrent dien zelfden tijd hadt de Graaf van BENTHEM te *Steinfurt* een Doorluchtig School opgericht. VORSTIUS was een der eerste Hoogleeraaren, die aldaar beroepen wierden. In de maand Februarij des Jaars 1596, terwijl hij zich te *Geneve* onthieldt, ontving hij daar van de tijding. Greetig omhelsde hij deeze aanbieding, en vertrok, eerlang, derwaarts, alwaar hij, zedert, in den Jaare 1605, het gewoone predikampt insgelijks aanvaardde.

Geduurende zijn verblijf te *Steinfurt*, alwaar VORSTIUS veel roem en eere genoot, en in genoegelijken vrede zijne dagen aan de letteroeffeningen wijde, schreef hij verscheiden boe-

boeken, die veel opgangs maakten, voornaamelijk tegen den Kardinaal BELLARMINUS, de Jesuiten van *Munster*, PISTORIUS en andere Roomschgezinden gerigt. Intusschen ontving VORSTIUS, verscheidenmaalen, aanzoek om van standplaats te veranderen. In den Jaare 1602 deedt hem de Heer PLESSIS DU MORNAI, uit naam der Kerke van *Saumur*, in *Frankrijk*, een ernstig verzoek, om aan het Hoogeschool, onlangs in die Stad opgericht, de Godgeleerdheid te koomen onderwijzen. Eens en andermaal, in de Jaaren 1605 en 1606, zogt MAURITS, *Landgraaf van Hessen*, hem na *Marpurg* te lokken; gelijk hij, in het laatstgenoemde jaar, insgelijks van die van *Hanau* aanzoek kreeg. Doch de Graaf van *Benthem* weigerde hem te ontslaan: ook kon geene der aangeboodene beroepen hem beweegen, om van standplaatze te veranderen. Gelukkig, veelligt, ware hij geweest, indien hij ook een volgend aanzoek hadde van de hand geweezen.

Te weeten, door het overlijden van JACOBUS ARMINIUS, het Hoogleeraarampt te *Leiden* zijnde open gevallen, viel de keuze der Bezorgeren van het Hoogeschool, ter vervullinge van hetzelve, op VORSTIUS. Niet even eens wierdt deeze keuze in Holland opgenomen, 't welk, gelijk bekend is, van Godgeleerde twisten jammerlijk geschokt wierdt. Zommigen toonden daar over openlijk hun genoegen, van wegens 's Mans rekkelijkheid, vredelievendheid, geleerdheid en godvrugtigen wandel. Anderen, minder gunstig over hem denkende, deeden hun best, om, ware 't mogelijk, den voortgang van het beroep te stuiten. Zij waren, meent men, op VORSTIUS misnoegd, om dat hij den Overheden te veel gezags in Kerkelijke zaaken toeschreef, en daarenboven zeer begeerd wierdt van de Remonstranten; wier begrippen men onderstelde dat hij was toegedaan. Voorts bragt men eenige Stellingen ten voorschijn, getrokken uit een boek, onlangs door hem in 't licht gegeeven, *over God en de Goddelijke Eigenschappen*. Ook vernieuwde men eenige beschuldigingen van Socinianse gezindheid, reeds te *Steinfurt* tegen VORSTIUS ingebragt; doch de ongegrondheid van welke toen duidelijk door hem was aangetoond. Dit alles bragt te wege, dat de naam van VORSTIUS, als die van een gevaarlijken Ketter, wel haast

over

over veeler tongen liep. Onder dit alles was VORSTIUS herwaarts overgekomen, om over zaaken, zijne beroeping betreffende, mondeling te handelen. Een zijner hevigſte tegenſtreevers, onder de Predikanten, was PETRUS PLANCIUS, Leeraar der Hervormden te *Amſterdam*. In gezelſchap van UITENBOGAART zich na die Stad begeeven hebbende, hoorde VORSTIUS hem, op den vierëntwintigſten October des jaars 1610, eene Leerrede doen; waar in hij, onder andere tegen VORSTIUS, hevig uitvoer. Deeze, met reden kwalijk neemende, voor het oor eener gemengde ſchaare dus openlijk te worden ten toon geſteld, kwam tweemaalen met den Prediker in geſprek, eens op het Stadhuis, en andermaal ten huize van eenen der Burgemeesteren; met zulk een gevolg, dat VORSTIUS, eerlang, na *Steinfurt* te rug keerde, voorzien van brieven van de Gecommitteerde Raaden aan den Graave van *Steinfurt*, behelzende verzoek om ontſlag voor den Hoogleeraar, en dat hij aan het Leidſche Hoogeſchool mogt worden afgeſtaan. Dit verzoek vondt gehoor, en begaf zich VORSTIUS, nevens zijn gezin, eerlang, na *Leiden*.

De tegenſtreevers van VORSTIUS lieten daarom niet af van hunne bedoelingen. Men bragt de zaak over Zee, en wist te bewerken bij JAKOBUS DEN I, Koning van *Engeland*, toen gehouden voor den geleerdſten Vorst zijner eeuwe, dat deeze brieven aan de Staaten zondt, in welke hij het beroep van VORSTIUS ernſtig afkeurde; in eenen van welke zijne Majeſteit verklaarde, dat indien men VORSTIUS den leerſtoel liet beklimmen, hij zich dan genoodzaakt zoude vinden te gebieden, dat niemant van de Jeugd der Engelſche Onderdaanen eene Univerſiteit, zo beſmet als die van *Leiden*, kwam bezoeken. Om zijne denkwijze over VORSTIUS nog klaarder aan den dag te leggen, liet Koning JAKOBUS deszelfs uitgegeevene boeken, te *Londen*, en in de beide Univerſiteiten, openlijk verbranden. Naa dat VORSTIUS met der woon te *Leiden* gekoomen, en aldaar vriendlijk ontvangen was, deedt de Koning, bij monde van zijnen Gezant, eene aantuiging bij de Staaten, over het ongelijk en de ergenis, den Gereformeerden Godsdienst, zijns oordeels, met het ontvangen van VORSTIUS te *Leiden* (dien hij eenen boozen Godvarzaaker noemde) aange-

gedaan; met bijvoeging, dat het Verbond tusschen den Koning en de Staaten, op de handhaaving van den Gereformeerden Godsdienst gegrond, aldus verbroken was.

Hoewel deeze handelwijze op verre na niet bij allen, hier te Lande, wierdt goedgekeurd; zij bragt, nogthans, te wege, dat VORSTIUS in de aanvaarding van zijn beroep wierdt te rug gezet. Om zijnen goeden naam te zuiveren, vervoegde zich VORSTIUS, in de maand *Maart des* Jaars 1612, aan hun Edele Gr. Mogende. In de volle Vergadering zijnde toegelaaten, verantwoordde hij zich, tegen de beschuldigingen zijner vijanden, tot genoegen der meeste leden, in eene lange redevoering; in welke hij tevens aanboodt, voor het onweder te wijken, en van de aanvaarding zijns ampts zich nog eene wijl tijds te onthouden. Omtrent het laatste stuk was men 't niet eens; maar omtrent zijne Verantwoording wierdt beslooten, dat VORSTIUS dezelve in het Duitsch en Latijn gesteld, ten spoedigsten zoude overleveren. Voorts verstondt men, dat VORSTIUS zou worden gelast, op alle boeken en geschriften, binnen 't jaar, zo buiten als binnenslands tegen hem uitgegeeven, of die binnen de drie eerstkoomende maanden zouden in 't licht koomen, eene klaare en opregte beantwoording, in één boek, te vervaardigen; ten welken einde hem anderhalf jaar tijds zou gegund worden, gedurende welken hij van het waarneemen van zijn beroep zoude ontslagen zijn, doch de beloofde Jaarwedde, genieten. Men voegde 'er nevens, dat hij, om de opgeleide taak te beter te volvoeren, zijn verblijf op eene plaats zoude neemen, daar hij 't minst aan verwijderinge zoude bloot staan. De Stad *Gouda* wierdt, diensvolgens, tot zijn verblijf verkoozen, en hem de bescherming der Heeren Staaten van Holland toegezegd. — Woedende moet de afkeer geweest zijn, dien zommigen tegen VORSTIUS hadden opgevat. Men verhaalt dat zeker aanzienlijk Heer uit *Zeeland*, van den Predikant JOANNES UITENBOGAART, het aanstaande vertrek van VORSTIUS uit *Leiden* verstaan hebbende, daar over zijne blijdschap betuigde, met deeze woorden: *Hij behoorde niet alleen uit Leiden, maar ook uit alle de Verëenigde Provincien uitgezet te worden.* De andere hem daar op vermaand hebbende,

bende, dat hij zich voor zulk eene dwingelandij moest wagten, kreeg tot antwoord: *'t Is immers een Ketter.* Waar op UITENBOGAART hernam; *Indien alle de Ketteren uit het Land moeten, wil ik mede. Wie zou 't Land bewaaren?* Dit bragt den Yveraar tot ſtaan. Zelf vondt men 'er, die wenschten, VORSTIUS te zien branden aan een ſtaak. Eenige onbekookte uitdrukkingen raakende de Godlijke Natuur en Eigenſchappen, doch vooral zijne gemaatigdheid omtrent Godgeleerde geſchilpunten, en zijne bekende Remonſtrantsgezindheid, waren de grond en reden deezer veete.

Zints zijn vertrek uit *Leiden* na *Gouda*, ſleet VORSTIUS aldaar ongemoeid zijne dagen, tot in de maand April des Jaars 1619, en alzo den tijd van zeven jaaren. Thans begon het *Dordrechtſche Sijnode* zich met hem te bemoeien. In de honderdnegenēnveertigſte Zitting, die op den tweeden der gemelde Maand gehouden wierdt, beval de Preſident der Politieken, uit naam van 's Lands Staaten, dat het Sijnode, uit de Schriften van VORSTIUS, korteliik zoude onderzoeken, of 's Mans leere, behoudens de waarheid en ſtigting, in de Gereformeerde Kerk zou mogen verkondigd en geduld worden; en of zulk een Leeraar waardig geoordeeld wierdt, den Godgeleerden ſtoel te bezitten. VORSTIUS, hier van berigt ontvangen hebbende uit lemant zijner vrienden, ſchreef, op het einde dier maand, aan het Sijnode een Latijnſchen brief. Hij verzogt daar in, dat het Sijnode, in het behandelen zijner zaake, opregtheid en liefde wilde gebruiken, en zijn Geweeten geenen overlast aandoen, door hem te dwingen tot bekentenisſen, die hij niet toeſtondt. Bij zijne betuiging om zich leerzaam te willen gedraagen, voegde hij eene aanbieding om de *Socinianen* te wederleggen, en zijn geſchrift aan de leden van het Sijnode te willen vertoonen, eer het wierdt in 't licht gegeeven. Hij hoopte, dat men zijne boeken niet zou verbranden, maar toonde zich bereidvaardig, om, 't zij bij monde, of in geſchrift, over zijne leere in onderhandeling te treeden; vermits hij, in zaaken des geloofs, zich aan het oordeel van menſchen niet plotzelijk konde onderwerpen. Doch van weinig vrugts was dit ſchrijven. Want, naa het leezen van hetzelve, in het Sijnode, las men ſtraks

aldaar

aldaar eene lijst van Stellingen of Leerpunten, door de Nederlandſche Hoogleersars uit zijne Schriften getrokken, en tot hoofdſtukken gebragt.

In deezen ſtaat van zaaken ſchreef VORSTIUS aan eenigen zijner vrienden onder de Ultheemſche Godgeleerden, in het Sijnode tegenwoordig, verzoekende om door hunne tusſchenſpraak zijne veroordeeling te voorkoomen. Doch hij vondt bij dezelven meer gunst dan hulp, en bij niemant harts noch moeds genoeg, om iets ten zijnen voordeele uit te werken; vooral toen de Engelſche Godgeleerden, in zo hooge bewoordingen, hunnen afkeer van VORSTIUS en diens leere verklaarden, dat ze eischten, dat zijn boek *de Deo*, of *over God*, openlijk en plegtig zou verbrand worden, zo als in *Engeland* was geſchied, gelijk wij boven verhaald hebben. 't Gevolg hier van was, dat op den vierden Maij des jaars 1619 het Sijnodaale Vonnis tegen VORSTIUS wierdt vastgeſteld, en hij verklaard, het ampt en den naam eens regtgevoelenden Hoogleeraars en Leeraars in de Gereformeerde Kerken onwaardig te zijn; wordende voorts de Algemeene Staaten gebeeden, „ dat het hun mogt gelieven, deeze „ ergenis, door hun gezag, uit de Gereformeerde Kerken in „ tijds weg te neemen, en met een te bezorgen, dat de „ Nederlandſche Kerken niet langer met deezen ſchandvlek „ beſmet wierden, en ten dien einde de Schriften van VOR„ STIUS, zo veel doenlijk ware, mogten worden opgehaald „ en verbooden." Door het gezag der Staaten wierdt dit Vonnis, eerlang, bekragtigd, met ontzegging aan VORSTIUS, niet alleen van Ampt en Wedde, maar ook van het verblijf binnen de Verééнigde Gewesten; onder bedreiging van, om het doen van het tegendeel, aan den lijve te zullen geſtraft worden.

De tijd van zes weeken, aan VORSTIUS nog vergund, verſtreeken zijnde, vertrok hij, met zijn Gezin uit *Gouda*, om ergens hier te Lande eene ſchuilplaats te zoeken, of anders zich elders heenen te begeeven. Vooraf verzogt hij van de Wethouders der gemelde Stad een Getuigſchrift wegens zijnen leevenswandel en gedrag; 't welk hem gereedelijk wierdt toegeſtaan. Hunne Edele Agtbaarheden getuigden daar in „ dat

„ VORSTIUS den tijd van zeven jaaren en drie maanden, zijne „ verblijf met zijn Huisgezin bij hen hadt gehouden, en „ zich in dien tijd bij hen gedraagen, in allen zijnen handel „ en wandel, eerlijk, vroom, zedig en ſtigtelijk, zonder dat „ ze aangaande zijne gedraagingen anders van hem hadden „ gehoord of bemerkt."

Naa zijn vertrek uit *Gouda*, begaf zich VORSTIUS na het Sticht van *Utrecht*. Hier onthieldt hij zich heimelijk, nu eens op het Huis *te Kapelle* of daar omtrent, zomtijds ook binnen de Stad, ten huize van eenen Doktor PIETER VAN DAM; altoos, evenwel, met geduurige zorge van te zullen ontdekt worden. 't Gerugt liep, dat men VORSTIUS zogt in handen te krijgen, om hem vervolgens na *Engeland* te voeren, en aldaar aan een ſtrengen Regter over te leveren. Geduurig moest hij van verblijfplaats veranderen, dewijl hij telkens wierdt naagefpoord, zelf door middel van gewapende Soldaaten. Inmiddels hadt hij eene uitnodiging van den Graave van *Steinfurt* ontvangen, om aldaar zijn verblijf te koomen neemen, en 'er den leerſtoel van nieuws te beklimmen. Doch hij ſloeg deeze aanbieding af, alzo hij meer na *Holſtein* neigde, werwaarts veele Remonſtranten zich begeeven hadden, en van welks Hertog hij, op zijn verzoek, gunſtige toezegging van veilig verblijf en beſcherminge hadt bekoomen.

Door zulk eene ſtreelende toezegging bemoedigd, naa bijkans drie jaaren, nu hier dan elders, zich verſcholen te hebben, begaf zich VORSTIUS, in 't laatst van Maij des Jaars 1622, heimelijk na *Amſterdam*, alwaar de Dichter JOOST VAN DEN VONDEL hem eenige dagen herbergde, en voorts na *Hoorn* geleidde; van waar hij, op den vierden Junij, in gezelſchap van twee Remonſtrantſche Predikanten, KAREL RYNWAART en RUDOLPHUS VAN SYL, na *Tonningen* zich te ſcheep begaf. Zeer minzaam wierdt hij van den Vorst van *Holſtein* ontvangen, eerlang, bij eene plegtige Akte, voor zijnen Onderdaan, Dienaar en Theologant aangenomen, en hem, tot dat zich de gelegenheid tot beter zoude aanbieden, een verblijf in het Slot te *Tonningen* aangeweezen. Hier hoopte hij, naa zo veel zukkelens, eenige rust te genieten, en in

vrede

vrede met zijne vrienden te verkeeren. Doch reeds in de maand September wierdt hij aangetast van eene ongesteldheid, die hem het bed deedt houden, voor de eerste maal, op den zelfden dag, als hem zijne Huisvrouw en Kinderen, met derzelver onverwagte komst, verrast hadden. Spoedig veranderde zijne ongesteldheid in eene krankte, welke, naa verloop van tien dagen, een einde van zijn leeven maakte; hebbende hij den ouderdom bereikt van bijkans vierënvijfstig jaaren, op den negenden October des Jaars 1622. Zijn Lijk wierdt, van *Tenningen*, gevoerd na de *Frederikstad*, en aldaar bijgezet in eenen Grafkelder, ter plaatze alwaar men vervolgens de Remonstrantsche Kerk gebouwd heeft. De Rector MARCUS GUALTHERUS vierde zijne gedagtenis in eene Latijnsche Lofrede, uit welke de meeste boven vermelde bijzonderheden ontleend zijn. Gedurende zijn verblijf te *Gouda*, heeft VORSTIUS verscheiden boeken in 't licht gegeeven, meest al van geschilvoerenden inhoud, tegen JOHANNES PISCATOR, SIBRANDUS LUBBERTUS, MATTHEUS SLADUS, FESTUS HOMMIUS en anderen. Vroeger hadt hij zich meer dan eens tegen de leerstellingen der Roomsche Kerke aangekant.

Zie M. GUALTHERUS, *Oratio Funebris*
BAYLE, *Dictionaire Critique*; en
BRANDT, *Historie der Reformatie.*

VORSTIUS, (WILHELM HENRIK) Zoon van den nu even vermelden ongelukkigen CONRADUS VORSTIUS, even als zijn Vader, door zucht tot godgeleerde en andere kennisse gedreeven, oefende zich in de Weetenschappen, dienstig om een bekwaamen Leeraar te vormen. Openlijk omhelsde hij de gevoelens der Remonstranten, en bediende het Leeraarampt onder dezelve te *Warmond*. Zijn smaak viel inzonderheid op de beoefening van de Schriften der Rabbijnen. Zijne uitgegeevene Werken kunnen daar van getuigenis draagen. Van een befaamd boek, *Bilibra Veritatis* geheeten, wordt

bij voor den Schrijver gehouden, doch, volgens zommigen, zonder voldoende redenen.

Zie *Nouvelles de la Republ. de Lettres*, MDCXCIX.

Vos, (JAN) geboóren te *Amſterdam*, onzeker wanneer, doch, hoogstwaarſchijnlijk, in den Jaare 1620, of misſchien wat laater. Een Glazemaaker van ambagt zijnde, beminde en beoeffende hij tevens de Dichtkunde. Nog zeer jong was hij, toen de eerſteling van zijn kunstvermogen het licht zag, in het bekende Toneelſtuk *Aran en Titus*; 't welk toen, en nog lang daar naa aan grooten en kleinen behaagde, doch nu, zints geruimen tijd, van het Tooneel gebannen is. Hoewel het Stuk aan geene Toneelwetten was gebonden, wierdt het, egter, door de Dichters van dien tijd hemel hoog gepreezen; 't welk VOS bewoog, in het Voorberigt van een ander ſoortgelijk Stuk, 't welk hij kort daar naa in 't licht gaf, den Dichter HORATIUS, om dat deeze aan de Toneelpoëzij zekere regels hadt voorgeſchreeven, op de volgende wijze te hekelen.

„ Gij zijt een Lierpoëet, en ſchrijft het Treurſpel wetten.
„ Zoo tergt een herdersfluit de klank der Krijgstrompetten.
„ Uw les is overlast: de kunst gedoogt geen pijn:
„ Het ſpel wil wel bepaalt, maar niet gedwongen zijn."

Intuſſchen was VOS, door Burgemeesteren, tot een der zes Hoofden van den Schouwburg aangeſteld. Dit gaf hem gelegenheid, om Stukken van het Toneel te houden, welke veelen gaarne vertoond zagen. VONDEL klaagde hier over meermaalen, met opzigt tot zijne Stukken; 't welk, veelligt, ook kan medegewerkt hebben tot een ſtekelagtig vierregelig Bijſchrift, welk VONDEL op JAN VOS ſtelde. Dus luidt het

„ Zoo

„ Zoo ſpant Natuur door vos een regenboogh van dichten,
„ Of bogen van triomfe, en leert tooneelen ſtichten.
„ Wat hoortge, als hij een wijs op vrede en oorlog zet?
„ Een ſtem gewrongen door een boghtige trompet."

Onder het beoeffenen der Dichtkunst, hieldt vos zijn ambagt bij de hand, om reden, gelijk hij elders ſchrijft, dat *zijn buik hem deedt glaazenmaaken*. In zijne Gedichten vindt men een Smeekſchrift in verzen, aan Heeren Theſaurieren, om met het maaken der Glaazen in den Lomberd begunſtigd te worden. Voorts was hij Stads-Glazemaaker, ten tijde als het nieuwe Stadshuis te *Amſterdam* gebouwd wierdt. JAN vos overleedt in de maand Julij des Jaars 1667.

VOSHOL, een Baljuwſchap in Hollands gedeelte, *Rhijnland* genaamd, in overoude tijden, en geduurende een langen reeks van jaaren een eigendom der Heeren uit het doorluchtig Geſlagt van BREDERODE, doch van daar, door den tijd, overgegaan in andere handen. *Voshol* bevat drie onderſcheidene Heerlijkheden en Dorpen: *Zwaadenburgerdam*, gemeenlijk *Zwammerdam* genaamd; *Langer en Korteraar*; en *Reewijk met Randenburg* of *Raamburg*. Het Hooge Regtsgebied berust in den boezem der Staaten van Holland en Weſtvriesland, die 'er eenen Baljuw aanſtellen, welke een Subſtituit-Baljuw onder zich heeft. In een Regthuis te *Zwammerdam* wordt de Hooge Vierſchaar geſpannen; welke, naar gelange van de natuur der zaaken, die voor denzelven gebragt worden, uit een meerder of minder getal van Leden beſtaat. De Heer van *Voshol* geniet verſcheiden aanzienlijke Voorregten. Bij de aanvaarding van zijn bewind, kan hij van de Dorpen van *Voshol* eene Erkentenis eisſchen, bij den naam van *Huldegeld* bekend; een regt, dat in weinige Heerlijkheden plaats heeft. Ook ſtaat aan hem de volſtrekte aanſtelling van Predikanten en Kosters. Wijders bezit hij het regt van Naastinge, en van Zwaanedrift, benevens het regt van de Tienden, Viſcherijen en van de geveende Roetaalen.

VOSSEMEER, (*Nieuw*) gemeenlijk *Vosmeer* of *Vosmaer* genaamd, eene Hooge Heerlijkheid, hoewel aan de Provincie *Zeeland* behoorende, egter aan het vaste Land gelegen, tegen het Land en het Gebied van de Stad en Baronnie van *Steenbergen*, en ten Zuiden grenzende aan het Markgraafſchap van *Bergen op den Zoom*. Men heeft in deeze Heerlijkheid twee Veeren over de Rivier *de Eendragt*, welke het Zeeuwſche Eiland *Tholen* van het gemelde Markgraafſchap ſcheidt. Het Dorp *Nieuw-Vosſemeer* is niet groot. Men vindt aldaar veele Roomſchgezinden; zo dat de Gemeente der Hervormden, die, egter, haaren eigen Leeraar heeft, ſlegts beſtaat uit een klein getal Ledenmaaten.

VOSSEMEER, (*Oud*) eene andere Hooge Heerlijkheid, aan de Oostzijde van het Zeeuwſche Eiland *Tholen*, langs de boven gemelde Rivier *de Eendragt* gelegen. Het Dorp van dien naam, een groot half uur gaans van de Stad *Tholen*, ten Noorden, is groot, fraai betimmerd en volkrijk. De Huizen ſtaan, in geregelde orde, rondom de Kerk getimmerd, die taamelijk groot is, en door haaren eigen Leeraar wordt bedient. De Ingezeetenen geneeren zich, meestal, met den Landbouw en de Meereederij. —— In 't algemeen merken wij nog aan, dat *Nieuw-* en *Oud-Vosſemeer* te zamen één Geregt hebben, beſtaande uit Baljuw, één Burgemeester, acht Schepenen en eenen Sekretaris; voorts nog, dat de beide Heerlijkheden bezeeten worden door verſcheiden hooge eigenaaren, die den titel van *Edele Hooge Heerſchappen* voeren, en eene jaarlijkſche bijeenkomst houden, in welke de gemeene zaaken vereffend worden.

VOSSIUS. Overbekend is deeze naam in de Geſchiedenis der Letterkunde. Verſcheiden perſoonen, welke dien naam gevoerd hebben, zijn ons te vooren gekoomen. De eere der Nederlandſche Natie ontleent van dezelven geenen geringen luister, ook bij buitenlanders, die, door geene voorgenomenheid verblind, de waare verdienſte weeten op prijs te ſchatten. Volgens de orde des tijds, in welke zij geleefd heb-

hebben, zullen wij hunne leevensbijzonderheden verhaalen. De eerſte die ons voor koomt, is

VOSSIUS, (GERARDUS) gebooren te *Borkelo*, een Reedtje in Gelderland. Naa zijne letteroeffeningen te hebben voleindigd, wierdt hij, als belijdenis doende van den Roomſchen Godsdienst, Proost te *Tongeren*, voorts Pauslijke Protonotaris, en Doctor in de Godgeleerdheid. De roem eener wijduitgeſtrekte geleerdheid ging hem met reden naa, als zijnde hij niet ſlegts in de Griekſche en Latijnſche taalen grondig ervaren, maar ook in de ſchriften der Kerkvaderen zeer beleezen. Hij overleedt te *Luik*, op den vijfëntwintigſten Maart des Jaars 1609. Onder andere werken heeft hij geſchreeven *Rhetoricæ Artis Methodus.*

Zie VAL. ANDREAS, *Bibloth. Belg.*

VOSSIUS, (JOANNES) een bloedverwant des voorgaanden, en, even als deeze, uit een aanzienlijk Geldersch Geſlagt geſprooten, wierdt te *Roermond* gebooren. Hij was in den Roomſchen Godsdienst opgevoed, en deedt daar van belijdenis, tot den tijd toe, dat Prins WILLEM DE I, in den Jaare 1572, zijne geboorteſtad bemagtigde. Thans begaf hij zich na *Heidelberg*, om 'er zijne letteroeffeningen verder voort te zetten, en wierdt 'er, eerlang, tot Leeraar onder de Hervormden aangeſteld. Doch vermits de Keurvorst LODEWYK in die Stad geene andere Predikanten wilde dulden, dan die van de Augsburgſche Confeſſie belijdenis deeden, was hij genoodzaakt, zijn ampt neder te leggen. VOSSIUS begaf zich daarop na *Holland*. Hier wierdt hem het Leeraarampt aangebooden te *Veurne*; welke ſtandplaats hij, eerlang, met die van *Dordrecht* verwiſſelde, alwaar hij, in den Jaare 1635, zijne dagen eindigde. Hij liet eenen Zoon naa, den alom vermaarden,

VOSSIUS, (GERHARDUS JOHANNES) die zich, in onderſcheiding van den boven vermelden, GERHARDUS JOHANNIS, zo veel als *Johanneszoon*, liet noemen. In den Jaare 1577 was hij te *Heidelberg* geboóren. Al vroeg liet hij eene ongemeene zucht voor alle takken van Geleerdheid blijken. Ingevolge daar van bezogt hij verſcheiden Hoogeſchoolen, en deedt ook, naar de gewoonte dier tijden, eene reize buitenslands, om kennis te maaken met Geleerden van onderſcheiden landaart. Vervolgens ging hij zijn verblijf houden te *Leiden*, alwaar hij, met zo goeden opgang, eenige Studenten afzonderlijk onderwees, dat de Magiſtraat van *Dordrecht* daar door bewoogen wierdt, om hem tot Rektor van het Latijnſche School aldaar te beroepen. Niet lang bekleedde hij dien post. Door aanbeveeling van den Heer HUGO DE GROOT, wierdt hem, in den Jaare 1615, het Regentſchap van het Staaten Kollegie te *Leiden* opgedraagen. Men weet, hoe de Kerkelijke geſchillen in de Nederlanden, ten deezen tijde, meer en meer velds begonnen te winnen. VOSSIUS, hoewel niet onmiddelijk in die geſchillen betrokken, wierdt, nogthans, bij veelen gehouden voor eenen voorſtander der gevoelens, die door de Remonſtranten bijzonderlijk gehandhaafd wierden. En, inderdaad, niet ongegrond zal dit vermoeden geweest zijn, indien UITENBOGAART 's Mans gevoelens in het waare licht hebbe voorgedraagen, in de volgende Aantekening in zijn Dagregister, op den twintigſten Maart des Jaars 1615. „ VOSSIUS" (dus ſchreef die Haagſche Kerkleeraar) „ ſtaat „ de vijf Artikelen (der Remonſtranten) toe; ook de her„ ziening van de Confeſſie en den Catechismus; en het ge„ zag der Overheid in Kerkelijke zaaken. De beſchrijving „ van het Geloof, in den Catechismus, keurt hij niet goed. „ Hij ontkent dat 'er iet weezenlijks is in de Erfzonde. „ De volſtrekte noodzaaklijkheid der Genoegdoeninge ſtaat „ hij niet toe. Eene maatige vrijheid van profeteeren vindt „ hij goed." Daarenboven betuigde hij, onder zijne gemeenzaame vrienden, zijn ongenoegen over en afkeuring van het gedrag der Contraremonſtranten, die zich van de Remonſtranten, ten deezen tijde, meer en meer begonnen af te zonderen. Bij dit alles kwam, dat VOSSIUS, op aanraaden van

HUGO

HUGO DE GROOT, een Werk hadt in 't licht gegeeven, *Hiſtoria Pelagiana*, of de *Geſchiedenis der Pelagianery* getiteld. Een Werk, hoewel met veel gematigdheids geſchreeven, welk hem het misnoegen veeler Godgeleerden op den halze haalde, naardien uit hetzelve ten klaarſte bleek, dat de vroegſte Christenen geheel andere denkbeelden voedden, dan bij veele heete drijvers der thans betwiste leerſtellingen gekoesterd wierden. Zijnen Opdragtbrief aan den Leezer, voor de gemelde *Hiſtoria Pelagiana* geplaatst, beſluit vossius met de volgende bede, den geest van gematigdheid ademende, „ dat God allen Christenen, met naame den geenen, die over „ de Republiek en de Kerk waren geſteld, met de liefde „ voor den zuiveren Godsdienst meer en meer wilde begenadigen; dat de eenvoudige waarheid, in ſpijt van de „ poorten der helle, mogt triumfeeren; dat de broederlijke „ liefde mogt wederkeeren; en dat 'er, naa het uitſluiten „ van Geweetensdwang aan de eene, en van losbandigheid „ aan de andere zijde, eene gematigde vrijheid van profeteeren mogt groeien en bloeien." Bij dit alles voege men nog, eindelijk, de vriendſchap, welke vossius niet ſlegts met den Heer HUGO DE GROOT, maar ook met verſcheiden der geleerdſte en voornaamſte Remonſtranten onderhieldt, en men zal, de geſteldheid dier tijden in aanmerking genomen zijnde, het niet vreemd vinden, dat vossius, eerlang, het ongeval bejegende, om van zijn Regentſchap verlaaten te worden. Dit viel voor in de maand Julij des Jaars 1619, naa dat hij dien post ruim vier jaaren bediend hadt. De vermaarde CASPAR BARLÆUS, Onderregent in het Staaten Kollegie, was eenige weinige dagen vroeger afgezet. Aan vossius wierdt tevens verbooden, kostgangers te houden, of eenige jongelingen binnenshuis te onderwijzen; terwijl, daarenboven, de Kerkelijken hem veele onaangenaamheden berokkenden, en alzo den dierbaare tijd, welken de geleerde man aan het zamenſtellen van doorwrogte geſchriften hadt kunnen beſteeden, ten onbruik maakten.

Van geen langen duur was het amptlooze leeven van vossius. Hoewel hij, geduurende zijnen ſtilſtand, verſcheiden zeer voortreffelijke Werken in het licht gaf, was men, even-

wel, van oordeel, dat het licht zijner geleerdheid tot op een verderen afſtand deszelfs ſtraalen zou verſpreiden, indien men hem, van nieuws, het Hoogleeraarsgeſtoelte deedt beklimmen. Men droeg dan het onderwijs in de Welſpreekendheid aan hem op, doch onder voorwaarde, van niets te zullen leeren of ſchrijven tegen de vaſtſtellingen van het Dordrechtſche Sijnode. Met zo veel loſs bekleedde vossius dien post, en wierdt zijn naam dermaate rugtbaar door de geleerde waereld, dat, in den Jaare 1624, het Hoogleeraarampt in de Geſchiedenisſen, aan de Engelſche Univerſiteit te *Cambridge*, hem wierdt opgedraagen. Op verzoek van 's Lands Staaten weest hij thans, gelijk ook twee jaaren laater, deeze aanbieding van de hand. En, inderdaad, niet zonder reden wierdt hem zulk een verzoek gedaan. Edelen en aanzienlijken, uit allerlei gewesten, vloeiden thans te *Leiden* zamen, om den Grooten GERARDUS JOHANNES VOSSIUS te hooren. 't Was insgelijks omtrent deezen tijd, dat vossius, op verzoek van hun Ed. Gr. Mogenden, eene Latijnſche en Griekſche Spraakkunst, ten dienſte der Nederlandſche Schoolen, opſtelde. Ook toonden de Engelſchen, dat zij, hoewel in hun aanzoek kwalijk geſlaagd, nogthans de waare verdienſte wisten te erkennen en te beloonen. In den Jaare 1630 begiftigden zij vossius met eene Kanunnikdij te *Kantelberg*, met het zeldzaam verlof om buitenslands daar van de opkomſten te mogen genieten. Volgens Reſolutie van de Staaten van Holland van den dertigſten April des zelfden jaars, ontving vossius, ten deezen tijde, eene vereering van zeshonderd guldens, voor de Opdragt van zijne *Inſtitutiones Poëticæ*, en, zo als de Reſolutie luidt, *ter zaaken van voorige dienſten.*

De Wethouderſchap van *Amſterdam*, in den Jaare 1631 het beſluit hebbende genomen tot het oprichten van een Doorluchtig School, in haare Stad, beriep onzen vossius tot Hoogleeraar in de Geſchiedenisſen; te gelijk den voorheen gemelden CASPAR BARLÆUS, nevens hem weleer te *Leiden* afgezet, tot Hoogleeraar in de Welſpreekendheid. Met veel loſs, en onder het vervaardigen van een aantal Werken van verſchillenden inhoud, in welke een ſchat van Geleerdheid

heid verborgen legt, bekleedde VOSSIUS zijnen post te *Amſterdam*, tot in den jaare 1650, wanneer hij, der dagen zat, en afgeſloofd van aanhoudenden letterarbeid, zijne dagen eindigde, in den ouderdom van drieënzeventig jaaren. Eene lijst van 's Mans Werken kan men bij HALMA vinden. Zij zijn gezamentlijk, in zes vrij zwaare Boekdeelen in folio, te *Amſterdam* gedrukt. VOSSIUS was gehuwd met ELIZABETH JUNIUS, Dogter van den vermaarden Leidſchen Hoogleeraar FRANCISCUS JUNIUS. Bij dezelve hadt hij verſcheiden kinderen verwekt; van de meesten derzelven zullen wij afzonderlijk verſlag doen. Hier tekenen wij aan, dat zijn oudſte Zoon, JOHANNES genaamd, die in *Engeland* ſtudeerde, om zijn ſlegt gedrag eene reize na de Oost-Indiën ondernam, en aldaar overleedt; dat zijne Dogter CORNELIA, die zes onderſcheidene talen verſtondt, in het Ys ongelukkig omkwam; dat eene tweede Dogter, JOHANNA genaamd, gelijk ook een zijner vijf Zoonen, niet naame GERHARDUS, door een vroegtijdigen dood wierden weggerukt. Van zeven volwaſſen kinderen, was ISAACUS de eenige, die hem overleefde. Hoewel hem deeze ſlagen gevoelig troffen, verdroeg VOSSIUS nogthans dezelve met godvrugtige gelatenheid.

VOSSIUS, (DIONYSIUS) zoon van den bovengemelden GERHARDUS JOHANNES, een wonder van Geleerdheid, en die, ware hem een langer leeven gegund, zijnen Vader, zo niet overtroffen, immers evenaard zoude hebben. Op den twaalfden Maart des Jaars 1612 wierdt hij te *Dordrecht* geboóren. Behalven zijnen Vader, was DANIEL HEINSIUS zijn eerſte leermeester in de talen en Romeinſche Geſchiedenisſen. Reeds zo vroeg als in den ouderdom van tien jaaren was hij in het Griekſch zeer bedreeven, en hadt de meeste Schrijvers in die taale geleezen, of uittrekzels daar van vervaardigd. Van hier dat hij op dien ouderdom na het Hoogeſchool te *Leiden* wierdt gezonden, om 'er zich, in die ſpraake, onder JOHANNES MEURSIUS, verder te oeffenen. Ten aanzien van de Hebreeuwſche, Syriſche en Chaldeeuwſche taale, bedlende hij zich van het onderwijs van CONSTANTINUS L'EMPEREUR en THOMAS ERPENIUS, en van het Arabiſch, van de onderrigtin-

gen

gen van JACOBUS GOLIUS. Reeds op zijn veertiende jaar hadde hij alle de boeken van het Oude Verbond in het Hebreeuwsch geleezen; en, op zijn zestiende jaar, in de kennis van het Arabisch zo groote vorderingen gemaakt, dat hij het Woordenboek van RAPHALENGIUS met vermeerderingen in het licht gaf. Zedert begaf hij zich tot de beoefeninge van de Armenische, Ethiopische en verdere Oosterſche, gelijk ook van verſcheiden Europiſche, als de Italiaanſche, Spaanſche, Franſche, Engelſche en andere taalen. Om aangaande de Kerkgebruiken der Jooden te naauwkeuriger onderrigt te worden, maakte hij veel werks van de Talmudiſche en Rabijnſche ſchriften; ten welken einde hij eenen geleerden Jood, MANASSE BEN ISRAËL genaamd, tot zijnen leermeester nam. Zeker Werk, in de Spaanſche taal geſchreeven, vertaalde VOSSIUS in het Latijn, onder den titel van *Conciliator veteris Synagogæ*; het heeft ten oogmerke, om eenige plaatzen uit het Oude Verbond, die met elkander ſchijnen te ſtrijden, over een te brengen. Onder dit alles deedt VOSSIUS, in gezelſchap van zijnen Vader, een reisje na *Engeland*, om 'er kennis te maaken met eenige Geleerden, en de twee vermaarde Hoogeſchoolen, in dat Koninkrijk, te bezoeken. Zedert ondernam hij de Overzetting der Jaarboeken van EVERARD VAN REYD, en vertaalde dezelve in fraai Latijn. Zijn plan hieldt in, om 't geen na den dood van REYD, tusſchen den Koning van *Spanje* en de Algemeene Staaten was voorgevallen, tot op zijnen leeftijd te vervolgen. Terwijl hij met de gemelde Overzetting bezig was, wierdt hem de aanbieding gedaan, door een man van groot aanzien, om hem op eene reize na *Conſtantinopole* te verzellen. Ondanks de gunſtige voorwaarden, hem aangebooden, wees hij dezelve van de hand, vermits zijn Vader daar toe niet konde bewilligen. Om de zelfde reden weigerde hij ook het voordeelig beroep aan te neemen, 't welk hem, aan het nieuw opgerichte Hoogeſchool te *Derpt*, in *Livland*, wierdt opgedraagen. De Kanzelier dier Univerſiteit hadt hem het Hoogleeraarampt in de Geſchiedenisſen en Welſpreekendheid, op zeer gunſtige voorwaarde en met eene allervriendlijkſte uitnodiging, opgedraagen. Niettemin beſloot hij naderhand tot eene reize na *Zweeden*,

den, daar toe uitgelokt, om dat hem de vrije toegang tot de Staatspapieren van dat Koninkrijk was toegezegd, en hij de belofte hadt ontvangen, om dezelve, ter plaatze alwaar hij goedvondt, zelf in zijn eigen Vaderland, tot het zamenſtellen der Zweedſche Geſchiedenisſe, te mogen gebruiken. Terwijl hij zich tot de reize gereed maakte, wierdt hij van eene ziekte overvallen, die hem, op den vijfëntwintigſten October des Jaars 1633, uit het leeven rukte, in den ouderdom van ruim eenëntwintig jaaren. Zijn aanhoudend letterblokken wierdt voor de oorzaak zijner ziekte, en alzo van zijnen vroegtijdigen dood gehouden. Onder de nagelaatene papieren van VOSSIUS vondt men eene Latijnſche Overzetting der Verhandelinge van den Jood MAIMONIDES, *over de Afgoderij*, nevens aantekeningen op dezelve. Zijn broeder ISAACUS heeft dezelve, nevens een berigt van 's Geleerden Mans leeven, in het licht gegeeven.

VOSSIUS, (ISAACUS) broeder van den voorgaanden, en Zoon van GERHARDUS JOHANNES, te *Leiden*, in den Jaare 1618, gebooren, verdient insgelijks eene aanzienlijke plaats onder de Geleerden van zijnen tijd. Reeds op zijn zeventiende jaar was hij zo verre in het Grieksch gevorderd, dat hij de plaatzen, in het Werk van zijnen Oom FRANCISCUS JUNIUS, *de Pictura Veterum*, in die taale aangehaald, in het Latijn overzette. Ruim twintig jaaren oud zijnde, ondernam hij eene reize door *Engeland*, *Frankrijk* en *Italie*, op welke hij veele Handſchriften, onder andere van de Brieven van IGNATIUS, en eenige Stukken tot de Aardrijkskunde van PTOLEMÆUS betrekkelijk, verzamelde. In den Jaare 1643 leide hij een bezoek af te *Parijs*, bij den Heer HUGO DE GROOT, die hem zeer gunſtig ontving. In het volgende jaar keerde hij van zijne uitlandigheid te rug. Naa dat VOSSIUS, in den Jaare 1646 de Brieven van IGNASIUS ter Drukperze gegeeven, en nog eenige andere lettervrugten hadt voortgebragt, vertrok hij in den Jaare 1648, na *Zweeden*, op aanzoek van Koninginne CHRISTINA. Zo veel behaagen vondt VOSSIUS in zijn verblijf in het gemelde Koninkrijk, dat hij het Hoogleeraarampt te *Amſterdam*, hem in de plaats van

wijlen

wijlen zijnen Vader opgedraagen, van de hand wees. Doch van geen zeer langen duur was dit genoegen. SALMASIUS kwam, eerlang, insgelijks in *Zweeden*; en voor zo veel deeze een geslagen vijand, was van NICOLAUS HEINSIUS, was zulks genoeg om VOSSIUS een vriend en voorstander van dien Geleerde, in dit ongenoegen insgelijks te betrekken. Met geene minder beschuldiging kwam SALMASIUS tegen VOSSIUS ten voorschijn, dan dat hij CARTESIUS door vergif hadt van kant geholpen, en diergelijk eenen toeleg op zijn leeven hadt gesmeed; dat voorts VOSSIUS de adelijke geboorte van SALMASIUS in twijfel getrokken, en hem voor eenen geleerden bedrieger hadt gescholden. Door dit alles wist SALMASIUS, die buiten dat een goed Hoveling was, de Koningin CHRISTINA dermaate tegen VOSSIUS op te zetten, dat hij welhaast van zijnen post van Opziener der Koninklijke Boekerije verlaaten, en genoodzaakt wierdt, het Koninkrijk te ruimen. Hoewel hij dit met geduld verdroeg, gevoelde hij, egter, een leevendigen spijt, dat hij zijne aantekeningen en papieren in *Zweeden* hadt moeten agterlaaten.

VOSSIUS keerde nu in zijn Vaderland te rug, alwaar hij, in den Jaare 1658, POMPONIUS MELA in liet licht gaf. Voorts fleet hij, eenigen tijd met eenen penneſtrijd tegen JACOBUS GRONOVIUS, welken hij, in vergelding, eene menigte geleerde scheldnaamen na het hoofd worp. Intusschen was de vermaardheid zijner wijdstrekkende geleerdheid ten Fransschen Hove doorgedrongen; weshalven Koning LODEWYK DE XIV, in den Jaare 1662, door zijnen Staatsdienaar COLBERT, hem een Jaargeld deedt aanbieden. Ook trok hij eene jaarlijksche wedde van de Staaten van Holland; doch van dit laatste wierdt hij ontzet, toen hij weigerde, eene Hiſtorie te schrijven van den Oorlog tusschen *Engeland* en de Algemeene Staaten. Hierom besloot VOSSIUS zich na *Engeland* te begeeven. Zijn eerste Werk, welk hij aldaar schreef, en in den Jaare 1672 te *Londen* deedt drukken, was eene Verhandeling over de *Sibilliinsche Godspraaken* (*de Oraculis Sibyllinis*). Hij zogt daar in te bewijzen, dat de gemelde Godspraaken niet door eenen Christen verzierd, maar eerst door eene Heidensche pen opgesteld, en vervolgens door de Christenen ver-

vervalscht waren. Ook schreef hij een Werk, waarin hij de voortreffelijkheid der Griekſche Vertaalinge van het Oude Verbond, gemeenlijk die der Zeventigen genaamd, boven den Hebreeuwſchen text zogt te beweeren. Intusſchen hadt vossius zijn verblijf genomen te *Windſor*, alwaar hem eene Kanunnikdij was opgedraagen. Hier gaf hij de Latijnſche Dichters CATULLUS, JUVENALIS en PETRONIUS met zijne Aantekeningen in het licht; doorvlegtende dezelve met Aanmerkingen, gelijkſoortig aan zijne losbandige leevenswijze. Men heeft naamelijk opgemerkt, dat vossius den Godsdienst geen goed hart toedroeg, en, ondanks zijne Kerkelijke bediening, beſtendig weigerde, het Avondmaal te vieren. Men bragt hem onder 't oog, dat indien hij al zulks niet wilde doen uit godsdienſtige beginzelen, en uit overtuiging, hij het ten minſten behoorde te doen om zijne Kanunnikdij te bewaaren. Hoe 't zij, hij bleef in het bezit daar van, tot aan het einde van zijn leeven, 't welk voorviel, te *Windſor*, op den twintigſten Februarij des Jaars 1688, het zeventigſte jaar zijns ouderdoms. Hij liet eenen grooten ſchat van Handſchriften en geſchreevene Papieren na.

VOSSIUS, (FRANCISCUS) insgelijks een Zoon van GERARDUS JOANNES, wierdt tot de Regtsgeleerdheid opgeleid; den trap van Meester in die waardigheid beklommen hebbende, bekleedde hij den post van Advokaat in *'s Graavenhage*. Zijn leeven was van korten duur. Eene ongelukkige echtverbintenis deedt hem aan het kwijnen ſlaan, welke in een vroegtijdigen dood eindigde; tot groot leedweezen van zijnen Vader, die hem teder beminde. FRANCISCUS VOSSIUS was geen onbevallig Latijnsch Dichter; ten bewijze daar van kunnen dienen zijne *Carmina Panegyrica Victoriæ Navalis, auſpiciis Ordinum foederati Belgii, ductuque Martini Harprechti Trompii, pariæ.*

VOSSIUS, (GERARDUS) een andere broeder des laatstgemelden, insgelijks door een vroegtijdig afſterven zijnen Vader en der geleerde waereld ontrukt, gaf, in zijne vroege jeugd, eene proeve van zijne vorderingen in de Latijnſche Let-

Letterkunde, in zijne Aantekeningen over VELLEJUS PATERCULUS.

VOSSIUS, (MATTHÆUS) de laatſte der Zoonen van den vermaarden meermaalen genoemden GERARDUS JOANNES, leide zich inzonderheid toe op de kennis der Vaderlandſche Geſchiedenisſen. Van hier dat hij met de waardigheid van Hiſtorieſchrijver der Staaten van Holland en Weſtfriesland wierd verëerd. Dat deeze bij hem iets meer dan een bloote titel was, blijkt uit zijne *Annales Hollandiæ et Zeelandiæ*, in Negentien Boeken, door zijnen broeder ISAACUS, naderhand met een Twintigſte Boek vermeerderd, en door NICOLAUS BORREMANS, onder den titel van *Jaarboeken van Holland en Zeeland*, in het Nederduitsch overgebragt.

VREEBURG; zie beneden op het Art. UTRECHT. (*de Stad*)

VREELAND, eene Heerlijkheid, in het Sticht van *Utrecht*, tuſſchen de Dorpen *Loenen* en *Nichtevegt*, ter wederzijden van de *Vecht*, die dezelve in twee deelen onderſcheidt. Haare uitgebreidheid vinden wij op vijfhonderdveertig Morgens begroot. In den Jaare 1748 telde men 'er honderdtwintig Huizen.

VREELAND, (*Het Dorp*) in de bovengemelde Heerlijkheid, en voor het grootſte gedeelte aan den rechter oever van de *Vecht* gelegen, is zeer vermaaklijk, zo om den lommerrijken oord, als om den veelvuldigen doortogt van Vaartuigen en Schepen. Al wat te *Muiden* binnen loopt, den wil hebbende na het Sticht van *Utrecht* en hooger op, moet langs en voorbij *Vreeland* vaaren. De Kerk is klein, en heeft eenen Toren, met een laagen ſpits gedekt. Reeds op het Jaar 1250 wordt dit Dorp vermeld, als door HENDRIK VAN VIANDEN, Biſchop van *Utrecht*, tot eene Stad verklaard; waar voor het, zedert, een langen tijd, en nog in den Jaare 1536, door de Staaten van *Utrecht*, erkend is geworden. Door verzuim der burgers, en, veelligt, door onvermogen om dezelve te kunnen handhaven, wierden, allengskens, de ſtedelijke Voorregten verlooren.

VREE-

. VREELAND, (*Slot van*) bij, of liever in het Dorp van dien naam gelegen, van ouds zeer vermaard, en een wijd-uitgeſtrekt gebouw, gelijk duidelijk is af te leiden uit de wijde en breede dubbele Graften, nog heden voorhanden, binnen welke het beſlooten lag. Het wierdt door Biſſchop HENDRIK VAN VIANDEN, omtrent het midden van de Dertiende Eeuwe, geſtigt, gedeeltelijk uit den buit, dien hij in de *Veluwe* behaalde, gedeeltelijk uit het geld van een landgoed, bij *Utrecht* gelegen, welk hij ten dien einde verkogt. Het was zo ſterk, dat Heer GYSBREGT VAN AMSTEL, naa 's Biſſchops dood, in 't Jaar 1268, het een langen tijd vruchteloos belegerde. Eenige jaaren daar naa verpandde Biſſchop JAN VAN NASSAU, tot groot ongenoegen van de ingezetenen der Provincie, hetzelve aan dien Heere, welke de Stigtſchen, en inzonderheid de burgers van *Utrecht*, door het leggen van eene nieuwen tol op den Vegtſtroom, bezwaarde. Doch het Slot wierdt hem naderhand weder ontweldigd, door FLORIS DEN V, *Graave van Holland*, die, op verzoek van die van *Utrecht*, hetzelve belegerde en innam, naa dat de Amſtelſche benden door de Zeeuwen geſlagen waren. Het Slot kwam derhalven, naa het ſluiten van den vrede, wederom aan den Biſſchop van *Utrecht*. Doch Biſſchop JAN VAN DIEST verpandde hetzelve, in den Jaare 1327, op nieuw, aan Graave WILLEM DEN III, voor zeevenëndertighonderd ponden zwarten tournoois. Wanneer Biſſchop JAN VAN ARKEL, zich, in den Jaare 1356, met Hertoge WILLEM VAN BEYEREN bevredigde, mits de gemelde ſomme wederom van hem opgebragt zou worden, wierdt ook dit Slot aan den Biſſchop afgeſtaan. Het ſchijnt, dat de Stad *Utrecht* den Biſſchop daar toe eenig geld verſchooten heeft; waar voor hij, in 't Jaar 1363, beloofde, het Slot nooit van het Stigt te zullen vervreemden. Doch de volle betaaling agter, en het Slot in de magt der Stigtſchen blijvende, eischte Hertog ALBREGT VAN BEYEREN hetzelve, in 't Jaar 1370, te rug van Biſſchop JAN VAN VERNEBURG, die het aan den Heere VAN LOENERSLOOT verpand hadt. Zijn opvolger, Biſſchop ARNOLD, gaf het Slot ter bewaaringe aan zijnen Neeve, ZWEDER VAN GAASBEEK, *Heere van Putten*, onder beding, dat hij het nimmer van

het Stigt vervreemden zou. Intusschen drong Hertog ALBREGT aan op de voldoening van de opgeschootene somme; 't welk ZWEDER VAN GAASBEEK noopte, om in den oorlog, hier op tusschen de Hollanders en Stigtschen ontstaan, Hollandsche bezetting in te neemen. Doch, bij den zoen, in 't Jaar 1375, tusschen den Hertog en den Bisschop gemaakt, wierdt het Slot den Stigtschen wederom afgestaan, mits dat ZWEDER VAN GAASBEEK het zou blijven bewaaren, tot dat hij van de penningen, daar op verschooten, voldaan zou zijn. Men meent, dat de somme, door hem aan 't Slot ten koste gelegd, naderhand door de Stad *Utrecht* ten grooten deele voldaan is geworden; immers de Stad stelde, in 't vervolg, eene Kastelein aan, alleen met goedvinden van den Bisschop. Het Slot *Vredeland* stondt nog ten tijde van HENDRIK VAN BEYEREN, die in 't Jaar 1524 Bisschop van *Utrecht* wierdt. Hij lag 'er een Slotvoogd op; maar het verviel van tijd tot tijd, door de menigvuldige aanvegtingen, welken het onder zijne regeering hadt uitgestaan. Eindelijk wierdt het, in den Jaare 1529, op bevel van Keizer KAREL DEN V, afgebrooken, en het puin gebruikt tot den opbouw van 't Kasteel *Vredenburg* binnen *Utrecht*. Het wierdt, egter, in 't Jaar 1680, op het aanhoudend verzoek van den Heer VAN ZUILEN, voor een Ridderhofstad verklaard, waar uit de bezitter in 't Lid der Edelen zou mogen beschreeven worden.

Zie MATTHÆUS, *de Jure Gladii*; J. WAGENAAR, *Vaderl. Historie*.

VREESWYK, anders *de Vaart* genaamd, eene Hooge Heerlijkheid, in het Overkwartier van het Sticht *Utrecht*. De Heerlijkheid paalt, Westwaarts, aan den *Vissel*, en strekt zich, van *de Eek* af, omtrent een half uur gaans, Noordwaarts aan, na de Stad *Utrecht*. Volgens besluit der Staaten van *Utrecht*, van den zevenden Maart des Jaars 1677, is *Vreeswijk*, als eene hooge en vrije Heerlijkheid, aan Burgemeesteren en Vroedschappen der Stad *Utrecht* als eene vrijwillige gifte opgedragen; zijnde, kort daar na, dit Staatsbe-

beſluit, door den Sekretaris van hun Edel Mogende, bezegeld, en leggende in een zilveren vergulde doos, aan Heeren Burgemeesters ter hand geſteld. Diensvolgens ſtelt de Stad in de Heerlijkheid eenen Drosſaard en Kastelein aan, die ſlegts voor een bepaalden tijd dien post bekleed, en aan de Stad eene jaarlijkſche Recognitie of Erkentenis moet betaalen. Hij is gemeenlijk een Lid van de Vroedſchap der Stad, hoewel hij, volgens beſluit van den Jaare 1704, geduurende zijne bediening, geene zitting in de Vroedſchap mag hebben. De uitgebreidheid der Heerlijkheid vinden wij op achthonderd en tweeënzeventig Morgens begroot, en het getal der Huizen op ruim honderdtwintig.

VREESWYK, (*Het Dorp*) insgelijks *de Vaart* genaamd, naar een Kanaal of de wijde en diepe Vaart, uit de Lek tot aan de Stad *Utrecht* gegraaven, die ook den naam van *Vaartſchen Rijn* draagt. De naam van *Vreeswijk* was reeds vroeger bekend. Het Dorp legt tegen den Lekdijk, recht tegenover de Stad *Vianen*, op eenen afſtand, in eene rechte lijn gemeeten, van niet meer dan ruim tweehonderd Roeden. *Vreeswijk* is een tamelijk fraai Dorp, beſtaande geheel uit ſteenen Huizen, zommige van welke, zo door hunne hoogte als anderzins, merkelijk aanzien hebben. De Hervormde Kerk, in den Jaare 1681 geſtigt, is een Kruisgebouw, pronkende met een ſcherpen ſpits. Van ouds plagt hier een ſterk Slot of Kaſteel te leggen, *Gildenburg* genaamd, om dat het op kosten van de Gilden der Stad *Utrecht* was gebouwd. Het diende meermaalen tot eenen twistappel, geduurende de binnenlandſche verdeeldheden. Van hier, misſchien, of naa dat de aanleiding der eerſte ſligtinge verdweenen was, dat men het allengskens heeft laaten vervallen. Tegenwoordig zijn 'er geene zigtbaare overblijfzels van voorhanden. Te *Vreeswijk* leggen drie vrij zwaare Sluizen in den Lekdijk; zij dienen ter doorſchuttinge der Vaartuigen, welke na of uit de Lek voorbij de Stad *Utrecht* vaaren. Dit geeft aan de Plaatze een merkelijk vertier, aangezien het overgroot getal van binnenlandſche Schepen, welke, langs deezen weg, de Lek en den Rhijn bevaaren. Daarenboven heeft men hier

een Veer, aan 't welk Rijtuigen, Paerden en Menſchen over de Lek geset worden. Alle uuren vertrekt eene Jaagſchuit van *Utrecht* na *Vreeswijk*. Wij teekenen hier nog aan, dat dit Dorp de geboorteplaats geweest is van SAMUEL THEODOTUS, anders ÆGIDIUS HAFBAKKER genaamd, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Keulen*, Schrijver van een *Hiſtorisch Verhaal* van den oorſprong en voortgang der geſchillen tuſſchen de Remonſtranten en Contraremonſtranten, in den Jaare 1618 in 't licht gegeeven.

Zie *Tegenw. Staat van Utrecht.*

VRIENTIUS, (MAXIMILIAAN) of DE VRIENDT; zie op het Art. VEERE.

VRIES, (TJERK HIDDESZ DE) wiens Vader was HIDDE SJOERDS, is gebooren op den zesden Augustus des Jaars 1622, te *Sexbierum*, een Dorp niet ver van Zee, in 't Kwartier *Westergo* van Friesland, en nabij *Harlingen*. Zijne Ouders, ſchoon van geenen hoogen ſtaat, wierden egter onder de landluiden voor ten eenemaal braaf en onbeſproken gehouden; en dus hadt onze DE VRIES, naa dat hij door zijne verdienſten tot hooger aanzien bevorderd was, geene reden altoos om over zijne afkomst zich te ſchaamen.

De plaats zijner geboorte zelve gaf hem eenige gelegenheid, om zich reeds vroeg aan 't zeegezicht te gewennen, en daar door veele van die akelige denkbeelden te verbannen, of te belachen, met welke zo veelen zijn ingenomen, die, dieper landwaarts in gebooren en opgevoed, van alles wat naar zee gelijkt, eenen diepen afkeer hebben, en op het woord zelfs bijkans een koude huivering gevoelen.

Hoe oud ondertuſſchen onze DE VRIES ware, toen hij zich het allereerst, ter voldoeninge zijner begeerte, van land na zee begaf, en langs welke trappen hij tot dien van eenig bewind zij opgeklommen, valt, bij gebrek aan aantekeningen, met volle zekerheid niet te melden.

Vast

Vast gaat het dat onze DE VRIES al vrij jong moet verkoozen hebben zijn geluk ter zee te beproeven, om dat hij zich niet in den Zeedienst ten oorlog begeeven heeft, dan naa dat hij vooraf een geruimen tijd ter Koopvaardij gevaaren, en in hoedanigheid van Schipper meer dan eenen togt gedaan hadt. Of nu eigen verkiezing, dan aanzoek van anderen hem bewoogen hebbe, om van de Koopvaardij af te zien, en in dienst van 't sterk geprangde Vaderland ten oorlog te gaan vaaren, vindt men ook al niet met vereischte naauwkeurigheid gemeld; maar wel dat hij, hier toe beslooten hebbende, nimmer de verwachting te leur stelde, welke zijne Bevorderaars met veel reden wegens hem hadden opgevat. De anderszins ongelukkige Zeeslag, die op den 13 April van den Jaare 1665 tusschen de Engelsche en Staatsche Vlooten is voorgevallen, strekt hier van zelfs ten spreekenden bewijze, waarom het niet buiten den haak zal zijn, dit wat omstandiger, hoewel beknoptelijk, volgens ons bestek, te vertoonen.

De Staatsche Vloot, welke onder het Opperbevel van den Lt. Admiraal Generaal, JAKOB VAN WASSENAAR, *Heere van Obdam*, uit *Texel* was in Zee geloopen, bestondt uit vijf Esquaders, waar van het laatste gekommandeerd wierdt door den L. Admiraal STELLINGWERF, ook een Fries, voerende het Schip *de Zevenwouden*, gemonteerd met zestig stukken, en driehonderd man. In dit Smaldeel voerde onze DE VRIES als Kapitein het Oorlogschip *de Elf Steden*, op hebbende eenënveertig stukken, en tweehonderdvijfëndertig man: en in dien reeds gemelden ongelukkigen Zeeslag, waarin de braave WASSENAAR, door eigen kruid, met zijn schip in de lucht vloog, en dus ongelukkig sneuvelde, zonder dat het met zekerheid te bepaalen zij, wat eigenlijk dit ongeluk veroorzaakt hebbe, was hij de Seconde van den Lt. Admiraal STELLINGWERF, en kweet zich derwijze van zijnen pligt, dat dit gevegt, naar de hoogste waarschijnlijkheid, niet zo ongelukkig voor den Staat ware uitgevallen, zo alle Bevelhebbers, even als hij, het algemeene welzijn boven hunne bijzondere veiligheid gewaardeerd, en met waaren heldenmoed behartigd hadden. Een eigenhandige brief, door hem naa dien ongelukkigen scheepsstrijd aan het Kollegie ter Admiraliteit in *Friesland* gezonden,

zou misschien veelen leezeren niet kwalijk gevallen, wegens 's mans hartige taal en verscheidene daarin voorkomende bijzonderheden. Dan om binnen de paalen van ons beſtek te blijven, zal ik 'er slegts een en ander staal uit melden. Naa verhaald te hebben, hoe de Vijand, des nachts voor den dertienden der meergemelde maand, zijn best deedt om bij te koomen, en de wind Zuidelijk liep, ten voordeele der Engelschen, gaat hij aldus voort; „ doen liepen wij tegen haer „ aen, en brachten het zo nae, dat met eenige van ons Es„ quader twee van haer schepen afsneden, daer ik een van „ zo veel gaf, dat hij niet een schoot meer schopt, noch „ niet een man boven bleef." In 't slot van dien brief zegt hij: „ Ik hebbe gisteren bij de Staaten Generaal geweest, „ aan boord van den Admiraal TROMP, die mij schriftelijk „ ordre gegeven heeft, het schadeloos geschotene op het „ spoedigste te repareren, dat zal ik doen. Mijn boegspriet is „ geschoten datter een ander moet wezen, de grote mast „ moet ook verandert zijn, daer steekt een kogel boven in „ 't hart van dezelve mast, maer de oude mast zal voor „ een boegspriet goet gemaekt konnen worden soo 't mij „ toelijkt, vier à vijf stukken van mijn zwaar Canon zijn „ gescheurt en stukken gesprongen."

Men zal, in aanmerkinge van 't gezegde, zich ongetwijfeld niet verwonderen, dat onze DE VRIES, daar veele bevelhebbers, naar evenredigheid van hunne betoonde laf hartigheid en schandelijk pligtverzuim, anderen ten voorbeelde gestraft wierden, zich eerlang tot Lt. Admiraal van *Friesland* bevorderd zag, en nog in September van 't zelfde jaar, in die waardigheid, op het schip *de Steden*, voorzien met zeventig stukken en driehonderd man, het bevel voerde, over het derde Esquader der Vloote, welke met goedvinden van de Gevolmagtigden der Staaten, de Heeren HUIGENS, DE WITT en BORREL, in drie smaldeelen was verdeeld geworden, voor dat nog de Lt. Admiraal DE RUITER, als Opperhoofd en Admiraal VAN 's Lands Vloote, bij dezelve hadt konnen aankomen. Wanneer nu deeze onvergelijkelijke Zeeheld in 's Lands Vloot, aan boord van het schip *de Liefde* gekomen, en door de Gevolmagtigden der Staaten verwelkomd was, wierdt wel

de

de Vloot in vier Esquaders verdeeld, doch zonder dat onze DE VRIES daar bij in 't minst benadeeld wierdt; blijvende hem het bevel over 't vierde Esquader, dat uit vierëntwintig schepen van oorlog bestondt, als Luitenant Admiraal aanbevolen, en door hem, op het schip *de Steden*, een geus van de boegspriet gevoerd.

Nooit schoot hij ook te kort in het beantwoorden aan de uitgebreide verpligtingen, welke aan deezen aanzienelijken post onafscheidbaar verbonden zijn; loffelijk inzonderheid was zijn gedrag, toen de Vloot door den geweldigen storm van den achtsten September deezes jaars, ten haaren ongelukke verstrooid, en bijkans in de handen der Engelschen vervallen was. Want op den dertienden dier maand, met twee Oorlogschepen en een Brander weder bij de Vloot, toen door den Admiraal DE RUITER in twee Esquaders verdeeld, gekomen zijnde, gaf hij hem berigt, dat hij met zijn schip, benuiden het *Doggerszand*, in den morgen van dien zelfden dag, eerst door twee, en vervolgens door vier Engelsche schepen was gejaagd geworden, doch dat dezelve, toen 'er met den middag nog twee andere schepen van oorlog bij hem gekomen waren, zich weder na de Engelsche Vloot begeeven hadden; welke, om dat het wat duister was, wel niet met genoegzaame naauwkeurigheid door hem geteld hadt konnen worden, doch naa de begrooting van zijn volk, dat in de steng geweest was, uit ongeveer zestig zeilen bestondt. Op deeze tijding nam de Luitenant Admiraal DE RUITER, schoon de Vloot uit niet meer dan negenëndertig schepen bestondt, egter met toestemminge der Heeren Gevolmagtigden, het manmoedig besluit om den Engelschen het hoofd te bieden. Ook wierdt daar toe alles met der daad in gereedheid gebragt, en de Vloot in drie Esquaders verdeeld, waar van het eerste door den Lt. Admiraal DE RUITER zelven, het tweede door den Lt. Admiraal KORNELIS EVERTSZOON, en het derde door onzen wakkeren DE VRIES, als Lt. Admiraal, stondt gebooden te worden; doch dewijl men, zo door storm als andere beletzelen, verhinderd wierdt bij de Engelsche Vloot te koomen, kreeg onze DE VRIES thans geene gelegenheid, om doorstaande blijken van zijnen heldenmoed aan den dag te leggen,

en, zulks doende, het Vaderland aan zich te verpligten. En toen men in October deezes jaars eenen aanslag op *Duins* ter uitvoer zocht te brengen, en de Engelsche schepen daar binnen aan te tasten, wierden hij en de Lt. Admiraal EVERTSZOON, met hunne onderhebbende schepen, insgelijks door tegenwind belet, om zich ter bekwaamer tijd op de bestemde plaatzen te laaten vinden, dat anders met eenen gunstigen wind zeer wel hadt konnen geschieden. Dit gaf aan de Engelsche schepen, die in *Duins* lagen, eene gunstige gelegenheid om de op hen afkomende vijanden te ontwijken; zelfs zag men uit onze Vloot, die eerst door tegenwind, en daar naa door stilte, vrij verre beneden de *Goetjing* in de Hoofden vervallen was, drie Engelsche schepen het Noordergat uitloopen, voor dat de Lt. Admiraalen KORNELIS EVERTSZOON en DE VRIES het, al laveerende, zo verre hadden konnen brengen. De Staatsche Vloot, dus voor het Vaderland geen dienst konnende doen, keerde, volgens goedvinden van DE RUITER en andere Vlootvoogden, weder na de Rivier van *Londen*; wanneer bij de Gevolmagtigden en den Lt. Admiraal DE RUITER beslooten wierdt, dat de Lt. Admiraalen KORNELIS EVERTSZOON, en onze TJERK HIDDESZ DE VRIES, nog eenigen tijd voor of bij *Martjgat*, zich met hunne Esquaders zouden blijven onthouden, om dus alle schepen te konnen aantreffen, welke voor hadden de Rivier van *Londen* in of uit te loopen. Ondertusschen zouden onze DE VRIES en Kapitein CHRISTIAAN ELDERS, met hunne onderhebbende schepen, zich naa verloop van acht dagen, omtrent *Saulsbaay* weder bij de Vlag hebben te vervoegen; doch zo dit door eenen Noordelijken wind niet geschieden konde, zoude de Luit. Admiraal DE RUITER hen met zijne schepen trachten te naderen; wordende den schepen, uit aanmerkinge van den bekrompenen Lijftogt en den opkomenden Winter, vrijheid gelaaten, om na de zeegaten van het Vaderland op te zeilen, indien zij, naa verloop van gemelde acht dagen, door mist of storm, van de Vlagge mogten afdwaalen of verstrooid raaken. Eer evenwel de Vloot, waar van zes schepen na Noorwegen, en tien na 's Lands Havenen waren opgezonden, nog van een scheidde, telde men in 't laatst van October nog zeventig schepen in

de

dezelve, en daar van ſtondt het vierde Esquader, zestien ſchepen ſterk, onder het bevel van den Lt. Admiraal DE VRIES, terwijl de drie overige door de Lt. Admiraalen DE RUITER, EVERTSZOON en TROMP, gebooden wierden. Gaarne hadt men nog een kans met de Engelſchen gewaagd, zo zij waren uitgekomen; doch dit niet geſchiedende, en de tijd te verre verloopen zijnde om zonder blijkbaar gevaar langer in zee te blijven, wierdt bij DE RUITER en de andere genoemde Vlootvoogden beſlooten, dat men, te meer om dat men geenen vijand te verwagten hadt, na 't Vaderland zou zeilen, om voor den Winter op te leggen. De Lt. Admiraal DE RUITER gaf daar toe ook met der daad het ſein, op den tweeden November, het welk beſtondt in het laaten waaijen van een Witte Vlag van de Voorſteng, en het doen van drie kanonſchooten. Zo dra was dit teken van ſcheidinge niet gegeeven, of onze Lt. Admiraalen DE VRIES, EVERTSZOON en TROMP, deeden zeven ſchooten, om daar mede der Vloote eene goede reis na 't Vaderland te wenſchen; waar op, ten gelijken einde, door den Heer DE RUITER, met negen ſchooten uit halve kartouwen geantwoord wierdt. Hier op richtte een ieder zijnen koers na de hem aangeweezene haven, en onze DE VRIES, naa buiten *Gaats* afſcheid genomen te hebben, den zijnen, met de onderhebbende ſchepen na het *Vlie*: van waar hij eerlang bij zijne Familie in *Friesland* aankwam, en het grootſte gedeelte van den Winter tot genoegen van hem zelven en de zijnen ſleet.

Men denke egter niet, dat deeze tijd in leedigheid van hem wierdt doorgebragt: zulks gehengde ook het beſluit van hun Hoog Mogenden niet: 't zal derhalven niet kwalijk paſſen dat wij den hoofdzaakelijken inhoud van het zelve hier kortelijk melden. Om de toerusting der Oorlogsvloote, waar mede men in 't volgend voorjaar den Engelſchen het hoofd dagt te bieden, te ſpoediger en in beter orde voortezetten, was ter Vergadering van hun Hoog Mogenden goed gevonden, dat, wegens de drie Kollegien in *Holland* en *Westfriesland* aan den Lt. Admiraal DE RUITER, wegens het Kollegie ter Admiraliteit in *Zeeland* aan den Lt. Admiraal KORNELIS EVERTSZOON, en wegens het Kollegie in *Friesland* aan den

Lt. Admiraal TJERK HIDDESZ DE VRIES, geſchreeven zoude worden, dat zij zich in gemelde Kollegien zouden hebben te vervoegen, en daar een waakend oog over de buitengewoone toerusting, met alles wat daar toe behoorde, te laaten gaan: op dat de orders van hun Hoog Mogenden, zo wegens de Oorlogſchepen, Fregatten, Advijsjagten, Branders, Galjoots tot kondſchap en berging van lijftogt dienende, als andere vereischten, naauwkeurig uitgevoerd en nagekomen mogten worden, en dat zij van deeze hunne verrigtinge, ter behoorlijker tijd, een omſtandig verſlag aan hun Hoog Mogenden zouden hebben te doen. Deeze last, welke volgens een nader beſluit van den negenden Januarij des Jaars 1666, aan de gemelde drie Lt. Admiraalen vernieuwd wierdt, bleef bij niemand hunner onuitgevoerd, en wierdt hier door de Vloot tijdig in ſtaat gebragt om Zee te konnen kiezen. Dan, voor dat dit geſchiedde, wierdt 'er op den zesden Maij bij hun Hoog Mogenden een beſluit genomen, bij 't welk DE RUITER tot Opperhoofd der Vloote wierdt aangeſteld, terwijl onze DE VRIES, zich met de waardigheid van Lt. Admiraal bekleed vindende, het gebied te voeren hadt over de Frieſche ſchepen, die uit elf ſchepen van oorlog en twee branders beſtonden. Wanneer nu het meeste deel der Vloote, op den eerſten en de volgende dagen van Junij, uit *Texel* in Zee was geloopen, kwam de Lt. Admiraal DE VRIES, op den vijfden dier maand bij dezelve, voerende het ſchip *Groot Friſia*, gemonteerd met tweeënzeventig ſtukken, driehonderdveertig Matroozen en vijfënvijftig Soldaaten. De gantſche Vloot, nu uit vijfëntachtig ſchepen en fregatten van oorlog beſtaande, wierdt in drie Esquaders verdeeld, waar van het tweede zou ſtaan onder de orders van de Lt. Admiraalen KORNELIS EVERTSZOON en TJERK HIDDESZ DE VRIES, voerende den wimpel van de voorſteng, en beſtaande uit achtëntwintig ſchepen en fregatten van oorlog. Op den elfden dier maand met de Vloot tuſſchen *Duinkerken* en *Noordvoorland* gekomen zijnde, zag men zich wegens wind en ſtroom, die beide tegen waren, genoodzaakt het anker te laaten vallen. Doch het duurde niet lang of de Engelſche Vloot kwam op de Nederlandſche af; waarom alles, zo goed men konde, tot een treffen in ge-

gereedheid wierdt gebragt. De Lt. Admiraal TROMP raakte het eerst van allen met zijn Esquader in gevegt. Dat van den Lt. Admiraal Generaal DE RUITER, en den Lt. Admiraal VAN NES, bleef 'er niet lang buiten; jammer was het, dat de ſchepen van de Lt. Admiralen KORNELIS EVERTSZOON en onzen TJERK HIDDESZ DE VRIES, die beide van ijver bleakten, om het voorbeeld van den grooten DE RUITER, ten dienſte van het Vaderland, te volgen, en ter behoudenisſe van hetzelve hun leeven op te zetten, de vijanden te hoog in den wind hadden, om vooreerst bij hen te koomen; doch wanneer hun dit, volgens hunnen wensch, door het wenden der Engelſchen, in den namiddag gelukte, raakten zij, zo wel als DE RUITER en TROMP, met de vijanden in eenen felleu ſtrijd, waarin zich niet alleen KORNELIS EVERTSZOON en onze DE VRIES, maar ook de overige Bevelhebbers en Kapiteinen, op hun voorbeeld, mannelijk kweeten. Het gevegt van deezen dag door den nacht geſcheiden zijnde, wierdt op de drie volgende dagen, van wederzijden, met heidenmoed hervat; en op geenen van dezelven ontzonk onzen DE VRIES de zijne, hoewel de gelegenheid hem niet altoos even gunſtig was om dien te laaten blijken; doch inzonderheid toonde hij dien op den veertienden, of vierden dag van het gevegt. Want als de zege eenen tijd lang in twijfel gehangen, en nu na deeze dan na geene zijde geneigd hadt, en daarenboven de dag ten einde begon te ſpoeden, was DE VRIES geenszins een der laatſten, die, op 't bevel van den Lt. Admiraal Generaal DE RUITER, een einde van 't werk poogde te maaken; nevens andere braave Bevelhebberen kloekmoedig op den vijand inbreekende, en dus wel degelijk het zijne toebrengende, dat het middelſte gedeelte der Engelſche Vloote, door de onze beklemd, en voorts van vooren en van achteren in diervoegen bevogten wierdt, dat de Engelſchen zich, na een hardnekkig gevegt van anderhalve uur tijds, op de vlugt begaven. Met groote reden derhalven mogt de Graaf DE GUICHE, die zich nevens eenige andere Franſche Heeren van het eerſte aanzien op de Nederlandſche Vloot bevondt, onzen DE VRIES, (bij hem KIERKIDES genoemd, om dat zijn Franſche tong zich, waarſchijnlijk, naar de Frieſche uitſpraak van

TJERK

TJERK HIDDESZ niet wist te buigen) het getuigenis geeven, *dat hij grootelijks deel hadt aan de voordeelen, door de onzen op dien dag behaald.*

Hadt onze DE VRIES door zijne dapperheid en beleid niet weinig toegebragt, tot het behaalen dier roemrugtige zege, welke, in dien hardnekkigen en vierdaagschen zeestrijd, door de onzen op de Engelschen bevogten wierdt, zijne voor het Vaderland en de zijnen al te ontijdige dood bragt insgelijks niet weinig toe tot de nadeelen, welke de Nederlandsche Vloot op den vierden Augustus des zelfden jaars moest lijden. Ons bestek laat niet toe alle de bijzonderheden van dat gevegt te melden. Het zij ons genoeg zo veel van het zelve aan te tekenen als noodig is, om zich 's mans dood als dien van eenen Held te vertegenwoordigen. Naa dat de Lt. Admiraal Generaal DE RUITER de Vloot, welke nu uit achtëntachtig schepen van oorlog bestondt, in verwagtinge van een op handen zijnde gevegt, in drie Esquaders verdeeld hadt, in welker tweede onze DE VRIES zich naast den Lt. Admiraal JAN EVERTSZOON geplaatst vondt, wierdt hun beiden de voortogt aanbevolen. Het ontbrak hun aan moed, noch aan getrouwheid, om dien ontvangen last ter uitvoer te brengen, maar gebrek aan wind was oorzaak dat zij niet voor omtrent den middag in gevegt raakten met den voortogt der Engelschen, welke geleid wierdt door den Vice-Admiraal THOMAS ALLEN. Dan schoon zij hier laater kwamen dan zij wel gewenscht hadden, en 's Lands dienst scheen te vorderen, egter kwamen zij 'er, ten aanzien van hun eigen leeven, veel te vroeg; hebbende zij beiden, toen ze op het Engelsch Esquader der Witte Vlagge, van twee zijden, kloekmoediglijk aanvielen, op het bed der eere moeten sterven, en bijkans op gelijke wijze; zijnde zo wel den eenen als den anderen een been afgeschooten, en zij beiden daar aan overleeden. Van hoe veel belang hunne behoudenis voor de gantsche Vloot geweest zou zijn, bleek al kort; want het sneuvelen dier twee wakkere Vlootvoogden was niet zo dra rugtbaar geworden, of 'er wierdt zulk eene verslagenheid en wanorde door verooorzaakt, dat het gantsche Esquader te een uur na den middag begon te wijken, zonder op het schieten van DE RUITER in

in 't minst te letten, of, gelijk het hadt moeten doen, af te koomen. Doch wie zal zich verwonderen dat zulks hier plaats hadt, daar de ondervinding van alle tijden heeft doen zien, dat zulks doorgaans een der eerste gevolgen van den dood van groote Bevelhebberen ware; en dat het even hierom tot het beleid van den krijg behoore, het sneuvelen van dezelve, zo lang zulks mogelijk is, met alle zorgvuldigheid te verbergen.

Dat de gedachtenis van deezen wakkeren Zeeheld bij den Vaderlander niet alleen, maar ook bij den vreemdeling, in eere zij, is ons voorheen reeds eenigzins gebleeken, door het bijbrengen van een loffelijk getuigenis, welk de Graaf VAN GUICHE hem gegeeven heeft. Dat dit hem niet onbedacht ter penne zij uitgevallen, zal men gewisselijk erkennen, als men in aanmerking neemt, dat hij op eene andere plaats, hem nog hooger verheft, door van hem te betuigen, *dat hij een der beste en stoutste Hoofden der Nederlandsche Vloote was.* Dit gade slaande zoude het mij niet bevreemden waarheid te zijn, het welk alleen bij overlevering tot ons gekomen is, en ook alleen voor zodanig en niet hooger van ons wordt opgegeeven. Hetzelve bestaat hier in; dat als de Raadpensionaris DE WITT zich op zekeren tijd aan boord van den Lt. Admiraal Generaal DE RUITER bevondt, en deezen gevraagd hadt, wien hij den Heeren Staaten tot zijnen opvolger aan zou prijzen, indien hem zelven eenig doodelijk ongeluk mogt treffen, en het Vaderland dus zijnen dienst moest derven? DE RUITER daar op geantwoord zoude hebben, daar toe niemand bekwaamer dan den Lt. Admiraal DE VRIES te kennen, als zijnde van deszelfs kundigheid en trouwe ten vollen overtuigd.

Hoe dit zij, zeker gaat het dat 's mans gedachtenis, om zijne loffelijke dienſten, zo bij het Kollegie ter Admiraliteit in *Friesland*, als ook bij hun Edel Mogenden de Staaten der Provincie, grootelijks in eere wierdt gehouden. Wanneer immers het lijk van wijlen onzen Lt. Admiraal te *Harlingen* was aangekomen, en aldaar plegtig in de Groote Kerk op het Koor ter aarde wierdt besteld, hebben hunne Edel Mogenden de Gedeputeerde Staaten van *Friesland* deeze lijkſtatie

ſtaatie met hunne tegenwoordigheid verëerd; daarenboven is het zoontje van meergemelden Lt. Admiraal TJERK HIDDESZ, na deszelfs overlijden geboren, op verzoek van meer gemelde Heeren Gedeputeerden, door de Heeren Raaden ter Admiraliteit niet alleen plegtig ten doope geheeven, maar ook hebben hunne Edel Mogende de Heeren Staaten van *Friesland* het gedachte zoontje, dat kort naa zijne geboorte insgelijks van zijne moeder beroofd wierdt, gelieven te begunſtigen met een jaarlijkſch lijfpenſioen van driehonderdënzestig guldens.

Het zal niet ſlegts ten bewijze van onze gezegden ſtrekken; maar ook, zo wij vertrouwen, onzen Leezeren eenig genoegen verſchaffen, het een en ander met origineele ſtukken bevestigd te zien: waarom wij hier twee Stukken zullen laaten volgen, zijnde het eerſte eene Memorie van het Kollegie ter Admiraliteit in *Friesland*, aan hun Ed. Mogende de Staaten der Provincie overgeleverd, en het tweede eene Reſolutie, bij welgemelde Staaten daar op genomen. De Memorie luidt woordelijk aldus.

EDELE MOGENDE HEEREN!

„ Met hoedanigen lof ende reputatie, de Heere Lt. Admi„ raal DE VRIES, goeder gedachteniſſe, ſyne ſunctie, eerst „ als Kapitein, en daar naa als Lt. Admiraal van UEd. Mog. „ Provincie heeft bekleedt gehadt; is UEd. Mog. ons, en „ alle werelt, genoechſaem en ten vollen bekent, daer af, „ ſoo de Heeren haer H. Mog. Gedeputeerden over 't em„ ploy, en de bevorderinge van 's Lands Vloot van tyt tot „ tyt in de Zeegaten deſer landen ingevallen ſynde, als de „ Heer Lt. Admiraal Generaal DE RUITER, t'elkens brede „ Confirmatie hebben gedaen: in de voorgevallen batailliën „ ſyn de blyken volkomentlyk van desſelfs dapperheyt en „ courage, volgens de getuichenisſen van welged. Heeren „ gegeven, ſynde welgem. Heere in twee batailliën ſwaerlyk „ gekwetst geworden, in de eerſte periculeus, ende in de „ andere doodtlyk, gelyk deſelvige ſulx met ſyn doodt ook „ heeft bevestigt, en alſoo glorieuslyk ſyn leven ten dienſte

„ van

„ van deſen Staet opgeoffert; in conſideratie van welx, de „ Heeren UEd. Mog. Gedeputeerden niet alleen de begraffe„ niſe van 't lyck van welgedachte Heer met derſelver pre„ ſentie hebben gecohoneſteert, maer ook belooft devoiren „ by UEd. Mog. te ſullen aenwenden, dat het ſoontje nae „ deszelfs overlyden geboren met een lyfpenſioen mochte „ worden voorſien, en gebeneficeert, waerop ook welgedach„ te Heeren UEd. Mog. Gedeputeerden, by derſelver mis„ ſive, aen ons verzocht gehadt hebben, dat wij, in en uit „ den name van UEd. Mog. Provintie het voorſ. Soontje „ ten doope ſouden heven, gelyck wy in gevolge dies heb„ ben gedaen; verſoekende diesvolgens, ten einde UEd. Mog. „ goede gelieſte mach weſen, tot adimpletie van 't gene al„ bereedts, by de Heeren UEd. Mog. Gedeputeerden is ge„ prepareert, ende op reflexie van de loflyke en noit vol„ preſen merken van welgenoemden Heer Lt. Admiraal, het „ nageboren Soontje van den ſelvigen (althans van ſyn Moe„ der mede gepriveert ſynde) met een Lyfpenſioen gratieus„ lyk te begiftigen." Dit doende enz.

De Reſolutie, welke hier op bij hun Ed. Mog. de Staten van *Friesland*, den twintigſten October van het zelfde jaar, genomen wierdt, luidde van woord tot woord aldus:

„ De Staten van *Friesland* overdenkende en beklagende „ het ſeer grotelyk verlies van de valliante Heer wylen TJERK „ HIDDESZ DE VRIES, in leven Lt. Admiraal deſer Provincie, „ als die ſyn leven in de jongſt geholdene batalie tegens de „ Engelſe op het bedde der eere als een dapper heldt ten „ dienſte van 't Vaderland ſeer kloekmoedigh heeft opgeof„ fert, en dat ſyn Ed. nagelatene droevige Weduwe 's daegs „ na 't inkomen van deſe ſmertelyke tydinge was bevallen en „ verlost van een jonge Soon mede genaemt TJERK DE VRIES, „ die altans van deſelve ſyn Moeder, door den tydelyken „ dood mede is ontbloot geworden, hebben om de goede „ devoiren en getrouwe dienſten van welgemelte Heer Lt. „ Admiraal DE VRIES in aengename gedachteniſſe te houden, „ deſelfs nagelaten jongſte Soontje gebeneficeert, en verſien „ denſelven by deſen met een Zee Capiteins traktement tot „ driehondert feſtig Car. Guld. 's jaers, mits dat in verderen

„ tyd

„ tyd een ordinaris Capiteins plaets komende te vaceren,
„ daeruit de betaling van de voorſ. ſomma ſal worden ge-
„ daen, en deſelve plaets als dan vacant blyven. — Midde-
„ lerwijlen ordonneeren wy onſe Gedeputeerden om daer af
„ formele ordonnantien t'zyner tydt en ſucceſſivelyck te laten
„ verveerdigen, ende met last aen de Reeckenmeesters de-
„ ſelve te regiſtreren gelyk ſulx behoort. Aldus geregiſtreert
„ op 't Landsſchapshuis den twintigſten October 1666."

Deeze Zoon, bij zijn opwaſſen, in 's Vaders loffelyke voet-ſtappen treedende, heeft den Lande insgelijks ter Zee gedient; doch is door al te ontijdig eenen dood weggerukt, om door zijne verdienſten den zelfden eertrap te beklimmen. Want in den Jaare 1689, op den tweeden Julij, in 's Lands dienst als Kapitein ter Zee bij het Kollegie ter Admiraliteit in *Friesland*, met zijn onderhebbend 's Lands Oorlogſchip *de Broek* na *Engeland* vertrokken zijnde, en in het zelfde jaar van daar te rug keerende, wierdt hij op den twintigſten December, naa eene ziekte van weinige dagen, aan boord van 't gemelde ſchip, uit het leeven gerukt, en op den dertigſten dier maand, bij zijnen Vader Zal. in het Koor der Groote Kerk te *Harlingen* ter aarde beſteld.

Wij zullen deeze leevensbeſchrijving van den dapperen Lt. Admiraal DE VRIES niet rekken met eene optellinge van deszelfs bloedverwanten en Nazaaten, welke nu alleen tot het vrouwelijk oir gekomen zijn, ons vergenoegende met 'er nog alleen het twaalf regelig versje bij te voegen, dat wij onder zijn in het koper gesneeden afbeeldzel vinden, en hem ter eere aldus luidt:

„ De Frieſche Zeevoogd koomt dus na zijn dood herleven:
„ Wiens brein vol wijsheid was, en 't hert vol vuur en kracht,
„ Al wat Natuir oit Held bezonder heeft gegeven,
„ Had zij in deeze borst alleen te zaam gebracht;
„ Geen grouwlijk moordgedrang deed hem de moed verliezen;
„ Hij toonde ons den aard der adel-oude Friezen.

„ Het

„ Het dubbeld Pilaar Strand kan van zijn zege tuigen;
„ En KRONENBURG ontzach zijn oorlogs blixemſtraal;
„ Prins ROBERT beefde 't hert; zelf MONK, die elk deed buigen,
„ Begaf zich op de vlucht voor Frieslands Admiraal.
„ Alçijd verwon 't gedrocht der overoude eeuwen,
„ Deez' dwong door zijn geſchut, d'Eenhoorn, en Draak,
(en Leeuwen;

HERO GALAMA.

VRIESLAND; zie FRIESLAND.

VRIEZEKOOP; zie LEIMUIDEN.

VRIEZEN; zie FRIEZEN.

VROENHOVE, een Graafſchap, beſtaande omtrent een derde gedeelte van de Stad *Maaſtricht*, nevens drie Dorpen, digt bij die Stad gelegen, te weeten, *Welre*, *Mondenake* en *Heukelom*, benevens de Landerijen, onder dezelve behoorende. De Regeering van het Graafſchap beſtaat in Schout, zeven Schepenen en eenen Sekretaris. De Hoogſchout van *Maaſtricht* van de Brabantſche zijde neemt het Schoutampt waar; gelijk ook de Sekretaris der Brabantſche Schepenen in de Stad, in het Graafſchap dien poſt bekleedt. Deeze Regtbank voert het bewind over burgerlijke en lijfſtraffelijke zaaken in het Graafſchap, zo binnen als buiten de Stad voorvallende. Hunne Hoog-Mogenden de Algemeene Staaten, in de hoedanigheid van Hertog van *Brabant*, bezitten den vollen eigendom van het Graafſchap *Vroenhove*.

VROOM, (HENDRIK CORNELIS) een niet onvermaard Nederlandſch Kunſtſchilder, en een der eerſten, die zich op het ſchilderen van Schepen, met een goeden uitſlag, heeft toegelegd. Hij wierdt geboren te *Haarlem*, in den Jaare 1566. Zijn Vader hem tot de Schilderkunst opleidende, begeerde

dat hij zich op het ſchilderen van allerlei ſoorten van Vaatwerk zoude toeleggen. Om zich in de kunst te méer te volmaaken, deedt hij eene reize na *Italie*, zijnen weg neemende door *Spanje*. Te *Rome* wierdt hij bekend bij den Kardinaal DE MEDICIS, die hem in zijnen dienst aannam; terwijl VROOM, om de kunst nog meer te beoeffenen, en grondiger te leeren kennen, zich bij den vermaarden PAUL BRIL om verdere onderrigtingen vervoegde. Van *Rome* deedt hij eene reize na *Venetie*. Hier vondt hij overvloedige gelegenheid, om zich te oeffenen in het ſchilderen van Schepen, waar toe, zints zijne jeugd, zijne hoofdneiging altoos hadt overgeheld. Eenen geruimen tijd zijn verblijf in *Italie* gehouden hebbende, verliet VROOM dat Gewest, neemende zijnen weg door *Spanje*, *Savoije*, *Frankrijk* en *Duitschland*, en voorts, na het Noorden, na *Dantzig*, alwaar zijn Vaders broeder, FREDERIK VROOM, woonde, en den post van Stads Bouwmeester bekleedde. Van deezen wierdt hij in de gronden der Meetkunde onderweezen. Eindelijk keerde hij, na eene uitlandigheid van verſcheiden jaaren, in zijne Geboorteſtad te rug. Doch de lust tot reizen bekroop hem, eerlang, van nieuws, en ondernam hij, andermaal, te ſcheep, de reize na *Spanje*; een groot aantal zijner opgemaakte Stukken medeneemende, om dezelve buitenslands te verkoopen. Op deeze reize hadt hij het ongeluk van ſchipbreuk te lijden op de Kust van *Portugal*. Een groot gedeelte der Laadinge wierdt geborgen, en onder hetzelve het meerendeel zijner Schilderſtukken. Door de gedienſtigheid der Monniken van een nabuurig Klooster, die dezelve gevonden hadden, en ontdekten dat hij de Maaker was, wierdt hij voortgeholpen na *Liſabon*, en van daar verder na *St. Ubes*. Hier ſchilderde hij, ten behoeve van zeker Klooster, verſcheiden Stukken, onder andere ook zijne eigen Schipbreuk. Nogmaals keerde hij, eerlang, te rug na het Vaderland, met oogmerk om 'er zijne dagen te ſlijten. Onder andere Stukken ſchilderde hij thans het vergaan der zo genaamde *Onverwinnelijke Vloot* van Koning PHILIPS DEN II, en andere voornaame Stukken. De tijd van 's Mans ſterven is ons niet gebleeken.

VROOM.

VROONE. Zeer veele gisſingen ontmoet men bij de Oudheidkundigen, aangaande deeze Plaats, de eene verder gezogt en minder aanneemelijk dan de andere. Volgens zommigen zou het gelegen hebben niet verre van *Alkmaar*, en de rijkſte en magtigſte Koopſtad van Westfriesland geweest zijn: SIMON EIKELENBERG heeft, in het begin deezer Eeuwe, de moeite genomen, om aan te toonen, dat al wat van den rijkdom deezer Plaatze wordt verhaald, een louter verdichtzel is. Volgens het gevoelen van den Heere WAGENAAR, 't welk geen onaanneemelijk voorkoome heeft, zou *Vroone* een voornaam Westfriesch Dorp geweest zijn, niet verre van *Ouddorp* gelegen, door den Roomſch' Koning, Graaf WILLEM DEN II, met zekere Keuren en Voorregten begiftigd; en dat het, in den Jaare 1297, geheel plat gebrand en vernietigd wierdt, door Graaf JAN DEN I, Zoon van de Hollandſchen Graave FLORIS DEN V, ter ſtraffe van den ingezeetenen, welke deel hadden gehad aan den opſtand der Westfriezen, welker betengeling en onderwerping de jonge Graaf zich hadt voorgeſteld, en ook gelukkig volvoerde. Volgens eene aloude Overlevering, nog heden hier te Lande bekend, zou het tegenwoordig Dorpje *S. Pancras* op den grond van het aloude *Vroone* gelegen zijn.

VROONESTEIN, (*Het Huis*) een Slot of Kaſteel, in het Nederkwartier van het Sticht van *Utrecht*, een weinig ten Noordwesten van het Dorp *Jutfaas*. Het Huis, zijnde een deftig oud gebouw, rondom in zijne Graften gelegen, wierdt, door de Edele Mogende Heeren Staaten des Lands van *Utrecht*, op den vijftienden Februarij des Jaars 1538, tot eene Ridderhofſtad verklaard. Een aloud Geſlagt, welk naar dit Slot zijnen naam voerde, is al voor lang uitgeſtorven. Reeds op het Jaar 1400 vindt men eenen WILLEM, *Bartholomeuszoon*, als *Heer van Vrooneſtein* vermeld. Van tijd tot tijd is het Huis van het een in het ander Geſlagt overgegaan.

VROUWEN-PAROCHIE, in rang het laatſte der drie Dorpen, welke gezamentlijk, nevens de onderhoorige Landen, uitmaaken de ſchoone en vette Frieſche Grietenij, het *Bildt* genaamd, de negende en insgelijks de laatſte in het Kwartier van *Westergo*. *Vrouwen-Parochie* in het Oostlijkſte der Bildtdorpen, leggende met de twee overigen, *St. Jakob Parochie* en *St. Anna Parochie*, aan den fraaien en breeden rechten Middelweg, die door de Grietenij loopt. De Plaats, welke negenënvijftig Stemmen uitbrengt, beſtaat uit eene dubbele buurt nette en zindelijke Huizen. De Kerk is een goed gebouw, hebbende eenen ſpitzen Toren. Onder dit Dorp behooren de twee nabuurige Gehugten *Oude-* en *Nieuwe Bildtzijl*. Naa de eerſte bedijking van dit Distrikt, diende het eerstgemelde Gehugt tot eene waterloozing of Sluis (zijnde de betekenis van het woord *Zijl*, in de Frieſche landtaale) voor de binnenlanden; zijnde het toenmaals aan Zee gelegen, en eene zeer leevendige en bloeiende Plaats, van wegen den handel, vooral in Graanen, die aldaar omging. Door de aanſlijking der Voorlanden wierdt, allengskens, de Plaats te onbruik, en wierdt zij van de *Nieuwe-Bildtzijl* vervangen; doch die insgelijks, door de zelfde oorzaak van aanſlijking, een diergelijk lot ondergaan heeft, en nu voornaamlijk van Boerenwerklieden wordt bewoond. Het *Bildt*, naamelijk, op dat wij dit ter loops aantekenen, eertijds eene opene Zee, door opſlibbering allengskens dróog geworden zijnde, wierdt, door het leggen van zeer zwaare Dijken, met onnoemelijke kosten, tegen de woede der Golven beveiligd, en alzo veranderd in eene ſtreek Lands, die, in vrugtbaarheid, naauwlijks eene weergae heeft. De welvaart der Opgezeetenen, en de fraaie Landhuizen, welke zij bewoonen, kunnen hier van getuigenis draagen; tot verwonderinge der bewooneren van de overige Provincien, welke deezen oord koomen bezoeken. Als eene bijzonderheid mogen wij hier nevens voegen, dat alleen in deeze Grietenij, niet de gewoone Frieſche Landtaal, maar genoegzaam de zelfde taal, als in de Frieſche Steden wordt geſproken. De reden hier van meent men te zijn, om dat het *Bildt* allereerst door eenige Hollandſche Heeren bedijkt is geworden, die,

die, veelligt, eenigen hunner landgenooten derwaarts zullen overgevoerd hebben, welke 'er, zedert, hun vast verblijf namen, en alzo hunne ſpraak, hoewel zedert eenigzins verbaſterd, tot hunne naakoomelingen overleverden.

Uit medegedeelde berigten.

VROUWENREGT; zie AKERSDYK.

VROUWENZAND; zie het Art. STAVOREN, Deel XXVII. bl. 336; en 't geen de kundige Frieſche Schoolmeester, FOERE SJOERDSZ, heeft aangeteekend, in zijne *Beſchrijving van Oud en Nieuw Friesland*, Deel I. bl. 94, als mede in zijne *Frieſche Jaarboeken*, Deel II. bl. 474.

VRY, (DE) een oud Amſterdamsch Geſlagt, 't welk verſcheiden Regeeringleden heeft uitgeleverd, en waar uit wijlen de vermaarde Burgemeester EGBERT DE VRY TEMMINK, van Moeders zijde, was voortgeſprooten. De eerſte, welken wij, op de Regeeringslijſt, vermeld vinden, was JAN EGBERTSZOON DE VRY. Hij wierdt Commisſaris der Stad, in den Jaare 1586, bekleedde het Schepensampt in den Jaare 1592, en klom op tot de Burgemeesterlijke waardigheid in den Jaare 1596. Vijfmaalen, zints de eerſte reize, naamelijk in de Jaaren 1598, 1601, 1603, 1604 en 1606, bekleedde hij dien hoogaanzienlijken post. — Van meer vermaardheids is geweest FREDERIK DE VRY, waarſchijnlijk de Zoon des nu gemelden. Mannen van het eerſte aanzien in den burgerſtaat, onder de Nederduitſche Hervormden, in dien tijd het niet beneden hun fatſoen agtende, het Diakenſchap te bekleeden, vinden wij van den Heere FREDERIK DE VRY aangeteekend, dat hij, in den Jaare 1607, dien post in de Gereformeerde Gemeente te *Amſterdam* heeft waargenomen. In den Jaare 1612 zat hij in Schepensgeſtoelte, en beklom, in den Jaare 1620, de Burgemeesterlijke waardigheid; waar mede hij, egter, niet meer dan eenmaal bekleed geweest is; 't zij om

dat hij kort daar naa overleeden is; of om dat hij, naar de meening van de meerderheid der Amſterdamſche Regenten, die eerlang veelal tot gematigdheid overhelden, in de zaak van Godgeleerde geſchilſtukken te harde en ſtrenge begrippen voedde. Zeker gaat het, dat de Heer DE VRY een ijverig tegenſtander der Remonſtranten was. De volgende bijzonderheden, ons voorgekoomen, kunnen daar van ten bewijze dienen. Terwijl de Heer DE VRY het Schoutsampt, in de plaats van WILLEM VAN DER DOES, die hetzelve in de maand October des Jaars 1620 hadt nedergeleid, bij voorraad, tot Vrouwendag des volgenden jaars, waarnam, gaf hij zich veele moeite, om eene Vergadering van Remonſtranten, welke, gelijk bekend is, men toen heimelijk hieldt, te betrappen en uit elkander te jaagen. Veel duidelijker nog ſtraalde de gezintheid van den Burgemeester DE VRY door, in een Geſchrift, welk hij, in het voorjaar des Jaars 1621, in het licht gaf, onder den titel van *Hiſtorie, of kort en waerachtigh Verhael van den oorſprongh en voortgangh der Kerkelijke beroerte in Hollandt.* In de Voorrede van dit Werk, 't welk ook in het Fransch vertaald wierdt, gaf DE VRY te kennen dat het Geſchrift door eenen der geleerdſte en vermaardſte mannen van ons Vaderland ontworpen en geſteld was; maar dat hij zelve, op last van het Nationaale Dordrechtſche Sijnode, zeker Geſchrift daar nevens gevoegd hadt, met een Aanhangzel, welk hij voor het zijne erkende. Voorts ontmoette men in de Voorrede verſcheiden zeer harde en ſcherpe uitdrukkingen, en zwaare verwijten. De Remonſtranten wierden aldaar genoemd, „ Inſtrumenten des Satans, „ vijanden van Christus Kerk, factieuſe Arminianen, onrus„ tige menſchen, wilde baaren der Zee, hunne eigen ſchande „ opſchuimende." Hun wierdt te laste geleid „ dat zij de „ getrouwe Leeraars der Gereformeerde Christlijke Religie, „ de Zaligmaakende Leere, en de Christlijke Overheden met „ oproerige propoosten, feniinige brieven en lasterlijke ſchrif„ ten, bij eenen ieder zogten verdagt, gehaat en afgrijzelijk „ te maaken; dat zij zich verblijdden in den tegenſpoed van „ Christus Kerk, en in 't geluk van de erfvijanden van de „ Religie en van 't Vaderland." Om zo zwaare beſchuldi-

gin-

gingen, aan welke het aanzienlijk Karakter des Schrijvers, in 't oog van veelen, geene geringe kragt bijzette, te keer te gaan, en derzelver ongegrondheid te doen blijken, vatte UITENBOGAARD daar tegen de pen op. Reeds in de maand September des zelfden jaars, gaf hij eene Wederlegging in het licht, onder den titel van *Vrije Aenwijfing van d'onwaerheden, trouwloose verdraeijngen, calumnien, en andre grove misslagen, bevonden in de genaemde Historie van Fredrik de Vrij, Burgermeester der stadt Amsterdam, aengaende de Kerkelijke beroerten van Hollandt: gestelt bij forme van t'saemenspraek tusschen den selven de Vrij en den Aenwijser.* De Voorrede van dit Geschrift was geteekend met den naam van NICOLAUS BONIFACIUS. UITENBOGAARD onthieldt zich thans buitenslands. De zulken, die, op zijn verzoek, het bewind over het drukken gehad hadden, zonden, van *Haarlem* en *Leiden*, aan alle de Heeren van de Magistraat der Stad *Amsterdam*, ook aan die van de Admiraliteit, als mede aan de Commissarissen van de Weeskamer, alwaar de Heer DE VRY thans zitting hadt, ieder een Exemplaar der *Vrije Aenwijsingen*; op dat de Heeren, door wederhooren der verdeediginge, gelegenheid mogten hebben, om over de waarheid der zaake te kunnen oordeelen. Ook meent men, dat verscheiden Wethouders, door het leezen van dit en voortgelijke Geschriften, tot gemaatigder zaake en denkhandelwijze wierden overgehaald. De Burgemeester FREDRIK DE VRY hadt eenen Zoon WILLEM genaamd; op den negenden September des Jaars 1620, leide deeze den eersten steen van de Wester Kerk te *Amsterdam*. —— Behalven de bovengenoemde, vinden wij nog, uit dit Geslagt, vermeld, WESSEL DE VRY, in den Jaare 1638 Commissaris; CORNELIS DE VRY, in den Jaare 1614 Commissaris, en in 1646, Raad de stad; en eindelijk EGBERT DE VRY, in den Jaare 1679 Raad geworden, en Schepen, in de Jaaren 1677, 1679, 1681, 1685, 1687, 1688 en 1691.

Zie BRANDT, *Hist. der Reformatie; Regeeringslijsten van Amsterdam.*

VRYBERGHE, eene Hooge Heerlijkheid, op het Zeeuwſche Eiland *Tholen*, ten Noorden van het Regtsgebied der Stad van den zelfden naam als het Eiland. Voorheen beſtondt deeze Heerlijkheid alleen uit twee kleine Polders, en eenige Schorren. Door het indijken van een gedeelte der laatstgemelden, heeft zij merkelijk grooter uitgeſtrektheid en waarde bekoomen. Het getal der Huizen is niet zeer aanmerkelijk. Het regt wordt 'er geoeffend door Baljuw, een Burgemeester en vier Schepenen, welken een Sekretaris is toegevoegd.

VRYE-AMBAGTEN, beſtaande uit *Houtrijk*, *Polanen* en *Raasdorp*, omtrent Halfwegen *Amſterdam* en *Haarlem* gelegen, voeren dien naam, om dat zij, van ouds, vrij waren van de Graaflijke Beden en Schotponden. De Ambagtsheerlijkheid behoort aan de Stad *Amſterdam*.

VRYE EN LAAGE BOUKHORST, eene Heerlijkheid, in *Rhijnland*, ten Oosten van de Heerlijkheid *Warmond*. Hoewel zij geene grooter uitgeſtrektheid, dan die van ſlegts tweeënveertig Morgens Lands beſlaat, bezit zij, nogthans, alle de Vrijheden en Voorregten van eene Hooge Heerlijkheid. Men vindt hier geen Dorp, maar ſlegts eenige weinige Huizen, ginds en elders gebouwd.

VRYENBAN, eene Ambagtsheerlijkheid, aan de Stad *Delft* behoorende, in *Delfland* gelegen, is, ten aanzien van derzelver ſtrekking, in twee deelen onderſcheiden, waar van het eene enkel *Vrijenban*, en het ander, met onderſcheid; *Klein Vrijenban* geheeten wordt. Het eerſte, 't welk de grootſte uitgeſtrektheid heeft, legt ten Oosten en Westen van *de Schie*, tuſschen *Ketel*, *Abtsregt* en *Vrouwenregt*. *Klein Vrijenban* legt aan de Noordoostzijde der Stad *Delft*, ten Oosten van den Haagſchen Rijweg, en paalt met de *Braſſerslaade* ten Noordwesten aan *Rijswijk* en *Tedingerbroek*, gelijk het ten Noordoosten door de Dwarswatering van *Noorddorp* wordt afgeſcheiden. Van ouds ſtondt deeze Ambagtsheerlijkheid op twaalfhonderdvierënzestig Morgen en driehonderdeenëndertig Roeden Lands, waar onder honderd Morgen en hon-

honderdzestig Roeden voor verdolven Land ſtaan aangetekend, en naderhand nog negenënzeventig Morgen als uitgeveend: door nog andere verminderingen is het tegenwoordig gebragt op elfhonderdachtënvijftig Morgen en tweehonderdzevenëndertig Roeden Lands. In de oude Lijst der Verpondingen vinden wij geen Huizen voor *Vrijenban* aangetekend. In de laatſte van den Jaare 1732, ſtaan eenënnegentig Huizen, één Kruidmoolen, twaalf Bleeken met hunne Huizingen, en drie Molens. Zedert is de Kruidmolen, die aan de Maasſluisſche Vaart ſtondt, door de Stad *Delft* gekogt, afgebroken en in een Houtkooperij veranderd. De Ambagtsheerlijkheid van *Vrijenban*, met die van 't Hof van *Delft*, *Woud* en *Woud-Harnasch* wierdt, in den Jaare 1738, door de Stad *Delft* gekogt van den Heere GYSBERT VAN HOOGENDORP, toen Ontvanger-Generaal van de Verëénigde Nederlanden, die ze, in den Jaare 1724, bij opveilinge gekogt hadt uit de geweezene Graaflijkheids Domeinen.

VRYE GEER, ook wel, zonder bijvoeging, *Geer* genaamd, is een klein ſtuk Lands, in den Ban van *Sloten* gelegen, zich uitſtrekkende in de gedaante van eenen Driehoek, of *Geer*, volgens zommigen de oorſprong der benaaminge; hoewel anderen dezelve afleiden van *Gers*, *Geers*, of *Gors*, 't welk, in oude tijden, laag Land beteekende. Het bijvoegzel *Vrije* meent men herkomſtig te zijn van het aloude Voorregt, volgens 't welk de opgezeetenen ongehouden waren tot het betaalen van eenige Beden en Schotpanden aan de Graaven, welke de ingezeetenen van *Sloten* en *Osdorp* moesten opbrengen. Voorts hadden zij ook eenen eigen Regtbank. De Kerk en eenige Huizen van het Dorp *Sloten* ſtaan op den grond van de *Vrije Geer*. De Landen zijn hier doorgaans laager dan in de Ban van *Sloten*, om reden, meent men, dat de aarde, tot verhooging van het Kerkhof en de Kerkbuurt, daar uit zou vergraaven zijn; waarom dezelve ook minder dan die van *Sloten* in de Verponding geeft. De Stad *Amſterdam* is eigenares van de *Vrije Geer*.

VRYEHAAK. Deezen naam voert eene Boerewooning, met omtrent veertig Morgens Land, gelegen in de Heerlijkheid *Agttienhoven*, in *Rhijnland*. Het Landgoed is leenroerig aan de Staaten van Holland. De eigenaar ſchrijft agter zijnen naam den titel *Heer van Vrijehaak*.

VRYE HOEVE, eene Hooge Heerlijkheid, in *Rhijnland*, ten Zuiden van *Korter-Aar* gelegen. Voorheen bezat dit Diſtrikt veel grooter uitgebreidheid dan tegenwoordig, naardien een groot gedeelte van hetzelve, door Vergraaving, in eene Waterplas is veranderd. Men vindt 'er geene Kerk; ook is het getal der Huizen niet zeer groot. In het Kerkelijke behooren de Hervormde Opgezeetenen onder *Aarlanderveen*. Een teeken van de Hooge Heerlijkheid ziet men aan de Geregtsplaats, digt bij de Aarbrug, alwaar een Galg ſtaat.

't VRYE VAN SLUIS, een vrij aanzienlijk Diſtrikt in *Staats-Vlaanderen*, 't welk zijnen afzonderlijken Regtbank heeft, het *Kollegie 's Lands van de Vrije* genaamd, beſtaande uit een Hoogbaljuw, een Burgemeester en negen Schepenen, nevens eenen Penſionaris, twee Griffiers en een Ontvanger; alle welken twee gezworene Klerken en twee Kamerboden ten hunnen dienſte hebben. De Hoogbaljuw ontvangt zijne aanſtelling, voor zijn geheele leeven, van de Algemeene Staaten, als Opperheeren van dit Gewest. Uit de Schepenen wordt jaarlijks, door Afgevaardigden van hun Hoog Mogenden, een Burgemeester aangeſteld, welke zijne bediening niet langer dan een jaar mag behouden. Alle deeze amptenaars genieten, behalven eenige andere voordeelen, zekere vaste Jaarwedden, bij den naam van *Tabbaardlaken* bekend. Het Regtsgebied van het Kollegie van *de Vrije* ſtrekt zich uit over de Ambagten van *Aardenburg*, *Oostburg* en *Tzendijke*, nevens een klein gedeelte van het *Oostkerker Ambagt*; voorts over het Graafſchap *Middelburg* in *Vlaanderen*, en de Heerlijkheden *Watervliet* en *Waterland*, benevens de Heerlijkheden *Breskens* en *Nieuwvliet*. In naam der Algemeene Staaten oeffent

het

het aldaar hoog, middelbaar en laag Geregt. De gewoone bijeenkomſten worden driemaal ter weeke, op Dingsdag, Vrijdag en Saterdag, gehouden.

VRYHOEF *en* KALVERBROEK, eene Heerlijkheid, aan de Stad *Gouda* behoorende, grenzende, ten Noorden, aan *Sluipwijk* in het Baljuwſchap van *Rhijnland*. De Heerlijkheid bezit ſlegts eene geringe uitgebreidheid, niet meer dan van honderdëntwee Morgens en vijfhonderd Roeden Lands. Het getal der Huizen vinden wij op zeven begroot.

VUGT, een Dorp in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, een groot half uur gaans ten Zuiden van de Stad van dien naam, aan den ſlinker oever van de *Dommel* gelegen. Met het nabuurig Dorp *Kromvoort*, maakt *Vugt* éénen Regtbank uit; in welken de Hoofdſchout van *'s Hertogenbosch* het Schoutampt bekleedt. Van de Kerk, die bij ouds veel ſchooner was dan tegenwoordig, en voor een gedeelte is ingeſtort, wordt alleen het Koor tot de openbaare Godsdienſtoeffeninge gebruikt. De Hervormde Leeraar der Plaatze predikt insgelijks te *Kromvoort*. Onder de Huizen, welker getal wij op ongeveer tweehonderd begroot vinden, zijn 'er verſcheiden, die fraai zijn. Voorts ontmoet men 'er zeer hooge Lindeboomen, die een bekoorlijk lommer geeven. In de nabuurſchap leggen verſcheiden Heerenhuizen of Hoffteden, zommige van welke in luſtigheid en fraaiheid uitmunten. De Heide, niet verre van dit Dorp gelegen, bij den naam van *Vugter Heide* bekend, is zeer vermaard, door het zonderling lijfgevegt, aldaar voorgevallen, tuſſchen een Franſch' Edelman in Staatſchen dienſt, met naame BREAUTÉ, en zekeren GERARD ABRAHAMSZOON, LEKKERBERTJE bijgenaamd. Van dit gevegt, 't welk in den Jaare 1600 voorviel, hebben wij, in het Achtſte Deel deezes *Woordenboeks*, op het Artikel BREAUTÉ, een uitvoerig verhaal gegeeven: weshalven het voorval hier niet behoeft vermeld te worden.

VULCANIUS, (BONAVENTURA) een zeer vermaard Taal- en Oudheidkundige, wierdt in den Jaare 1538, te *Brugge* in *Vlaanderen*, geboóren. Zijn Vader, PETRUS VULCANIUS genaamd, die zelve een geleerd man was, en bij DESIDERIUS ERASMUS in hooge agting ſtondt, was zijn eerſte leermeester, in de Griekſche en Latijnſche taalen. Op zijn zestiende jaar wierdt hij na het Hoogeſchool te *Leuven* gezonden, om 'er zich verder in de taalkennis, en andere algemeene kundigheden te oeffenen. De oude VULCANIUS was nog niet vast beraaden, of hij zijnen Zoon tot de Geneeskunde of tot de Regtsgeleerdheid zoude opleiden. Terwijl VULCANIUS zijne letteroeffeningen te *Leuven* vlijtig voortzette, kwam aldaar de tijding, dat de Kardinaal FRANCISCUS MENDOZA, Bisſchop van *Burgos*, in *Spanje*, eenen Jongeling zogt, in de Griekſche en Latijnſche taalen ervaren, om den Kerkvoogd, die niet zeer taalkundig was, eenige onderrigtingen te geeven. Deeze post VULCANIUS zijnde aangebooden, aanvaardde hij dien met blijdſchap, zeer verheugd zijnde over de gelegenheid om *Spanje* te kunnen zien. Te lande ondernam hij de reize derwaarts, in den Jaare 1559. De Kardinaal, onzen Jongeling met veele teekenen van agtinge te *Burgos* ontvangen hebbende, benoemde, hem ſtraks tot zijnen Geheimſchrijver en Opzigter zijner Boekerije. Voorts bediende hij zich inzonderheid van de taalgeleerdheid van VULCANIUS, tot het vertaalen van zulke plaatzen uit de Griekſche en Latijnſche Kerkvaderen, van welke de Kardinaal wilde gebruik maaken, in een Werk, welk hij thans onder handen hadt, en voorneemens was in 't licht te geeven, *over de natuurlijke vereeniging met Christus door het waardig gebruik des heiligen Avondmaals.* Voorts ſchreef hij ook veele brieven voor den Kardinaal, eerst in het Latijn, en vervolgens ook in het Spaansch. Na het overlijden van den Kardinaal, tradt VULCANIUS in dienst van deszelfs broeder, FERDINANDUS MENDOZA, Aardsbisſchop van *Toledo*. Deeze, niet lang daar na, insgelijks overleeden zijnde, wierdt VULCANIUS thuis ontbooden, door zijnen Vader, wiens gezondheid zeer verzwakte. Na eene uitlandigheid van ruim elf jaaren, keerde hij te rug na zijn Vaderland. Bij zijne wederkomst was zijn Vader reeds

reeds overleeden. En vermits de zaaken in de Nederlanden thans zeer verward ſtonden, begaf hij zich na *Duitſchland*, en zette zich te *Keulen* neder. Hier vertaalde hij de Werken van verſcheiden Griekſche Kerkvaderen, die nog nooit het licht gezien hadden, in het Latijn, en liet ze vervolgens drukken. Van *Keulen* vertrok VULCANIUS, naa verloop van eenigen tijd, na *Zwitzerland*, alwaar hij zich een tijd lang te *Baſel* en te *Genève* ophieldt, en verſcheiden Boeken in het licht gaf. Uit *Zwitzerland* begaf zich VULCANIUS, door *Vlaanderen*, na *Holland*. Hier wierdt hem, door de Bezorgers van het onlangs opgerichte Hoogeſchool te *Leiden*, de post van Hoogleeraar in de Griekſche taal aangeboden; dien hij ook met genegenheid aanvaardde. Dit viel voor in den jaare 1578. Met veel lof bekleedde hij dien post, gedurende den tijd van tweeëndertig jaaren. Naa verloop van dezelve bekwam hij zijn ontſlag, met behoud van zijne Jaarwedde. Verval van lichaamskragten, en gebreklijkheid aan verſcheiden zintuigen ſchijnt daar toe de aanleiding gegeeven te hebben. Dit mag men afleiden uit het volgende vierregelig vaers, welk hij op hem zelven dichtte.

„ Ter dénos docui Leidæ binosque perannos,
„ Cattigenûm pubem Grajugenûm ore loqui.
„ Nunc manibus, pedibusque, oculisque, ac auribus æger,
„ Et ſenio languens lampada trado aliis."

VULCANIUS overleedt, te *Leiden*, op den negenden October des Jaars 1613, in den ouderdom van vijfënzeventig jaaren. De Werken, door hem in 't licht gegeeven, betreffen meest al de Kerkvaders en de Griekſche Letterkunde.

Zie ZWERTII, *Athen. Belgicæ*; VAL. ANDREAS, *Biblioth. Belgica*; BAYLE, *Dictionaire*, enz.

VUL-

VUUREN, een Dorp en Heerlijkheid, in *Gelderland*, in de *Tielerwaard*, aan den Waaldijk gelegen. De Kerk, gelijk ook het Dorp zelve, is klein. De Leeraar dêt plaatze neemt ook den predikdienst waar te *Dalem*.

VUURSCHE, gemeenlijk *de Vuurt* genaamd, eene Heerlijkheid en Dorp, in het Kwartier des Stichts van *Utrecht*, *Eemland* geheeten. De Heerlijkheid, die tweehonderdënvijftig Morgens gronds beſlaat, grenst ten Noorden aan het Baarnſche Veen, en ten Oosten aan *Eemnes binnensdijks*. Voorts wordt de Heerlijkheid in *hooge* en *laage Vuurſche* onderſcheiden. De eerſte afdeeling, leggende in 't Noorden, is veelal bergagtig; de andere doorgaans moerasſig en van goede Veengronden voorzien. Reeds van ouds was de Turf bekend en vermaard, die uit de *Vuurſche Veenen* gegraaven wierdt. Het Dorp, in deeze Heerlijkheid gelegen, is klein, doch pronkt evenwel met een fraai Kerkje, zijnde een Kruisgebouw, welks vier hoeken even verre uitſteeken. Midden uit het dak rijst een klein ſpits torentje. De Kerk, die omtrent het Jaar 1650 gebouwd wierdt, wordt door haaren eigen Leeraar bediend.

VUYLKOOP, (*Het Huis*) eene Ridderhofſtad, in het Overkwartier van het Sticht van *Utrecht*, ten Noordwesten van het Dorp *Schalkwijk*. Het Huis ſchijnt door iemant uit het Geſlagt van SCHALKWYK gebouwd te zijn, 't welk reeds voor langen tijd is uitgeſtorven. Zo veel althans is zeker, dat zij eenerlei Wapen gevoerd hebben. Het Huis is van hooge oudheid; reeds in den Jaare 1392 vindt men eenen WILLEM VAN VUYLKOOP vermeld. Naderhand ging het in andere Geſlagten over. Toen HUIBERT VAN BUREN, in den Jaare 1538, daar van eigenaar was, wierdt het, op den vijftienden Februarij dien jaars, ten zijnen behoeve, door de Staaten 's Lands van *Utrecht*, voor Riddermaatig verklaard. GERARD VAN ROSSUM is de eenige, welken wij, van wegens deeze Hofſtad, in het Lid der Edelen en Ridderſchappen des Lands van *Utrecht*, beſchreeven vinden. Dit viel voor op den dertienden October des Jaars 1691. Het Huis *Vuijlkoop*, 't welk

aan

aan den Héer van *Vianen* leenroerig is, heeft weinig aanziens; het beſtaat ſlegts uit een vierkanten Toren, van drie verdiepingen, met leijen gedekt.

VYF-HEEREN-LANDEN. Bij deezen naam zijn bekend de Landen van *Arkel*, *Vianen*, *Haageſtein*, *Everdingen* en *Leerdam*. Zij wierden dus genaamd, naar de *Vijf Heeren*, die, van ouds, over dezelve het gebied voerden. Van deeze leggen de Landen van *Arkel* en *Vianen*, en het Graafſchap *Leerdam*, in Holland; de Heerlijkheid *Everdingen* in het Graafſchap *Kuilenburg*, en die van *Haageſtein* in het Sticht van *Utrecht*. Onder bijzondère Artikelen hebben wij van ieder derzelven verſlag gedaan.

VYF-SPECIËN. (*De*) Bij deezen naam is eene belasting bekend, die, in de Provincie *Friesland*, op de Hoofden, Schoorſteenen, Paerden, Koeijen en Bezaaide Landen gelegd is. Een kort verſlag van deeze belastinge, vertrouwen wij, zal den Leezer niet onaangenaam zijn. Het Hoofdgeld bedraagt drie guldens jaarlijks voor ieder perſoon boven de twaalf jaaren oud, van elk huisgezin, waar van het hoofd, aan geld, vastigheden of anderzins, zeshonderd guldens, of daar boven gegoed is. Die minder bezitten, kunnen met de helft daar van volſtaan. De belasting op de Schoorſteenen bedraagt insgelijks drie guldens van ieder haardſtede, welke gebruikt kan worden. Want van de Schoorſteenen, die digt gemetzeld, of anderzins onbruikbaar gemaakt zijn, behoeft niet betaald te worden. Van ieder Paerd, jong of oud, uitgezonderd alleen de Zoogveulens, 't zij het tot eenig bedrijf, of voor vermaak worde gehouden, moet, zonder onderſcheid van waarde, alle half jaaren betaald worden zeven ſtuivers. De belasting op de Koeijen is ongelijk, naar maate der onderſcheidene Distrikten, die in hooge en laage verdeeld worden. Van ieder Koe, drie jaaren oud en daar boven, moet ieder half jaar betaald worden een gulden op hoog, en tien ſtuivers op laag land; doch die in broekige of andere diergelijke ſlegte landen ter weide loopen, zeven ſtuivers. Van ieder beest van twee jaaren oud wordt ſlegts de helft betaald.

Van

Van de Bullen en Oſſen wordt geene belasting geheven. Voor de Bezaalde Landen, eindelijk, zonder onderſcheid met hoedanig éene ſoort van Zaaden, moet betaald worden, van ieder Pondemaate, (zijnde tweehonderdveertig Roeden) ieder half jaar, vijf ſtuivers en zes penningen; bedraagende, alzo, voor ieder Morgen Lands, dertien ſtuivers en zeven penningen. Iets minder, egter, bedraagt deeze belasting, ten aanzien van de laage landen, en min vrugtbaare ſtreeken.

U.

U.

UBBO EMMIUS; zie EMMIUS. (UBBO)

UBBO, was, volgens het verhaal der Frieſche Kronijkſchrijvers, de Zoon van ADEL, en Kleinzoon van FRISO, eerſten Vorst van *Friesland*. UBBO, die zijnen Vader in het bewind opvolgde, was, zo als de gemelde Kronijkſchrijvers verzekeren, niet alleen een dapper Krijgsheld, en in de Oorlogskunst grondig bedreeven, maar, daarenboven, zijnen leeftijd in aanmerking genomen zijnde, in Geleerdheid en verſcheiden Weetenſchappen zeer geoeffend. Volgens zommigen zou hij het leeven van zijnen doorluchtigen Grootvader, als mede de verrigtingen der Friezen van vroegere dagen, en van zijnen eigen leeftijd, beſchreeven hebben. Door de ongunst der tijden is dit Gedenkſtuk der Aloudheid niet tot ons gekoomen. De *Ubiërs*, die weleer het tegenwoordige Aardsſticht van *Keulen* en het Hertogdom *Gulik* bewoonden, zouden van hem hunnen naam ontleend hebben. Zijn ſterfjaar wordt geſteld op het eenëntzeventigſte jaar vóór de Geboorte van CHRISTUS. ASINGA ASKOA zou zijn Zoon en opvolger geweest zijn.

Zie WINSEMIUS, *Kronijk van Friesland.*

UBBO, een andere Fries van dien naam, wordt gehouden voor den Zoon van ADELBOLD, tweeden Hertog van *Friesland*, en voor den neef of broeders Zoon van TITUS BOJOKALUS, den derden Hertog van dat Gewest. In de hoedanigheid van vierden Hertog, zou UBBO, in den Jaare 240, den laatstgenoemden zijn opgevolgd. Uit den aart was hij een vredelievend Vorst, doch geenzins bij mangel aan Krijgsbekwaamheden. Want, om te toonen dat zijne rustlievende neigingen

haaren grond niet hadden in lafhartigheid of onkunde, verzuimde UBBO niet om de Wapens op te vatten, zo dikmaals, volgens zijne begrippen, zich daar toe eene voegzaame gelegenheid en voldoende reden aanboodt. Eene proeve hier van ondervonden de *Bataviëren*. Want als deeze eenen inval in *Friesland* deeden, en, door rooven en branden, aldaar zeer ſlegt huishielden, ſchoot UBBO de Wapens aan, en trok, met een talrijk Leger, den vijand te gemoet. Veel volks ſneuvelde 'er aan beide zijden. De *Bataviëren*, verhaalt men, zulk eenen tegenſtand niet verwagt hebben, en uit vreeze, dat bij een tweede handgemeenſchap de kans nog meer ten hunnen nadeele zou verkeeren, wierden te raade, na huis te keeren. UBBO overleedt in den Jaare 499, naa eene regeering van negenënvijftig jaaren. Hij liet twee Zoonen na: BARON UBBO, den oudſten, en zijnen opvolger in het bewind, en ODILBALDUS, die eenen togt na het Oosten, en aldaar aan den Roomſch Keizer DIOCLETIAAN groote dienſten deedt.

Zie WINSEMIUS, *Kronijk van Friesland*.

UCHTEN, ook wel *Ochten* genaamd, is een Geldersch Dorp, in de *Neder-Betuwe*, niet verre van de Stad *Thiel* gelegen. De Kerk, thans door de Hervormden gebruikt, was eertijds eene Parochiekerk, aan de H. Maagd gewijd.

UDENHOUT, een Dorp in *Staats-Vlaanderen*, ongeveer een uur gaans ten Noorden van *Oosterwijk*. In de nabuurſchap vindt men zeer veel houtgewas; van hier dat de Ingezeetenen zich inzonderheid geneeren met de verzorging der omliggende Plantzen van brandhout. Het getal der Huizen vinden wij op ruim tweehonderdënveertig begroot. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk; doch het getal der Leden is zeer gering; zij worden door den Predikant van *Oosterwijk* bedient.

UDLER-

Plegtigheden by 't aannemen tot Ridders.

CXXVIII.

rechtelyke middelen om Schuld of Onschuld te ontdekken. Bladz. 291.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

UDLERMEIR, eene ſtilſtaand water, van kleine uitgeſtrektheid, in het Gelderſche Kwartier *Veluwe*. Nogthans is het zeer helder van water, en vischrijk. Digt bij het Meirtje ziet men de overblijfzels van den *Hunnen - Schans*, eene eertijds verſterkte Plaats, dus genoemd naar de *Hunnen*, die denzelven, in de Tiende Eeuw, zouden hebben opgeworpen. Ook ſtaat hier omtrent een Jagthuis, door Koning WILLEM DEN III gebouwd, en nog heden den Stadhouder der Verëenigde Gewesten toebehoorende.

UDOLF HARON, misſchien een Kleinzoon van UBBO, boven vermeld, wordt gehouden voor den laatſten der Hertogen van *Friesland*, en zou een weinig na het midden der Vierde Eeuwe overleeden zijn. Volgens het berigt, welk de oudſte Kronijkſchrijvers van hem geeven, zou hij, omtrent *Dokkenburg* of *Dokkum*, en omtrent *Staveren*, en alzo in het Zuidlijk en Oostlijk gedeelte van het tegenwoordig *Friesland*, veel volks verzameld, en daar mede de landen, Zuid- en Oostwaarts gelegen, bezogt, veele Plaatzen en Sterkten veroverd, en alzo de paalen van zijn gebied merkelijk hebben uitgezet. Wijders wordt van hem verhaald, dat hij over de rivieren de *Eems* en de *Wezer*, eertijds grensſcheidingen der *Friezen* en der *Kauchen*, getrokken zijnde, de landen, die, ten grooten deele, door de *Kauchen* verlaaten waren, bemagtigd heeft. De Landzaaten, aan de overzijde van de *Eems*, in 't Oost van *Friesland* gelegen, zouden aldus onder het gebied der *Friezen* gekoomen zijn, den naam van *Oostfriezen* aangenomen, en dien tot op den huidigen dag behouden hebben. UDOLF liet twee Zoonen na, HENGISTUS en HORSUS, in de Engelſche Geſchiedenisſen zeer vermaard.

Zie WIBESMIUS en SCHOTANUS.

UFFO, of UFFINGIUS, een Frieſche Geestlijke, gebooren in de Stad *Workum*; hij wordt gezegd geleefd te hebben omtrent het Jaar 1000. Het geestlijk gewaat hebbende aangenomen,

men, onder de Orde der Benediktijnen, droeg hij den Monnikskap in het Klooster van ST. LUDGERUS, te *Weert*. Naar den ſmaak der tijden moet hij eenig werk van geleerde oefeningen gemaakt hebben. Althans wordt van hem verhaald, dat hij het leeven van eene zekere Heilige Weduwvrouwe, IDA genaamd, als mede dat van den H. LUCIUS, vijfden Koning van *Brittannie*, heeft zamengeſteld.

UGTEN; zie UCHTEN.

UILENBURG, (GERARD) een bekwaam Amſterdamsch Landſchapſchilder, doch wiens geboortejaar wij niet vinden aangeteekend. Naa zich, eenigen tijd, met de behandeling van het Penſeel geneerd te hebben, wierdt hij een Kunstkooper. Ten dien einde nam hij in zijnen dienst verſcheiden goede Schilders, en jonge lieden, die geenen genoegzamen naam hadden, om hunne kunstgewrogten, met voordeel, onder den man te brengen. Naar gelange van ieders ſmaak en bekwaamheid, welke UILENBURG zeer wel wist te beoordeelen, ſtelde hij deeze te werk tot het copiëeren van Stukken van beroemde Meesters; welke hij, vervolgens, met goed voordeel wist te ſlijten. Geene zwaarigheid maakte onze Kunsthandelaar, om nu en dan een onecht Stuk onder den hoop te mengen. Dewijl zijn handel zich niet binnen de Nederlanden bepaalde, maar ook buitenslands wierdt gedreeven, kreeg UILENBURG gelegenheid, om eene groote menigte, zo Italiaanſche als andere Schilderſtukken, aan het Hof van *Berlijn* te leveren. Om hem tot den inkoop in ſtaat te ſtellen, ontving hij, bij wijze van voorverſchot, eene ſomme van vierduizend guldens. Maar toen nu de levering zoude geſchieden, zondt onze inhaalige Kunstkooper eene zo groote menigte Schilderſtukken aa *Berlijn*, dat hij, voor dezelve, eene ſomme van dertigduizend guldens eischte. Doch de Keurvorst, niet genegen om zo veel gelds te beſteeden, en, veelligt, ook beſpeurende, dat men hem, door het leveren van onechte Stukken, zogt op te ligten, weigerde deeze ſomme te betaalen, zondt den voorraad te rug, en ſchonk den Kunsthandelaar de verſchootene ſomme van vierduizend gul-

guldens, voor de genomene moeite en gedaane kosten. Dit voorval bragt UILENBURGS naam in verargding: weshalven hij te rade wierdt, na *Engeland* te vertrekken, alwaar hij den vermaarden PIETER LELY, nu en dan, de hand boodt, om agter deszelfs Portretten klederen en landschappen te schilderen. UILENBURG overleedt in *Engeland*; doch in welk jaar, is ons niet gebleeken.

Zie HOUBRAKEN.

UITDAM, beter, en niet te onregt, naar de meening van zommigen, *Ydam* genaamd, om dat hier een Dam in het Binnen-Y gelegd is, een Dorp in het Baljuwschap van *Waterland*, aan eenen Inham van de Zuiderzee, tusschen de Stad *Monnikendam* en het Dorp *Durgerdam*. Het Buiten- en Binnen-Y plagten zich, weleer, hier te vereenigen; door het leggen van eenen Dam heeft men dit verhinderd. Het Dorp, waar van het Noordlijkste en grootste gedeelte onder het nabuurig *Zuiderwoude* behoort, beslaat, in zijne uitgestrektheid langs den Dijk, de lengte van honderdtachtig Roeden. Het Kerkje staat onder het Regtsgebied van *Raasdorp*. Het gebouw is niet zeer oud. Van binnen is het zindelijk betimmerd, en pronkt met een spits Torentje, 't welk in het midden ten Dake uitrijst. Behalven de Vischschuiten, behooren hier eenige dier zonderlinge Vaartuigen thuis, bij den naam van Waterschepen bekend, door middel van welke de groote Koopvaardijschepen over de bekende droogte, aan den mond van het Y, het *Pampus* genaamd, gesleept worden.

UITENBOGAARD, (JOHANNES) man van zeer veel vermaardheids in de Kerkelijke Geschiedenissen, geduurende de Godgeleerde geschillen, vooral in den aanvang der jongstverloopene Eeuwe, en daarom eener omstandige vermeldinge in ons *Woordenboek* overwaardig. Zijne geboorteplaats was *Utrecht*, alwaar hij, op den elfden Februarij des Jaars 1557, ter waereld kwam. Zijn Vader was AUGUSTYN UITENBOGAARD: man van geene onaanzienlijke geboorte, Onder-Koorzanger in de Kanunnikdij van *St. Pieter*, en diensvolgens den Roomschen

Godsdienst toegedaan. De naam zijner Moeder was HELENA, of HELEVICH HAMELS, geboortig van *Heusden*. Het eerste onderwijs in de Latijnsche Taale genoot UITENBOGAARD van zijnen Vader; die hem voorts na het Latijnsche School zondt, en vervolgens bij eenen Advokaat besteedde, alzo hij voorneemens was, zijnen Zoon tot de beoefening der Regtsgeleerdheid op te leiden. De Advokaat, in zijnen Kweekeling veel vernufts en groote leergierigheid bespeurende, nam de moeite op zich, om hem de Instituten te verklaaren. Om zich den slenter der behandelinge van Regtszaaken eigen te maaken, woonde UITENBOGAARD vervolgens bij eenen Prokureur. Wel haast vatte ook deeze voor hem zo veel agtinge op, en stelde zo groot vertrouwen op zijne kunde, dat hij, genoodzaakt zijnde, ter voortzettinge van een pleidooi, zich na *Mechelen* te begeeven, de zorge over zijne zaaken UITENBOGAARD aanbeval; die dezelve ook met veel ijver en trouwe waarnam. Geduurende des Prokureurs afweezigheid, ontstondt de pest binnen *Utrecht*. Zijne Huisvrouw en twee kinderen, van de besmetting aangetast, overleeden aan die kwaale. Met veel getrouwheids droeg UITENBOGAARD alle mogelijke zorge voor het Huisgezin, zettende, in het tijdverloop van zes weeken, geenen voet buiten het huis, en hadt evenwel het geluk van niet besmet te worden.

Door 't een en ander wierdt UITENBOGAARDS naam met lof vermeld, ook bij lieden van aanzien en gezag. ADRIAAN VAN DER BURCH, Griffier van den Hove van *Utrecht*, deedt hem den post van Eerste Klerk ter Griffie aanbieden, mids, evenwel, dat UITENBOGAARD verklaarde, dat 'er geene waarheid was aan het gerugt, welk hem naaging, te weeten, dat hij, van tijd tot tijd, de predikatien van Mr. HUIBERT DUIFHUIS, in de St. Jakobskerk, ging hooren. DUIFHUIS, gelijk van elders bekend is, hoewel hij den naam van Roomschgezind voerde, en nog het Koorkleed droeg, predikte, nogthans, in den smaak der Hervormden, en liep daarom, bij de Roomschgezinden, merkelijk in 't oog. Te eerlijk van inborst was UITENBOGAARD, om in eene zaak, in welke hij meende, zijne tijdlijke rust en eeuwig geluk te zijn betrokken, den huichelaar te spelen. Rondborstig verklaarde hij, niet slegts dat

hij

hij bij DUIFHUIS ter preeke ging, maar dat hij dit bezwaarlijk zoude kunnen nalaten. Het gevolg hier van was, dat de genoemde bedieninge aan eenen anderen wierdt opgedraagen.

Deels in zijn eigen gezond verſtand, deels in het voorbeeld en gedrag zijner Ouderen, lag de grond deezer veranderinge van godsdienſtige begrippen bij UITENBOGAARD. Naar het voorbeeld van eene menigte hunner Stadgenooten, lazen deeze niet ſlegts de ſchriften van LUTHER, BULLINGERUS en andere Kerkhervormers, maar leiden zich ook, hoewel in het verborgene, toe op het onderzoek der H. Schriftuure. 'Er leefde, omtrent deezen tijd, te *Utrecht* zekere JAN BLOK, een gemeenzaam vriend van UITENBOGAARDS Ouderen, en die over den Doop van deezen als Gevader hadt geſtaan. Hij was Kanunnik van de St. Pieterskerk; en hoewel hij het Koorkleed droeg, en de Roomſche Kerkplegtigheden waarnam, in zijn hart der Hervormde leere toegedaan. Van tijd tot tijd voorzag deeze UITENBOGAARD van boeken en geſchriften, ten voordeele der Hervorminge geſchreeven. Door dit alles, als mede door het leezen der Schriften van ANASTASIUS VELUANUS en ERASMUS, wierdt UITENBOGAARD meer en meer overtuigd van de dwaalingen der Roomſche Kerke, en dat het leerſtelzel der Hervormden beter ſtrookte met de leeringen der Schriftuure. En daar hij boven dien eenen gunſtigen keer der tijden ten zijnen voordeele hadt, liet hij zich, eerlang, tot Lidmaat der Hervormde Gemeente openlijk aanſchrijven.

Zints de vermaarde Vereeniging, in den Jaare 1579 te *Utrecht* geſlooten, hadt de Wethouderſchap der Stad de Hervorming openlijk ingevoerd. Om dezelve te ſtevigen en verder op te bouwen, zag men uitons bekwaame voorwerpen. UITENBOGAARD, hoewel tot de Regtsgeleerdheid opgeleid, voelde, nogthans, eene overhellende zucht tot de beoeffening der godgeleerde Weetenſchappen; vooral zints hij de gronden der Kerkhervorminge meer opzettelijk hadt onderzogt. Hierom nam hij thans het beſluit, om zich tot het waarneemen van het predikampt bekwaam te maaken. Zo veel genoegen vondt dit beſluit bij de Wethouderſchap der Stad, dat zij aanbood, ten dien oogmerke, een gedeelte der kosten

te willen draagen. Hij vertrok dan na *Geneve*, in den Jaare 1580, om 'er zich op de Godgeleerdheid toe te leggen. Hier hoorde UITENBOGAARD de lesſen van THEODORUS BEZA en ANTONIUS DE LA FAYE. Ook ontmoette hij, in die Stad, den vermaarden JAKOBUS ARMINIUS, kweekeling van de Stad *Amſterdam*. De kennis, tuſſchen de twee beroemde Jongelingen hier begonnen, groeide, zedert, tot eene boezemvriendſchap, die nooit geſchonden wierdt. Veel voordeels trok UITENBOGAARD uit zijne gemeenzaame verkeering met den Predikant KAREL PERROT, en vooral ook met SIMON GOULART, als die hem, uit zijne rijkvoorziene Boekerij, van allerlei boeken goedgunſtiglijk verzorgde.

Kort naa zijne terugkomst van *Geneve*, in den Jaare 1584, wierdt UITENBOGAARD, door die van het Konſiſtorie, (dus noemde men de Gemaatigde Gereformeerden) met toeſtemming der Magiſtraat, tot Predikant beroepen. Hier won hij de gunst der zulken, die van meeninge waren, dat men, in zaaken van Geloove, der Verdraagzaamheid omtrent anders denkenden moet plaats geeven, en zich wagten voor ſtoutmoedige bepaalingen, ten aanzien van dingen, welke Gods Woords, zo niet onbepaald gelaaten, immers niet duidelijk geopenbaard heeft. Maar even deeze zagtmoedigheid was oorzaak, dat UITENBOGAARD, eerlang, van zijn ampt wierdt verlaaten. Een verhaal der jammerlijke verdeeldheden, die thans binnen *Utrecht* de Kerk van een ſcheurden, behoort niet tot ons plan. Genoeg zij het, in 't algemeen, gemeld te hebben, dat men, binnen gemelde Stad, thans twee Aanhangen vondt: de eene die van de *St. Jakobskerk*, de andere van het *Konſiſtorie* geheeten: de eerſten harde drijvers van het aangenomen leerſtelzel, de anderen meer toegeevende en verdraagzaam; dat de hoofden der eerstgenoemden, in weerwil van zeer veele meer en min aanzienlijke leden, de anderen verdrongen, en zich aldus een gezag aanmatigden, waar over zij, nog onlangs, toen het door de Roomſche Kerk wierdt geoeffend, zo erbarmelijk geklaagd hadden.

Niet lang bleef UITENBOGAARD buiten dienst. Men beriep hem, eerlang, tot Predikant in *'s Graavenhage*. Ondanks zijne afzetting, moet, nogthans, UITENBOGAARD, te *Utrecht* zeer

zeer gezien geweest zijn. Want als, zedert zijn vertrek, de Kerkelijke twist aldaar tot die hoogte was gereezen, dat men, zonder hulp van elders, geenen raad wist om dien tot bedaaren te brengen, liet UITENBOGAARD, daar toe verzogt zijnde, nevens anderen, zich tot dat wenschelijk oogmerk gebruiken. In den Jaare 1593 deedt hij verscheiden keeren derwaarts. In eenen derzelven gelukte het hem, nevens den Leidschen Hoogleeraar FRANCISCUS JUNIUS, de zaak op den voet van een Verdrag bij Voorraad te brengen; waarbij de handhaaving van het gezag zo wel der Wethouderschap, als der Kerkelijken (want deeze was een voornaame twistappel) met voorzigtig beleid wierdt in agt genomen. Ook gaf zich UITENBOGAARD zeer veele moeite, om de misnoegde Ledemaaten wederom tot het houden van het Avondmaal te brengen. Met voordagt deedt hij, ten dien einde, eenen keer na *Utrecht*, en, met goedvinden der Wethouderschap, de misnoegde Kerkleden, van 't een einde der Stad tot aan het andere, bij een vergaderen, in verscheiden huizen en hoopen, ten getale van vijftien, twintig of dertig tevens; hun voorts de redenen afvraagende van hun agter blijven, en dezelve, als meer de persoonen dan de zaaken betreffende, in zulker voege oplossende, dat veelen zich lieten gezeggen, en, van nieuw, ten Avondmaal verscheenen.

UITENBOGAARD, die zo wel in het *Fransch* als in het *Hollandsch* predikte, verzelde, in den Jaare 1599, Prins MAURITS in het Leger, en gaf aan denzelven zo veel genoegen, dat de Veldprediker zes maanden langer in zijnen dienst bleef, dan hij, in 't eerst, zich hadt voorgesteld. Van hier ook, dat hij, in de gemelde hoedanigheid, den vermaarden Veldtogt van den Jaare 1600 bijwoonde, en van nabij oggetuige was van den beraamden Slag bij *Nieuwpoort*. En vermits UITENBOGAARD een man was van zeer beschaafde zeden, en over wiens verkeering lieden van het hoogste aanzien zich niet behoefden te schaamen, groeide de agting van Prinse MAURITS voor hem tot zulk eene hoogte, dat de Leeraar, op zijn verzoek, hem tot gewoonen Hofprediker wierdt afgestaan. Zelf deedt de Prins hem den voorslag, om hem tot zijnen Raad te willen benoemen; 't welk, egter, UITENBOGAARD,

als niet voegende aan zijn Ampt, hoewel hij daar toe alle noodige hoedanigheden bezat, met veel heuschheid van de hand wees. Tot in den Jaare 1614 verzelde UITENBOGAARD den Veldheer op alle deszelfs togten, met veel ijvers en getrouwheids, dikmaals met geen klein gevaar, zijnen post en pligt waarneemende.

Van UITENBOGAARDS gematigdheid omtrent Kerkelijke geschillen, hebben wij reeds eene proeve geleverd. Uit het geen wij nu gaan verhaalen, aangaande zijne verrigtingen, zal dit nog duidelijker openbaar worden. Boven verhaalden wij, hoe UITENBOGAARD, gedurende zijn verblijf te *Geneve*, met ARMINIUS kennis en vriendschap hadt gemaakt. Van zijne gunstige denkwijze omtrent ARMINIUS vertoonde hij een blijk, ter gelegenheid als deeze, in den Jaare 1602, tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leiden* was beroepen. Want als de Gedeputeerden van het Zuidhollandsche Sijnode, bij welke ARMINIUS in geenen gunstigen reuk van regtzinnigheid stondt, zich tegen dit beroep aankantten, en, om hun oogmerk te bereiken, UITENBOGAARD in den arm wilden neemen, kantte deeze zich openlijk tegen dezelven aan; verklaarende dat 'er geene reden was, om eenige stukken, in welke ARMINIUS van hun mogt verschillen, hem daarom den voet dwars te zetten. *De vrijheid over middelmaatige geschillen*, zeide hij, *moest men niet geheel uit de Kerk of uit het School verstooten. Zo wel in de Schoolen als in de Kerk was 'er altijd verscheidenheid van gevoelen geweest, en zoude 'er wel altoos blijven, ook over zwaare zaaken, en zulks behoudens de eenigheid der Kerke.* Als iemand der Sijnodaale Gedeputeerden hem te gemoet voerde, dat genomen ARMINIUS ware niet schuldig aan de stukken, die hem ten laste geleid wierden, *men, egter, moest vreezen daar 't veilig is*, hernam UITENBOGAARD daartegen, dat de regel van PAULUS, *de Liefde denkt geen kwaad*, beter in het hart en in den mond eene Christens Leeraars paste.

Om UITENBOGAARDS geaartheid en denkwijze, ten aanzien van ARMINIUS, en de thans betwiste leerstellingen, nader te leeren kennen, zullen wij hier een en ander gesprek nevens voegen, door hem, bij die gelegenheid, gehouden.

Het

Het eerſte hieldt hij met WERNERUS HELMICHIUS, Predikant te *Amſterdam*, en een der Sijnodaale Gedeputeerden. Het geſprek liep over ARMINIUS, en vervolgens over het *Onveranderlijk Beſluit*, raakende de Zaligheid of de verdoemenis der menſchen. De Amſterdamſche Leeraar dit Beſluit *de Leere der Kerke* genoemd hebbende, hernam UITENBOGAARD daar op, *dat het de Leere der Kerke niet was, maar wel van eenige bijzondere Kerkelijken, en dat hij die Leere niet aannam.* Als HELMICHIUS daar op verklaarde, dat men de geene, die anders gevoelden, in de Kerk kon dulde, mids dat zij zich ſtil hielden, voerde hem de andere te gemoet, *dat niet de geenen, die dat onveranderlijk Beſluit verworpen, maar veel eer zij, die het toeſtonden, noodig hadden gedult te werden.* HELMICHIUS vervolgens gezegd hebbende, dat te *Amſterdam* luiden waren, die zaaken van meer gewigt tegen ARMINIUS zouden voortbrengen, indien men dat ſtuk verder voortdreef, gaf UITENBOGAARD hem tot antwoord „ Dat die naageevingen ſtreeden tegen de wet der liefde en „ der waarheid; dat hij tirannij zag invoeren in de Kerk, „ daar hij zich wilde tegen ſtellen; dat zommigen van de „ Gereformeerde Kerk ſpraken, als of dezelve niet konde „ dooien, en als of daar alles zo wel was geſteld, dat 'er „ niets ontbrak; dat zij daarom ook de zulken, die in 't „ geringſte van hun verſchilden, niet konden dulden; dat „ men zulk eenen, die over het geringſte punt bedenking „ hadt, terſtond verdagt hieldt van Ketterij. Hier uit ſtondt „ veelerlei twist en zwaarigheid te wagten. Maar zij zouden „ ten laatſte in hun voorneemen te kort ſchieten: daarom „ hadden ze het wat zagter op te neemen." Het ander geſprek, over het zelfde onderwerp, viel voor met GOMARUS; die gezegd hebbende, dat de Uitlegging van ARMINIUS over het zevende Hoofdſtuk des briefs aan de Romeinen tegen de Leere der Kerke ſtreedt, als UITENBOGAARD hem daar op vraagde, tegen wat Artikel der Confeſſie of van den Catechismus? daar op tot antwoord gaf „ dat men over de Leere „ der Kerke niet alleen uit de Formulieren moest oordeelen, „ maar ook uit de overeenſtemming der Predikanten"; 't welk de andere verklaarde, op een Paapſchen grond te ſteunen;

nen; 'er nevens voegende, dat hij in de Leere geene andere overeenſtemming der Predikanten erkende, dan die in de Confeſſie was uitgedrukt. Niet weinig moet UITENBOGAARD ter bevorderinge van het beroep van ARMINIUS te *Leiden* hebben toegebragt, gelijk men mag afleiden uit een Lofdicht, door JANUS DOUZA, *Heer van Noordwijk*, ter zijner eere geſteld, in welks ſlot hij deeze regels ſchreef:

„ Et ſanè fateamur hoc neceſſe eſt
„ Omnes queis pietas, amorque veri
„ Aut res Religionis ulla cordi eſt,
„ Iſtoc nomine nos Uitenbogardo
„ Eſſe ac perpetuum fore obligatos:
„ Haud paulo tamen obligatiores,
„ Recens ob meritum, quod Auraſiæ
„ Doctorem Arminium ſcholæ dediſti."

Te kennen geevende, „ dat al wien de Godsvrugt, de liefde „ der Waarheid, of de zaak van den Godsdienst eenigzins „ ter harte ging, uit dien hoofde aan UITENBOGAARD verplig- „ ting hadden, en altijd zouden hebben; maar nog meer om „ zijne nieuwe verdienſte, om dat hij ARMINIUS tot eenen „ Leeraar aan het Leidſche School hadt gegeeven."

't Is bekend, welke geſchillen, eerlang, tuſſchen ARMINIUS en GOMARUS, en derzelven wederzijdſche medeſtanders, reezen. Bij de vermaarde *Haagſche* Conferentie, of het mondgeſprek, ten overſtaan der Staaten, tuſſchen de twee Godgeleerden gehouden, ſtondt UITENBOGAARD aan de zijde des eerstgenoemden. Hij deedt, bij die gelegenheid, eene aanſpraak aan de Staaten, in welke verſcheiden merkwaardige zaaken voorkoomen. Dus meende hij dat de oorſprong van de Leere der voltrekte Voorbeſchikkinge moest gezogt worden in de pooging der eerſte Kerkhervormen, om de lieden te recht te brengen van het leerſtuk van de Verdienſtlijkheid der Goede Werken, en van dat der genoegzaamheid van de Natuurkragten tot Zaligheid. Hier omtrent, meende hij, waren ze, het eene uiterſte willende vermijden, tot een ander vervallen. Aangaande de Confeſſien of Geloofsbelijdenisſen meen-

meende bij, dat in den aanvang der Kerkhervorminge, eenige weinige Predikanten, onder het Kruis, eene Confessie gesteld hebbende, om voor de vervolgde Gereformeerden te dienen tot eene Verantwoordinge, deeze Confessie, allengskens, meer door gewoonte en overlevering, dan naa behoorlijk onderzoek, een Formulier en regel der Leere was geworden. Ten aanzien van het Sijnode, waar op thans ('t was in den Jaare 1609) bij veelen zeer sterk wierdt gedrongen: „ Wij zeggen daar niet tegen, zeide „ UITENBOGAARD; maar men zie toe, hoe men het houde, „ op dat het geen kwaad einde neeme, en dat de Satan daar „ niet boven aan zitte, gelijk BEZA sprak." Voorts was hij van oordeel, dat het Sijnode door 's Lands Staaten moest beroepen en beleid worden: niet om uitspraak te doen bij overstemming, zonder dat eene partij wierdt overwonnen met redenen, die dezelve haar gevoelen deedt verlaaten; maar het Sijnode moest, onder andere, gehouden worden „ tot vriend- „ lijke en broederlijke zamenspreekingen, en verhandeling „ over de tegenwoordige verschillen, om te zien, of men „ elkander tot ééne meening konde brengen, of, indien dis „ niet zo spoedig konde gelukken, men dan, midlerwijl, om „ rust en vrede te houden, eenige bekwaame onderlinge ver- „ draagzaamheid beraamde, bij manier van voorraad, of „ voor altijd; de eenigheid intusschen vasthoudende ten aan- „ zien van de noodzaaklijke artikelen, die, misschien, wei- „ nig in getal zijn."

Bijstere begrippen wierden, ten deezen tijde, bij zommigen gekoesterd, aangaande de Kerkelijke magt, die, ginds en elders, tot die hoogte wierdt gedreeven, dat zij het waereldlijk gezag ten minste evenaarde. GOMARUS, met naame, hadt in deeze zaak zeer sterk geijverd. In den Jaare 1610 nam UITENBOGAARD hier uit de aanleiding om zich op dit stuk nader te verklaaren. Hij schreef een Boek over het Ampt en Gezag eener hooge Christlijke Overheid in Kerkelijke zaaken, en droeg het aan de Staaten van *Holland* op. Met verwerping van de Pauslijke Opperhoofdigheid, en eene zo genaamde *Collateraliteit*, of Evenhoogheid, beweerde UITENBOGAARD, dat hunne Edele Groot Mogenden, als Op-

perste

kwaad; nu oordeelde UITENBOGAARD niet langer te mogen zwijgen, maar verpligt te zijn, zijne gevoelens openlijk te belijden, te verklaaren en te verdeedigen. Van de Leerrede die daar op volgde, als mede van den afloop deezes geſchils, hebben wij reeds verſlag gedaan, op het Art. ROSÆUS, in het Vierëntwintigſte Deel onzes *Woordenboeks*; werwaarts wij den Leezer wijzen. Hoedanig, intusſchen, Prins MAURITS, ten deezen tijde, omtrent UITENBOGAARD gezind ware, blijkt uit een geſprek, in de maand Februarij des Jaars 1616, gehouden. UITENBOGAARD, met zijne Doorluchtigheid ſpreekende over Kerkelijke geſchillen, en verzogt hebbende te mogen gehoord worden tegen de geenen, die hem uitmaakten voor den ſtigter der oneenigheden, die den Godsdienst zogt te veranderen; met aanbieding van zijnen dienst te willen verlaaten, gaf MAURITS hem tot antwoord; *Dat hij dat beſtigten hieldt voor kwaadſpreeken; dat het niet te doen was met ſtil te ſtaan, of iemant uit den dienst te ſtooten, maar dat men de zaak moest bijleggen, en daar toe middelen beraamen.* De andere daar op hervat hebbende, geen ander middel te weeten, dan ſcheiding bij openbaar gezag, of eenigheid door onderlinge verdraagzaamheid, en dat hij het laatſte voor het beste hieldt, erkende de Prins, dat zulks het beste middel was, maar begreep tevens, dat elke partij eene eigen Kerk moest hebben, om aldaar te prediken, en het Avondmaal te houden. Te merkwaardig is het vervolg deezes geſpreks, dan dat wij het niet zouden verhaalen. Op het zeggen van den Prinſe merkte UITENBOGAARD aan, dat zulks eene volkomene ſcheuring zijn zoude, aan veel ongemaks onderworpen; dat ook de Contraremonſtranten, in de Steden, alwaar zij meester waren, daar toe niet verſtaan zouden, om den Remonſtranten geen voordeel in te ruimen. Zijne Doorluchtigheid daar op, met eenig misnoegen, geantwoord hebbende, *dat men te Rotterdam een Predikant hadt afgezet, om dat hij naar 't gevoelen der Contraremonſtranten hadt geleerd*; hernam de andere, dat men te *Amſterdam* een Predikant hadt afgezet, om dat hij naar 't gevoelen der Remonſtranten hadt geleerd, en om die zelfde reden eenen Krankbezoeker van zijn ampt

hadt

hadt verlaaten; als mede, dat die van *Rotterdam* zelden, dien Predikant niet om den Godsdienst te hebben afgezet. De Prins daar op hernomen hebben, *men konde haast een ketkmantel vinden*, voegde 'er nevens, „ Dat de Resolutien „ der Heeren Staaten, aangaande de Verdraagzaamheid, en „ de Kerkenorde van den Jaare 1591, t'ontijde waren uit„ gehouden, en dat die te willen doen agtervolgen, eene „ soort van Inquisitie was; dewijl de Predikanten hielden „ dat ze gesteld waren door hunne partijen, en dat hij wel „ wist dat ze niet zouden gehoorzaamen; dat ook eenigen „ van de Staaten te hevig waren, en de zwaarigheid niet „ wilden wegneemen." UITENBOGAARD merkte daar op aan, dat, zijns oordeels, niet de Staaten, maar veel eer zommige Predikanten Inquisitie zogten in te voeren, wanneer ze hunne medebroeders, met nieuwe Akten, op eigen gezag en buiten kennis der hooge Overheden gesmeed, wilden verbinden, of, bij weigering, het prediken verbieden; ook wanneer zij als noodzaaklijke leeringen wilden aangenomen en geleerd hebben, dingen, die niet noodzaaklijk waren; dat ook de Resolutien niet gemaakt waren door partijen, maar door de Heeren Staaten zelve, die voor gemeene Vaders moesten worden gehouden. Voorts maakte de Prins gewag van het houden van eene nieuwe Conferentie of bijeenkomst van eenige Predikanten, zeggende dat men de zaaken niet behoorde te richten bij authoriteit of gezag, maar bij accommodatie of minnelijke schikking. Toen beriep zich UITENBOGAARD op de Conferentie van *Delft*, die hem den lust, om zich in zodanig eene Vergadering te laaten vinden, hadt doen vergaan; voegende 'er, egter, nevens, indien de Heeren Staaten en zijne Doorluchtigheid goed vonden, dat men wederom bij een kwam, zijn pligt dan zijn zoude te gehoorzaamen. Wijders viel het gesprek op UITENBOGAARDS gevoelen en leere aangaande Gods Voorzienigheid omtrent het kwaade, even als of hij Gode de regeering van meer dan de helft der waereld ontrok, te weeten, van het kwaade, welk meest in de waereld geschiedde. De andere hernam hier op, tot 's Prinsen onderrigting, dat hij leerde, dat God alles regeerde wat in de waereld geschiedde, goed en kwaad; doch

dat 'er zeer groot onderſcheid was tusſchen 't kwaad, wel 'er geſchiedde, te regeeren, en tusſchen 't zelve te doen, o te veroorzaaken; dat God het kwaad der zonde niet veroo zaakte, maar regeerde, verboodt en ſtrafte. Toen de Prin hier geen genoegen in ſcheen te neemen, vraagde UITENBO GAARD, of zijne Doorluchtigheid, zijnde Graaf van *Meurs*, al het kwaad, 't welk in dat Graafſchap door booswigten wierdt verrigt, zelve deedt, of deedt doen. De Prins dat met Neen beantwoord hebbende, vervolgde de andere, dat het zo was, en dat evenwel zijne Doorluchtigheid het kwaad, 't welk aldaar geſchiedde, regeerde, naardien hij het verboodt door wetten, en tuchtigde door ſtraffen. En hier mede nam dit geſprek een einde.

Intusſchen begon de toeſtand der zaaken ſteeds van kwaad tot erger over te ſlaan. De gemoederen wierden meer en meer van elkander verwijderd. UITENBOGAARD deelde in den haat, met welken de Remonſtranten beſaaden waren. Hier uit begreep hij, dat hij zijnen dienst in *'s Hage*, voortaan, niet meer in geruſtheid en vrede, maar in twist en ſchenring zou moeten waarneemen, ten ware hij de leere en het gedrag der Contraremonſtranten wilde goedkeuren, en zich zelven een ondraaglijk juk op den halze laaden. Des verzogt hij aan de Staaten van Holland, om van zijnen dienst in de Nederduitſche en Franſche Gemeente in *'s Hage* te mogen ontſlagen worden, met behoorlijk ſchriftelijk getuigenis van zijne voorgaande dienſten. En dewijl hij van begrip was, niet ligt in eenige Gereformeerde Gemeente, hier te lande, te zullen beroepen worden, van wegen den haat, dien men hem toedroeg, verzogt hij met een, dat hem een eerlijk onderhoud, voor zijne langduurige, getrouwe, moeilijke, ook, ten aanzien van het Leger en anderzins, gevaarlijke en bezwaarlijke dienſten, zijn leeven lang mogt worden toegeleid. Doch op dit verzoek kwam, naa lang wagten, geen ander antwoord, dan dat, eerlang, twee Heeren uit de Vergadering bij hem kwamen, hem verzoekende om te blijven, en tevens goeden moed op vreedzaamer dagen geevende.

Om de gemoederen tot bedaaren te brengen, en de redenloosheid en onſchriftmaatigheid van veele Godgeleerde twisten

aan

aan den dag te leggen, vertaalde UITENBOGAARD uit het Latijn zekere Voorrede van den vriedelievenden Godgeleerde MARTINUS BUCERUS, in den Jaare 1530 aan het Hoogeschool van *Marpurg* geschreeven; en geplaatst voor zijne Uitlegging over de vier Euangelisten. UITENBOGAARD gaf dit Vredeschrift in 't licht, onder den titel van *Gulden Brief*, met eene Opdragt aan de Haagsche Wethouderschap.

Tot nog toe waren UITENBOGAARD alle de wederwaardigheden, die hem bejegenden, wedervaaren van de zijde der Nederduitsche Gereformeerden. Voor zo veel hij, in *'s Hage*, ook in de *Fransche taale* predikte, was hij Lid van het Walsche Sijnode, en hadt bij hetzelve altoos in groote agting gestaan. 't Was in den Jaare 1616, dat de zaaken, ook ten dien opzigte, voor hem een onaangenaamen keer begonnen te neemen. UITENBOGAARD hadt, eenigen tijd geleeden, tegen de driftige ijveraars gesteld eene Verdeediging van de Resolutie der Staaten van Holland, raakende de Verdraagzaamheid en den Vrede der Kerke. In een Sijnode, in het gemelde jaar te *Amsterdam* gehouden, hadt men hem, uit dat Geschrift, hoewel met beleefdheid en bescheidenheid, eenige plaatzen voorgehouden, met aanwijzing van 't geen zommige Kerken daar tegen inbragten, even als of hij op de zwaare gevolgen, welke hij uit het gevoelen der andersdenkenden afleidde, met te groote scherpheid drong. Het antwoord, welk UITENBOGAARD daar op gaf, was zo voldoende voor de Leden, dat men hem alleenlijk verzogt, indien 'er nog iets viel te schrijven over de geschilstukken, hij mogt de zaak met alle mogelijke zagtheid en bescheidenheid behandelen; wordende hij voorts verzogt, dat hij, 't geen in deeze zaak was gehandeld, ten goede wilde neemen. In het Walsche Sijnode, in de maand April des Jaars 1617 te *Leiden* gehouden, wierdt de zaak, in UITENBOGAARDS afweezigheid, wederom op het tapijt gebragt. Hij daar van berigt ontvangen hebbende in *'s Hage*, zondt eenen brief aan de Kerkvergadering, in welken hij aan dezelve nadere voldoening zogt te geeven. Zommige Leden rekenden de zaak hier mede voor afgedaan; doch anderen stemden voor eene bezending aan den Briefschrijver, ten einde om, aangaande

eenige zaaken, nadere opheldering te bekoomen. 't Geſchiedde. Doch UITENBOGAARD weigerde met de afgevaardigden te handelen, buiten de tegenwoordigheid van Ouderlingen der Nederduitſche Gemeente; voor reden geevende, dat vermits hij zijn Boek, *de Verdeediging*, als Nederduitsch Predikant en in het Nederduitsch hadt in 't licht gegeeven, het uit dien hoofde billijk was, dat die Gemeente ten vollen onderrigt wierdt van 't geen des aangaande met hem zou gehandeld worden. Om evenwel aan het Sijnode alle mogelijke voldoening te geeven, zondt hij aan hetzelve nog eene nadere onderrigting. Doch dit alles mogt niet baaten, ter wegneeminge der vermoedens, door zommigen tegen hem opgevat. Geene geringe aanleiding, tot de onbuigzaamheid van het Sijnode, zal, veelligt, gegeeven hebben, het gedrag van Prinſe MAURITS, omtrent deezen tijd gehouden. De Prins, zich aan de zijde der Contraremonſtranten gevoegd hebbende, hadt aan het Walſche Sijnode geſchreeven, met verzoek, om een Contraremonſtrantſchen Predikant van de Franſche taale te brengen in *'s Graavenhage*, ten dienſte van de zulken, die de gewoone Kerkendienaars niet begeerden te hooren. Niet weinig viel hier over te doen. De Kerkenraad der Walſche Gemeente in *'s Hage* daar van kennis gekreegen hebbende, verklaarde zich UITENBOGAARD, nevens zijnen Amptgenoot LA FAYE, daar tegen, ronduit verklaarende, niet te kunnen toeſtaan dat 'er een Predikant wierdt beroepen, die met hun geene broederſchap noch het Avondmaal zou willen houden; en in gevalle men het tegendeel goedvondt, verzogten zij hun afſcheid. Het zelfde verklaarden zij naderhand in de Vergaderíng van Gekommitteerde Raaden; die hunne redenen goedkeurden: zo dat, voor ditmaal, de Prins in zijn oogmerk wierdt verijdeld.

Omtrent deezen tijd wierdt veel geſproken en gehandeld over het houden van een Nationaal Sijnode. UITENBOGAARD, hoewel geen vriend of voorſtander van ſoortgelijke Kerkvergaderingen, verſchilde, egter, ten dien opzigte van de Remonſtranten en Remonſtrantsgezinden, dat hij, meermaalen, op het houden van zulk een Sijnode, met veel ernst aandrong; en, gelijk hij zich verbeeldde, om zeer voldoende rede-

redenen, en die, inderdaad, een doorſlaand bewijs van zijn diep vooruitzigt uitleverden. In de maand April des Jaars 1617 met 's Lands Advokaat OLDENBARNEVELD in geſprek zijnde, badt hij denzelven, de zaaken te willen beleiden tot een Sijnode, op hoedanig eene wijze men het ook zoude begeeren. Daar de Advokaat hem op te gemoet voerde: *Wilt gij 's Lands geregtigheid weggeeven; ik wil 't niet doen.* Toen voerde UITENBOGAARD den anderen te gemoet, dat de Contraremonſtranten, en de zulken, die hen droegen, het Sijnode zouden doordrijven, al ware 't ten koste eener veranderinge der geheele Regeeringe, daar de volkomene verdrukking der Remonſtranten aan vast zoude weezen: terwijl zij, indien de tegenwoordige Regeering in weezen bleef, aan dezelve nog eenigen voorſtand zouden vinden, al wierden ze door de Kerkelijken veroordeeld. Met dat zelfde oogmerk gaf UITENBOGAARD, met grooten ernst, den raad aan de Remonſtranten, dat ze blootelijk om een Sijnode zouden verzoeken.

Vrugtloos waren alle deeze redenen. De doorzigtige Kerkleeraar, ziende de zwaarigheden telkens toeneemen, en de onheilen, die hem dreigden, herhaalde, in maand Maart des Jaars 1618, zijn voormaals gedaan verzoek aan den Haagſchen Kerkenraad, om van zijnen dienst te mogen ontſlagen worden. Doch de Kerkenraad, hoewel zijn verzoek niet geheel van de hand wijzende, begeerde, nogthans, op hem, dat hij zijn affcheid nog eenigen tijd wilde uitſtellen. Daarenboven, voor zo veel Prins MAURITS niet meer bij UITENBOGAARD ter preeke verſcheen, en de ſpraak ging dat zijne Doorluchtigheid een Contraremonſtraniſch' Leeraar in zijn Hof wilde laaten predikeu, nam hij ook in overleg om zijn ontſlag van den Franſchen Kerkdienst te verzoeken. Doch wanneer hij dit oogmerk te kennen gaf aan LOUISE DE COLIGNY, Prinſesſe Weduwe van WILLEM DEN I, die hem zeer groote genegenheid toedroeg, voerde hem daar op de Prinſes te gemoet „ Dat zij wilde dat hij in de Franſche Kerk zoude blijven, „ al ware het dat zijne Doorluchtigheid (Prins MAURITS) „ in derzelver huis deedt prediken; en dat haar Zoon (Prins „ FREDRIK HENRIK) hadt gezegd, dat indien UITENBOGAARD

„ de Franſche Kerk verliet, hij hem volgen zoude in de „ Duitſche; dat hij zich niet wilde binden aan de Franſche „ Kerk, maar ook zomwijlen gaan in de Duitſche." De Prinſes voegde 'er nevens, *dat zij en haar Zoon* UITENBOGAARD *in haar huis en beſcherming wilden neemen.* In een geſprek, niet lang te vooren, tuſſchen UITENBOGAARD en OLDENBARNEVELD, hadt deeze hem te verſtaan gegeeven, dat hij nu wel beſluiten zoude tot een Sijnode op den ouden voet. Daar de andere op antwoordde: „ Ach of gij dat „ voor jaar en dag hadt kunnen goedvinden, toen ik daar „ meer dan eens toe vermaande! 't Is nu te laat. Toen ſloeg „ gij 't af. Nu zoeke ik mijn affcheid om te vertrekken." De Advokaat daar op: *Indien gij gaat*, zeide hij, *allen welmeenenden, zo Politijken als Kerkelijken, zal 't hart ontzinken; dan zal 't met de Kerk en den Staat gedaan zijn.* Op een anderen tijd wederom in geſprek zijnde, *Hebt gij*, vraagde de Advokaat, *mij niets te zeggen aangaande het Sijnode?* Daar UITENBOGAARD op antwoordde: „ Ik heb „ 't voor deezen al gezegd: nu is 't te laat. Alles is te „ zeer verloopen. Ik blijve bij de vijf Artikelen, en bij de „ Reviſie, en dat men alles in zijn geheel ſtelle; als mede „ dat men te vooren aan onze zijde geene nadere verklaring „ doe, al zou men den dienst moeten verlaaten." Op de vraag des Advokaats, „ Of de Remonſtranten niet zouden „ kunnen ſtellen eene Confeſſie of Geloofsbelijdenis, op al- „ ler naam", was 't antwoord: *Neen: ik weet daar geenen raad toe. Daar zijn Confeſſien genoeg, niet dan te veel.* Als de Advokaat daar op hernam, *Zij zullen u veroordeelen als wederhoorigen*; „ Laat ze dat doen", was 't antwoord van UITENBOGAARD; „ wij zijn hun gezelſchap moede. De „ Heeren zullen ten minſte te weeg brengen, dat wij in 't „ Vaderland mogen woonen, en deszelfs vrijheid genieten, „ gelijk de Lutherſchen, en anderen. Hoe 't ook gaa", dus vervolgde hij, „ 't is beter dat wij alles lijden, dan dat „ wij oorzaak zouden geeven tot bloedſtorting, of burger- „ krijg."

Een bewijs van de gemeenzaamheid, tuſſchen 's Lands Advokaat en UITENBOGAARD, vertoonen deeze geſprekken. Wij mo-

mogen hier niet verzwijgen de laatſte zamenkomst. Deeze viel voor op den negenëntwintigſten Augustus des Jaars 1618, dag, op welken de Heer VAN OLDENBARNEVELD wierdt gevangen genomen. UITENBOGAARD des morgens ten zeven uure bij den Advokaat koomende, in deszelfs Schrijfvertrek, met oogmerk om zekere Remonſtrantie, het Sijnode betreffende, om te dienen voor de Staaten, in te leveren, vondt hem niet, naar gewoonte, bezig met ſchrijven, maar ledig zitten op eenen ſtoel, met den rug na den tafel gewend, en met een zeer treurig gelaat. Dit bewoog hem, den Advokaat, met weinige woorden, te vermaanen tot ſtandvastigheid, biddende hem, zich te vertroosten en te verſterken met de voorbeelden van zo veele treffelijke mannen van alle tijden, die hun Vaderland de treffelijkſte dienſten hebbende gedaan, allerkwalijkst waren beloond. Dit gezegd hebbende, gaf hij OLDENBARNEVELD de hand, voor de laatſte maal, hem in de hand des Almagtigen beveelende. Onder dit geſprek, gelijk hij elders verhaalt, gevoelde hij zulk eene ongewoone inwendige beweeging, als of zijn gemoed hem eenig aanſtaand groot onheil hadt voorſpeld.

In den zelfden avond verliet UITENBOGAARD *'s Graavenhage*, op het aanhouden zijner vrienden. Naa een kort verblijf in 't Land, begaf hij zich na *Antwerpen*; naa alvoorens ſchriftlijk verlof te hebben bekoomen van den Kerkenraad, bij 't welk hem wierdt vergund, dat hij in zijnen dienst zou mogen ſtilſtaan, om eenige bijzondere zaaken te verrigten, tot den tijd toe, als bij den Kerkenraad anders zou worden goedgevonden. Zedert wierdt hij geheel van den dienst ontſlagen; onder beding, dat bijaldien de Gemeente hem vervolgens mogt beroepen, hij zou gehouden zijn, den dienst wederom te aanvaarden. Men voegde bij dit ontſlag eene dankbetuiging voor zijnen goeden, oprechten en getrouwen dienst, meer dan achtëntwintig jaaren aan de Gemeente beweezen; met verklaaring, dat hij zich, zo in de Leere, overeenkomſtig des Heeren Woord, als in zijn leeven, altijd oprecht, eerlijk en vroom hadt gedraagen. In een Vertoog, den Algemeene Staaten toegezonden, verklaarde UITENBOGAARD, als eene verdeediging van zijn vertrek, „ dat het nu

„ met hem zo verre was gekoomen, dat hij, in de tegen-
„ woordige geſteltenis van zaaken en tijden, in den *Hage*
„ niet gaan noch ſtaan, noch ſpreeken noch zwijgen, noch
„ iets ter waereld bedrijven konde, dat niet zoude worden
„ misduid, verdraaid, gelasterd, en ten kwaadſten overge-
„ draagen, om daar uit nieuwe oorzaak van bezwaarniſſe
„ tegen hem te ſmeeden." Naa zijn vertrek wierdt hij, van goeder hand, zelf van wegen de Prinſesſe Weduwe van *Oranje*, en van wegen haaren Zoone, Prinſe FREDRIK HENRIK, gewaarſchuwd, dat hij niet wederom in 't Land moest koomen, al ware 't dat hem Vrijgeleide wierdt aangebooden.

En, inderdaad, zeer hevig was het misnoegen, welk voornaamelijk de thans ijvervolle Geestlijken tegen UITENBOGAARD hadden opgevat. Het gedrag van het Zuidhollandſche Sijnode kan daar van, onder andere, ten bewijze dienen. Op den negenëntwintigſten October, en dus twee maanden naa zijn vertrek uit *'s Hage*, ſchreef de Kerkvergadering een briefje, waar bij hij, tegen den vierden November, voor het Sijnode wierdt ontbooden, om aldaar te hooren, 't geen hetzelve hem hadt voor te ſtellen. De Huisvrouw van UITENBOGAARD, die zich nog in *'s Hage* onthieldt, en aan welke op den dertigſten het briefje wierdt ter hand geſteld, gaf tot antwoord, dat zij het haaren Man zou doen toekoomen, doch dat hij te verre van de hand was, om op den bepaalden dag te kunnen verſchijnen. Dit niettegenſtaande, en zonder verdere dagvaarding, nam het Sijnode, ten geſtelden dage, de zaak van UITENBOGAARD bij de hand, en velde, op ſtaanden voet, een vonnis, van woord tot woord van den volgenden inhoud;

„ Alſoo JOHANNES UITENBOGAERDT, Predikant in den Hage,
„ verſchreven ſynde om te compareren op de Sijnode van
„ Suidthollandt, vergadert tot Delft, niet is verſcheenen, en
„ de vergadering bevindt hem op verſcheide manieren onbe-
„ hoorlyk te hebben gedraegen, ſoo met ſich te ſtellen als
„ het principaelſte hoofdt, directeur of beleider van alle de
„ Kerkelijke ſwaerigheden, die ontſtaen ſyn, ſoo uit de van
„ hem eerst overgegevene Remonſtrantie, als van hem ge-
„ procureerde ſubſtractie der Kerkelijke perſoonen uit de
„ gewoonlijke Kerkelijke Cenſuren, als ook met verſcheide

„ laster-

„ lasterlijke ſchriften uit te geven tot merkelijke blaeme, niet „ alleen van veele voortreffelyke Leeraeren der Kerken, „ maer ook tot lasteringe van de waere Religie ſelve ſtrek„ kende: overwegende daerenboven, dat hy trouwlooslyk „ ſyne Kerke heeft verlaeten, onder dekſel dat hem acte „ van abſentie voor een tydt lang van ſyn Kerkenraedt ſoude „ vergunt weſen, en als nog fugityf is, heeft de Synode „ den gemelden UITENBOGAERDT gedeporteert, gelyk ſy hem „ deporteert by deſen van alle Kerkelyke dienſten, tot dat „ hy de Synode, of haeren Gedeputeerden ſal hebben gedaen „ volkomen contement of ſatisfactie: gelyk hy ook ſich ſoo „ lange ſal onthouden van den heiligen Avondtmaele." Zo ras UITENBOGAARD van dit Vonnis kennis hadt gekreegen, ſtelde hij daar tegen eene breede Verantwoording; gelijk ook eene Verdeediging van zijn gedrag, briefswijze aan Prinſe MAURITS ingerigt. Doch hij vondt daar bij geene baate, even min als bij een Vertoog, omtrent dien zelfden tijd, even als de gemelde Schriften, uit *Antwerpen* den Algemeene Staaten toegezonden.

Terwijl UITENBOGAARD zich te *Antwerpen* onthieldt, verloor hij de zaak zijner broederen Remonſtranten, die voor het Dordrechtſche Sijnode gedagvaard, en met hetzelve in onderhandeling waren, niet uit het oog. Van tijd tot tijd zondt hij brieven aan dezelve, deels om hen tot ſtandvastigheid en klockmoedigheid aan te ſpooren, deels om hun van goeden raad te dienen. In 't bijzonder liet hij een uitvoerigen brief afgaan, ter gelegenheid van den eisch aan de gedaagde Remonſtrantſche Predikanten, omtrent het teekenen van eene *Acte van Stilſtand*, als eene voorwaarde om in het Land te mogen blijven. Met veel ernst zogt hij hen daar in van het aangaan van zulk eene verbintenisſe te rug te houden. Omtrent den eisch zelven: „ Wy verwonderen ons meest", dus ſchreef hij, onder andere, „ hoe de Heeren uwe E. E. „ ſoo ſchandelyke propoſitie hebben durven doen, en ſich „ niet ontſien hebben ſich ſoo bloot te geven, en hunne „ ſchaemt t'ontdekken. Wie en ſiet niet waer onſe partyen, „ die de Heeren opmaeken, heen willen, en wat men ſoekt? „ naemelyk in 't Kerkelyk en in 't polityk den luiden een

„ bal in de mondt te ſteeken, en alſoo gelyk als nae 't vier „ te leiden, op dat haere ongerechtigheit niet aen den dagh „ en kome, wel weetende, hoe ruineus hun dat ſoude ſyn. „ Nu (dus gaat hij voort) wat het kusſen aengaet, wy laeten hun 't gelove gaerne houden om daer op ſoo gemakkelyk te ſitten, als ſy mogen, tot dat iemant anders koome, die het hun van onder wegh nemen, gelyk ſy het „ anderen wegh gerukt hebben, maer ſoo veel aengaet het „ Kerkelyke, men magh nogh en kan hun daer immers in „ diervoegen ſoo ſy daer inne gaene, niet te wille weſen. „ Siet men niet" (dus vervolgt UITENBOGAARD) „ dat de „ vroome Heer OLDENBARNEVELT, om die ſaek voornamentlyk, die men nu op hoope ſommiger flauhertigheit gaerne „ t'eenemael gedempt ſaege, naemelyk om de ſaeke van religie (want hier op ſchijnt alles te draeijen) ſyn bloedt „ heeft moeten ſtorten? Siet men niet, dat alle d'andere „ vroome Heeren, en wy meede, voor onſe posten, daerom in 't lyden ſyn? Sullen wy Kerkelyke nu ſelve te voren geven, 't geen daerom de vroome polityke hebben „ moeten lyden? Wat ſal men ſeggen van ons, is 't ſaeke dat „ wy om wat gagie, of om in 't lande te blyven, ſitten by „ den haert, op ons gemak, belooven te ſwygen, 't geen „ ons Godt en de wettige Overheit belast heeft te ſpreecken? „ *Non poſſumus, quæ vidimus et audivimus, non loqui.*"

In zeker ſchrift, omtrent dien zelfden tijd geſteld, waar in UITENBOGAARD de onſchuld van zijnen vriend den onthoofden Advokaat VAN OLDENBARNEVELD tragt te betoogen, berst hij uit in deeze woorden: „ O ondankbaer Hollandt, hoe „ hebt gij konnen toelaeten (want ik beken 't, dat gij 't niet „ hebt gedaen) dat men dien man door beuls handen heeft „ doen ſterven, en overroepen, dat hy 't Landt hadt willen „ beroeren, jae verraeden? Hoe ſult gy deſen vlek immermeer afwaſſchen? Al ſyt gy waterryk, hier ſal u nochtans water ontbreeken, en uwe kinderen ſullen mogelyk „ deſe uwe domme ondankbaerheit bekoopen en beweenen, „ ſoo de Heere niet merkelyk voor u waekt."

Terwijl UITENBOGAARD zich in *Brabant* onthieldt, deedt men veele moeite om hem in handen te krijgen. In 't laatst van

van Februarij, of in 't begin van Maart des Jaars 1619, zag men eenige hoopen Ruiters van *Bergen op den Zoom*, ieder zeven in getal, aan verſcheiden kanten rondom de Stad *Antwerpen* zwerven. Op zekeren dag kwamen ten huize, alwaar UITENBOGAARD zich onthieldt, twee Ruiters, gelaarsd en geſpoord, vraagende na eenen man in de buurt, zijnde een binner Contraremonſtrant, alwaar zij ingingen. UITENBOGAARD, hier uit beſluitende dat men hem zogt, nam een ander verblijf, om te veiliger te ſchuilen. Niet lang daar naa, als iemant Prinſe MAURITS hadt aangediend, dat UITENBOGAARD in *'s Hage* in zijn huis was, deedt men, in den nacht, tuſſchen den zestienden en zeventienden Maart, omtrent middernacht, zijn huis, ſtaande op den Singel van 't Hof, door den Geweldigen en een deel Soldaaten, van vooren en van agteren bezetten. Men beklom het huis van agteren met ladders, aan de tuinzijde, terwijl men met hamers de voordeur beukte, om dat dezelve niet ſpoedig genoeg geopend wierdt. Binnen zijnde, zogt men overal, en ſtak met ſappieren onder de bedſteden, in 't ſtroo, en in de turf. Toen men hem niet vondt, ging het op een raazen en tieren; men dreigde de doodlijk verſchrikte huisvrouwe met gevangenisſe, indien zij haaren Man niet aanwees. Thans ging men elders huiszoeking doen, laatende, intuſſchen, drie perſoonen in zijn huis, alzo men verſpreidde, dat 'er geheime ſchuilplaatzen in zijn huis waren. Doch de Metzelaar, voor de Heeren geroepen, en daar over ondervraagd zijnde, verklaarde daar van niets te weeten. Men verhaalt, dat Prins MAURITS, zeer t'onvreden zijnde op de geenen, die hem dus kwalijk onderrigt hadden, zou gezegd hebben: *Nu krijge ik den Vogel mijn leeven niet. Hij zal ons 't ſpel maaken.* Kort daar op wierdt UITENBOGAARD driemaalen ingedaagd, en alzo hij niet verſcheen, op den vierëntwintigſten Maij des Jaars 1619, het Vonnis van ballingſchap ten eeuwigen dage uitgeſproken, met verbeurdverklaaring van alle zijne goederen. In het Vonnis wierdt geene misdaad gemeld; *de Regters*, zo als de Fiskaal SYLLA naderhand verhaalde, *hadden met voorbedagtheid zulks nagelaaten, om dat zij met geene Blaauwboekjes* (of Verantwoordingen) *gedient waren.*

Zo

Zo ras UITENBOGAARD van dit Vonnis de tijding hadt ontvangen, nam hij in beraad, om elders eene verblijfplaats te zoeken. Zijne keuze viel op *Staden*, van ouds eene vrije Rijksſtad, in het Hertogdom *Bremen*. De Heer MARTINUS VAN DER MEDE, Burgemeester dier Stad, hadt hem hoop gegeeven, aldaar eenige vrijheid voor de Remonſtranten te zullen verwerven. Maar toen UITENBOGAARD Vrijgeleide voor zijn perſoon liet verzoeken, wierdt daar in zwaarigheid gemaakt bij den Raad. Eenige leden daar van was door de Lutherſche Geestlijkheid in 't oor geblaazen, hoe het te vreezen ſtondt, dat UITENBOGAARD, door zijne komst, ook de Kerk aldaar zoude beroeren. Daarenboven was 'er, ten deezen tijde, eene zo naauwe verbintenis tusſchen de Staaten der Verééndigde Nederlanden en de Stadingers, dat zich UITENBOGAARD niet veel veiligheids beloofde, indien de gemelde Staaten mogten goedvinden, hem op te eiſchen.

In de maand Junij des zelfden Jaars 1619 kwam Prins FREDERIK HENRIK te *Antwerpen*, op deszelfs reize na *Frankrijk*. UITENBOGAARD zich bij den Prins om gehoor vervoegd hebbende, wierdt gunſtig en zeer vriendelijk ontvangen. Zijne aanſpraak diende, om zijne onſchuld te betoogen, en hoe zeer men Prins MAURITS, ten zijnen opzigte, hadt misleid. UITENBOGAARD voegde 'er nevens, dat, ondanks het ongelijk, hem aangedaan, hij altoos zou blijven een getrouw liefhebber van het Vaderland, en een getrouw dienaar van beide hunne Doorluchtigheden. In zijn antwoord liet de Prins, onder andere, zich in deezen zin hooren: „ Ik ben „ uw Vriend, en zal u in 't wederkeeren nader ſpreeken, „ niet twijfelende aan uwe opregtheid. Gij moet" (voegde 'er de Prins nevens) „ de boosheid der tijden wat toegeeven, en nu de les van geduld, die gij mij en anderen geleerd hebt, zelve oeffenen." Dit geſprek viel voor tegen den middag, zo als de Prins gereed ſtondt om zich aan tafel te zetten. Hij nodigde UITENBOGAARD aan denzelven; doch deeze bedankte ootmoedigljjk voor die eere, zeggende dat zulks ongeraaden was, wenschte hem eene gelukkige reize, kuste hem de handen, en nam afſcheid. Vermits deeze zamenkomst voorviel, in eene Kamer van eenen Herberg aan

de

de Straat, en met opgeſchoovene Raamen, en aldus van veel volks gezien wierdt, hoe gemeenzaam de Prins UITENBOGAARD behandelde, gaf hem zulks geen klein aanzien bij de burgers van *Antwerpen*.

Min gunſtig was de ontmoeting, welke hem, kort daar naa, van wegen Prinſe MAURITS bejegende. Van goeder hand wierdt hem berigt, dat men, van nieuws, eenen toeleg hadt gemaakt, om zich van zijnen perſoon te verzekeren, en dat men Prins MAURITS hadt hooren zeggen, *dat* UITENBOGAARD *het Land te Bruſſel verreidt, en van binnen 't vuur ſtookte.* Grond tot deeze aanwijging hadt gegeeven, eene reize van UITENBOGAARD na *Bruſſel*, met oogmerk om de Aartshertogen aldaar verſlag te doen van het onregt, welk den Remonſtranten te *Antwerpen* wierdt aangedaan. Men hadt, naamelijk, ten Hove aangebragt, dat in de laatstgemelde Stad tien of twaalf van hunne Predikanten heimelijke vergaderingen hielden, en predikten. Hier op ontving de Biſchop van *Antwerpen* aanſchrijven, om UITENBOGAARD, nevens de overigen, binnen drie weeken de Stad te doen verlaaten. UITENBOGAARD, deeze aanzegging ontvangen hebbende, verzekerde dat de Remonſtranten aldaar niet hadden gepredikt, en bragt met veele moeite te wege, dat men 'er hen nog verder duldde. Ondanks deeze verzekering, wierdt, kort daar op, UITENBOGAARD, door den Vicarius of Stedehouder des Biſchops, eene Akte voorgeleid, begeerende, dat hij, uit naam van alle de Remonſtrantſche Predikanten, die toen te *Antwerpen* waren, dezelve zou teekenen, en daar bij belooven, *niet te zullen prediken, of in eenige maniere eenige godsdienſtoffening verrigten.* Doch UITENBOGAARD weigerde zulks beleefdelijk, met te zeggen, *dat hij liever op ſtaanden voet wilde vertrekken, dan zulk eene Akte teekenen.* Hij bekleedde die weigering met verſcheiden redenen, onder andere deeze, dat daar de Remonſtranten het teekenen van zulk eene Akte, in hun Vaderland, door hunne Overheid hun voorgeleid, hadden geweigerd, het daarom zeer opſprakkelijk zijn zonde, indien zij iets in Brabant deeden, 't geen zij in Holland hadden geweigerd. Hij voegde 'er nevens, dat de Remonſtranten wel wisten, waar zij waren, en

en welke Plakaaten aldaar plaats hadden. Indien zij daar tegen misdeeden, men mogt hen deswegen ſtraffen.

In de maand Maij des Jaars 1620 ontving UITENBOGAARD eene boodſchap van PIETER PEKKIUS, Kanſelier van *Brabant*, waar bij hij op het Huis *Cantecroy*, buiten *Antwerpen*, ontbooden wierdt. In zijne aanſpraak erkende de Kanſelier, dat de Katholijken, eertijds, zich te hard en onbuigzaam omtrent de Protestanten hadden betoond, en voegde'er nevens, dat vermits men de zaaken nu anders begon in te zien, hunne Hoogheden de Aardshertogen daar toe zouden kunnen gebragt worden, dat zij in de Steden, welke zij vervolgens op de Algemeene Staaten der Verééníigde Gewesten zouden mogen bemagtigen, aan de Remonſtranten vrijheid van Godsdienst zouden vergunnen, om reden, zeide hij, dat de Remonſtranten gemaatigder zijn, en in eenige punten de Katholijken nader koomen. Ook gaf hij van verre iets te verſtaan, omtrent het ſtuk der beſtellinge van de Wethouderſchap in die Steden. UITENBOGAARD, wel bemerkende, hoe duister dit voorſtel ook geopperd wierdt, wat daar mede beoogd wierdt, betuigde zijn genoegen over het goedvinden der Aardshertogen, om den Protestanten vrijheid van Godsdienst te vergunnen; doch verklaarde met een niet te begrijpen, hoe zulks konde geſchieden buiten groot nadeel zijns Vaderlands, „ aan 't welk ik mij", was zijn zeggen, „ van „ God en de natuur ten uiterſten verbonden houde, om des„ zelfs behoudenis en voordeel te zoeken, naar mijn beroep „ en vermogen. Dit's eene zaak (beſloot hij) die te teder „ is om voor mij ſlegt, verdreeven en bedroefd man, daar „ veel van te ſpreeken." Wijders zogt de Kanſelier UITENBOGAARD te beweegen, dat dezelve zijn verblijf te *Brusſel* zou koomen neemen. Doch deeze antwoordde daar op, dat zijne gelegenheid van zaaken zulks niet gedoogde; en dat hij niets anders hadt te verzoeken, dan dat hem en den zijnen een gerust verblijf te *Antwerpen* mogt worden toegeſtaan.

Hoewel UITENBOGAARD zich aldus van eene reize na *Brusſel* hadt ontſlagen, men vondt, nogthans, middel om hem derwaarts te lokken, onder voorgeeving van verboodene vergaderingen der Remonſtranten te *Antwerpen*, en dat hij deswegen

wegen zich bij de Aartshertogen moest verantwoorden. Kort na zijne komst, kwam hij, op den vijftienden Maij des jaars 1620, met den Kanselier PEKKIUS andermaal in gesprek. De zaak der Remonstrantsche bijeenkomsten wierdt met weinige woorden afgedaan; en vraagde hem daar op de Kanselier na den oorsprong der Kerkelijke geschillen in Holland, na de gevoelens der Remonstranten, en hoedanig deeze in die geschillen zich gedragen hadden. UITENBOGAARD deswegen een kort verslag gedaan hebbende, wierdt het verder gesprek afgebroken door de komst des Hertogs VAN AARSCHOT. In 't heengaan zeide hij nog, onder andere; „ Ik „ merke wel dat men ons hier duldt om politijke inzigten „ en redenen van Staat, op hoope dat wij eenige verandering „ in Holland zullen uitwerken. Maar die is van onze zijde „ niet te verwagten. Daarom vreeze ik, dat men, ziende dat „ met ons tot zulk een toeleg geen voordeel is te doen, ons zal „ doen verrekken op een ongelegenen tijd. Wij zouden dat „ liever in tijds weeten, om ons daar tegen te wapenen." 's Anderen daags bij den Markgraaf VAN SPINOLA ontbooden zijnde, vraagde hem deeze, onder andere, na FREDERIK HENRIK, broeder van Prinse MAURITS, en of *deeze van de hunnen* (de Remonstranten) *ware*? Waar op de andere hem antwoordde, zulks niet te kunnen zeggen, maar te gelooven dat zijne Doorluchtigheid hem (UITENBOGAARD) in 't bijzonder niet ongunstig was, en de Remonstranten wel zoude willen helpen, indien hij konde. „ Gij zegt wel", hernam hier op de Markgraaf, „ *indien hij konde*"; betuigende voorts eene bijzondere hoogagting voor Prins FREDRIK. Als daar op SPINOLA aan onzen balling hadt berigt, aan den Pensionaris CAVARELLES, van wegen hunne Hoogheden, last gegeeven te hebben om hem eene Jaarwedde toe te leggen, wees de andere zulks met eerbiedige en beleefde dankbetuiging van de hand, zeggende, een vast besluit te hebben genomen, geen Jaargeld aan te neemen. Daar de andere op zeide: *Neen, neen, gij zijt het waardig: gij moogt het niet weigeren*; waar mede deeze zamenkomst wierdt afgebroken.

In de maand Augustus des zelfden jaars ontving UITENBOGAARD eene boodſchap van wegen den Markgraave DE QUEDA, Gezant van *Spanje* te *Bruſſel*, die hem wenschte te ſpreeken. Onder een en ander voorwendzel wist hij thans deeze reize te ontgaan. Doch op een tweede ontbod, begaf UITENBOGAARD zich derwaarts. De Gezant hem bij zich in zijn Kabinet hebbende doen koomen, en hem bevolen om neder te zitten „ Ik heb u nergens anders om ontbooden", zeide hij, „ dan om u te zien, om dat ik veel goeds van „ u gehoord heb; 't welk mij zeer deedt wenſchen dat gij „ Katholijk waart; gij zoudt veele goede dienſten kunnen „ doen. Ik heb u anders niet te zeggen, dan alleen dit." De Gezant thans zeer bezet zijnde met bezigheden, gaf hem UITENBOGAARD alleen het volgende tot antwoord: „ Het „ bevel van Uwe Excellentie, mij hier ontbiedende, heb ik „ willen gehoorzaamen: daarom ben ik gekoomen. Ik be„ dank Uwe Excellentie ten hoogſten voor zijn genegen ge„ moed, en bidde ootmoediglijk niet kwalijk te willen nee„ men, dat ik mij genoodzaakt vinde Uwe Excellentie in ge„ moed te verklaaren, dat ik mijnen Godsdienst niet kan „ veranderen, noch uittrekken de liefde en pligt, die ik mij„ nen Vaderlande ſchuldig ben, hoewel ik van zommigen in „ hetzelve zeer kwalijk ben gehandeld, buiten mijne verdien„ ſte. Ik verzoeke anders niet dan vrijheid van Godsdienst „ en Geweeten, onder de Regeering der Overheid, waar ik „ ook woone. Ik en alle mijne medebroeders zijn gezind, „ alle gehoorzaamheid, naar Gods wil, aan hunne Hoogheden „ te betoonen, zo lange als wij woonen onder hun „ gebied, zonder dat men immermeer eenige weerſpan„ nigheid, veel min ſedtie of oproer, onzenthalve heeft te „ vreezen." De Gezant, van wegen zijne bezetheid, thans geenen tijd hebbende, om zich tot een verder geſprek in te laaten, gaf met betuigingen van genegenheid aan UITENBOGAARD zijn afſcheid, en de verklaaring van zijnen wensch, om, bij voegzaamer gelegenheid, uitvoeriger met hem te ſpreeken.

Naa zijne wederkomst te *Antwerpen*, ontving UITENBOGAARD een bezoek van den Penſionaris CAVARELLES, onder voor-

voorgeeven van hem te willen ſpreeken over zekere Rente, welke de huisvrouw van onzen balling in *Brabant* hadt, en die vóór het Beſtand was verbeurd verklaard. Eene wijl tijds hier over geſproken hebbende, zogt hij UITENBOGAARD een tamelijk groot papier vol gouds, gelijk hij zag uit het glinſteren, naardien het papier boven los was, in de hand te ſtoppen. Maar hij zijne hand te rug trekkende, en gevraagd hebbende, wat zijne Edelheid daar mede voor hadt: „ Ik „ bid u", hernam daar op de Penſionaris, „ neem dat aan, „ van wegen hunne Hoogheden. 't Is niets; 't heeft niet te „ beduiden: dat weet ik wel. Zijne Hoogheid wil meer voor „ u doen; hij is van voorneemen, u hier te geeven 't zelf- „ de en nog meer Traktement jaarlijks, dan gij gehad hebt „ in *'s Graavenhage*." Op dat zeggen barst UITENBOGAARD uit, met groote ontſteltenis, in deeze woorden: „ Mijn Heer „ GAVARELLES, ik dank zijne Hoogheid voor zijne goede „ gunst en ben zijn ootmoedige dienaar. Neem niet kwalijk „ 't geen ik zegge. Houd niet dat het koomt uit trotsheid; „ mijne zaaken ſtaan 'er niet na om trots te zijn. Ik weet „ hoe men Vorſten giften behoort te bejegenen, als daar „ geene andere inzigten van groot gewigt mede gemengd „ zijn. Ik heb beſlooten, niet eenen penning van hunne „ Hoogheden aan te neemen, noch eenig Jaargeld, hoedanig „ het ook moge weezen. Ik heb het niet verdiend. Ik heb „ hunne Hoogheden nooit dienst gedaan, noch kan dezelven „ dienst doen in eenigerlei manieren. Zo lang als ik mij „ weet te behelpen, en te vreden ben met brood en water, „ daar 't, God lof! met mij nog niet toe gekoomen is, zal „ ik van geen vreemden Prins eenen ſtuiver ontvangen. Wil, „ uwe Edelheid voor mij en mijne huisvrouwe iets doen, „ help mij aan de Rente, daar wij ſtraks van ſpraken, en „ dat de agterſtallen betaald worden van de Staaten van *Bra-* „ *bant*, daar de Rentebrief op houdt." Op deeze weigering nam de Penſionaris zijn afſcheid, met belofte, aangaande de Rente (zij was vijfentwintig Gulden 's jaars) zijn best te zullen doen: zo als ook met 'er daad geſchiedde.

Al dit gaan en keeren van UITENBOGAARD na en van *Brusſel*, dat ſpreeken met den Kanſelier PEKKIUS, met den Veld-

heer SPINOLA, met den Spaanſchen Gezant DE QUEVA, met den Penſionaris GAVARELLES en andere Spaansgezinden of Spanjaarden: dit alles konde niet zo verholen blijven, of het gerugt daar van vloog over na Holland. Hier, gelijk het in dusdanige omſtandigheden en toedragt van zaaken gemeenlijk gaat, ſtrooide men allerlei gerugten ten zijnen nadeele uit. Men vertelde, dat UITENBOGAARD tot het Pausdom was overgegaan, en den voortogt hadt in de ſtaatelijke Ommegangen. Elders wierdt met verzekering gezeid, dat hij, naa veel zoekens en aanhoudens, Raad der Aardshertogen was geworden, en met dezelve in beſlootene kamer, daar niemant wierdt toegelaaten, raadpleegende, alle de geheimen des Lands openbaarde. De berugte Amſterdamſche Predikant SMOUTIUS liet zich openlijk verluiden, dat hij, naa het eindigen van het Beſtand, bij den Aardshertog Predikant in het Leger zijn zoude, zo als hij voormaals bij Prins MAURITS geweest was. Om alle deeze gerugten te logenſtraffen, vondt UITENBOGAARD geen dienſtiger middel, dan *Brabant* te verlaaten, en elders zijn verblijf te neemen. Doch in de keuze hier omtrent konde hij tot geen vast beſluit koomen. Hij hadt wel voornaamelijk het oog op *Staden*, werwaarts hij, in de maand Maart deezes Jaars 1620., door de Burgemeesters en Raadsheeren, door eenen vriendlijken brief genodigd was. Maar 'er booden zich zo veele zwaarigheden aan, dat dit ontwerp niet volvoerd wierdt.

Te midden van alle deeze ontrustende wederwaardigheden, bezat, nogthans, UITENBOGAARD genoegzaame bedaardheid van geest, om, nevens verſcheiden anderen, aan de verdeedging der Remonſtranten te arbeiden. In 't laatst van het ſtraks gemelde jaar kwam te *Antwerpen* van de Drukperze, een Geſchrift, door hem, geduurende dat jaar opgeſteld, geïtiteld: *Vrijmoedig Onderſoek van verſcheide Plakkaeten in de geunieerde Provincien, binnen twee jaeren herwaerts gepubliceert tegens de Christenen ingeboorenen en inwoonders derſelven Landen, die men Remonſtranten noemt.* Men hadt de Afdrukzels van dit Boek na *Leiden* gezonden, om van daar door het Land verſpreid te worden. Ongelukkig vielen zij in handen van den Schout, die 'er zo veele Bladen van

van bekwam, dat de Drukker in beraad leide, of het oirbaar ware, dit Werk te herdrukken. Doch verſtaan hebbende, dat 'er groote begeerte was om het Geſchrift te leezen, nam hij den herdruk bij de hand, en vondt toen middel om het Werk alomme te verſpreiden. In dit Geſchrift ontmoette men eenige ſcherpe uitdrukkingen, welke UITENBOGAARD naderhand alleen daar mede verdeedigde, dat het geſteld was in de eerſte hitte der vervolgingen, en, dienſvolgens, ligtelijk, eenige uitdrukkingen konden uit de pen vloeien; voor welke hij, in meer bedaarde tijden, zich wel zoude gewagt hebben.

In nieuwe bekommering raakte eerlang UITENBOGAARD. Nevens EPISCOPIUS en GREVINKHOVEN, hadden zij gezamentlijk, als Directeuren der Remonſtrantſche Societeit, uit *Antwerpen* de zaaken der Remonſtranten, binnen 's Lands, door brieven en bezendingen beſtuurd. Van wegen het eindigen van het Beſtand, tuſſchen *Spanje* en de Verééníigde Gewesten, 't welk in de maand April des Jaars 1621 zou voorvallen, zou hun eigen verblijf aldaar niet meer veilig weezen, en dienſvolgens hunne zorge voor de broederſchap een einde neemen. Men wendde het oog na alle kanten, doch vondt overal zwarigheid. UITENBOGAARD helde meest na *Frankrijk*, alwaar hij veele vrienden hadt, en de meeste gunst hoopte te zullen vinden. Onder dit alles wierdt 'er, aan de Spaanſche zijde, vlijtig gearbeid om hem in *Brabant* te houden, door de aanbieding van Jaargelden, zonder dat hij onder eenige verbintenis zoude leggen, indien hij ſlegts blijven wilde. Maar hij ſloeg alles af, en zeide niet te kunnen blijven, 't en ware men den Remonſtranten vrijheid van Godsdienſtoeffeninge in hunne huizen toeſtondt.

Inmiddels hadt de Spaanſche Gezant te *Brusſel* kennis bekoomen van UITENBOGAARDS voorneemen, om zich na *Frankrijk* te begeeven. Andermaal ontboodt hem de Markgraaf, en zogt hem, met veele redenen en groote beloften, tot blijven te beweegen. Te merkwaardig is het geſprek, 't welk thans voorviel, dan dat wij hetzelve, hoewel eenigzins uitvoerig, hier niet zouden mededeelen. Op de aanſpraak des Gezants gaf UITENBOGAARD tot antwoord „ Dat hij hunne

„ Hoogheden ootmoedigljk bedankte voor het verblijf, aan „ hem en anderen zo lang vergund; maar dat het hem niet „ mogelijk was, daar langer te woonen, als men met Hol„ land in oorlog zou zijn, en wel om de volgende redenen: „ *Voorerst*, om dat men in 't Vaderland altijd vermoeden „ zoude hebben dat de Remonſtranten in *Brabant* eenig „ kwaad brouwden; van welke daad hij niet alleen vrij wilde „ zijn, maar ook van het vermoeden. *Ten anderen*, dat „ men de goederen zijner huisvrouwe, die zij nog in Hol„ land hadt, terſtond zou verbeurd verklaaren. *Vervolgens*, „ dat hij niets doende of raadende tegen het Vaderland, al„ tijd in *Brabant* verdagt zoude zijn, als of hij iets wroette „ of toeleide tegen den Staat van hunne Hoogheden, met „ heimelijke verſtandhouding, en anders. *Eindelijk*, dat hij „ niet zou kunnen blijven, zonder in *Brabant* zijne vaste „ woonplaats te neemen, en vrijheid van Godsdienst te heb„ ben, die hij wist dat men den Remonſtranten niet zou „ vergunnen." De Gezant daar naa ſpreekende van den Oorlog, welke tegen Holland op nieuw zou begonnen worden, vraagde aan UITENBOGAARD, wat hem daar van en van de uitkomst dagt. Daar deeze op zeide, niet te kunnen antwoorden, als niet weetende de magt, die men van de Spaanſche zijde zoude willen of kunnen gebruiken; maar dat hij, met verlof van zijne Excellentie, moest zeggen „ dat de „ Koning van *Spanje*, hoewel de magtigſte Vorst van het „ Christenrijk, iet groots beſtondt, door wederom te tree„ den in den oorlog met Provincien, welker magt hij te „ vooren, zo veele jaaren, hadt ondervonden, en, zijns oor„ deels, nog meer zou ondervinden." Op de vraag des Gezants, of 'er dan geen middel ware tot vrede, gaf de andere ja tot antwoord, *indien men haar met vrede wilde laaten*. De Gezant: „ dat zou men wel doen, indien men den Ko„ ning eenigzins wilde erkennen." UITENBOGAARD, *dat zullen de onzen niet doen*. De Gezant: „ Waarom niet, als „ men hun in de rest, niets uitgenomen, alles geeft wat zij „ begeeren?" De andere: *Als de Koning hun alles geeft, wits hem erkennende, dan beneemt hij daar mede, al wat hij gegeeven heeft. Want de erkentenis, die hij begeert,*

is,

is, dat men hem erkenne voor Souverein; welke erkentenis alleen al de rest met 'er tijd zal te niet doen. Maar in *Spanje* en elders, zeide de Gezant, wordt zijne Majeſteit voor Souverein erkend; en evenwel blijven de Onderdaanen bij hunne Voorregten, en de Koning houdt hun 't geen hij beloofd heeft. Daar UITENBOGAARD op antwoordde: „ Ik „ wil dat niet tegenſpreeken. Maar de Hollanders zullen in „ allen gevalle niet gelooven, dat men hun woord houden „ zal, bijzonder niet in het ſtuk van den Godsdienst: om veele „ redenen, en bijzonder om dat zulks in zijner Majeſteits „ magt niet is, al wilde hij het doen, als zijnde een ſtuk, „ puur en alleen hangende aan den Paus." Maar de Paus, zeide de Gezant, zal zijne Majeſteit daar in dispenſeeren. „ Dit geloof ik", hervatte daar op de andere; „ maar de „ zelfde Paus heeft magt, zijne Majeſteit, zo hij gelooft, „ daar naa wederom van zijnen eed en belofte te ontſlaan, „ om die te mogen breeken, als het oirbaar zal bevonden „ worden. Dit wantrouwen, ging hij voort, is zo diep in „ de harten der Hollanderen geworteld, dat ik niet zie, dat „ men hun dat immermeer zal beneemen." De Gezant gevraagd hebbende, of 'er geen middel ware om dat wantrouwen weg te neemen? hernam UITENBOGAARD: „ Ik kan ſlegts „ één middel bedenken, hoewel ik zeer twijfel, of het daar „ toe genoegzaam zijn zoude; en in allen gevalle weet ik „ wel dat zijne Majeſteit het niet doen zal." Thans vraagde de Gezant naar dat middel; waar naa de andere, vooraf verſchooning voor zijne vrijmoedigheid in het ſpreeken verzogt en verkreegen hebbende, zich in deezervoege uitliet: „ Dat „ bij aldien het zijne Majeſteit en de Aardshertogen geliefde, „ van en uit hun zelve vrijheid van Godsdienst aan de Gereformeerden, in *Brabant*, *Vlaanderen* en in zijne andere „ Nederlanden toe te ſtaan, mits orde ſtellende tegen factie „ en oproer, en tot verzekeringe der Roomſche Religie, „ voorts alle de Privilegieu in dezelve zijne Landen wel onderhoudende, dat zulks een klaar teeken zoude zijn van „ zijnen goeden wil. Indien zijne Majeſteit, ongedwongen, „ uit enkele goedertierenheid die vrijheid zijnen onderdaanen „ toeſtondt, zou men, misſchien, gelooven dat hij zijn

„ woord zoude houden aan de Hollanders, zo als hij daar toe „ verpligt was volgens verdrag, bij eede bezwooren. Is 'er „ eenig middel om dat wantrouwen weg te neemen, zo is „ het dit. Dan ik weet wel", vervolgde de Leeraar, „ dat „ zijner Majesteits Conscientie zulks niet toelaat; dat ook de „ Roomsche Kerk en de geestlijke Biegtvaders, van welke „ zijne Majesteit en hunne Hoogheden hunne Conscientien „ laaten regeeren, dat in geenerlei manier zullen toestaan." Maar zijne Majesteit, zeide de Gezant, zal vooraf eene Verklaaring laaten uitgaan, bij welke hij zal belooven, alle Privilegien te herstellen, ook de zulke, die deeze nieuwe Regenten hebben afgeschaft. De andere verklaarde daar op zijn gevoelen op deeze wijze: „ Zij zullen, zeide hij, met zulk „ eene Verklaaring spotten: want het geen zijne Majesteit „ hun zoude belooven, hebben zij alreeds bij hen zelven; „ en de nieuwe Regenten hebben geene privilegien verbro„ ken voor altijd, maar voor één reize alleen, om de Re„ geering te veranderen naar den zin des Prinsen van Oranje „ en der Predikanten, met betuiging dat zulks in geen ge„ volg zou getrokken worden; 't welk hun genoeg is, om „ zich zelve in de Regeering te handhaaven; en nog gaat „ dit de vrijheid van Religie niet aan, daar 't meest op aan„ koomt, om het wantrouwen weg te neemen." Zeer verzet stondt de Spaansche Gezant over deeze taal; maar nog meer, wanneer 'er de Leeraar, met eene Hollandsche rondheid, het volgende nevens voegde. „ Ik moet uwe Excellentie", dus ging UITENBOGAARD voort, „ nog een woord in vrijheid „ zeggen, ten dienste van zijne Majesteit en hunne Hooghe„ den: naamelijk, dat ik wel weet dat uwe Excellentie, en „ andere Heeren, ook Geestlijken, mij en mijne medebroe„ ders hier in het Land zoeken te houden, niet uit liefde „ tot ons en onze zaaken, (hoewel ik geloove, dat zij ons „ aanzien voor vreedzaame luiden, en gehoorzaame inwoon„ ders, die, onder het dekzel van Godsdienst, geen factien „ of oproer zullen aanrigten) maar uit de hoop, die men „ heeft geschept, dat wij door die van onze gezintheid, die „ zeer veele in 't Land zijn, met 'er tijd eenige wederspan„ nigheid of opstand, in de eene of andere Stad, tegen den

„ Staat

„ Staat aldaar, zouden te weeg brengen, om deeze zijde te „ begunſtigen en de hand te bieden, als men in oorlog zou „ zijn getreeden. Dit houde ik zeker dat verwagt wordt, „ en dat wij met onze directie daar toe zouden arbeiden: „ waar op ik uwe Excellentie wel rondelijk, met alle re- „ ſpect, ten dienſte van zijne Majeſteit, verklaaren wil, dat „ zulks vergeefs van ons zoude worden verwagt, en dat die „ van onze gezintheid in 't Land nimmermeer zo verre zul- „ len koomen, dat zij dat juk, waar mede zij nu, door 't „ berooven van hunne Leeraars en de vrijheid van Gods- „ dienst, door deeze nieuwe Regenten worden gedrukt, van „ den hals zullen zoeken te werpen, om een ander juk, dat „ zij veel zwaarder houden te zijn, en het Spaanſche noe- „ men, op den halze te neemen. Niemant zal hun daar toe „ raaden, en al hadden zij 't vermogen, welk zij niet heb- „ ben, nimmermeer zullen zij dat doen. Want zij hebben al „ te zamen te groote liefde tot hunne vrijheid, en te groo- „ ten afkeer van deeze natie, dan dat zij dat zouden poo- „ gen te doen. Want al is hun groot ongelijk geſchied, zij „ worden evenwel niet gedwongen, eene andere Religie, „ die zij niet toeſtaan, tegen hun geweeten te moeten aan- „ neemen." Ik verwondere mij over u, ſprak thans de Gezant. Andere ballingen en verdreevenen uit hun Vaderland plagten te arbeiden, om weder daar in te koomen, in alle manieren en middelen, die daar toe mogten dienſtig zijn. „ Die luiden", hernam daar op UITENBOGAARD, „ zoeken „ hun eigen voordeel, niets anders voorhebbende dan zich „ te wreeken: dat is ons oogmerk niet; liever willen wij in „ armoede leeven, en ons met water en brood behelpen „ buitenslands, dan dat wij weder in 't Land zouden zoeken „ te koomen door onbehoorlijke middelen: want wij zijn „ Christenen, die onze hoop hebben op een beter hier naa- „ maals, en mogen daarom niets doen, 't geen ons van God „ verbooden is. Konden wij wederom in 't Land koomen „ door een goeden vrede (dus ging hij voort), door welken „ de Godsdienst en de Voorregten mogten zijn bewaard, „ dat ware ons lief: anders moeten wij geduld hebben." *Zij ſpreekt rond*, zeide hier op de Gezant. „ Ja, mijn Heer",

daar op de andere, „ ik zeg gelijk het is, ook ten dienſte „ van zijne Majeſteit, op dat men zich op geene verandering „ door opſtand van binnen door de onzen verlaate: want dat „ zal niet geſchieden."

Voorheen hebben wij verhaald, hoe UITENBOGAARD het oog na *Frankrijk* hadt. In het midden der maand Maart des Jaars 1621 vertrok hij derwaarts, verzeld van ADRIANUS BORRIUS, weleer Predikant te *Leiden*. Zij kwamen te *Parijs*, op den drieëntwintigſten der gemelde maand. Het oogmerk deezer reize was, onder andere, deels om de zaak der Remonſtranten aldaar te verdeedigen, indien de Gezanten der Verëénigde Gewesten, welke zich, ten dien tijde, aldaar bevonden, iets ten hunnen nadeele mogten voorſtellen; deels, om te beproeven, of, door hulp van eenige vrienden, de Koning tot eene voorſpraak der bedrukten zou kunnen bewogen worden; eindelijk ook, om te verneemen, of zij, in gevalle van nood, onder de beſcherming zijner Koninklijke Majeſteit, in *Frankrijk* een vreedzaam verblijf zouden kunnen genieten. Met groote gunst en genegenheid wierdt UITENBOGAARD bij de voornaamſte Raaden zijner Majeſteit bejegend. Met den Heer de BOISSISE in geſprek geraakt zijnde, boodt hij aan, de zaak der Remonſtranten, zo wel ten aanzien van het Burgerlijke als van het Kerkelijke, in den vollen Raad des Konings, ook in 't bijzijn der Nederlandſche Gezanten, te willen verdeedigen. Doch hem bleek wel haast, dat de hoop, om door voorſpraak van *Frankrijk*, eenige verligting of ruimte voor de Remonſtranten te bekoomen, eene ijdele verwagting was. Hierom vraagde hij aan den Heere DE BOISSISE, „ ingevalle de Heeren Staaten even onbeweegelijk bleeven, „ en eenige Remonſtranten het Land gingen verlaaten, om „ zich te *Calais*, *Dieppe* of in eenige andere Franſche Ha„ venſtad neder te ſlaan, of zijne Majeſteit dezelve zoude „ willem neemen in zijne beſcherming, en de zelfde vrijhe„ den vergunnen als aan anderen?" daar de andere op antwoordde, dat over dit ſtuk in den Raad des Konings was geſproken, en dat ze vrijelijk mogten koomen. Thans deedt UITENBOGAARD nog eene andere vraag, te weeten, „ of den „ Remonſtranten, in zulk een geval, ter plaatze, alwaar zij

„ zich

„ zich zouden nederſlaan, vrijheid van Godsdienstoeffeninge;
„ afzonderlijk van de Hugenooten, zou worden vergund; als
„ mede, om te mogen doen drukken, 't geen zij zouden
„ noodig agten tot verdeediging van hunne zaak tegen hunne
„ partijen: mits te vooren zijnde overgezien door de zoda-
„ nigen, welke zijne Majeſteit daar toe zoude magtigen; en
„ wijders, dat zij zelven, zodanige vrijheid genietende, zich
„ zouden draagen in alle zedigheid en ſtilheid, onder de ge-
„ hoorzaamheid des Konings?" Het antwoord van den Fran-ſchen Staatsman, op deeze vraag, is merkwaardig, en verdient overgeſchreeven te worden. Hij zeide, dat de Remonſtranten, die in *Frankrijk* wilden koomen, vrijheid in hunne huizen mogten hebben, zonder dat men daar onderzoek op zoude doen; maar dat het houden van afgezonderde Vergaderingen bezwaarlijk zou worden toegeſtaan; dat het, zijns bedunkens, beter ware, zich zo na aan de Hugenooten te houden als zij konden, zonder verder te ſcheiden; dat de Remonſtranten de hoop, om wederom in het Land te koomen, en, door eenige rekkelijkheid, met de partijen zich te vereenigen, niet moesten verliezen; dat hij en veele andere rekkelijke Katholijken de ſcheuringen der Christenheid, om zaaken van Godsdienst, zeer beklaagden, en eenige hoop hadden geſchept, dat door de gematigdheid, die de Remonſtranten omtrent de geſchillen hadden gebruikt, vrij wat goeds voor de gantſche Christenheid zou zijn gevolgd, indien, naamelijk, de rekkelijkheid op zulk eenen voet, dat men, niettegenſtaande eenige verſcheidenheid van gevoelen, over geſchilpunten, daar de Zaligheid niet aan hing, evenwel eenigheid hieldt in den Godsdienst, en elkander onderling verdroeg, in de Hollandſche Kerken hadt plaats gegreepen. Want, voegde 'er BOISSISE nevens, daar door zouden ook de Franſche Hugenooten na gematigdheid hebben beginnen te luisteren, en zoude men alzo allengskens verder hebben kunnen koomen, inzonderheid, zeide hij, in *Frankrijk*, vermids de Vrijheden, die de Franſche (Roomſche) Kerk van ouds hadt genooten, uit hoofde van welke zij minder dan andere van den Paus afhanklijk was. In zijn antwoord op deezen voordragt, toonde UITENBOGAARD, in eene uitvoerige rede,

hoe 'er, na genoeg, de zelfde redenen in den weg ſtonden, waarom de Remonſtranten, even min met de Hugenooten in *Frankrijk*, als met de Contraremonſtranten in *Holland*, gemeenſchaplijke Vergaderingen zouden kunnen houden. In eene zamenkomst met den Preſident JEANNIN, waarin UITENBOGAARD beſcheid verzogt omtrent de vrije wooning in *Frankrijk*, ontving hij van denzelven tot antwoord, „ dat hij last „ hadt van den Heere Kanſelier en van den Raad, hem te „ zeggen, dat wanneer hij in *Frankrijk* zoude willen koo„ men, hij welkoom zoude weezen, en aldaar alle zekerheid „ vinden." Ten zelfden tijde zogt de Preſident hem, uit 's Konings naam, tot den Roomſchen Godsdienst over te haalen, met beloſte van groote voordeelen. *Ik bemin u*, voegde hij 'er nevens, *en wij allen; dat moogt gij wel geloeven.*

Op den zesëntwintigſten April des gemelden Jaars 1621, keerde UITENBOGAARD na *Bruſſel* en *Antwerpen*. Zijn verblijf te *Parijs* hadt hij eenige dagen gerekt, van wegen de tijding der ontkoominge van HUGO DE GROOT uit den Loeveſteinſchen Kerker, en de hoop om dien doorluchtigen Landgenoot te zullen aantreffen. In eene zamenkomst deedt UITENBOGAARD uitvoerige opening van zijne verrigtingen; in welke DE GROOT volkomen genoegen nam. Tot omtrent het midden der maand Augustus vertoefde UITENBOGAARD te *Antwerpen*. Geduurende zijn jongſte verblijf aldaar, vertaalde hij, in den tijd van elf dagen, de Latijnſche Belijdenis der Remonſtranten, nevens derzelver Voorrede. Naa de Wethouderſchap van *Antwerpen* voor derzelver beleefde herbergzaamheid, bedankt te hebben, ging hij, op den vierëntwintigſten der gemelde maand, in gezelſchap van SIMON EPISCOPIUS, PETRUS CUPUS, en nog twee andere vrienden, op reize na *Rouen*, alwaar zij op den laatſten dag dier maand aankwamen. Niet lang vertoefde hij aldaar, maar begaf zich, eerlang, met EPISCOPIUS, na *Parijs*, met oogmerk om met DE GROOT over de gemeene belangen der Remonſtranten te raadpleegen. Onder andere leide UITENBOGAARD een bezoek af bij den Heer DE BOISSISE en bij den Preſident JEANNIN, die hem, even als voorheen, minzaam bejegenden, en aangaande

de

de veiligheid der Remonſtranten in *Frankrijk* goede beloften deeden. De zelfde verzekering ontving hij van den Heere Kanſelier van *Frankrijk*, bij welken hij zich ten gelijken oogmerke hadt vervoegd.

Vermids de afweezigheid des Konings niets verder kunnende verrigten, keerde UITENBOGAARD, nevens EPISCOPIUS, eerlang te rug na *Rouen*, voorzien van zeer gunſtig voorſchrijven van den Preſident JEANNIN aan den Heere DE RIEZ, eerſten Preſident van het Parlement van *Normandie*. Vóór hun vertrek leiden zij een bezoek af bij den Kanſelier, die hen zeer vriendelijk ontving, en zijne hulp en bijſtand beloofde. Diergelijk eene bejegening ontmoette hij te *Rouen*, bij de overhandiging van zijne brieven van Voorſchrijvinge aan den Preſident DE RIEZ. In eene andere zamenkomst viel het geſprek over de vereeniging der Christenen, welke de Preſident als eene wenſchelijke zaak beſchouwde, en vuurig verlangde. Onder andere vraagde hij UITENBOGAARD, of hij den Roomsch Katholijken Godsdienst niet zo wel met eene goede Conſcientie zoude kunnen volgen, als de Apostel PAULUS deedt ten opzigte van den Joodſchen Godsdienst, toen hij met anderen in den Tempel ging, zich reinigende en offerende, hoewel de Joodſche plegtigheden waren afgeſchaft? Daar UITENBOGAARD op tot antwoord gaf „ Dat de Joodſche plegtigheden „ van God waren ingeſteld, de Roomſche niet; dat ook de „ Joodſche, ten dien tijde, als PAULUS dat deedt, nog niet „ afgeſchaft of verbooden, maar onverſchillig waren, zo lang „ de Tempel ſtondt, en derhalven geoorlofd tot ſtigtinge, „ buiten waan van daar door geregtvaardigd te worden."

Op verzoek van den Heere DE GROOT, vervoegde zich UITENBOGAARD, van nieuws, te *Parijs*, in de maand Januarij des Jaars 1622. Hier vertoonde hij een Verzoekſchrift aan den Koning, geſteld op naam van eenige Remonſtranten, om vrije Godsdienstoeffening, aan den Preſident JEANNIN; die, het geſchrift geleezen hebbende, hetzelve goedkeurde: hem voorts raadende, om het insgelijks aan den Prinſe VAN CONDÉ, aan den Kanſelier en aan den Zegelbewaarder te vertoonen; en hem gebiedende, goeden moed te hebben. En, inderdaad, de Remonſtranten verworven, eerlang, een oogluikend verlof,

lof, om in hunne huizen den openbaaren Godsdienst te mogen oeffenen; met vermaaning, nogthans, van zich te wagten voor groote Vergaderingen. De eerſte Vergadering wierdt gehouden op den eerſten Paaschdag, zijnde den zevenëntwintigſten Maart des Jaars 1622; UITENBOGAARD voerde thans het woord, en EPISCOPIUS den volgenden dag. HOGERBEETS ſchreef daar over, uit de Loevenſteinſche Gevangenisſe, eenen brief van gelukwenſching aan den eerstgenoemden; welke, omtrent deezen tijd, bij een Smeekſchrift aan den Koning, voor de Remonſtranten ontſlag van het *regt van Aubeine* verworf. Vóór zijn vertrek uit *Parijs*, wierden UITENBOGAARD, door den Preſident JEANNIN, brieven van Voorſchrijvinge aangebooden, aan den Aardsbisſchop van *Rouen*, en aan den eerſten Preſident van *Normandie*. Den laatſten nam hij gereedelijk aan; maar omtrent den eerſten maakte hij zwaarigheid, alzo hij, uit dien hoofde, voor nieuwe opſpraak vreesde. Vermits, evenwel, de Remonſtranten aan de gunst des Preſidents veel gelegen lag, durfde hij de aanbieding niet van de hand wijzen. Zeker Edelman, daar bij tegenwoordig, van den Aardsbisſchop van *Rouen* hoorende gewaagen, berigtte, dat dezelve zich thans binnen *Parijs* bevondt, en boodt zich aan, om UITENBOGAARD ſtraks bij zijne Genade in te leiden. Hij zich ook daar tegen niet durvende ſtellen, wierdt ſtraks na het huis des Kerkvoogds geleid. Deeze was toen in de Miſſe; doch op dit oogenblik thuis koomende, wierdt UITENBOGAARD herkend, door iemant, die zich bij den Aardsbisſchap bevondt; waar op deeze zijne Koets deedt ſtil houden, en, uit dezelve geklommen zijnde, eer UITENBOGAARD nog een woord konde ſpreeken, hem omhelzende, zeide: *Ik weet wie gij zijt; gij zijt mij welkoom.* Als UITENBOGAARD daar op den brief van aanbeveelinge kuſſende, dien wilde overgeeven, *de brief is mij aangenaam*, ſprak toen de Kerkvoogd, *maar gij hebt geen voorſchrijven van doen.* Den brief geleezen hebbende, beloofde hem de Aardsbisſchop zijne gunst en beſcherming; vraagende wijders, of hem iets wedervaaren was, waar in hij hulp verlangde. Hier op verſtoutte zich UITENBOGAARD te zeggen, dat zijne Huisvrouw, onlangs te *Rouen*

langs

langs de Straat gaande, voor *Arminiane* was geſcholden, met veele andere bedenkelijke ſmaadwoorden, en dat dit alles was ontſtaan door de opſtooking van zekeren Monnik, die, met hevige uitvaaringen, onder andere hadt gezegd, dat *'er nieuwe Sektariſen en Ketters uit Holland waren overgekoomen, en zich aldaar hadden neergeſlagen.* De aankondiging des Aardsbiſſchops, dat hij in 't toekoomende daar in zou voorzien, hadt ten gevolge, dat de kwaadſtookende Monnik na een ander Konvent buiten de Stad wierdt verzonden. Kort naa zijne wederkomst te *Rouen*, hadt UITENBOGAARD een uitvoerig geſprek met den Aardsbiſſchop in deszelfs paleis, waarin deeze den Hollandſchen balling met veel beuschheids behandelde, zonder, evenwel, bij hem zijn wit te kunnen treffen; 't welk was, om door UITENBOGAARD de Remonſtranten over te haalen tot het doen van afbreuk der Hugenooten of Franſche Gereformeerden, tot ſtijvinge van het Pausdom.

Met dus ginds en herwaarts zwerven in *Frankrijk* en elders, en met het dus voeden van hoope, op de wederkeering in het Vaderland, die telkens verijdeld wierdt, ſleet UITENBOGAARD zijne dagen. Het overlijden van Prinſe MAURITS deedt de zaak der Remonſtranten, in de Verééniġde Gewesten, eenen gunſtiger keer neemen. Aan dien Krijgshaftigen Prinſe wierdt, gemeenlijk, de wijte gegeeven van de vervolgingen, aan welke zij ten doel geſtaan hadden. Gunſtiger gedagten jegens hen voedde Prins FREDERIK HENRIK, diens broeder, en opvolger in de Stadhouderlijke en andere waardigheden. De maare van den dood des eerſten, en van de verheffinge des laatstgenoemden, was niet buitenlands verſpreid, of verſcheiden Remonſtrantſche Leeraaren, die, zints eenigen tijd, heimelijk en ter ſluik in het Land verkeerd hadden, beſtonden zich openlijk te vertoonen. Anderen, die, veiligheidshalve, zich buiten ſchoots hadden gehouden, keerden van lieverlede te rug. Onder deeze behoorde UITENBOGAARD. In het einde van September des Jaars 1626 kwam hij te *Rotterdam*, en van daar, heimelijk, in *'s Graavenhage*; alwaar hij, op den negenden Januarij des volgenden Jaars 1627, een Verzoekſchrift inleverde bij de Algemeene Staaten,

om

om verlof te bekoomen van zich te mogen zuiveren van de misdaad van Gekwetſte Majeſteit, waar mede men hem beticht hadt. Hoewel twaalf der voornaamſte Haagſche Regtgeleerden zich voor de billijkheid van dit verzoek verklaarden, wierdt het, nogthans, van de hand geweezen; men verſtondt, dat de toeſtand van het Land niet geheugde, dat men de billijkheid der Vonniſen, in den Jaare 1619 geſtreeken, in twijfel trok. Dit niettegenſtaande liet men hem, in *'s Hage*, openlijk en ongemoeid in en uitgaan. Zijn huis, voorheen verbeurd verklaard, wierdt hem te rug gegeeven; zelf beklom hij, van tijd tot tijd, den predikſtoel. Het overſchot zijner hooggeklommene jaaren fleet dus UITENBOGAARD in vrede; in welken, nogthans, merkelijke ſtoorenis ontſtondt, door het overlijden van zijnen getrouwen vriend en deelgenoot der wederwaardigheden, den Hoogleeraar aan het Remonſtrantſche Kweekſchool te *Amſterdam*, SIMON EPISCOPIUS. Zo groot was de agting, welke hij dien Godgeleerde toedroeg, dat hij, hoewel onlangs getreeden zijnde in het zevenëntachtigſte jaar zijns ouderdoms, de reize uit *'s Graavenhage* na *Amſterdam* ondernam, om de dierbaare ſtoffelijke overblijfzelen de laatſte eere te bewijzen. In het Sterfhuis zijnde, 's daags vóór de begraafenis, naderde hij de Doodkist, en zijne hand leggende op het hoofd van het Lijk, om van hetzelve een ſtaatelijk afſcheid te neemen, zeide UITENBOGAARD, met groote ontroering zijner ziele: *o Hoofd, wat is 'er eene wijsheid in u verborgen geweest!* Niet lang overleefde hij dien hartvriend: hij ſtierf, op den vierden September des Jaars 1644, in den ouderdom van zevenëntachtig jaaren en bijkans zeven maanden. Zijne *Kerkelijke Hiſtorie*, *Leven* en *Verantwoording*, zijn de voornaamſte zijner Schriften. Behalven deeze heeft hij, nevens andere kleine Geſchriften, een groot aantal Brieven nagelaten, zommige van welke in een beſchaafden Franſchen ſtijl geſteld zijn.

Zie, behalven de aangehaalde eigen Geſchriften van UITENBOGAARD, BRANDT, *Hiſtorie der Reformatie*; J. LE CLERC, *Geſchiedenisſe der Verëenigde Nederlanden*.

UITEN-

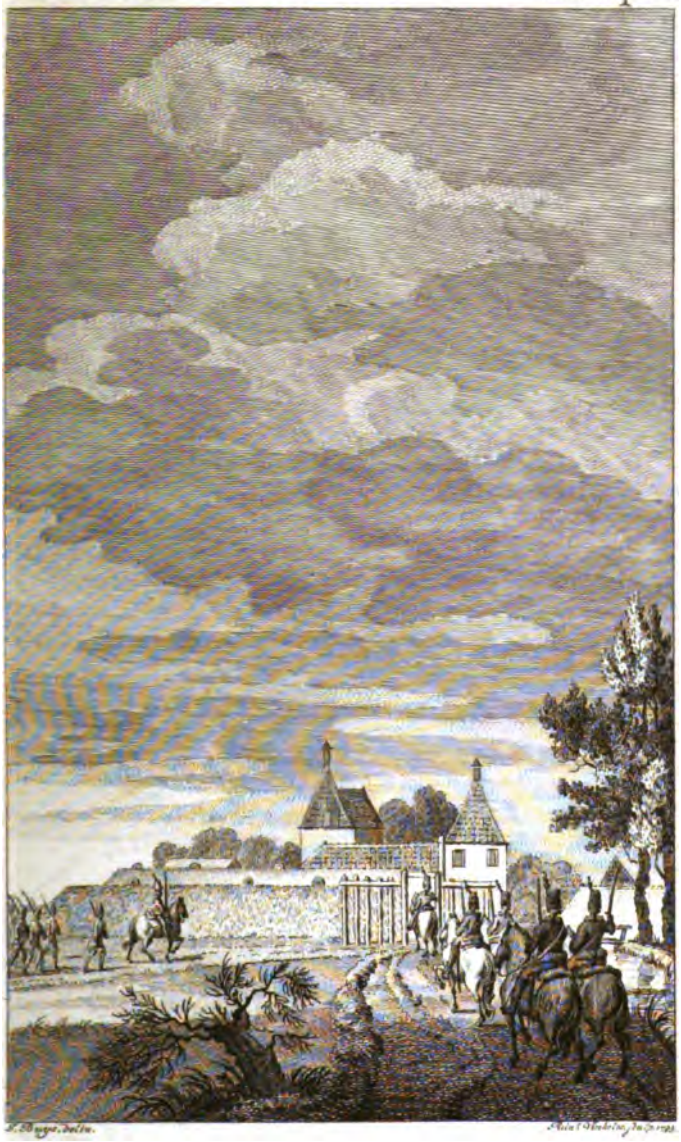

HET BEMAGTIGEN DER UITERMEERSCHE SCHANS.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

UITERMEERSCHE SCHANS, (*De*) eene Sterkte, ongeveer een uur gaans ten Zuiden van de Stad *Weesp*, midden in de *Vegt* aangeleid. Zij dient ter dekkinge van eene Sluis, door middel van welke het Land, ten Oosten van de gemelde Rivier gelegen, kan onder water gezet worden. Reeds in den Jaare 1637 ſchijnt men hier eenen Schans te hebben aangeleid: immers leest men aan de Sluis dit Jaargetal. Door verloop van tijd, en om dat 'er de hand niet aan gehouden was, merkelijk vervallen zijnde, heeft men, in den Jaare 1747, de Sterkte veel verbeterd, en bijkans gebeel vernieuwd. Aan de Oostzijde heeft zij eene Kontreſcharp, en eene breede Graft, langs welke de Rijdweg na *'s Graaveland* loopt. Langs eenen brug, welke over de Graft legt, kooms men in den Schans. De Schepen, uit de Vegt na het gemelde Dorp en *Gooiland* willende vaaren, moeten door den Schans heenen, en door de Sluis geſchut worden. Van veel gewigts zou deeze Schans geweest zijn, om de Pruisſiſche troepen, in den Jaare 1787, in derzelver aanrukking, van de zijde van *'s Graaveland*, na *Weesp*, te belemmeren; doch, met kleine moeite, viel ook deeze gewigtige Sterkte in derzelver handen.

UITGEEST, met *Marken-Binnen*, een Ambagt in het gedeelte van Westfriesland, *Kennemerland* genaamd, en wel een der grootſten in dien oord; ſtaande deszelfs uitgeſtrektheid, in de Quohieren van Verpondinge, voor zeventienhonderdvierëntachtig Morgens en driehonderdzevenëntachtig Roeden aangetekend. Het Ambagt grenst ten Noorden aan *Akerſloot*, ten Oosten aan *Krommenie* en *Krommeniedijk*, ten Zuiden aan *de Beverwijk*, en ten Westen aan *Kastrikum*. Men ontmoet in het Ambagt vier hoofdpolders, die door Watermolens worden uitgemaalen. Kleiner, dan in vroegere dagen, is het getal der huizen, welke men tegenwoordig in deezen Ban telt. Het getal van vierhonderdënveertig, welke men, in den Jaare 1632, in de Verpondingslijsten vondt aangeteekend, was, honderd jaaren laater, tot driehonderdënvijfentachtig, en, in den Jaare 1749, op driehonderdënvierenzeventig verminderd. Thans, evenwel, ontmoet men 'er

eenige

eenige Molens, die 'er voormaals niet plagten te ſtaan. [redacted] meeste der gemelde Huizen, hoewel over het geheele bagt aangeſlagen, ſtaan in het Dorp *Uitgeest*, zijnde der grootſten van het Baljuwſchap van *Kennemerland*. [redacted] legt in een zeer vrugtbaaren oord van Zaal- en Weilan daar men allerlei Graan kweekt; ook verſcheiden Boom ten en Moestuinen. De Uitgeester Aspersien zijn zeer maard. De Kerk, weleer eene Parochie, aan de M MARIA gewijd, heeft een ouden ſpitzen Toren, doch is binnen net betimmerd. Voorts heeft men 'er een Regth Weeshuis en Waag. De Roomschgezinden hebben 'er Statie. Ook heeft men 'er Doopsgezinden; die, hoewel 'er eene Vergaderplaats hebben, om hun klein getal geen eigen Leeraar kunnen onderhouden. Leeraars van nabuurige Gemeenten koomen 'er, van tijd tot tijd, den predikdienst waarneemen. *Uitgeest* geniet de eer, van den Uitvinder der Zaagmolens te hebben voortgebragt. Deeze was KORNELIS KORNELISZOON. In den Jaare 1592 vervaardigde hij den eerſten Zaagmolen; dezelve ſtondt op een drijvend Vlot, door middel van 't welk dezelve na alle winden konde gedraaid worden. In den Ban van *Uitgeest* legt een Polder, *Dorregeest*, of *Dooregeest* genaamd, en in denzelven een Gehugt, beſtaande uit weinige Huizen. Hier woordt gebooren ENGEL ARENTSZOON VAN DOOREGEEST, vermaard Leeraar onder de Doopsgezinden in de toenmaals zeer bloeiende Gemeente in *de Rijp*, die, ter verdeedeginge van zijne Belijdenisſe, de pen gevoerd heeft tegen den beroemden Leidſchen Hoogleeraar FREDERIK SPANHEIM. De Regeering van het Ambagt beſtaat uit Schout, twee Burgemeesteren, vijf Schepenen en vijftien Vroedſchappen, welken een Sekretaris is toegevoegd. De aanſtelling van deezen, gelijk ook van Poldermeesters, Weesmeesters en Armvoogden, geſchiedt door de geheele Regeering van het Ambagt.

UITHOORN, eene Heerlijkheid en Dorp, in het Nederkwartier des Stichts van *Utrecht*, behoorende onder de, dus genaamde, *Proostdy Landen van St. Jan*. De grond deezer Heerlijkheid, meestal los en ligt van aart, is alleen bekwaam tot

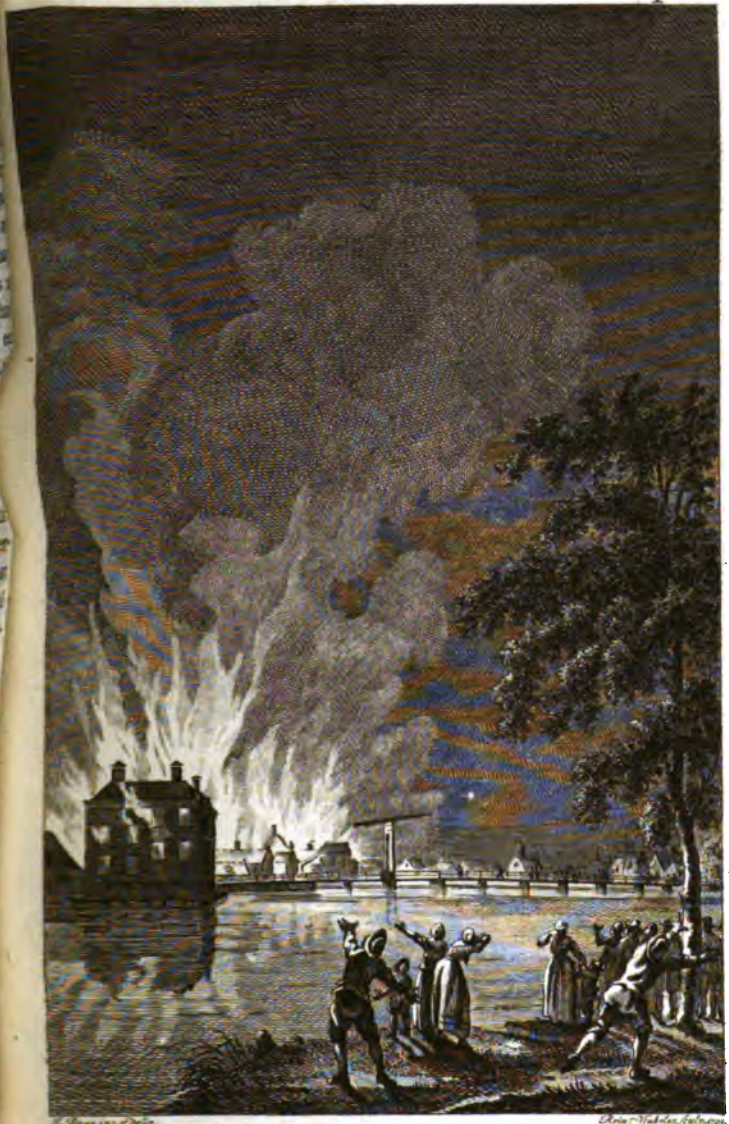

BRAND AAN DEN UITHOORN.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

tot Weilanden en Turfgraaverijen. Het Dorp zelve is eene zamenvoeging van verſcheiden kleine Gehugten of Buurten, ſtrekkende, ter Weſtzijde, langs den Amſtel. De *Uithoorn* heeft geene Kerk; deeze ſtaat in het Dorp *Thamen*, welk, om de nabijheid, en om dat de Huizen genoegzaam aan elkander grenzen, dikmaals daar mede verward wordt. De brug, welke hier over den Amſtel legt, behoort aan *Uithoorn*. De Doopsgezinden hebben 'er eene Vergaderplaats. In den Jaare 1787 hadt men ook hier eene Batterij opgeworpen, die, door Amſterdamſche Schutters, tegen Pruisſiſche Troepen, moedig verdeedigd wierdt. Naa een hardnekkigen tegenſtand, vonden zich, ten langen laatſten, de Burgers genoodzaakt, den aftogt te neemen, en na hunne Stad te rug te wijken. Tweemaalen wierdt dit Dorp, in den Jaare 1781, van Brand bezogt. De eerſte viel voor in de maand Januarij. Hoewel deeze merkelijke ſchade deedt, was, egter, het naadeel, daar bij geleeden, niet te vergelijken bij het ongeval, 't welk op den drieëntwintigſten Julij diens Jaars herhaald wierdt. Een Hooiberg, ſtaande genoegzaam midden in het Dorp, vatte vuur, door het broeijen, in den morgenſtond. Welhaast ſloeg de vlam met zo veel gewelds over tot den Koornmolen, dat dezelve, binnen weinig tijds, in kooien lag. Welhaast verſpreidden zich de vlammen over de Huizen, aan de zijde van den Amſtel, daar dezelve 't eerst waren uitgebroken. In 't eerst vleide men zich, aan de overzijde der Riviere, onbeſchadigd te zullen blijven. Ydele hoop! Door den wind dreeven de vonken ook derwaarts over, op de daken der Huizen van de zo genaamde Mennonitebuurt. Het Regthuis en verſcheiden burgerwooningen wierden thans insgelijks een prooi der vlammen. Behalven het Regthuis, den Koornmolen en een gedeelte van den Brug over den Amſtel, wierdt het getal der verbrande Huizen op twee of drieëndertig begroot. Door liefdegiften, elders ingezameld, en uit de eigen middelen der Dorpelingen, heeft men, zedert, de afgebrande Huizen herbouwd, en het Dorp daar door een fraaier aanzien bekoomen.

UITKOM, ook wel *Uitgum*, of *Uitgong* genaamd, in 't Latijn *Terminus maris mediterranei*, of *Civitas Excensis*, weleer een Stedeken in *Friesland*, nabij het tegenwoordig Dorp *Berlikum*, in de Grietenij *Menaldumadeel*. 't Is bekend, dat, vóór de wording van het *Bildt*, door opslibbing, de binnenlandsche, of, zo als men dezelve ten dien tijde noemde, de Middelzee, zich tot hier toe uitstrekte. *Uitgong* lag toen aan den mond van dezelve, en diende, voor de bewooners van dat gedeelte der Provincie, tot eene Haven, of uit- en invaart van de gemelde Zee. Volgens een Verdrag, gedagtekend in den Jaare 1470, nog voorhanden, was *Uitkom* toenmaals met *Berlikum* naauw vereenigd, en hadt daar mede gemeenschaplijke Regten. Van de Plaatze is thans niets meer dan de naam in weezen.

UITSLUITING; (*Akte van*) zie SECLUSIE (*Akte van*) Deel XXVII. bl. 40. enz.

UITTERBUURT, of *Uiterbuurt*, eene Ambagtsheerlijkheid in *Rhijnland*, die, hoewel op zich zelve staande, en haaren eigen Ambagtsheer hebbende, nogthans, in de begrooting der Huizen, op de Lijst der Verpondingen, met het nabuurig *Nieuwveen* wordt zamengevoegd. Volgens deeze Lijsten, was het getal der Huizen, zints het Jaar 1632, tot eene Eeuw daar naa, van honderddrieëndertig tot honderddrieënzeventig aangegroeid.

UITTERLIER, of *Uitte-lier*; een naam, onder welken eertijds ook bekend was het Adelijk Huis of Slot *Dorp*, elders reeds door ons vermeld; zie Deel XII. bl. 620.

UITWATERENDE SLUIZEN, (*Hoogheemraadschap der*) in *Kennemerland en Westfriesland*, is een Kollegie, bestaande uit een Dijkgraaf en vier Hoogheemraaden. Hunne bezigheden bepalen zich voornaamlijk tot het keuren, bezigtigen en schouwen, van zoodanige Werken, Kanaalen, Ringslooten en Watertogten, die tot gebruik der Uitwatering door de Gemeche-

De Kristoglenaaren door een Priester met het vinden van een lams misleid.

CXXXII.

Pascal word met zyne Kardinaalen gevangen buiten Rome geleid. Bladz. 51.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

meenelands Sluizen geschikt zijn, als mede tot het maaken en onderhouden der Sluizen zelven. Deeze Sluizen zijn geenzins alle, die in of aan Noordholland gelegen zijn; maar alleen zeven in getal, waar van 'er drie te *Edam* en twee te *Schaardam* leggen, welke in de Zuiderzee uitwateren: van de twee anderen legt 'er één te *Naauwerna* en één te *Zaandam*, welke haare Uitwatering in het Y hebben. Het Kollegie wierdt op den vijfden Julij des Jaars 1544, door Keizer KAREL DEN V, als Graave van Holland, opgeregt, en daar van Oktrooi verleend op den zeventienden December des Jaars 1554. Het wierdt, op den tienden Januarij van den Jaare 1565, op den naam van zijnen Zoone Koning FILIPS bevestigd. De Dijkgraaf wierdt bij het openvallen deezer waardigheid, uit een Drietal van *notabele* Persoonen, in of omtrent *Alkmaar* woonagtig, ten tijde der Graaflijke Regeering, door de Graaven of hunne Stadhouders verkooren, gelijk naderhand door de Stadhouders; buiten de Stadhouderlijke Regeering hebben 's Lands Staaten de Verkiezing gedaan; doch zij behoort nu weder aan zijne Hoogheid den Erfstadhouder. Vier Hoogheemraaden zijn 'er, als wegens *Alkmaar*, *Waterland*, *Geestmer-Ambagt* en *Duinkavel*. Bij afsterven van een deezer Leden, geschiedt de verkiezing op den zelfden voet als die van den Dijkgraaf, die mede Stem tot de Benoeming heeft. Tot dit Kollegie behoort ook een Rentmeester, die tevens Sekretaris is. Het wordt door twee Boden bedient. Het Kollegie van Hoofd-Ingelanden bestaat uit de Gemagtigden van de volgende Steden en Landstreeken of geregtigde Persoonen, behalven den Dijkgraaf; naamlijk, den Gemagtigden der Stad *Haarlem*, den Prior VAN HEILOO, wiens persoon tegenwoordig door den Rentmeester van de Geestelijke Goederen te *Haarlem* verbeeld wordt, den Gemagtigden der Steden *Alkmaar* en *Purmerend*, van *Schermer* en *Schermerhorn*, *Graft* en *Rijp*, en van *Geestmer-Ambagt*, als mede een uit den Geslagte van ANDRIES WILLEMSZ VAN OUDSHOORN. Zij dienen gemeenlijk voor hun gantsche leeven, en worden gesteld en aangenomen door Gemagtigden der bijzondere Plaatzen, ten dien einde beschreeven. De Vergaderingen raakende het Kollegie van het Hoog-

heemraadſchap worden op het Stadhuis te *Alkmaar* gehouden.

UITWYK; eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het gedeelte van Zuidholland, het *Land van Altena* geheeten, groot, volgens opgave in de Verpondingslijsten, vierhonderddertien Morgens en vierhonderd Roeden Lands. Het getal der Huizen kan om en bij de veertig haalen. Het Dorpje, een klein uur gaans van de Stad *Woudrichem* gelegen, heeft wel eene eigen Kerk, doch den Leeraar met de opgezeetenen van *Waardhuizen* in gemeenſchap. Een achtkantig Spits dekt den vierkanten Kerktoren.

ULFT, een Slot, in *Gelderland*, onder het Graafſchap *'s Heerenberg*, van zeer hooge oudheid, gelijk uit deszelfs bouworde gereedlijk kan worden afgeleid. Aan de eene zijde ſtaat het bijna in den Ouden Yſel; het heeft eenen zwaaren ronden Toren, en een ruim Binnenhof. Voorts ziet men 'er nog het onderſte gedeelte van een geweldig zwaaren ronden Toren, als welks muuren gezegd worden, achttien voeten dik te zijn. Men heeft in deeze muuren eenen Gang gemaakt, die zes voeten breed is. De Hertog VAN ALVA, het Slot belegerd hebbende, beukte zo lang op de muuren, dat hij het bovenſte gedeelte van den gemelden Toren deedt nederſtorten.

ULFT, (JAKOB VAN DER) geboren te *Gorinchem*, onzeker in welk jaar, moet een man van goeden Huize geweest zijn, vermits hij, in zijne Vaderſtad, t'eenigen tijde, de Burgemeesterlijke waardigheid heeft bekleed. Van zijne vroegſte jeugd tot de Schilderkunst zijnde opgeleid, maakte hij daar in zeer aanzienlijke vorderingen, en verworf, eerlang, eenen naam onder de grootſte Meesters zijner Eeuwe. Meest ſchilderde hij Roomſche en Italiaanſche Gezigten, Markten en Pleinen, en op dezelve, in 't verſchiet, Kolommen, Gedenknaalden en Triomfboogen, alles zo uitvoerig en natuurlijk, dat hoewel hij nimmer *Italie* hadt gezien, de zulken, die dit Gewest bezogt hadden, ſtraks de oorſpronklijke

lijke Voorwerpen herkenden. Tegenover den Schoorſteen van Burgemeesters Kamer te *Amſterdam*, ziet men van hem eene afbeelding van het Stadshuis, van vooren te zien; 't welk voor een uitmuntend Kunſtſtuk wordt gehouden. Voorts was VAN DER ULFT een der voornaamſte Glasſchilders zijner Eeuwe. Verſcheiden Kerken in en om *Gorinchem* kunnen van zijne Penſeelkunst getuigenis draagen. 's Mans ſterfjaar is ons niet gebleeken.

ULVENHOUTSCHE BOSCH, eene zeer vermaarde plantadje, een groot half uur gaans van *Breda* gelegen. De uitgeſtrektheid wordt op tweehonderdvijftig en een halve Morgen gronds begroot. Midden door het Bosch loopt eene Laan, honderd en tien Roeden lang, en ter wederzijden met drie rijen onderſcheidene ſoorten van boomen beplant. De wandeling is hier alleraangenaamst.

UNIE, (*Utrechtſche*) of *Vereeniging*, een zeer vermaard bondgenootſchap, 't welk, in de Geſchiedenisſen van onde en hedendaagſche Volken, geen weergae heeft, en daarom overwaardig is, uitvoerig hier vermeld te worden. Wat daar toe aanleiding gegeeven hebbe, en hoe het tot ſtand gekoomen zij, vinden wij aldus verhaald.

Het treffen der Gendſche Bevrediging hadt de Nederlanden, op *Luxemburg* en de aangewonnen Gewesten na, naauw verbonden aan elkanderen. Doch het Verdrag met *Don* JAN, en vooral het Verbond van Vereeniging, te vooren, door eenige Landſchappen, te *Bruſſel*, geſlooten, behelzende eene belofte, om den Roomſchen Godsdienst te handhaaven, hadt deezen band wederom verbroken, of geknakt. *Holland* en *Zeeland*, daar de Hervorming nu alomme doorgedrongen was, hadden in dit Verbond niet kunnen treeden. Ook hadt de Prins, al terſtond naa de aankomst van *Don* JAN, voorzien, dat de Gendſche Bevrediging geenen ſtand zou kunnen houden, en zich, hierom, van toen af, benaarſtigd, om de Hollandſche en Zeeuwſche Steden, die zich nog afgezonderd hielden, nevens het Stigt van *Utrecht*, aan zijne zijde over

te brengen, en zich, hier door, te ſterken, tegen de Nederlanden, die met *Don* JAN zouden willen overeenkomen. Zelfs vindt men, bij zommigen, vermeld, dat de Koningin van *Engeland*, om de partij, die zich tegen *Don* JAN verklaard hadt, te ſtijven, al in 't begin des Jaars 1577, die van *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Friesland* en *Utrecht* geraaden hadt, zich, door een onderling Verbond, te vereenigen: waar na zij zich van haaren bijſtand verzekeren konden. Ook arbeidde *Oranje*, ten dien tijde reeds, heimelijk, aan deeze vereeniging; zich, om dezelve te bevorderen, in *Gelderland*, bedienende van Meester JAKOB MUIS, die dikwijls derwaards trok; en van die van *Bommel*, welken reeds met *Holland* en *Zeeland* verbonden waren. In *Friesland* werkte hij, voornaamlijk, door POPKE UPKENS, KAREL ROORDA en PUKO MARTENA. Meester FLORIS THIN, Advokaat 's Lands van *Utrecht*, en Meester FLORIS VAN BEERMAALE, hielpen zijne oogmerken bevorderen in 't Stigt. In *Overijſſel* hadt de Prins ook zijne bewindslieden. *Holland* en *Zeeland* waren van zelven genegen genoeg tot de vereeniging, alzo zij, daar door, de vijandlijke wapenen te verder van hunnen bodem hielden, en hunne magt, te gelijk, zagen aanwaſſen. Doch de ſcheuring, tuſſchen *Don* JAN en de Staaten, en 't vertrek des Prinſen na *Brabant*, ſtremden deeze onderhandeling, voor eene poos. Ook ſcheen de verbintenis, op het einde des Jaars 1577 gemaakt, tuſſchen de Roomſche en Onroomſche Staaten, de geknakte Gendſche Bevrediging wederom te herſtellen in haare voorige kragt. Daar benevens, zou het den Prinſe, zo lang hij, van wegen de Algemeene Staaten, in naam onder den Aardshertoge MATTHIAS, zulk een uitſteekend bewind voerde over de Nederlanden in 't gemeen, gantſch kwalijk gevoegd hebben, een bijzonder verbond te bewerken tuſſchen eenigen dier Nederlanden; welk, zou het *Holland* en *Zeeland* naar den zin zijn, gelijk wel behoorde, geene voordeelige voorwaarden zou kunnen behelzen voor den Roomſchen Godsdienst, dien de Algemeene Staaten egter zogten te handhaven, en dien de Prins, terwijl hij in *Brabant* was, niet zou hebben durven helpen verdrukken. Doch toen, in den Zomer des Jaars 1578, het

onge-

ongenoegen, tusſchen de Gentenaars en de Waalen, aan 't ſmeulen, of reeds ontſtoken was, bondt de Prins het werk de Vereeniging wederom aan. De gelegenheid om het zelve te vorderen was nu ook gunſtiger. De Hervorming was, in *Gelderland*, ingevoerd. *Friesland*, *Groningerland*, *Drente* en een groot deel van *Overijſſel* waren, door den Graave VAN RENNENBERG, tot de zijde der Algemeene Staaten overgebragt. 't Stigt hadt zich, reeds lang te vooren, onder 's Prinſen gehoorzaamheid begeeven. Nogthans vondt de Prins niet geraaden, het werk der Vereeniging, in perſoon, te drijven. Hij voorzag, dat het den Aartshertoge en den Algemeenen Staaten kwalijk ſmaaken zou, zo het lichaam der Nederlanden, door het ſluiten van een bijzonder Verbond tusſchen eenige Leden, verzwakt wierdt. Ook vreesde hij, dat men hem het verlaaten der Gendſche Bevrediging nageeven zou, aan welke hij altoos verklaard hadt, zich te willen houden. Hij bediende zich, hierom, van zijnen Broeder, Graave JAN VAN NASSAU; die, toen nu de ſcheuring der Walſche Gewesten openbaar geworden was, de Staaten van *Holland* en *Zeeland*, in November des gemelden jaars, te *Gorinchem*, beſchreef, daar hij hun, onder anderen, vermaande, tot het Verbond met *Gelderland*, *Utrecht*, *Friesland* en andere Landen, waar over zijne Doorluchtigheid hun, voorheen, zo ernſtelijk, geſchreeven hadt. Hij berigtte hun, te gelijk, dat de Gemagtigden deezer Gewesten, te *Utrecht*, beſchreeven waren, verzoekende de Staaten, dat zij ook eenigen uit hun derwaards wilden zenden. Na eenig beraad, wierdt hier toe door de Staaten, beſlooten.

De Heeren VAN KARNISSE, MUIS, KANT en OLDENBARNEVELD, of twee hunner, in wier plaats, egter, naderhand, anderen kwamen, wierden gemagtigd, om na *Utrecht* te reizen. Ook tradt men, nog te *Gorinchem*, met Gemagtigden der Gentenaaren, over 't Verbond van Vereeniging in onderhandeling. 't Ontwerp van het zelve, waarſchijnlijk, gemaakt door Graave JAN VAN NASSAU, of iemant van zijnent wege, in *Holland*, *Zeeland* en 't Stigt, onderzogt, en naderhand, door de Gemagtigden uit deeze en nog twee andere Gewesten, op het behaagen hunner Meesteren, goedgekeurd

keurd zijnde, wierdt, naa 't wegruimen van eenige zwaarigheden, op den drieëntwintigſten Januarij, te *Utrecht*, vastgeſteld, en op den negenëntwintigſten, openlijk, van 't Raadhuis der Stede afgekondigd.

Wij zullen den inhoud van dit Verbond, welks regt verſtand, tot begrip onzer Hiſtorie, dikwijls te pas koomt, hier omſtandiglijk en ſomtijds met de eigene woorden inlaſſen. In de Inleiding, wordt gezegd „ dat die van het „ *Vorſtendom Gelder en Graaffſchap Zutfen, die van de* „ *Graaffſchappen en Landen van Holland, Zeeland, Utrecht* „ *en de Frieſſche Ommelanden tuſſchen de Eems en de* „ *Lauwers*, gezien hebbende, dat, zedert de Gendſche Be„ vrediging, de Spanjaards, met *Don* JAN VAN OOSTENRYK, „ en anderen hunner hoofden, getragt hebben, de Nederland„ ſche Gewesten te overheeren, en van een te ſcheiden, tot „ derzelver uiterſte bederf, *raadzaam gevonden hebben*, „ zich, nog nader en bijzonderer, met elkanderen te ver„ binden. Dat zij egter, hier mede, niet voor hebben, de „ algemeene *Unie* of Vereenjging, bij de gemelde Bevredi„ ging, beraamd, te verlaaten; maar dezelve veeleer nog „ meer te ſterken, zich te bekwaamer tegen hunne vijanden „ te verdeedigen, en verdere onderlinge verwijdering te „ voorkomen. Dat, bij de Afgevaardigden der gemelde Lan„ den, hier toe, door de hunnen, volkomenlijk gemagtigd, „ ten gemelden einde, zijn vastgeſteld de volgende punten, „ *zonder zich, in allen gevalle, bij deezen, te willen ont„ trekken van ofte uit den Heiligen Roomſchen Rijke.*

1. „ Dat de genoemde Landen zich, met elkanderen, ver„ binden en vereenigen, om, *ten eeuwigen dage*, vereenigd „ te blijven, op gelijke wijze, *als of zij maar één Provin„ cie waren*, zonder zich, door eenigerlei verbond of han„ deling, van wat natuur ook, van een te laaten ſcheiden, „ *onvermindert nogthans eene iegelijke Provincie*, en de „ bijzondere *Steden, Leden en Ingezetenen* derzelven, hun„ ne bijzondere *Privilegien, Vrijheden, Voorregten, loffe„ lijke en welherbragte Gewoonten, en alle andere Gereg„ tigheden:* waar in zij elkanderen niet alleen niet hinderen, „ maar zelfs handhaaven en beſchermen zullen, des noods,

„ met

„ *met lijf en goed.* Doch zullen de geſchillen, die de Pro-
„ vincien, Steden of Leden deezer Vereeniging, over de
„ genoemde *Geregtigheden*, met elkanderen hebben, of krij-
„ gen mogten, moeten beſlegt worden bij den gewoonlijken
„ Regter, goede mannen of minnelijk verdrag, *zonder dat*
„ *de andere Provincien, Steden* of *Leden*, zo lang partijen
„ zich den Regter onderwerpen, zich daar mede zullen mo-
„ gen moeijen, ten ware zij mogten goedvinden, een ver-
„ drag te helpen bemiddelen.

2. „ Dat de genoemde Landen, ingevolge van dit Ver-
„ bond, elkanderen zullen moeten *bijſtaan, met lijf, goed*
„ *en bloed*, tegen alle geweld, hun, onder *den naam des*
„ *Konings of van zijnent wege*, aangedaan; 't zij ter oor-
„ zaake van de Gendſche Bevrediging, van 't opvatten der
„ wapenen tegen *Don* JAN, van 't aanneemen des Aardsher-
„ togs MATTHIAS tot Landvoogd, met al wat 'er uit gevolgd
„ is, of zou mogen volgen; of zelfs onder ſchijn van den
„ Roomsch-Katholijken Godsdienst, met de wapenen, te
„ willen herſtellen of invoeren, of ter zaake van eenige
„ nieuwigheden, in de genoemde Landſchappen voorgevallen,
„ zedert den Jaare 1558, of eindelijk, om dit Verbond van
„ Vereeniging; evenveel, of dit geweld eenig Land, Staat,
„ Stad of Lid in 't bijzonder, of allen in 't gemeen wierdt
„ aangedaan.

3. „ Dat de gemelde Provincien elkanderen ook zullen
„ moeten bijſtaan, tegen alle in- en uitheemſche Heeren,
„ Landen of Steden, die haar eenig geweld, ongelijk of oor-
„ log zouden mogen willen aandoen, mids dat deeze bij-
„ ſtand, *bij de Generaliteit van deeze Unie*, bepaald wor-
„ de, *met kennisſe en naar gelegenheid der zaake.*

4. „ Dat de Grens- en andere Steden, van welke Provin-
„ cien die ook zijn mogen, des noods, bij raade en op be-
„ vel deezer Vereenigde Provincien, zullen verſterkt worden,
„ *ten koste van de Steden; en van de Provincien*, in wel-
„ ken zij *gelegen zijn*, mids de Generaliteit daar toe de
„ helft draage. Wel verſtaande, dat, indien de genoemde
„ Provincien geraaden mogten vinden, eenige *nieuwe ſterk-*
„ *ten* in eenigen der gemelde Provincien te leggen, of de

„ tegenwoordigen te veranderen of af te werpen, de kos-
„ ten, hier toe vereischt, door de Provincien in 't gemeen,
„ zullen moeten gedraagen worden.

5. „ Dat men, om de kosten, vereischt tot de beſcher-
„ ming der Provincien, te vinden, op eenen eenpaarigen
„ voet, van drie tot drie maanden, of op andere bekwaame
„ tijden, binnen dezelve Provincien, openlijk, aan den
„ meestbiedenden zal verpagten, of doen *collecteeren* zekere
„ *Imposten op allerhande Wijnen, Bieren, Gemaal, Zout,*
„ *gouden, zilveren, zijden en wollen Lakenen, Hoornvee*
„ *en bezaaide Landen, Slagtvee, Paerden, Oſſen*, die
„ verkogt of verruild worden, *goederen, ter Waage komen-*
„ *de*, en alle zulke anderen, als men, naderhand, bij ge-
„ meene bewilliging, geraaden vinden zal. Ook zal men
„ hier toe beſteeden de inkomſten van 's Konings *Domeinen*,
„ naa aftrek van de lasten, op dezelven ſtaande.

6. „ Dat de genoemde *middelen*, bij gemeenen raade,
„ *verhoogd en verlaagd zullen worden*, naar vereisch van
„ zaaken, en alleenlijk verſtrekt tot *gemeene* beſcherming,
„ en tot het geene de Generaliteit verder zal moeten draa-
„ gen, zonder tot iets anders te mogen *worden bekeerd.*

7. „ Dat de Grensſteden en ook anderen, des noods, ge-
„ houden zullen zijn, te ontvangen zodanige bezetting, als
„ de Vereenigde Provincien, bij raade van den Stadhouder
„ der Provincie, daar de bezetting gelegd zal worden, goed-
„ vinden en haar belasten zullen: mids deeze bezetting, door
„ de Vereenigde Provincien, betaald worde, en dat de *Ka-*
„ *piteinen en Soldaaten*, boven den algemeenen Eed, ook
„ eenen bijzonderen Eed doen aan de *Stad of Stede en Pro-*
„ *vincie*, waar in zij gelegd zullen worden: 't welk, ten
„ dien einde, in derzelver *Artikelbrief zal worden geſteld.*
„ Ook zal men zulk een' Krijgstugt houden, onder de Sol-
„ daaten, dat de Ingezetenen, *geesteliiken* en *waereldlijken*,
„ niet onredelijk bezwaard worden, noch eenigen overlast
„ lijden zullen. De bezetting zal ook, niet meer dan de
„ burgers en ingezetenen, van *Imposten en Excijnzen* vrij
„ zijn, en de Generaliteit zal den Ingezetenen *Logijsgeld* ver-
„ ſtrekken, als tot hier toe, in *Holland*, gebruiklijk ge-
„ weest is.

8. „ Dat,

8. „ Dat, om ten allen tijde, door 's Lands Ingezeetenen, te konnen worden bijgeſtaan, binnen eene maand naa de tekening deezes, ten langſten, de Inwooners van elke Provincie, van achttien tot zestig jaaren oud, zullen worden opgetekend, op dat men, ter eerſter zamenkomſte der Bondgenooten, hier op zou kunnen beſluiten, zo als men, ter meeste verzekerdheid der Vereenigde Landen, bevinden zal te behooren.

9. „ Dat men geen *Beſtand* of *Vrede* ſluiten, geenen *Oorlog aanvaarden*, noch eenige *Impost* of *Contributie inſtellen* zal, *de Generaliteit van deezen Verbande aangaande*, dan met gemeenen raad en bewilliging der voornoemde Provincien. Doch in alle andere zaaken, 't beleid deezer Verbindtenis en 't geene daar van afhangt betreffende, zal men zich ſchikken, naar 't geene bij de meerderheid van de ſtemmen der Provincien *geſlooten zal worden*; zullende deeze ſtemmen worden ingezameld, zo als, tot nog toe, ter Vergadering der Algemeene Staaten, gebruikelijk geweest is: en dit alleen, bij voorraad, tot op eene nadere ſchikking der gezamenlijke Bongenooten. Doch indien 't gebeurde, dat de Provincien, in zaaken van Beſtand, Vrede, Oorlog of Belasting, niet overeen konden koomen, zal het geſchil, *bij proviſie*, verbleeven worden aan de Heeren Stadhouders der gemelde Vereenigde Provincien, *nu ten tijde wezende*, die het zelve bijleggen, of daar over, naar behooren, uitſpraak zullen doen: zullende zij, in geval zij elkanderen niet mogten konnen verſtaan, zulke onpartijdige Bijzitters of toegevoegden mogen kiezen, als zij raadzaam zullen oordeelen, en partijen gehouden zijn, zich te voegen, naar 't geene, op gemelde wijze, zal zijn uitgeſproken.

10. „ Dat geenen der genoemde Provincien, Steden of Leden derzelven, eenige *Confoederatien of Verbonden met eenige nabuurige Heeren of Landen zullen mogen maaken*, buiten bewilliging der Bondgenooten.

11. „ Dat, zo eenige nabuurige Vorſten, Heeren, Landen, of Steden zich met de gemelde Provincien begeerden te vereenigen, en in deeze *Confoederatie* te treeden, zij, „ daar-

„ daar toe, bij gemeenen raade en bewilliging der Provincien,
„ zullen mogen ontvangen worden.

12. „ Dat de Provincien, in 't ſtuk der Munte, en in den
„ loop van 't geld, met elkanderen, zullen moeten overeen-
„ komen, volgens de *Ordonnantien*, hier op, met den eer-
„ ſten, te maaken: welken de eene, zonder de andere, niet
„ zal mogen veranderen.

13. „ Dat *Holland* en *Zeeland* zich, in 't ſtuk van den
„ Godsdienst, *naar hun goeddunken*, zullen mogen gedra-
„ gen. Doch *de andere Provincien deezer Unie* zullen zich
„ mogen ſchikken naar den Geloofsvrede, bij den Aardsher-
„ toge MATTHIAS en die van zijnen Raade, bij Advis der
„ Algemeene Staaten, alreeds ontworpen: of daar in zulke
„ orde ſtellen, als zij, tot behoudenis der *rust en welvaart*
„ van elke *Provincie* of *Stad*, en tot handhaaving der ge-
„ regtigheden van geeſtelijken en waereldlijken, dienſtig vin-
„ den zullen, zonder hier in, door eenige andere Provincie,
„ eenigzins gehinderd te mogen worden; mids nogthans elk
„ vrijheid van Godsdienst behoude, en men niemant, ter
„ oorzaake van den Godsdienst, *agterhaale of onderzoeke:*
„ gelijk reeds, bij de Gendſche Bevrediging, vastgeſteld is."
Over dit Artikel, viel terſtond eenige zwarigheid. Zommi-
gen verſtonden, dat men bij het zelve verklaard hadt, nie-
mand in 't Bondgenoodſchap te willen ontvangen, dan die de
Geloofsvrede, of ten minſten de twee Godsdienſten, den
Roomsch-Katholijken en den Hervormden, zou toelaaten:
weshalven, tot nadere opheldering, op den eerſten Februarij,
wierdt vastgeſteld „ dat men niet voor hadt, eenige Provin-
„ cien of Steden, die zich alleen aan den Roomſchen Gods-
„ dienst wilden houden, en in welken, 't getal der Her-
„ vormden zo groot niet was, dat aldaar, volgens de Ge-
„ loofsvrede, de Hervormde Godsdienst behoorde ge-
„ oefend te worden, van het Bondgenoodſchap uit te ſluiten;
„ maar dezelven, in tegendeel, daar in te willen ontvangen;
„ mids zij de punten van het zelve naa kwamen, en zich
„ als *goede Patriotten* gedroegen; zijnde de meening niet,
„ dat de *eene Provincie of Stad* zich 't bedrijf van de an-
„ dere, in 't ſtuk van den Godsdienst, zal aantrekken.

14. „ Dat

14. „ Dat men, insgelijks volgens gemelde Bevrediging, „ allen Kloosterlingen en Geestelijken hunne goederen, in „ de Vereenigde Provincien gelegen, zal laaten volgen, mids „ de Kloosterlingen, die zich, uit hunne Kloosters, gele„ gen, ten tijde des oorlogs tusſchen *Holland* en *Zeeland* „ en de Spanjaarden, onder 't gebied deezer laatſten begee„ ven hebben na eene deezer twee Provincien, uit hunne „ Kloosters onderhouden worden: gelijk ook geſchieden „ zal, omtrent zulken, die zich, uit hunne Kloosters in „ *Holland* en *Zeeland*, na de andere Vereenigde Provincien „ begeven hebben.

15. „ Dat, die in eenige Kloosters deezer Vereenigde Lan„ den zijn, of geweest zijn, en dezelven, ter zaake van „ den Godsdienst, of om andere goede redenen, *begeeren te* „ *verlaaten*, *of* reeds *verlaaten hebben*, uit de inkomſten „ dier Kloosteren, hun leeven lang, zullen onderhouden wor„ den. Doch die zich hier naa in eenig Klooster begeeven, „ en het wederom verlaaten, zullen geen onderhoud genie„ ten; maar alleenlijk te rug neemen mogen, 't geen zij in „ 't Klooster gebragt zullen hebben. Voorts zullen de te„ genwoordige en toekomende Kloosterlingen vrijheid van „ Godsdienst en Kleeding hebben, mids zij hunnen Overſten, „ in alle andere zaaken, onderdaanig zijn." Tot nadere op„ heldering van het eerſte gedeelte van dit Artikel, waar bij den geweezen' Kloosterlingen onderhoud toegelegd wordt, wierdt, op den eerſten Februarij, verklaard „ dat de Bond„ genooten, bedugt, dat zulke Kloosterlingen ligtelijk pleit„ gedingen zouden mogen aanvangen, tot bekoominge der naa„ laatenſchap, hun, van ouders of vrienden, aanbeſtorven, „ of dat zij, door giſten of maakingen, hier naa, oorzaak „ tot pleitgedingen zouden kunnen geeven, goedgevonden „ hebben, alle zulke pleitgedingen, aangevangen of nog aan „ te vangen, van nu af aan op te ſchorten, en *in ſtaate* „ *te houden*; tot dat, hier op, bij dezelve Bondgenooten en „ anderen, die zich met hen zouden willen verbinden, ook „ bij de hooge Overheid, is 't nood, eene algemeene uit„ ſpraak zal zijn geſchied.

16. „ Dat;

16. „ Dat, of 't gebeurde, 't geene God verhoede, dat „ 'er eenig geſchil ontſtondt tuſſchen de Provincien, waar in „ men elkanderen niet kon verſtaan, het zelve, zo verre het „ eenige Provincie in 't bijzonder betreft, beſlist zal wor„ den, door de andere Provincien, of derzelver Gemagtig„ den: en betreft het de Provincien in 't gemeen, door de „ Stadhouders, gelijk in 't negende Artikel beraamd is: zul„ lende deezen partijen *vergelijken* of *regt doen* moeten, „ binnen eene maand of korter, naa dat zij daar toe, van „ de eene of de andere partije, geroepen of verzogt zullen „ zijn: en zal men zich, wederzijds, naa de uitſpraak, al„ dus gedaan, moeten gedraagen, zonder zich, daartegen, „ van eenigerhande middelen van regten te mogen bedienen.

17. „ Dat de Provincien, Steden en Leden derzelven zich „ wagten zullen van eenigen uitheemſchen Heeren gelegen„ heid tot oorloge te geeven, en, ten dien einde, Vreemde„ lingen, zo wel als Ingezeetenen, altoos goed regt doen; „ waar toe de Provincien, die hier omtrent in gebreke mogt „ blijven, door de andere Provincie, zal mogen gehouden „ worden, overeenkomſtig met derzelver voorregten, gereg„ tigheden en loffelijke gewoonten.

18. „ Dat de eene Provincie of Stad, tot bezwaaring van „ de anderen, geene Imposten, Convooigelden of andere „ laſten zal mogen opſtellen, buiten gemeene bewilliging, „ noch *eenige Bondgenooten hooger bezwaaren, dan haare „ eigene Ingezeetenen.*

19. „ Dat de Bondgenooten gehouden zullen zijn, binnen „ *Utrecht* te verſchijnen, op de beſchrijving van zulken, „ die daar toe gemagtigd zullen worden, op zulken dag, „ als hun zal aangeſchreeven worden, om te handelen over „ opkomende zaaken; welke men, zo zij niet geheim be„ hooren te blijven, ook in de Brieven van Beſchrijvinge „ zal uitdrukken. Dat men hier, bij eenpaarige of bij de „ meeste ſtemmen, zal beſluiten, al ware 't ook dat eenigen „ niet verſcheenen, die nogthans gehouden zullen zijn, 't „ beſlootene naa te koomen, ten ware de zaaken zeer ge„ wigtig waren, en eenig vertrek konden gedoogen; wanneer „ men zulken, die niet verſcheenen zijn, andermaal zal be„ ſchrij-

„ ſchrijven, op verbeurte hunner ſtemme, voor die reize. „ Doch dien 't niet gelegen zal koomen te verſchijnen, zal „ zijn gevoelen ſchriftelijk mogen overzenden, waar op, „ bij 't vergaderen der ſtemmen, behoorlijk agt zal gegeeven „ worden.

20. „ Dat ieder der Bondgenooten de voorvallende zaa„ ken, aan welker kennis zij oordeelen, dat den gemeenen „ Bondgenooten iets merkelijks gelegen is, zullen moeten „ bekend maaken aan hun, die tot de Beſchrijving gemagtigd „ zullen zijn, om de andere Provincien daar op te konnen „ beſchrijven.

21. „ Dat het uitleggen van duisterheden, in dit Verbond, „ ſtaan zal aan de gemeene ſtemmen der Bondgenooten; die, „ verſchillende, hunne toevlugt zullen neemen tot de Heeren „ Stadhouders, op de wijze, boven vermeld.

22. „ Dat, zo men noodig oordeelen mogt, de Artikelen „ van dit Verbond, in eenige punten, *te vermeerderen of* „ *te veranderen*, het zelve zal moeten geſchieden, bij ge„ meenen raade en bewilliging der Bondgenooten, *en anders* „ *niet*.

23. „ De Provincien belooven alle de gemelde Artikelen „ te onderhouden en te doen onderhouden, verklaarende zij „ alles wat, daar mede ſtrijdig mogt worden gedaan, nietig „ en van onwaarde, onder verbindtenis van haarer en aller „ Ingezetenen Perſoonen en goederen, die zij allen Heeren „ en Geregten onderwerpen; beloovende zich niet te zullen „ behelpen met eenig verzet van Regte, hier mede niet „ overeenkomſtig.

24. „ De Heeren Stadhouders, die nu zijn of hier naa zijn „ zullen, de Wethouders en Hoofdofficiers van de bijzondere „ Provincien, Steden en Leden derzelven, zullen dit Verbond „ ook moeten bezweeren.

25. „ Ook zal dit geſchieden moeten, door alle Schutte„ rijen, Broederſchappen en Kollegien, die in eenige Steden „ of Vlekken deezer Vereeniging zijn.

26. „ Zullende van dit Verbond gemaakt worden Brieven „ in behoorlijke forme, die, door de Heeren Stadhouders, „ en door de Leden en Steden der Provincien, daar toe bij-

„ zon-

„ zonderlijk bij de anderen verzogt zijnde, bezegeld, en „ door derzelver Sekretariſſen ondertekend zullen worden."

Op den grondſlag van dit Verbond, ſtaat het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden gevestigd, in alles, wat de Landſchappen in 't gemeen aangaat: waarom het noodig was, dat wij het dus uitvoeriglijk te boek ſtelden. Ten dage, als het geſlooten wierdt, waren 'er ſlegts Gemagtigden uit vijf Gewesten tegenwoordig. Graaf JAN VAN NASSAU tekende eerst, als Stadhouder van *Gelder* en *Zutfen:* toen onderſchreeven vier Gemagtigden uit de Ridderſchap dier twee Gewesten, welke dag namen, tot den negenden Februarij, om de bewilliging der Baanderheeren en groote en kleine Steden over te brengen. Voorts tekenden de Gemagtigden van *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht* en de *Groninger Ommelanden*, hebbende de Stad, waarſchijnlijk uit ongenoegen tegen de *Ommelanden*, geene Gemagtigden te *Utrecht* gezonden. 't Verbond der Vereeniging, daar naa ter Staatsvergaderinge van *Holland* vertoond zijnde, wierdt, door de Edelen, *Haarlem* en *Leiden*, terſtond goedgekeurd. De andere Steden wilden eerst verſlag doen. Die van *den Brïele* en den Lande van *Voorne* begeerden, bij de Unie, aangemerkt en omſchreeven te worden, als eene Landſtreek op zich zelve, doch vereenigd met *Holland* en *Zeeland*. *Rotterdam* bewilligde in de Vereeniging tuſſchen *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht*; doch niet in eene afzonderlijke Vereeniging met den Adel van *Gelder* en *Zutfen*. Midlerwijl wierdt met het overig gedeelte deezer twee Gewesten gehandeld; aan welken men, op hun verzoek, toeſtondt „ dat zij Leden „ des Roomſchen Rijks zouden mogen blijven, gelijk zij, „ tot hier toe, geweest waren; dat men, naa 't verdrijven „ der Spanjaarden en 't ſluiten der Vrede, alle ongewoone „ belastingen zou afſchaffen; dat *Gelder* en *Zutfen*, die twee „ ſtemmen ter Vergaderinge der Bondgenooten begeerden, „ ſtemmen zouden, gelijk zij plagten te doen, in de Verga- „ dering der Algemeene Staaten; dat de Stad *Bommel* en de „ Ampten van *Tieler-* en *Bommelerwaard*, *Beest* en *Renöl* „ wederom zouden gehegt worden aan *Gelderland*, waar aan „ zij plagten te behooren, mids *Bommel* bleeve bij 't Regt

„ der

„ der Gendſche Bevrediging, en onder 't bewind van den „ Prinſe van *Oranje*; benevens nog eenige andere punten." 't Liep egter aan tot in Maart, eer de Gemagtigden der Ridderſchap des Nieuwmeegſchen Kwartiers en der Stad *Nieuwmegen*, en de Gemagtigden der Ridderſchap en der groote en kleine Steden des Arnhemſchen Kwartiers, en tot in April, eer die van *Venlo* 't Verbond onderſchreeven. Ook namen, in Maart, de Frieſche Steden *Leeuwarden*, *Sneek* en *Franeker*, en eenige Grietmans en Edelen 't Verbond aan. Verſcheiden' andere Frieſche Steden volgden niet, voor den eerſten Junij, hebbende de Geeſtelijkheid, daar te Lande, zich hevig gekant tegen de Unie. De Graaf VAN RENNENBERG maakte, in 't eerst, merkelijke zwaarigheid in 't aanneemen van het Verbond, beweerende hij, dat het, zonder kennis des Aartshertogs, geſlooten was, en ſtrekte, om zich te ſcheiden van de Algemeene Staaten: doch hij liet zich, eerlang, overhaalen, neemende de Unie, eerst met eenige uitzondering, doch daar na eenvoudiglijk aan, op den elfden Junij. Hij tekende zich Stadhouder van *Friesland*, *Overijsſel*, *Groningen* en *Ommelanden*, *Drente* en *Lingen*; doch hadt, ondertuſſchen, niets minder voor, dan zich aan 't Utrechtsch Verbond te houden. Hij ſprak 'er, voor en na zijne tekening, altoos kwalijk van, onder zijne vertrouwde vrienden. Zelfs was hij, van Januarij af, of al eerder, in heimelijke onderhandeling geweest, om zich te verzoenen met den Koning; doch 't leedt nog wel een jaar, eer hij den Staaten openlijk afviel.

Met zijne ondertekening, wierden egter de Stad *Groningen* en het Landſchap *Overijsſel* niet geagt begreepen te zijn in het Bondgenootſchap. *Overijsſel* weigerde het rondelijk, voorwendende, dat men het Land eerst ontlasten moest van Krijgsvolk: welk men 'er, egter, nog eenen geruimen tijd, leggen liet, om dit Gewest dus te dringen, tot het aanvaarden der Vereeniging. Doch dit geſchiedde eerst, op een zekere wijze, in Maart des volgenden jaars; wanneer de Prins die van *Overijsſel* zweeren deedt, aan den Koning, als Hertog van *Brabant*, Graave van *Holland* en Heere van *Overijsſel*, aan de Algemeene Staaten, zich, *in de Generaliteits*

of in de nadere Unie, zamen houdende, aan den Aardshertoge, aan den Prinſe, en aan de Staaten des Landſchaps. *Croningen* is niet voor 't Jaar 1594 in 't Utrechtsch Verbond getreden. *Drene* en *Lingen* hebben, meen ik, nimmer de Unie geteekend: en *Gend*, *Venlo*, *Tpere*, *Antwerpen*, *Breda*, *Brugge* en 't Land van *de Vrijen*, alle welken, van tijd tot tijd, in 't Utrechtsch Verbond, eerst in 't gemeen de *nadere Unie*, daar naa blootelijk de *Unie* of Vereeniging genoemd, getreden zijn, hebben weinig of geen deel aan de gemeene Regeeringe gehad. Men vindt, dat *'s Hertogenbosch*, in den Zomer deezes jaars, gedreigd wordende met eene Belegering, ook begeerde te treeden in de Utrechtſche Vereeniging, op den voet van *Antwerpen*, en hier om onderſtand verzogt van de Bondgenooten. Ook is toen de Stad, door die van *Holland*, voorzien van eenige manſchap. Doch, dat zij ooit voor een Lid der Unie gehouden zij, is mij niet gebleeken. Waarſchijnlijk, is ook het verzoek, waar van wij ſpreeken, niet van Stads wege; maar alleen door de Onroomſchen aldaar geſchied.

De Prins draalde eenigen tijd, eer hij de Unie aannam, om dezelfde redenen, die hem verhinderd hadden, dezelve, openlijk, te bewerken; en vooral, om dat de Aardshertog, in 't Verbond, niet gekend was; 't welk gelegenheid gegeeven hadt, om den Prins te beſchuldigen, dat hij zich algemeenen Landvoogd dagt te doen maaken, in plaatze van den Aardshertog. Doch, eindelijk, verklaarde hij, bij een bijzonder Geſchrift, te *Antwerpen*, op den derden Mei, geteekend „ dat hij, tot hier toe, hebbende uitgeſteld, te treeden in het Utrechtsch Verbond, om dat hij hoop hadt, „ de Nederlanden in 't gemeen tot de zelfde Vereeniging te „ zullen brengen; en nu hebbende verſtaan, dat de Aards„ hertog en een goed deel der Nederlanden dit Verbond „ hadden goedgekeurd, eindelijk ook beſlooten hadt, het„ zelve aan te neemen, zich verzekerd houdende, dat de „ hoogheid en het gezag van den Aardshertoge, bij hetzelve, „ geenszins verkort was."

Dus

Dus kreeg het werk der Vereeniging zijn beſlag eenigzins. Men rigtte, te *Utrecht*, eene Vergadering op, die magt kreeg, om op voorvallende zaaken te beſluiten, en, over gewigtigen, de Bondgenooten beſchrijven moest, in gevolge van het negentiende Artikel der Vereeniging. Graaf JAN VAN NASSAU was hier het hoofd deezer Vereeniging, zo lang zijn Broeder afwezig was. Men hadt hem eenen Raad toegevoegd, van welken de Heer BOEKHOLT, Drost van *Wageningen*, en de Advokaat BUIS Leden waren.

Bij het bovenſtaande moeten wij nog voegen, dat in eene Vergadering der Algemeene Staaten, gehouden te *Middelburg* in *Zeeland*, in den Jaare 1583, in overweeging wierdt genomen, of 'er niet eenige verandering behoorde te vallen in het Dertiende Artikel der Utrechtſche Unie of Vereeniginge, alzo alle de Vereenigde Gewesten de Hervormde Leere nu hadden aangenomen. Men verklaarde diensvolgens, „ dat „ men den Hervormden Godsdienst zou handhaaven, zonder, „ in de Vereenigde Landen, eenigen anderen Godsdienst open„lijk te gedoogen; doch dat men de Plaatzen, die vervol„gens in het Verbond zouden worden aangenomen, in dit „ ſtuk naar eigen goedvinden zou laaten handelen."

UPBERGEN, eene Heerlijkheid en Dorp, in *Gelderland*, in het Rijk van *Nijmegen*, een klein uur gaans van de Stad van dien naam, tegen den zo genaamden *Hunnenberg* gelegen. Indien het aloude *Uberan*, gelijk zommigen meenen, het tegenwoordige *Upbergen* zij, moet het meer dan negenhonderd jaaren heugen; als zijnde dat *Uberan*, reeds in den Jaare 850, door den Edelen BALDRIK aan de Utrechtſche Kerk ten geſchenke opgedraagen. In plaats van de oude, in den Jaare 1339 geſtigt, heeft men 'er eene nieuwe Kerk gebouwd, in de tegenwoordige Eeuw, in het hangen van een berg. Het adelijk Slot, insgelijk in de plaats van het oude, in den Jaare 1712, door den toenmaaligen Heer, den Baron VAN WELDEREN geſtigt, is, om zijne hoogſpringende ſonteinen, zeer vermaard. Het vernuft des Bouwmeesters heeft het werk in diervoegen weeten te beſtuuren, dat eene dier ſonteinen in de Eetzaal ontſpringt.

UPSTALBOOM, in de aloude Frieſche Geſchiedenisſen zeer vermaard, was, om ons van de woorden van SCHOTANUS te bedienen, „ een vlak veld, op het Zuidwest van *Aurik* (in „ *Oostfriesland*) omtrent eene halve Duitſche mijl gelegen. „ Daar op ſtonden drie hooge Eikeboomen, met de takken „ en kroon meest elkander roerende, hebbende in 't ronde, „ op twee of driehonderd treeden, geene huizen omtrent. „ Hier werden Tenten, als in een Veldleger, geſteld, en de „ beraadſlaagingen en zittingen onder den blooten hemel, als „ onder de beſtiering en voorzitting des hemelſchen Gods „ gehouden. De Banken waren gemaakt van opgeworpen of „ uitgegraaven aarde. Gelijk (voegt 'er de Hiſtorieſchrijver „ nevens) de voetſtappen van zulke maniere van Vergaderin„ gen, en regtspleegingen, nog aan eenige plaatzen gezien, „ en *Weerſtallen* genoemd worden."

Zie C. SCHOTANUS, *Kerkelijke en Waereldſche Geſchiedenisſen van Friesland.*

URETERP, een Dorp in het Frieſche Kwartier *Zevenwouden*, onder de Grietenij *Opſterland*, alwaar het, in rang van ſtemminge, de vierde plaats bekleedt, en tweeëntwintig ſtemmen uitbrengt. Het Dorpje is, aan den Binnenweg, zeer aangenaam gelegen, midden in 't geboomte.

URK, een klein Eilandtje in de Zuiderzee, legt ruim drie Duitſche Mijlen Oost-Zuid-Oost van *Enkhuizen*. Het wordt in zijn omtrek op omtrent een uur gaans begroot. In zijn grootſte lengte is 't omtrent vierhonderdvijftig Rijnlandſche Roeden lang, en in de grootſte breedte omtrent tweehonderd Roeden breed. Het beſtaat ten deele uit Hoolland, met roodagtig Zand, en op zommige plaatzen uit eenigen Leemgrond. Het Weſtelijkſte gedeelte is Weiland, 't welk als een Gemeente of Gemeene Weide gebruikt wordt, waar toe ieder Ingebooren van *Urk* regt heeft om het te beweiden. Ieder Huisgezin mag echter niet meer dan twee Beesten weiden, en uit het getal der Huisgezinnen, 't welk op omtrent zeventig

tig begroot wordt, blijkt dat ieder der Ingezeetenen hier omtrent zijn aantal niet na de Weide brengt, dewijl 'er doorgaans maar tusschen de veertig en vijftig Beesten op het Eiland gerekend worden, die hier binnen leeftogt kunnen vinden. Het grootste gedeelte van *Urk*, aan de Oostzijde, is Hooiland, 't welk van 't Weiland met een Sloot wordt afgescheiden. Van dit Hooiland bezit de een der Ingezeetenen minder, de ander meer; en wordt het zelve verkogt of verhuurd, of ook het Hooi bij Verkoop aan malkanderen overgedaan. Ieders gedeelte is door Paaltjes onderscheiden. Dit Hooiland is echter niet genoeg om 's Winters de Koebeesten te voeren: waarom de Ingezeetenen genoodzaakt zijn nog een gedeelte Hooi van de vaste Kust te haalen. Voorheenen was 'er aan den Zuidwestkant nog een stuk Lands, met een Huis, de *Heeren Kamp* genaamd, dat afzonderlijk als het Land van den Heer aangemerkt en verhuurd wierdt, doch dit onderscheid is niet meer bekend. Het Eiland is van het Noordwesten tot aan het Zuiden met Paalen versterkt, tegen het afneemen der Stranden. Het Westelijkste gedeelte is hoog Zand; doch het Oostelijkste wordt met een Dijkje beschermd, dat echter 's Winters overloopt, laatende het laagste gedeelte van 't Eiland met Poelen bezet, die altoos met water staan. Dewijl 'er op *Urk* veele zwaare Steenen gevonden worden, heeft men de proeve genomen om hier mede de stranden, gelijk elders de Dijken te beveiligen; doch, wat 'er aan mooge haperen, men heeft hier de afkeering van het water door Paalwerk van grooter nut bevonden, dan door Steenen, die door den zwaaren slag van water veelal over hoop geworpen worden. Op het Eiland zijn verscheiden Waterputten van zoet water, ter diepte van vier of vijf vademen, ten dienste van Menschen en Vee. De geringe Bedijking, waar van wij gemeld hebben, is onder geen Heemraadschap. Bij de opneeming in den Jaare 1632, vinden wij voor *Urk* zevenënveertig Huizen in de Lijsten der Verponding, en in den Jaare 1749 zijn 'er drieënzestig Huizen geteld. Voormaals waren deeze Huizen zonder Schoorsteenen, en men liet den rook ter Deure of ten Venster uitvliegen: doch zedert eenige jaaren hebben die van *Urk* zich ook van Schoorsteenen

nen bedient. De lasten, waar voor het Eiland in de Quohieren is aangeslagen, zijn echter zedert veele jaaren, om den soberen toestand der Ingezeetenen, niet in 's Lands Kasse gekomen, en blijven zij ook deswegen, ongetwijfeld om de zelfde reden, zonder vervolg, zo wel als wegens het heffen der Excijnzen. Zij moeten echter het eene jaar door het andere omtrent duizend Guldens aan Lasten opbrengen, waar van driehonderd Guldens gerekend worden voor het onderhouden der Bedijking; driehonderd Guldens voor het Veer der kleine Schuitjes, waar mede de Ingezeetenen uit de grooter Vaartuigen, die niet tot aan den Wal kunnen koomen, aan het Strand worden gevoerd; wijders honderd Guldens tot de Wedde van den Predikant, honderd Guldens voor de Vroedvrouw, en tweehonderd Guldens voor den Schoolmeester. Men telt omtrent zeventig Huisgezinnen op *Urk*, die driehonderdnegenëntachtig Persoonen, zo oud als jong uitleveren, waar onder honderdachtënzestig Ledemaaten, gelijk dezelve in September 1750 geteld zijn. Hier van waren zesënzeventig getrouwde Paaren, vijftien Weduwnaaren, negen Weduwen, vierënveertig ongehuwde Mansperſoonen boven de vijftien, en eenëntachtig beneden de vijftien jaar; tweeëndertig Vrouwsperſoonen boven en zesënvijftig beneden de vijftien jaaren. Het Dorp legt op het hooge Land. Van het Eiland *Urk* wordt getuigd, dat het voorheenen grooter, ja zelfs aan *Emmeloord* vast geweest is; en vrij diep in Zee na den kant van *Emmeloord* zou wel eer een Kerk gestaan hebben, en de plaats hier omtrent wordt nog door de Zeelieden het *Urker Kerkhof* geheeten. Dit Kerkhof legt wat minder dan tweehonderddertig Roeden in Zee; hemels breedte gerekend. Nog zou 'er eene andere Kerk ten Zuiden van het Eiland en ten Oosten der Diepte, het *Val van Urk* genoemd, gestaan hebben. De Vuurbaak van *Urk*, die in den Jaare 1649, nog honderdtwaalf voeten van den Zeekant stondt, wierdt, in den Jaare 1661, door het inëeten van het Strand, niet meer dan dertig voeten van de Zee bevonden; waarom, in den Jaare 1662, deeze Baak met Steenen beschanst wierdt. Deeze Vuurbaak wierdt hier voor de eerstemaal, in den Jaare 1617, opgeregt, en naderhand dieper landwaards

waards in gezet. Bij dezelve ſtaat ook een Koolhuis. Van *Urk* wordt gemeld in een open Brief van OTTO DEN GROOTEN van den Jaare 968. OTTO DE GROOTE zou het Eiland met *Nardingerland* of *Gooiland* en *Eemland* aan Graave WIGMAN VAN ZUTFEN geſchonken hebben, van hem zou het aan de Abtdy van *Elten* gekomen zijn; waar aan nog jaarlijks eenig Regt voor *Urk* betaald wordt. Men leest ook van *Urk* in een anderen Brief van OTTE DEN III, van den Jaare 996. Ook vindt men het in een Brief van den Jaare 1134, gegeeven door LOTHARIUS DEN II. Eertijds zou het aan het Graafſchap *de Kuinder*, onder *Overijſſel* behoord hebben; doch wij vinden geen beſcheid hoe het aan *Holland* geraakt is. In den Jaare 1588, beweerde men, dat *Urk* altijd een Leen van *Holland* geweest is en aldus onder *Overijſſel* niet behoorde. Onder de Ambagtsheeren of Heeren vinden wij eenen DIRK VAN ZWIETEN, in den Jaare 1397, gemeld. Het heeft ook toegekomen aan het Geſlagt VAN DE ZOUDENBALCHEN, uit het welk het aan dat van VAN DE WERVE gekomen is, en door JOHAN VAN DE WERVE, in den Jaare 1660, verkogt aan Burgemeesteren der Stad *Amſterdam*, die 'er een Sterfheer over aanſtellen. Burgemeesteren bezitten het met Regt van Hooge Heerlijkheid, en indien 'er een Crimineele zaak voorvalt, komt het Geregt van *Urk* met den Ambagtsheer raadpleegen. De Regeering beſtaat uit den Schout, die thans te gelijk Sekretaris is, en vier Burgemeesteren, die jaarlijks uit een dubbel getal, door hen benoemd, en door den Heere van *Urk* verkooren worden. Hier is een Kerk, tot welker bedieninge de eerſte Predikant, in den Jaare 1629, beroepen wierdt. Hij behoort onder de Klaſſis van *Enkhuizen*. Naar maate van het getal der Ingezeetenen, plagten 'er veele Roomschgezinden te zijn, die door den Prieſter van *Ens* bedient wierden; doch men vindt 'er thans geen één Roomschgezinden. De Ingezeetenen zijn hier allen Viſchers, die veel op de Bothvangst plagten te vaaren; doch thans viſchen zij meest al in de Noordzee op Schelvisch, Schol en Tong, die of bij hen aangehaald, of door hen zelven te *Amſterdam* ter Markt gebragt wordt. Zij hebben vijf- of zesënveertig Viſchuiten en twee Koffen, ten dienſte der

Eilanders, om goederen af en aan te vaaren van *Amſterdam*.

URSHEM, met *Rustenburg* en *de Braak*, eene Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte van Noordholland, het *Baljuwſchap van de Nieuwburger* geheeten, paalende ten Zuidweſten en ten Weſten aan de Schermeer. De uitgebreidheid van het geheele Ambagt vinden wij op duizend vijfëntachtig Morgens en tweehonderd zevenënzestig Roeden Lands begroot. De Huizen, welke men, te *Urshem* en in deszelfs onderhoorigheden, in den Jaare 1632, ten getale van tweehonderdzes telde, waren, in den Jaare 1749, tot op honderdtwintig verminderd. Het Dorp legt, genoegzaam ter halver wege, aan den Trekvaart tusſchen de Steden *Alkmaar* en *Hoorn*. De Kerk, die een weinig landwaarts ſtaat, is een Kruisgebouw. *Rustenburg* en *de Braak* zijn twee Buurten, het eerſte ten Noordwesten, het andere ten Oosten van *Urshem* gelegen. De Regeering beſtaat uit Schout, Sekretaris, vijf Schepenen en vijfëntwintig Vroedſchappen.

UTINGERADEEL, in rang de eerſte Grietenij, in het Kwartier van Friesland, *Zevenwouden* geheeten, bevat zes Dorpen, eenige van welke vrij aanzienlijk zijn: te weeten, *Oudeboorn*, *Nes*, *Akkrum*, *ter Horne*, *ter Kaple* en *Akmarijp*. Door drie Predikanten worden de Hervormden aldaar bediend. Even zo veele Gemeenten ontmoet men 'er van Doopsgezinden, die in deezen oord vrij talrijk zijn. In alles telt men 'er tweehonderdeenëndertig Stemdraagende Plaatzen. Volgens zommigen is de naam deezer Grietenije afkomſtig van het woord *Utringe*, of *Witringe*, gemeenlijk *Wetering*, welken naam, ſchoon bij de Friezen niet zeer gebruikelijk, verſcheiden wateren deezes Deels draagen. Weleer behoorde dat gedeelte der Grietenij, 't welk ten Noorden des Boornvloeds legt, onder den naam van *Boorndeel* tot *Opſterland*. Merkwaardig is nog hedendaags de geſteldheid van dit vaarwater, ten opzigte zijner Oude Dijken, zijnde de *Leppedijk*, van *Jrnſumerzijl* af tot aan *Opſterland*, op den oever dier Riviere aangelegd, gelijk ook ongeveer aan den overkant van den

Ak-

Akkrumer Rijdweg na *Oudeboorn* plaats heeft; 't welk een bewijs oplevert, dat het water der Middelzee, ten minſten bij hooge vloeden, tot hier toe plagt door te dringen, voor dat men de *Irnſumerzijl* hadt aangelegd.

De *Boorn*, met veele bogten van 't Oosten uit *Opſterland* koomende, verdeelt deeze Grietenij na genoeg in twee gelijke deelen, en eindigt hoog in 't Noordwesten bij *Irnſumerzijl*. Niet verre van *Akkrum*, bij de *Oude Schouw*, gaat uit de *Boorn* een wijd vaarwater na het Sneekermeir, 't welk zich eerlang in twee takken verdeelt; wordende de Noordwestelijke tak de *Oude Wetering*, en de Zuidoostelijke de *Nieuwe Wetering* genaamd. Nabij *Opſterlands* grenzen is uit de *Boorn* afgeleid het zo genaamde *Nieuw Diep*, langs 't welk men na de *Goeredijk* vaart. Ook is 'er een groot vaarwater in 't Zuidwestelijke deel der Grietenij, 't welk gemeenſchap heeft met de *Wetering* en verdere nabuurige wateren, vooral door de *Meijne Sloot*, die teffens de Schepen van en na *Akkrum* in dit water brengt, 't welk onder den naam van 't *Deel* enz. na 't *Heerenveen* loopt. Ten Zuidwesten van dit vaarwater vindt men de *Hornſter* en *Kappelſter Poelen*, benevens nog veele andere kleiner wateren, die genoegzaam alle gemeenſchap hebben met het waterige gedeelte van 't nabuurig *Wijmbritjeradeel*.

Buiten de Dijken van de *Boorn* vindt men nog verſcheiden rijdwegen in deeze Grietenij. De Noordelijke *Boorn-* of *Leppedijk* loopt, gelijk wij reeds gezegd hebben, altoos langs den oever der Rivier, eenige weinige afgeſneeden hoeken uitgezonderd; koomende uit denzelven, bij *Oude Boorn*, de Slagte of oude *Leppe Dijk*, die Noordoostwaards na *Smallingerland* loopt. De Zuidelijke Dijk van den Boornvloed is over 't algemeen verder van deszelfs oevers af gelegen, en volgt het beloop van den ſtroom niet zo naauwkeurig, vooral ten Oosten van *Oude Boorn*. Bij de *Oude Schouw* komt uit deezen Dijk voort de reeds gemelde *Slagtedijk*, die over *Ter Horne* en *Ter Kippel* na *de Joure* loopt; doch hier en daar door tuſſchen koomend water wordt afgebroken: waarom, door de Familie van VEGELIN, in 't Jaar 1723, een nieuwe weg van *de Joure* na *Akkrum* is aangelegd, die met

eene Schouw, de nieuwe *Schouw* genaamd, over 't Dee loopt, tot groot gemak der geenen, die van *de Lemmer* na *Leeuwarden* enz. willen rijden. Eindelijk komt uit den voornoemden *Boorndijk*, tusschen *Akkrum* en *Oldenboorn*, de gewoone rijdweg van daar na *'t Heerenveen*, bekend onder den naam van de *Haskerdijken*.

Utingeradeel grenst ten Noorden aan *Idaarderadeel* en *Smallingerland*, gelijk boven reeds is aangeweezen; ten Oosten aan *Opsterland*, door middel van eenige Slooten en Scheidlinien; ten Zuiden aan *Ængwirden*, met het *Oud Deel*; en wordt voorts van *Haskerland* gescheiden door eene met menigvuldige hoeken uit en in loopende Scheidlinie. Ten Westen wordt eindelijk *Utingeradeel* gescheiden van *Doniawerstal*, door den gemelden *Slagtedijk*.

UTRECHT, (*Provincie*) veelal het *Sticht van Utrecht* genaamd, als zijnde eertijds een *Sticht* of *Bisdom* geweest, bekleedt thans den vierden rang, ter Algemeene Staatsvergaderinge der Zeven Verëénigde Provincien. Van deeze is zij de kleinste; wordende haare grootste lengte op acht, en haare grootste breedte op vijftien uuren gaans gerekend; de geheele omtrek mag op veertig uuren gaans begroot worden, hoewel dit eenigzins onzeker is, dewijl zij, met veele hoeken en punten, aan verscheiden kanten, uit- en inspringt. Behalven de Hoofdstad, van den zelfden naam als het Gewest, telt men 'er nog vier Steden: *Amersfoort*, *Rheenen*, *Wijk bij Duurstede* en *Montfoort*. Voorts telt men 'er bijkans zeventig Dorpen, en drieënzestig Riddermaatige Hofsteden. In den Jaare 1748 wierdt het Sticht van vierënzeventigduizend driehonderd drieëntachtig persoonen bewoond.

In geen Gewest, van zo kleine uitgestrektheid als de Provincie van *Utrecht*, zal men meer verscheidenheid van grond ontmoeten: ginds poelen, plassen en Veengronden, elders zwaar, en vet Kleiland, vrugtbaar in de beste soorten van Graanen, Tarwe, Rogge, Garst, Haver en Boekweit; nu eens een hoogen en heiagtigen grond, dan wederom een broekigen zandgrond, die vogtig en vrugtbaar is, veroorzaakt door

door de hooge Landen, van welke het water afzijpelende, de tusſchen beiden gelegen Velden bevogtigt. Op zommige plaatzen ontmoet men uitgebreide Tabaksplanterijen, op andere wederom zeer voortreffelijke Weilanden; wordende dit alles doorſneeden van ſtroomende of vlietende wateren, en de grond, aan veele Oorden, bedekt door hoog opgaand geboomte, 't welk hier zo weelig en tierig als ergens elders voortkoomt. Voorts wordt de Provincie bevogtigd en doorſtroomd van de *Lek*, de *Kromme* en de *Oude Rhijn*, de *Vegt*, de *Yſſel*, de *Eem*, en verſcheiden andere, meer of min, uitgebreide wateren; alle welken, in ons *Woordenboek*, onder afzonderlijke Artikelen, vermeld worden.

Utrecht, zints de Christlijke Godsdienst aldaar was aangenomen, wierdt ſtraks tot een Bisdom verheven, door Paus SERGIUS DEN I, in den Jaare 695. De befaamde WILLEBRORD, onder den naam van KLEMENS, was de eerſte, die 'er de Bisſchoplijke waardigheid bekleedde. FREDERIK SCHENK VAN TAUTENBURG was de eenënzestig en laatſte Kerkvoogd. Te uitvoerig zou dit Artikel uitloopen, indien wij de verrigtingen der Utrechtſche Bisſchoppen ſtukswijze wilden verhaalen. Twee algemeene aanmerkingen zullen wij hier mededeelen. De eerſte is, dat het gezag en regtsgebied des Bisſchops van *Utrecht* zich niet bepaalde tot het Gewest, reeds van ouds en nog heden bij dien naam bekend, maar eene veel grooter uitgeſtrektheid hadt; zijnde, t'eenigen tijde, *Overijſſel*, nevens een groot gedeelte van *Friesland* en *Groningerland* aan zijn gebied onderworpen geweest. De andere aanmerking is, dat veelen der Utrechtſche Bisſchoppen, verre van zich met de Zielzorge alleen te bemoeien, een zeer uitgebreid waereldlijk regtsgebied oeffenden, en menigmaalen, de wapens hebbende aangegord, te velde trokken; waar door zij onder de aardſche gezagvoerders van hunnen tijd, geen onaanzienlijken rang bekleedden. Meer dan één ſterk Kaſteel, door hen geſtigt, ter verdeediginge van hunne tijdlijke heerſchappijen, kan daar van getuigenis draagen. Naa dat de Hervorming, in de Provincie *Utrecht*, meer en meer veld hadt gewonnen, en het vermaard Verbond der nadere Vereeniginge, in den Jaare 1579, was geſlooten, verloor ook, allengskens, de

Bis-

Bisschop zijn gezag en agtbaarheid; en het was een natuurlijk gevolg van de gesteldheid der tijden, dat de Staaten van het Gewest, in de plaats van den Spaanschen Koning, de opperheerschappij zich hebbende toegeëigend, die waardigheid niet meer vervulden. Want de Aardsbisschop, welke naaderhand dien titel heeft gevoerd, is slegts bij een gedeelte van zijnen Aanhang, en nimmer bij 's Lands Staaten erkend geworden.

De Provincie van *Utrecht* heeft, naa dat zij zich met de andere Veréénigde Gewesten verbonden hadt, en onder 't opperst gezag der Staaten geraakt was, gemeenlijk het zelfde lot met haare Bondgenooten ondergaan, en in derzelver voor- en tegenspoed gedeeld. Wij agten 't hierom onnoodig, in dit kort begrip, aan te teekenen, wat, in deeze Provincie in 't bijzonder, naa den tijd, waar toe wij 't nu gebragt hebben, tot op den tegenwoordigen tijd toe, voorgevallen is. Alleenlijk kunnen wij niet voorbij, hier eenigzins uitvoeriger te melden, wat dit Gewest overgekomen zij, van den tijd van deszelfs overheersching in 't Jaar 1672, door den Koning van *Frankrijk*, tot op den tijd van deszelfs hereeniging met de andere Provincien, in 't Jaar 1674.

De Veréénigde Staat, met den aanvang des Jaars 1672, niet anders verwagtende dan eenen fellen oorlog, die denzelven van *Frankrijk*, *Engeland*, *Keulen* en *Munster* gedreigd wierdt, was al vroeg op middelen bedagt geweest, om de Provincie van *Utrecht* te dekken tegen den naaderenden vijand. Men sprak van een gedeelte der Provincie onder water te zetten en te houden, door middel van eenige werken. Doch dit ontwerp wierdt niet uitgevoerd. De Staaten van dit Gewest zouden gaarne gezien hebben, dat de Vergadering van hunne Hoog Mogendheden, of die des Raads van Staate, in deezen kommerlijken tijd, verlegd wierdt na *Utrecht*, om te nader bij der hand te zijn. Doch ter Generaliteit wierdt hier op alleenlijk beslooten, het-getal der Afgevaardigden te Velde met eenige Heeren te vermeerderen, en eenige Heeren uit den Raad van Staate te schikken na *Utrecht*, met magt om aldaar, van wege de Algemeene Staaten en den Raad van Staate, op alles orde te stellen, gelijk ook, in 't Jaar 1629, ge-

geſchied was. Het Franſche Leger hadt zich, midlerwijl, reeds van verſchelden Steden aan den *Rhijn* en in *Gelderland* en *Overijſſel* meester gemaakt, en was, den twaalfden Junij, bij het Tolhuis, over den Stroom getrokken; waar op het Leger der Staaten, welk onder WILLEM DEN III, Prinſe van *Oranje*, bij *Arnhem* lag, over de *Veluwe* na 't Stigt geweeken was. De Afgevaardigden te Velde, aan welken hunne Hoog Mogendheden de volſtrekte beſchikking over dit Leger hadden toevertrouwd, ſcheenen van zins om het in en om *Utrecht* neder te ſlaan. Doch men verzogt hun dat het niet nader dan een uur boven en om de Stad koomen mogt. Zij bewilligden in dit verzoek, en beſlooten zich, in de Dorpen tuſſchen den Krommen *Rhijn* en *Lek*, een uur of verder boven *Utrecht*, te legeren. Midlerwijl, was de Burgerij van *Utrecht*, voor inlegering bedugt, op de been geraakt, en hadt de Poorten bezet, verklaarende dat zij geen Krijgsvolk in de Stad ontvangen zou. Hier van kwam haast tijding in den *Haage*. Ook kreeg 'er zijne Hoogheid kennis van. Doch de Afgevaardigden van *Utrecht* ter Generaliteits Vergaderinge betuigden „ dat hun hier van nog niets „ was aangeſchreeven; dat men de berigten van bijzondere „ Perſoonen niet ligt gelooven moest; en dat, in allen ge„ val, de Burgerij wel ligt te beweegen, maar ook even ligt „ tot bedaaren te brengen was." Maar deeze betuiging belette niet, dat men ter Generaliteit beſloot het Leger te brengen in *Holland*, indien de Afgevaardigden te Velde, met kennis van de Staaten van *Utrecht*, en bij raade van zijne Hoogheid, oordeelden, dat het Krijgsvolk en Geſchut van den Staat, in *Utrecht*, niet veiligljjk en met nut, kon worden gebruikt. Ondertuſſchen hadt de Prins zich, reeds langs den *Daalſchendijk* en *Vegt*, en dus niet boven maar beneden de Stad, na de Hollandſche zijde, begonnen neder te ſlaan. De Heeren HOP, VAN ZEVENDER en SLINGELAND, die, door de Algemeene Staaten, na *Utrecht* waren afgezonden geweest, ook, op den zestienden Junij, in den *Haage*, verſlag hebbende gedaan „ dat de Burgerij meester in *Utrecht* was, en „ geen Krijgsvolk wilde hebben, beweerende zij, dat de Stad „ niet kon verdeedigd worden; en dat verſcheide Leden ook

„ oor-

des Jaars 1673, vorderde, dat men drie opengevallen plaatzen in 't Hof met Perſoonen vulde, die den Roomſchen Godsdienst beleeden. En toen de Staaten hier mede draaiden, ſtelde de Koning zelf, wat laater, den Heer KORNELIS VAN WYKERSLOOT, die Roomschgezind was, tot Raadsheer aan. De Staaten beſlooten, naa rijp beraad, *in 's Konings wil te berusten*, en deeden WYKERSLOOT den Eed afnemen. De Franſche overheerſching duurde omtrent zeventien maanden. Het optrekken der Duitſche Krijgsmagt, tot bijſtand van de Staaten, en het veroveren van *Bon*, dat 'er op volgde, deedt den Koning beſluiten tot het ruimen van de Provincie van *Utrecht*, en van de meeste andere overwonnen Plaatzen in de Verééníigde Gewesten. De Bevelhebber STOUPA gaf den Staaten, in November des Jaars 1673, kennis dat hij last hadt om de Provincie te verlaaten, te plonderen, en plat te branden. Zelfs beet hij den Heere VAN DYKVELD in 't oor, dat 'er ook bevel gegeeven was om den Lekkendijk door te ſteeken, en de Sluizen aan de *Vaart* te vernielen. Men deedt zijn best om hem te verbidden: en men verſtondt wel haast, dat de gedreigde verdelging met geld zou af te koopen zijn. De Intendant vorderde vijfhonderdduizend guldens van de Stad *Utrecht* alleen. Men vertoonde hem „ dat „ de Stad, terwijl zij onder 's Konings heerſchappij geſtaan „ hadt, alreeds zeer zwaare laſten hadt moeten opbrengen; „ dat zij thans ook ontbloot was van haare rijkſte Ingezee„ tenen, die met hunne goederen uit de Provincie geweeken „ waren; en dat het haar hier om onmooglijk was aan den „ eisch des Intendants te voldoen." Naa veel handelens, beloofde men, eindelijk, voor de gantſche Provincie, vierhonderd en vijftigduizend guldens te zullen opbrengen, tweehonderd en vijftigduizend guldens in gereeden gelde, en de overige tweehonderdduizend guldens, voor 't einde van Januarij aanſtaande. De Vroedſchap ging, in perſoon, door de Stad, om de Gemeente te vermaanen tot het opbrengen van haar aandeel in deeze ſomme, bij wege van leeninge, tegen zes ten honderd in 't jaar. De Bevelhebber STOUPA verzekerde zich van eenigen der aanzienlijkſte burgeren, tot dat hem 't beloofde geld voldaan was: 't welk niet voor

April

April des Jaars 1674 kon geſchieden. Ondertuſſchen hadden de Franſchen de Stad *Utrecht*, op den eenëntwintigſten November des Jaars 1673 verlaaten. Ten zelfden dage, trok de Graaf VAN HOORNE, aan 't hoofd der Staatſche manſchap, ter poorte in, zonder dat hij, 't geene als iet bijzonders opgemerkt wierdt, eenigen Eed deedt aan de Staaten der Provincie. De andere Stigtſche Steden waren, midlerwijl, ook verlaaten van de Franſchen, en men raadpleegde, reeds op den achttienden, onder den Eed van geheimhoudinge, ter Generaliteits Vergaderinge, over de wijze, waar op de Provincie, bij voorraad, zou worden geregeerd. 't Beſluit viel „ dat men, zo dra de vijand *Utrecht* ontruimd zou hebben, „ en 't Krijgsvolk van den Staat daar binnen getrokken zou „ zijn, eenige Afgevaardigden van hunne Hoog Mogendheden derwaards zenden zou; die, door minnelijke, en des „ noods ook door kragtige middelen, zouden tragten te bezorgen, dat, bij voorraad, en tot dat daar op nader bij „ hunne Hoog Mogendheden, met raad van zijne Hoogheid, „ beſlooten zou zijn, alle Staatswijze en andere Vergaderingen van Regeeringe in de Provincie en in de Stad mogten „ ophouden; voorts de noodige voorziening doende, dat de „ Stad en Provincie buiten verwarring bleeven: ook zich laten tende onderregten van den Staat der gemeene middelen van „ 't Gewest, en van de wijze, waar op dezelven, zo voor „ als naa den Franſchen inval, waren geheeven geworden; „ ook hoe men ze tegenwoordig zou konnen heffen enz." Te gelijk wierdt den Graave VAN HOORNE gelast, den Afgevaardigden der Algemeene Staaten de behulpzaame, en des noods ook de ſterke hand te bieden. De Graaf VAN HOORNE, den drieëntwintigſten, de Vroedſchap der Stad op 't Stadhuis hebbende doen vergaderen, ſchorſte de Leden derzelve, als op 't verzoek der burgerije en om beroerte te voorkomen, doch inderdaad in gevolge van het heimelijk beſluit der Algemeene Staaten, in hunnen dienst. Zommigen ſpraken hier tegen; onder anderen vraagende „ hoe veertig of vijftig perſoonen de gantſche burgerij vertoonen konden?" Doch HOORNE herhaalde zijn zeggen en vertrok, den Leden der Vroedſchap, die nog op 't Stadhuis bleeven, daar naa doende

boodſchappen „ dat hij begeerde dat zij na hunne huizen gin „ gen" Vijf Gemagtigden der Algemeene Staaten, JOAN GEELVINK, Heer van *Kastrikom*, de Raadpenſionaris FAGEL VAN KROMMON, GEMMENICH en GOCKINGA, nog dien zelfde dag te *Utrecht* gekomen zijnde, bevestigden de ſchorſing door den Graave VAN HOORNE gedaan. Ook bewoogen zi de andere tegenwoordig zijnde Leden der Staaten ligtelijk to ſtil zitten: waar toe de Weihouderſchap van *Amerſfoort* zich insgelijks, verbondt. Wijders, ſtelden zij orde op den ont vangst der gemeene middelen; ook eenige weinige Regenten en acht Burgerhoplieden bij voorraad aanſtellende, om zaken, die geen uitſtel gedoogden, af te doen. De Staaten van *Utrecht* hadden, 's daags naa 't vertrek der Franſchen, en derhalve voor dat zij dus van 't bewind ontzet wierden, aan de Algemeene Staaten van dit vertrek kennis gegeeven, en voor hunne Afgevaardigden in de Generaliteits Kollegien, welken men, terſtond naa 't overgaan der Provincie, buiten dezelven geweerd hadt, wederom zitting en rang in dezelven verzogt. Te gelijk hadden zij Gemagtigden gezonden aan den Prinſe VAN ORANJE, om hem het Stadhouderſchap op te draagen. Doch hun Brief aan de Algemeene Staaten wierdt, voor eerst, onbeantwoord gelaaten: ook nam zijne Hoogheid het Stadhouderſchap nog niet aan, zijnde hij zelf bedenkelijk op het maaken eener merkelijke verandering in de Regeering van de Stad en van de Provincie. De Gemagtigden der Algemeene Staaten, zich midlerwijl te *Utrecht* blijvende ophouden, kondigden aldaar Plakaaten af, en gedroegen zich allenzins, als of de hooge Regeering over de Provincie van regtswege aan de Algemeene Staaten gekomen was.

Terwijl deeze Regeeringloosheid in de Provincie duurde, raadpleegde men, in den *Haage*, op drie punten: 1. of men de Provincie van *Utrecht* wederom in de Unie zou aanneemen? 2. Of men ook een gedeelte van 't platte Land aan *Holland* zou trekken? 3. Wat rang deeze Provincie ter Generaliteit zou behooren te hebben? Onder het voortzetten deezer raadpleegingen, wierdt zijner Hoogheid het Stadhouderſchap van *Holland* en *Zeeland*, erfelijk in zijne mannelijke naakoomelingen, opgedraagen: 't welk zijn aanzien hier

toe

te Lande nog merkelijk vermeerderde, waarom het beſluit op de herſtelling der Provincie van *Utrecht*, genoegzaam geheelijk naa het goedvinden van den Prinſe, wierdt opgemaakt. De Staaten der andere Gewesten waren 't, in de raadpleegingen over dit punt, onderling wel eens geweest, dat men niet weigeren kon de Provincie wederom te ontvangen in de Unie, waar van zij, haars ondanks, afgeſcheurd geweest was. Doch die van *Holland*, en *Haarlem* en *Amſterdam* in 't bijzonder zouden gaarne dat gedeelte van 't Stigt, welk binnen de Sterkten lag, aan hunne Provincie getrokken hebben, zo om de ſluikerij hunner gemeene middelen te beter te kunnen weeren, als om meester te zijn van 't afkomend water. Maar die van *Zeeland* ſtelden zich hier tegen, duidelijk verklaarende, dat men 't Stigt niet een enkelen voet Lands afneemen zou, of zij wilden vorderen, dat de Stad *Briele* en 't Land van *Voorne*, 't welk, zo zij beweerden, van ouds, tot hunne Provincie behoord hadt, aan hun te rug gegeeven wierdt. Die van *Friesland* en *Stad en Lande* begeerden ook, dat hun in de Generaliteits Vergaderingen voortaan rang voor die van *Utrecht* wierdt toegeſtaan. 't Gevoelen van zijne Hoogheid vereenigde, eerlang, de verſchillende gevoelens der Provincien. Hij verklaarde, in Januarij des Jaars 1674, ter Vergaderinge van *Holland*, wegens de drie punten, de herſtelling van het Stigt betreffende: „ 1. Dat men de Provincie met „ geen regt of reden buiten de Unie houden kon. 't Was, „ zeide hij, den ingezeetenen leed geweest, dat de zaaken „ in zulk een verloop gekomen waren. De Stad *Utrecht* „ hadt, toen 't Leger van den *Yſel* kwam, in 't eerst, wel „ geen volk willen inneemen, en, daar naa hier toe beſloo„ ten hebbende, zwaarigheid gemaakt, om de Voorſteden te „ verwoesten; doch zij hadt, toen 't Leger nu na *Holland* „ vertrok, evenwel geklaagd, dat zij verlaaten wierdt. Men „ hadt daar naa ook wel gezonden aan den Koning van „ *Frankrijk*, en hem de Sleutels der Stad aangebooden; „ doch hier door mogelijk meer niet veroorzaakt dan dat „ 'er de Franſchen wat vroeger in getrokken waren, dan zij „ anders gedaan zouden hebben. Men vondt ook in *Holland* „ wel Steden, die zich, op de aankomst des Vijands, niet

„ ten beste zouden verdeedigd hebben. Men moest dan, „ beſloot hij, *Utrecht* behouden bij de Unie. 2. Men kon, „ wijders, met geen regt, het Stigt eenig Land afneemen, „ hoe veel belang *Holland* hier bij ook hebben mogt. God „ zou, wegens zulke onregtvaardigheden, het Land ligtelijk „ ſtraffen. Nogthans zou men, meende hij, wel eenig regt „ op de wateren bedingen kunnen, en de Sterkten behouden, „ ſchoon men den grond, daar zij op ſtonden, liete aan de „ Provincie.". 3. Over den rang verklaarde de Prins zich niet; doch 't bleek niet donkerlijk, dat hij neigde om de Provincie haaren rang te laaten behouden. De Leden der Vergaderinge vielen allen den Prinſe toe, en beſlooten, den tweeden Februarij, „ dat de Provincie van *Utrecht*, op haa„ ren ouden rang, in de Unie zou aangenomen worden; dat „ haar ook volgen zouden alle Landen en Plaatzen, welken „ haar, voor deezen, hadden toebehoord, uitgenomen dat „ de Souverainiteit over de Plaats of Plaatzen, op welken „ die van *Holland* eenige Sterkte of Sterkten hadden opge„ worpen, aan deeze Provincie blijven zou, zullende het „ der Provincie van *Utrecht* niet vrijſtaan, binnen de hon„ derd Roeden van het uiterſte deezer Sterkten, eenige hui„ zen, gebouwen of plantaadjen aan te leggen, of iet van „ 't geene 'er tegenwoordig ſtondt te veranderen, of te her„ ſtellen; al het welke die van *Holland* vrijelijk zouden mo„ gen doen ſlegten. Dat de Provincie van *Holland* vrijen „ heen- en wedergang na en van deeze Sterkten behouden „ zou over den Stigtſchen bodem, dien zij ook, zo wel en „ zo vrij als haar eigen Land, tot haare verdeediging zou „ mogen onder water zetten. Dat geſchillen, betreffende de „ Landen en Polders, die met of over *Holland* uitwaterden, „ en die ter eerſter aanleg tot den Regtbank van Dijkgraave „ en Heemraaden behoorden, bij gebreke of hooger betrek, „ zouden moeten gebragt worden voor den Hove van *Hol„ land*. Dat de weggenomen *Hinderdam* uit de *Vegt*, in „ welks plaats nu de Sluis te *Muiden* gelegd was, nooit „ zou mogen hermaakt worden, noch daar dezelve gelegen „ hadt, noch op eenige andere plaats." De Staaten van *Hol*land drongen, wijders, ter Generaliteit aan op het magtigen van

van zijne Hoogheid tot het veranderen der Regeeringe van 't Stigt, alwaar men, zo wel als te vooren in *Holland* en *Zeeland*, misnoegen onder 't volk beſpeurd en gevoed hadt, tegen zulke Regenten, die zich voorheen gehouden hadden aan de maatregels der Stadhouderlooze Regeeringe. Men verwagtte ook, veeliligt, in *Holland*, dat de nieuwe Regeering van *Utrecht*, eerder dan de geſchorſte, bewilligen zou in de voorwaarden, waar op men de Provincie wederom in de Unie wilde ontvangen. De Algemeene Staaten, 't ſtuk der hereeniging lang en rijpelijk overwoogen hebbende, beſlooten ten laatſten, op den twintigſten April, 't geſchil over den rang tuſſchen *Utrecht* en *Friesland* te verblijven aan zijne Hoogheid, den Prinſe VAN ORANJE, en aan Prinſe HENRIK KASIMIR, Stadhouder van *Friesland*, die, zedert, uitſpraak deeden, dat *Utrecht* den rang voor *Friesland* behouden zou, gelijk van ouds. Wijders, beraamden hunne Hoog Mogendheden „ dat de Provincie niet weder in de Unie zou worden „ aangenomen, voor dat zij ze van nieuws bezworen hadt: „ en dat men zich, ten opzigte der Souverainiteit van de „ Sterkten op Stigtſchen bodem, gedraagen zou aan de Re„ ſolutie van *Holland*, hier voor gemeld." Voorts, wierdt zijne Hoogheid gemagtigd, „ tot het veranderen der Regee„ ringe in 't Stigt, mids de ontſlaagene Regenten hier om „ niet geoordeeld wierden in hunnen goeden naam gekrenkt „ te zijn, noch ook van andere zijde ontſlagen van de ver„ pligting om in regte te verſchijnen, zo zij bevonden mog„ ten worden zich ergens in vergreepen te hebben: alles eg„ ter voor deeze reize alleen, zonder in gevolg getrokken „ te kunnen worden, en zonder benadeeling der Privile„ gien."

In gevolge van dit beſluit der Algemeene Staaten, begaf de Prins VAN ORANJE zich na *Utrecht*, daar hij, den vijfëntwintigſten April, alle de Regenten beide van 't Land en van de Stad ontſloeg van hunnen dienst, den volgenden dag eene geheel nieuwe Regeering aanſtellende. De Heer JOAN VAN REEDE, Heer van *Renswoude*, wierdt tot Preſident der Staaten en negende Lid der Gekoorenen, die anders maar acht plegten te zijn, aangeſteld. In 't Lid der Edelen, kwa-

men eenige Heeren, die te gelijk hunne Krijgsampten behielden: 't welk geoordeeld wierdt te ſtrijden met de gewoonten der Provincie. Doch zijne Hoogheid verklaarde, dat het niet in gevolg zou getrokken worden. De Prins hadt ook, zo hij verklaarde, op het verzoek van eenige voornaame burgeren, een geheel nieuw Reglement doen ontwerpen op de Regeering van 't Land en de Steden: 't welk den nieuwen Regenten voorgelegd, en terſtond Staatswijze goedgekeurd, vaargeſteld en bezworen wierdt. Bij dit Reglement, kreeg de Stadhouder in der tijd veel grooter gezag in de Regeeringe der Provincie, dan hij immer te vooren gehad hadt. Vervolgens, wierdt hij, op den voorſlag van den Heere VAN RENSWOUDE, tot Erfſtadhouder verkooren, beëedigd, en ten Provinciaalen Geregtshove ingeleid; waar naa hij na de andere Stigtſche Steden vertrok, om aldaar insgelijks de Regeering te veranderen.

Midlerwijl, hadden, ter Staatsvergaderinge van *Utrecht*, op den zeventiendentwintigſten April, gehoor verworven twee Gemagtigden der Staaten van *Holland*, de Heeren GEELVINK en Raadpenſionaris FAGEL. De laatſte, die 't woord voerde, betuigd hebbende, hoe genegen die van *Holland* waren, om met de Provincie van *Utrecht* de oude vriendſchap aan te kweeken, verzogt „ dat hunne Edele Mogendheden den Staaten van *Holland* de uitwerking der Reſolutie van hunne „ Hoog Mogendheden van den twintigſten ten ſpoedigſte willen doen erlangen." Te gelijk gaf hij een afſchrift van die Reſolutie over. De Staaten raadpleegden 'er op, in 't afzijn der Gemagtigden van *Holland*. Men vondt 'er verſchelden zwaarigheden in. Het eerſte Lid of de Gekoorenen waren van oordeel, dat men, over deeze zwaarigheden, in onderhandeling behoorde te koomen met de Gemagtigden, naa dat men alvoorens den raad van zijne Hoogheid zou hebben ingenomen. De Ridderſchap ſtemde met de Gekoorenen; doch, uit de Gemagtigden van *Holland* verſtaan hebbende, dat eene bezending aan den Prinſe vrugteloos zijn zou, oordeelden zij, dat men, op deeze onderſtelling, de zaak maar geheellijk moest afdoen. Maar de Stad verklaarde ſchriftelijk, van gevoelen te zijn „ dat men eene Staatswijze bezending

„ doen

„ doen moest aan den Prinſe, om tijd te verzoeken tot het „ opſtellen van een Vertoog, waar in getoond zou worden, „ dat de geregtigheden van de Provincie en de Stad, door „ de Reſolutie der Algemeene Staaten, gekrenkt wierden." Tot deeze bezending wierdt, vervolgens, beſlooten, zelfs met goedvinden van de Ridderſchap, die 'er uit inſchikkelijkheid in bewilligd hadt. Den volgenden dag, wierden de Gemagtigden van *Holland* andermaal gehoord. En naa dien dezelven verklaarden, dat zij zich in geene nadere oplosſing der voorgeſtelde zwaarigheden konden inlaaten, bleeven de Staaten bij het genomen beſluit om eene bezending te doen aan zijne Hoogheid, waar toe de Heeren GERARD VAN NYPOORT en PIETER ROSA wegens de Gekoorenen, ADAM VAN LOKHORST, Heer van *Schonauwen*, en HENRIK VAN NASSAU, Heer van *Woudenberg-Ouwerkerk*, uit de Ridderſchap, en Dr. WILLEM VERSTRAATEN en Dr. KORNELIS BOOTH, uit de Vroedſchap der Stad, benoemd wierden. De Afgevaardigden begaven zich terſtond na *Amersfoort*; doch konden zijne Hoogheid niet ſpreeken voor 's anderen daags, wanneer zij hem vertoonden, dat hunne Edele Mogendheden zwaarigheid maakten om de Reſolutie van hunne Hoog Mogendheden, die de Souverainiteit, Vrijheden en Privilegien der Provincie betrof, aan te neemen, zonder daar op vooraf den raad van den Prinſe te hebben ingenomen, dien zij hem, derhalve, ernſtelijk afvorderden. Zijne Hoogheid betuigde „ medelijden „ te hebben met den ſtaat der Provincie; doch verklaarde „ tevens, dat 'er in de genomene Reſolutie geene verande„ ring of verzagting zou kunnen vallen, alzo hij veel moeite „ hadt aangewend om *Friesland* en *Groningen* nog zo veel „ te doen toegeeven, als bij de Reſolutie gedaan was. Hij „ riedt hunne Edele Mogendheden hier om de Reſolutie, „ zonder verder uitſtel, aan te neemen, zo als ze lag, *op* „ *zijn Prinſelijk woord* beloovende, zorg te zullen draagen, „ dat de Provincie buiten reden niet wierdt benadeeld, nog „ dat de punten, tegen de meening der woorden, tot kwet„ ſing van dezelve misduid wierden. In 't bijzonder, zou „ hij zorg draagen, dat 'er nooit eenige Dam in den *Neder„ rhijn* gelegd wierdt, tot ſtremming der Vaarte en belem-

„ mering van den Koophandel der Provincie;" daar bij voegende, „ dat het geene wegens den *Neder-rhijn* in de Re„ ſolutie geſteld was, meest op *Gelderland*, niet op *Utrecht* „ zag." Te gelijk hieldt hij hun voor „ dat zij zich niet „ zouden mogen behelpen met hunne wederaanneeming in „ de Unie, alzo dezelve geſchied was op de onderſtelling, „ dat zij de Reſolutie zouden aanneemen; gelijk hun dit, „ door hem, bij 't afneemen van den Eed, wel uitdrukkelijk „ was voorgehouden: dat zij ook geen gedeelte van de Sou„ veraiiteit afſtonden; alzo 't geene de Provincie, door de „ Reſolutie, verminderd wierdt, haar niet toebehoorde, maar „ reeds te vooren aan *Holland* gevoegd geweest was; dat, „ eindelijk, het aanneemen der Reſolutie een noodzaakelijk „ vereischte was, en dat, bij mangel daar van, de Provin„ cie als overwonnen aangemerkt, en buiten de Unie geſloo„ ten zou worden." Hij voegde 'er nog eenige diergelijke redenen bij, die, volgens het verſlag, welk 'er de Afgevaardigden, ten zelfden dage, van deeden, *eene ſoort van bedwang* inſlooten. De Staaten, dit verſlag gehoord hebbende, beſlooten de Reſolutie aan te neemen, en in allen deele na te koomen. De Stad zelve hadt zich, gelijk de Reſolutie der Vroedſchap luidde, *genoodzaakt en geperst* gevonden, om haare Gemagtigden ter Beſchrijvinge last te geeven, om op dit gewigtig ſtuk, *gezamenlijk* met de andere Leden, *ſchikking te maaken* en *te beſluiten*. Men maakte egter, ten zelfden dage, een ontwerp van een beſluit van aanneeminge der gemelde Reſolutie door hunne Edele Mogendheden, waar bij, eerst verhaald zijnde „ dat zijne Hoogheid, „ toen hij de Provincie, twee dagen te vooren, in de Unie „ aangenomen, en hen, zo wel als de twee andere Leden, „ beëedigd hadt, wel hadt gewaagd van het aanneemen der „ Reſolutie; doch van dezelve geen affchrift hadt overgele„ verd;" vervolgens wierdt aangeweezen „ dat de Stad de „ Reſolutie van hunne Hoog Mogendheden, niet zonder „ groote verwondering, ontſteltenis en bekommering, geleezen „ hadt. Dat de handelwijze, daar in gevolgd, aanliep tegen „ de handelwijze, welke men, zelfs omtrent Provincien en „ Steden, die afgevallen en aan den vijand overgegaan waren,

„ ge-

„ gehouden hadt: 't welk de Provincie en Stad *Groningen*
„ vooral wel hadden mogen bedenken. Dat de Provincie
„ van *Utrecht* zich, daarentegen, van tijd tot tijd, tot hand-
„ haaving der Unie en der duurgekogte vrijheid, loffelijk ge-
„ kweeten hadt, met het draagen van gewoone en buitenge-
„ woone lasten, het leenen van buskruid en andere behoef-
„ ten, ten dienſte der Steden aan den *Yſel*, *Rhijn* en *Waa-*
„ *le*, en van het Leger van den Staat. Dat de Stad *Utrecht*
„ in 't bijzonder, naa dat de eerſte ongerustheid, door de
„ komst van zijne Hoogheid, verdreeven was, beſlooten
„ hadt, goed en bloed te waagen tot haare verdeediging.
„ Dat zij daar naa, niet moedwilliglijk, maar ontbloot van
„ haare vrijwillige burgerij, die tot beſcherming der Boven-
„ kwartieren uitgetrokken was, verlaaten van het Leger van
„ den Staat, zonder hoop op de hulp der Bondgenooten,
„ zonder Krijgsvolk, en zonder meer dan honderdënveertig
„ ponden buskruid te hebben, zich door de Franſche magt
„ hadt laaten inneemen. Dat hierom de Stad, noch de Pro-
„ vincie, nu wederom met de andere Provincien hereenigd
„ zijnde, met zulke harde voorwaarden, niet behoorde be-
„ zwaard te worden." Waar op dan het beſluit volgde „ om
„ de Reſolutie aan te neemen, onaangezien de Provincie
„ daar bij merkelijk wierdt verkort; alzo 't veiliger was iet
„ af te ſtaan," of, gelijk op den kant van 't Ontwerp ſtondt,
„ zulks met geduld aan te zien, om het overige te behou-
„ den, dan als een overwonnen Land te worden aangemerkt,
„ en alle vrijheden, privilegien en waardigheid te verliezen."
Wijders vondt men geraaden „ dit beſluit, wanneer de twee
„ andere Leden daar in zouden bewilligd hebben, te doen
„ ſtellen onder de Reſolutie van hunne Hoog Mogendheden,
„ het zelve alleenlijk doende ondertekenen door den Sekreta-
„ ris der Staaten, zonder 'er eene openbaare Akte van te
„ maaken, of het als zodanig uit te geeven, immers voor
„ als nog niet." Ook wilde men het bovenſtaande hebben
aangetekend „ ter altoosduurende gedagtenisſe van 't gebeur-
„ de, tot ontlasting van de gemoederen der Regenten, en op
„ dat zou blijken, door welke middelen geperst, hunne
„ Edele Mogendheden tot zulk een beſluit hadden moeten

„ koomen." Doch 't ſchijnt, dat de twee andere Leden der Staaten niet hebben kunnen goedvinden het Ontwerp der Stad in eene Staats-Reſolutie te veranderen. Zij hebben zich te vrede gehouden met de Reſolutie van hunne Hoog Mogendheden, waar bij zij, op eenigen voor hun harde voorwaarden, met de andere Gewesten hereenigd wierden, eenvoudiglijk aan te neemen.

De tegenwoordige Regeering van de Provincie *Utrecht*, bij welke de hoogſte magt, of de Souvereiniteit berust, beſtaat uit drie Leden: de *Geëligeerden*, of Gekoozenen; de Ridderſchap en Edelen; en de Stad *Utrecht*, nevens de vier overige Steden. Van ouds telde men, binnen de Stad *Utrecht*, vijf *Collegiaale* Kerken, dat zijn zodanige Kerken, in welke Kollegien van Kanunniken geſtigt waren; te weeten, die van *St. Maarten* of de Domkerk; die van *St. Salvator*, of Oude Munſter; die van *St. Pieter*; die van *St. Jan*; en die van *St. Maria*. Aan deeze ſtondt, weleer, de verkiezing van eenen Bisſchop. Onder den naam van *Geëligeerden*, of Gekoozenen uit de Kanunniker der vijf Kapittelen, bekleeden deeze den eerſten rang onder de Staaten, des Lands, of maaken het *eerſte Lid der Staaten* uit. Zij zijn alzo gekoomen in de plaats der Geestlijkheid, aan welke, van ouds, de eerſte rang in de algemeene Staatsvergaderingen plagt gegeeven te worden. Hun getal is niet altoos even groot geweest. Volgens het Reglement van den Jaare 1674, door Prins WILLEM DEN III ingevoerd, en 't geen nog heden wordt gevolgd, moeten de volgende bijzonderheden omtrent dit Lid worden in agt genomen; „ Zij moeten drie agter een volgende jaaren dienen, en drie maanden voor het eindigen van „ dezelve daar van kennis geeven aan den Stadhouder; die „ hen of nog drie jaaren in dienst kan laaten, of anderen in „ hunne plaats aanſtellen, te kiezen uit het gantſche Lichaam „ der Proosten, Dekens en Kanunniken der vijf Kapittelen, „ zonder eenige voorafgaande nominatie. De Geëligeerden „ moeten volle vijfëntwintig jaaren oud zijn, en belijdenis „ doen van den Hervormden Godsdienst. Vier van hun moeten Edellieden, en vier anderen Burgers zijn." Niet altoos, egter, heeft men zich aan het achttal gebonden; zomtijds

tijds heeft men een Supernumerair, of *Overtallig* Lid daar nevens gevoegd: zo als, onder andere, in den Jaare 1757 het geval was.

Het Lid der Geëligeerden, welk een derde deel heeft in alle de Commissien en Ampten, die door de Staaten begeeven worden, koomt afzonderlijk bij een, in de Vertrekkamer, naast de Groote Vergaderzaal der Staaten. De President beschrijft de bijeenkomsten, wanneer hij zulks noodig oordeelt; ten welken einde hij voorsf het Lid zamenroept, om den dag te bepaalen. Voor zo veel de inrigting van dit Lid eenige bijzonderheden uitlevert, geheel eigen aan *Utrecht*, en in andere Gewesten onbekend, zullen wij, onzes oordeels, veelen onzer Leezeren geenen ondienst doen, indien wij hier omtrent een weinig uitvoeriger uitweiden.

De vijf Kollegien, uit welken de Geëligeerden gekooren worden, zijn nog in wezen. Tot het Kollegie of Kapittel der *St. Maartens-* of Domkerke, behoorden van ouds veertig *Prebenden:* tot dat van *St. Salvator* of Oude Munster, tweeëntwintig; tot dat van *St. Pieter*, dertig; tot dat van *St. Jan*, twintig, en tot dat van *St. Maria*, dertig: in alles honderdtweeënveertig *Prebenden*, waar onder die der Proosten, Dekens, Scholasters en Thesauriers begreepen zijn. Oudtijds, leefden de Kanonniken in gemeenschap, in de Kloosters, die voor hun gestigt waren, naa de onderscheiden *Canones* of *Regels*, welken zij aangenomen hadden, en naa welken zij *Canonici*, of Kanonniken wierden genoemd. Zij moesten ook allen geordende Priesters zijn, schoon men zich, in laater tijd, te vrede hielde, zo de helft hunner Priesters waren. 't Gemeentelijk leeven der Kanunniken te *Utrecht* hadt nog plaats op het einde der twaalfde, en in 't begin der Dertiende Eeuwe: en zij, die zich aan dit leeven, en aan de overige Kloosterregels hielden, wierden *Regulière Kanunniken* genoemd. De overigen, die op zich zelven woonden, en van hun aandeel in de Kerkelijke inkomsten, in hunne bijzondere huizen leefden, droegen den naam van *seculière* of *waereldlijke Kanunniken*. Die van den Dom wierden *Domheeren* genoemd, welke naam ook nog dikwijls, schoon oneigenlijk, aan de Kanunniken der andere Kapittelen ge-

gegeeven wordt. Alle de Kanunniken genieten, nog tegenwoordig, de inkomſten van een groot gedeelte der goederen, die van ouds aan de Kerken, tot welken zij behooren, geſchonken, of op eenige andere wijze, door dezelven verkreegen zijn. Het aandeel van ieder Kanunnik wordt nog, gelijk van ouds, *Prebende* of *Prove* genaamd. Elk Kollegie heeft zijnen Proost en Deken; zommigen van welken aanzienlijker inkomſten hebben dan de overige Kanunniken; doch zommige anderen wederom minder. De Theſaurijen en Scholasterijen zijn doorgaans minder waardig dan de Kanunnikspiaatzen. Doch de Theſaurij van *St. Maria*, die veel opbragt, is, al voor lang, aan WILLEM DEN III, Prinſe VAN ORANJE, als vrij eigen goed, in de plaatze van honderdëenvijftigduizend guldens, opgedraagen geweest. Het Kapittel van *St. Pieter* ſchijnt nooit Theſaurier gehad te hebben.

De vijf Kollegien houden ieder nog bijeenkomſten of *Kapittelen*, op vastgeſtelde tijden. 't Kapittel van den *Dom* komt alle Maandagen ten tien uuren bijeen; dat van *Oude-Munſter* des Zomers insgelijks; doch des Winters, een uur laater; dat van *St. Pieter* vergadert des Donderdags, des Zomers ten tien, en des Winters ten elf uuren; dat van *St. Jan* komt maar om de veertien dagen, des Vrijdags ten tien uuren bijeen, en dat van *St. Maria*, op den zelfden dag en uur, doch alle weeken. Hunne Kapittelhuizen of Vergaderplaatzen zijn nog bij de Kerken, waar toe zij van ouds behoorden; doch dat van *Oude-Munſter* is bij of in de *St. Paulus* Abtdije. In deeze Kapittelen handelen de Kanunniken van geene Lands of Stads zaaken; maar alleenlijk van 't geene het beſtier hunner goederen betreft.

De *Proosten*, die ook *Archidiakens* genoemd worden, en *bij der Gratie Gods* agter hunnen naam en titel voegen, zijn aan te merken als Heeren, voor hun leeven, over de Dorpen en Heerlijkheden, die tot de Proostdije behooren. Zij ſtellen, in dezelven, Baljuwen, Schouten, Sekretariſſen en andere Amptenaars aan, en oefenen of hoog, of ten minſten middelbaar en laag Regtsgebied. Doch de Proost van *St. Pieter* heeft geene heerlijke goederen, en geniet in zijne hoedanigheid alleen een bepaald inkoomen. Die van *St. Jan* alleen

en heeft de goed- of afkeuring der Predikanten; ſchoon hij weerd heeft het regt van Patroonſchap te hebben. De eenen van 't Kapittel moeten wijders voor den Proost, of voor zijnen Stadhouder en Leenmannen, verheeven worden. Wijders genieten zij alleen meer of min aanzienlijke inkomſten uit de goederen tot de Proostdijen behoorende. In de vergaderingen van het Kapittel, hebben zij geene zitting, dan wanneer zij eerst als Proost in het zelve worden aangenomen. Zij worden hier om gezeid te zijn *buiten het Kapittel; doch boven het zelve* [*extra Capitulum, ſed ſupra Capitulum.*] De Domproost hadt, van ouds, en heeft nog den rang voor alle andere Proosten; doch de Proost van *St. Jan* heeft de meeste inkomſten. Ook was deeze, al van ouds en nog tegenwoordig, de eenigſte onder de Proosten, die halsregt oefende, in de Heerlijkheden, tot de Proostdije behoorende. De waardigheid van Proost wierdt, van ouds, begeven, door de Vorſten en Stigters der Kollegiale Kerken. Doch onder de Regeeringe der Staaten geſchiedde zulks, of door de Staaten, of als 'er een Stadhouder was, door den Stadhouder, uit eene benoeming van een dubbel of driedubbel getal, die de Staaten maakten. Men heeft, meer dan eens, in overweeging genomen om de Proostdijen, geheel of ten deele, ten voordeele van het gemeene Land te doen koomen: in 't Jaar 1707, wierdt beſlooten, de Proostdijen, Theſaurijen en Scholasterijen tot 's Lands behoefte te verkoopen. En dit geſchiedde zedert. Doch thans ſtaat, volgens het Reglement van den Jaare 1674, dat in 't Jaar 1747 wederom aangenomen is, het begeeven der Proostdijen, der Theſaurijen en Scholasterijen en der Vikarijen tot dezelven behoorende, alleen en zonder voorafgaande benoeminge, aan den Stadhouder, die over deeze Vikarijen eenen Rentmeester ſtelt, alzo de inkomſten van dezelven, volgens het Reglement van 1674, alleenlijk moeten dienen tot onderhoud van arme Predikanten en derzelver Weduwen, en tot diergelijke Godsdienſtige einden binnen de Provincie: gelijk ze ook, meest allen, waren ingeſteld, om zekere Altaardienſten waar te neemen.

De *Dekens*, die 't Kapittel bijeen roepen, en in het zelve voorzitten, wierden, van ouds, door ieder Kapittel gekooren.

Doch

Doch bij de overdragt van 't waereldlijk gebied aan Keize KAREL DEN V, bekwam deeze het regt om de Dekens t noemen. In eene overeekomst tuſſchen de Kapittelen en d Ridderſchap en Stad *Utrecht* van den negenden Junij de Jaars 1579, wierdt egter beraamd, dat de Dekens voortaa wederom door de Kapittelen gekooren zouden worden, ge lijk zedert geſchiedt. Doch de verkooren Dekens moeten de *aggreatie* of goedkeuring van 's Lands Staaten verzoe ken, die hun bij Acte met een uithangend zegel verleend wordt.

De *Theſauriers* en *Scholasters*, die, onder de Stadhouderlooze Regeering, door de Staaten, plagten aangeſteld te worden, ontvangen nu wederom hunne aanſtelling van den Stadhouder. Oudtijds hadt de Theſaurier het bewind over de goederen, kleinoodien en inkomſten van 't Kapittel: ook hadt h j 't opzigt over 't licht en de klokken. De Scholaster hadt het bewind over des Kapittels Schoolen; doch tegenwoordig zijn de naamen van Theſaurier en Scholaster bloote titels, die zulken, aan welken ze opgedraagen worden, alleenlijk bevoegd maaken tot het genieten van de inkomſten der Theſaurije en Scholasterije van het Kapittel. Tot het bewind over de inkomſten van elk Kapittel zijn of Kameraars uit, of Rentmeesters buiten de Kapittelen geſteld, en de tegenwoordige Kapittelen hebben geene Schoolen.

Van ouds hadt elke Proost en elk Kapittel zijnen *Officiaal*, die, in de plaats van den Proost, of van 't Kapittel, de Vierſchaar ſpanden en regt ſpraken, beide in burgerlijke en kerkelijke zaaken, zo ver het Regtsgebied van elk Kapittel en Proostdij zich uitſtrekte. Doch tegenwoordig hebben de Proosten alleen hunne Officiaalen, die hunne perſoonen vertoonen in 't Kapittel, waar in zij geene zitting hebben; waar om de Officiaalen den naam van hunne *Stadhouders* of *Stedehouders* ſomtijds draagen. Zij worden uit de Kanunniken van elk Kapittel gekooren.

De opdragt of afſtand eener Kanoniciaale Prebende, die, door de dood van eenen Kanunnik, of, op eenige andere wijze, opengevallen is, moet, zo wel als de verkiezing der Dekens, door de Gedeputeerden der Staaten worden *geagreerd*

kerd of goedgekeurd: welke goedkeuring alleenlijk door een *appointement* op het *Request*, waar bij dezelve verzogt wordt, geſchiedt. In de oudſte tijden, ſtondt het vervullen der openvallende Kanunnikspiaatzen aan elk Kapittel. Doch naderhand wierden, volgens de *Concordaaten* of Overeenkomſten tusſchen het Duitſche Rijk, waar onder *Utrecht* gerekend wierdt, en het Hof van *Rome*, de Prebenden, die in de zes oneven maanden, dat zijn, de eerſte, derde, vijfde, zevende, negende en elfde maand, Januarij, Maart, Malj, Julij, September en November, open vielen, door den Paus begeven: waar om deeze maanden *Pauſelijke* of *Apoſtoliſche maanden* genoemd wierden. De Prebenden, in de even maanden, de tweede, vierde, zesde, achtſte, tiende en twaalfde, Februarij, April, Junij, Augustus, October en December, openvallende, ſtonden, daarentegen, aan de begeeving van het Kapittel. Doch naa dat de Regeering hier te Lande veranderd, de Hervorming ingevoerd, en de Utrechtſche Vereeniging geſlooten was, vorderden de vijf Godshuizen, dat zij wederom, gelijk van ouds, alleen de openvallende Prebenden begeeven mogten. Maar hun verzoek vondt geen ingang. Men kwam, bij het reeds gemelde Verdrag van den negenden Junij des Jaars 1579, overeen „ dat de eerſte Prebende, „ die, in de oneven maanden, zedert *Staaten-maanden* ge„ naamd, openviel, ſtaan zou ter begeevinge van het Kapit„ tel, daar zij toe behoorde; de tweede, ter begeevinge van „ de Ridderſchap, en de derde ter begeevinge van de Stad: „ 't welk zo, beurtswijze, voortgaan zou." De Ridderſchap wierdt gemagtigd, om de Prebende, in haare beurte openvallende, te geeven aan een Edelman. Bij de Stad wierdt, in 't Jaar 1636, vastgeſteld, dat de Prebenden, die op haare beurte openvielen, door hem, *die op de wagt ſtondt*, of aan wien de begeeving te beurt gevallen was, niet mogten gegeeven worden aan iemant, die hem nader dan agterskind beſtondt, en die geene tien jaaren burger geweest was. Doch zo hij de Prove, tot welks begeevinge hij regt hadt, niet mogt willen begeeven, zou hij zijn regt aan den volgenden Heer mogen overdoen, mids deeze hem, voor eene Prove in den *Dom*, twaalfhonderd guldens vereerde, en voor andere Pro-

Proven naar evenredigheid van derzelver waarde. Die de Prove kreeg, moest ook aan de Stad uitkeeren, voor eene Prove in den *Dom*, vijfduizend, in *Oude Munſter*, zevenduizend, in *St. Pieter*, zeshondertigh onderd, in *St. Jan*, tweehondertigh onderd, en in *St. Maria*, vierhondertigh onderd Guldens. Maar naderhand wierden deeze *Recognitien* aan de Stad verlaagd, en eene Prove of Prebende in den *Dom*, op tweeduizend, eene in *Oude Munſter*, op driduizend, eene in *St. Pieter*, op vijftienhonderd, eene in *St. Jan*, op duizend, en eene in *St. Maria*, op vijftienhonderd Guldens geſteld. Ook beſloot de Raad der Stad, den zeventienden Februarij 1706, dat de Prebenden, die aan de Stad vervielen, openlijk verkogt, en 't geene 'er van kwam, na aftrek der laatstgemelde *Recognitien*, onder de Vroedſchappen, naar haaren rang, verdeeld zou worden; zo dat ieder Heer vijfhonderd Guldens genoot, welke ſomme hun, zo 'er zo veel niet overſchieten mogt, bij eene volgende gelegenheid, zou worden vol gemaakt. Deeze wijze van 't begeeven der Prebenden hieldt egter alleen plaats tot in 't Jaar 1674; doch wierdt, nâa den dood van WILLEM DEN III, wederom in gebruik gebragt, zo lang de Stadhouderlooze Regeering ſtand hieldt. Bij het Reglement van den Jaare 1674, dat in 't Jaar 1747 wederom ingevoerd is, wordt het begeeven der Prebenden, die in de oneven of zogenaamde Staaten-maanden openvallen, aan den Stadhouder afgeſtaan: 't welk nog geſchiedt, volgens het genoemde Reglement, zo als het, in 't Jaar 1684, nader opgehelderd is. De begeeving der Prebenden, in de even maanden openvallende, ſtaat nog, gelijk van ouds, aan het Kapittel, onder welks Leden de begeeving, in de meeste Kapittelen, beurtswijze rondgaat, wordende den Kanunnik, wien de *turnus*, *tour* of beurt om de Prebende te begeeven ten deel valt, volgens de oude Kerkelijke gewoonte, *Turnarius* genoemd. Zulk een *Turnarius* hadt ook, onder de Stadhouderlooze Regeering, het regt om de Prebenden te begeeven, die openvielen, wanneer het Kapittel, in oneven of Staaten-maanden, aan de beurt lag: en hij wierdt dan gezeid *in utroque Turno* te zitten, of *eene dubbele beurt* te hebben; om dat de begeeving der Prebende aan hem koomen moest,

moest; 't zij dezelve in een even, of in een oneven maand open viel. Doch dit kan; ſtaande het Reglement van 1674, niet gebeuren, om dat al wat in de oneven maanden open valt; door den Stadhouder vervuld wordt.

Ieder Kapittel heeft zijne bijzondere Wetten en Gewoonten, die ſtipt worden nagekomen. In alle de Kapittelen, zijn *Turnarii* of *beurtvolgers*; behalven in dat van *Oude Munſter*, alwaar de erfgenaamen van iemant, die, eene Prebende vier jaaren gehad hebbende, in de even maanden geſtorven is, regt hebben, om die *dvode*, of *dobr de dood opengevallene* Prebende te verkoopen. Zo hij in de oneven maanden geſtorven, en de beurt om de plaats te begeeven aan 't Kapittel gekomen is, keert het zesduizend Guldens voor elke Prebende aan de erfgenaamen uit. In andere Kapittelen, genieten de erfgenaamen de inkomſten der Prebende nog vier jaaren na den dood van den Prebendaris, welken *jaaren van gratie* genoemd worden. De Kanunniken hebben regt om hunne Prebende te verkoopen, of weg te ſchenken, naar hun welgevallen; mids zij, wanneer zij het doen, geſond zijn, of, zo zij ziek zijn, nog volle twintig dagen na de *reſignatie* of overdragt in 't leeven blijven. Indien die niet geregtelijk beweezen kan worden, wordt de Prebende, die anders *leevende* genoemd wordt, aangemerkt als eene *dvode*, die, zo 't ſterfgeval in de oneven maanden voorvalt, aan den Stadhouder, of anders aan 't Kapittel, of aan den *Turnarius* van 't Kapittel vervalt. Doch zo hij, die *reſigneert* of afſtand doet, gezond en wel te pas is, dan blijft de overdragt wettig, al ſterf hij kort daar na. Die eene Prebende bekomt is verpligt, een rond jaar, in de Stad *Utrecht* of in eene beſlooten Stad te blijven, zonder buiten dezelve te mogen vernagten. Doch de Kapittelen laaten deeze verpligting, voor zekere ſomme, afkoopen. Ook is, in 't jaar 1628, vaſtgeſteld „ dat niemant eene Prebende zou mo„ gen verkrijgen, dan die zijne fondamenten in *Utrecht* ge„ leerd; en, achtien jaaren oud geworden zijnde, en vier „ jaaren op eene vermaarde Hooge Schoole geſtudeerd heb„ bende, een *gradus* verworven hadt." Doch deeze verpligting is ook, gemeenlijk, met zekere ſomme, af te koopen.

Ook is iemant, die meer dan achttien jaaren oud is, niet tot deeze vierjaarige ſtudie verpligt. De Kanunniken zijn onderſcheiden in *Capitulares* en *Non Capitulares*. De eerſten genieten alle de voorregten en voordeelen der Prebende. Doch de laatſten niet. Elk Kapittel heeft zekeren ouderdom in den Kanunnik, en zekeren tijd naa 't bekomen der Prebende bepaald, binnen welken de Kanunnik niet tot het vol genot der inkomſten van de Prebende toegelaaten wordt. In den *Dom*, kunnen negenëntwintig van de veertig Prebenden heele, en elf halve *Capitulares* zijn. Die eene doode of leevende Prebende van de negenëntwintig in den *Dom* koopt, moet vier jaaren wagten, en, bij de tweede toelaating in 't Kapittel, tweeëntwintig jaaren oud zijn, eer hij de inkomſten zijner Prebende genieten kan. Terwijl de vier jaaren loopen, heet hij *Quartarius*, en daar naa volkomen *Capitularis*. Doch zo hij zijne Prove door afſterven bekomen heeft, wordt hij, naa verloop van vier jaaren, *Capitularis* met halve Prove, en, vier jaaren naa dat hij 't regt van onder de negenëntwintig gerekend te worden verkreegen heeft, wordt hij volkomen *Capitularis*. De negenëntwintig worden ook *geſupplementeerde Capitularen* genoemd, wanneer zij de volle inkomſten genieten: anders heeten zij *niet geſupplementeerde Capitularen*. De elf, die maar halve Proven trekken, heeten *Non Capitulares*. In *Oude Munſter*, moet iemant, die eene Prebende verkrijgt, den zelfden ouderdom hebben, en vier jaaren en eene maand van dertig dagen wagten. In *St. Pieter*, moet hij, die eene doode Prebende bekomt, acht jaaren en dertig dagen, en die eene leevende verkrijgt, vier jaaren en dertig dagen wagten, en in beiderlei geval, twintig jaaren oud zijn. In *St. Jan*, wagt de verkrijger van eene leevende Prebende twee jaaren; die van eene doode, zes jaaren en twee maanden, en hij moet drieëntwintig jaaren oud zijn. Even oud moet hij zijn in *St. Maria*, daar hij, eene doode Prebende bekomende, zes jaaren en vier maanden, en eene leevende, twee jaaren en twee maanden wagten moet, eer hij tot het volle genot der voorregten en inkomſten van het Kapittel toegelaaten wordt: en zo lang draagt hij den naam van *Non Capitularis*. De jaaren begin-

nen,

ben, in elk Kapittel, niet op den zelfden tijd. In den *Dom*; *Oude Munſter* en *St. Jan*, begint het jaar op den eerſten April, in *St. Pieter*, op den eerſten September; en in *St. Maria* op den eerſten Maij. De waarde der Prebenden verſchilt, in de bijzondere Kapittelen; om dat de inkomſten en voorregten verſchillen: onder welke voorregten ook is, het regt om op zijne beurt, twee Heemraaden in het Heemraadſchap van den Lekkendijk bovendams aan te ſtellen, welk regt aan de vijf Kapittelen gemeen is: en twee Heemraaden in het Heemraadſchap van *Heikop* of de lange *Vliet*, waar in het Kapittel van *St. Maria* eene beurt heeft, tegen dat de vier andere Kapittelen te zamen één beurt hebben. Ook ſtelt het Kapittel van *St. Maria*, als Ambagtsheer van *Lopik*, een Heemraad van den Lekkendijk benedendams. In ſommige Kapittelen worden de inkomſten gelijkelijk verdeeld onder de Kanunniken: in anderen, trekt ieder Prebendaris de inkomſten der goederen, die hem door 't lot ten deel gevallen zijn, en moet 'er de laſten van draagen. De Preſentiegelden, zijnde de ſommen, die de Kanunniken trekken, als zij de Vergaderingen van 't Kapittel bijwoonen, zijn ook niet even groot in ieder Kapittel.

Wegens den Godsdienſt, van welken de Kanunniken belijdenis moeten doen, heeft men 't, zelfs naa de verandering der Regeering, niet altoos eveneens begreepen. In 't jaar 1600, hebben de Staaten geoordeeld; „ dat een vroom Paapiſt, den Lande toegedaan, onder de Kanunniken kon worden toegelaaten." Ook waren 'er, voor ruim tachtig jaaren, nog eenige Roomschgezinde Kanunniken. Doch naa 't jaar 1600, is, bij meer dan één Reſolutie, verſtaan, dat niemant tot eenig *Beneficie* zou toegelaaten worden, dan die belijdenis deedt van den waaren Hervormden Godsdienſt, zo als dezelve, openlijk, hier te Lande, geoefend wordt. Nogthans worden, ook tegenwoordig, Leden van andere Proteſtantſche Gezindheden, en zelfs Mennoniten of Doopsgezinden als Kanunniken aangenomen: zij worden aangemerkt als de Gereformeerde of Hervormde Religie toegedaan, doch, op hun verzoek, bij eene *Akte van Dispenſatie* of Ontheffing, ontſlaagen van het tekenen eener *Akte van Belofte*,

die, door alle anderen, of, zo zij minderjaarig zijn, door hunne ouders of voogden voor hun, getekend wordt, en die behelst „ dat zij waarlijk de Christelijke Gereformeerde Re„ ligie belijden, en belooven zich daar in, volgens het oog„ merk der Staaten, als Godvreezende Christenen, te zullen „ gedraagen, op verbeurte hunner Prebenden."

De *Ridderſchap en Edelen*, als vervangende of vertegenwoordigende den gantſchen Adel, maaken het tweede Lid der Staaten van *Utrecht* uit. Zij zijn, gemeenlijk, zes in getal, zomtijds meer. Om de twee maanden, op den eerſten Maandag der maand, houden zij hunne afzonderlijke Vergaderingen, in een bijzonder Vertrek, alwaar, even als in de Vergaderplaats der Staaten, de Stadhouder een aanzienlijken Stoel heeft. Even als de Geëligeerden, genieten zij een derde deel der Staatsampten en Commiſſien; eenigen derzelven moeten zij in eigen perſoon, zommige mogen zij door andere laaten waarneemen. Over de vereiſchten in de Edelen des Lands, om in de Orde der Ridderſchap te kunnen beſchreeven worden, heeft men niet altoos even eens gedagt. Volgens eenen brief van den Jaare 1512, wierden voor de *regte Ridderſchap* gehouden, *die Veſten en Huizen en opgetoogen Bruggen hadden*; 't welk in den Jaare 1536 nader wierdt verklaard, met bijvoeging, dat om van de regte Ridderſchap te zijn, iemant eene Hofſtede moest bezitten, zijnde eene regte *Ridder-wooning*; dat wil zeggen „ dat een Huisman „ zich op dezelve veilig bergen mogt met lijf en goed, en „ 'er, in tijd van nood, veilig op ſlaapen." Volgens het Reglement van den Jaare 1674, 't welk nog heden van kragt is, beſchrijft de Stadhouder, zonder eenige benoeming, eenen Edele in het Lid der Ridderſchap. Voorheen plagt zulks te geſchieden, op voordragt van het Lid der Edelen aan de twee overige Leden van Staat. Zij moeten van eene Riddermaatige geboorte, en bezitters van eene Ridderhofſtad zijn; doende belijdenis van den Gereformeerden Godsdienst, volkomene vierëntwintig jaaren oud, en eigenaars van vijfëntwintigduizend Guldens aan vaste goederen, binnen de Provincie *Utrecht* gelegen. De Edelen, eens in de Ridderſchap beſchreeven, blijven in dezelve gedurende hun geheele leeven.

Ein-

Eindelijk maakt de Stad *Utrecht*, of wel die Stad nevens de vier andere Steden van het Sticht, het derde Lid van Staat uit. Want hier over heeft men, meermaalen, zeer hevig gewist; maakgende de eerstgenoemde Stad alleen zich dit voorregt aan, terwijl de andere, van haaren kant, in die waardigheid en eere insgelijks wilden deelen. Het tegenwoordig gebruik pleit voor de laatstgemelde, als die, zo wel als de Hoofdſtad, haare Afgevaardigden in de Gedeputeerde Staaten hebben.

De gewoone tijden der Vergaderingen der Staaten, zijn de eerſte Woensdag in de maand Julij, en de eerſte Woensdag van de maand December. Bij voorkoomende gelegenheden worden de Staaten ook buitengewoon beſchreeven; geſchiedende de beſchrijving, zo tot de Gewoone, als tot Buitengewoone Vergaderingen, door de Gedeputeerde Staaten. Alle de Leden der Geëligeerden en der Ridderſchap verſchijnen ter Staatsvergaderinge; doch van wegen de Stad *Utrecht* de twee regeerende Burgemeesteren en eenige van de oudſte Leden der Vroedſchap, zonder bepaaling van een vast getal: allen onder den naam van *Ordinaris* of Gewoone *Gecommitteerden*; wien, daarenboven, vier Leden der Vroedſchap, volgens rang, en bij afwisſeling, worden toegevoegd. De Afgevaardigden der Stad zijn gemeenlijk twintig, doch die der vier andere Steden ſlegts twee of drie in getal. Alles wat de Hoogheid en Souvereiniteit des Lands betreft, is het werk deezer Vergaderingen; welke waargenomen worden door den Secretaris van Staat of der Staaten: zijnde een van de gewigtigſte Ampten der Provincie, en genoegzaam met dat van Raadpenſionaris van *Holland* en *Zeeland* overeenkoomende. Op het Artikel FLORIS THIN, Deel XXVIII, bl. 207, hebben wij reeds verhaald, hoe men, in het Sticht van *Utrecht*, even als in de ſtraks genoemde Provincien, eertijds eenen Amptenaar, onder den titel van *Advokaat*, plagt te hebben. Van het aanzien des *Stadhouders*, in dit Gewest, hebben wij elders gewag gemaakt; in veele opzigten is hetzelve hier grooter en uitgebreider, dan in verſcheiden andere Provincien. — Het Kollegie van *Gedeputeerde Staaten*, volgende in rang op de Vergadering van 's Lands Staaten, be-

ſtaat uit twaalf Leden: vier uit de Geëligeerden, vier uit de Ridderſchap, en vier uit de Stad en Steden; namelijk twee uit de Stad *Utrecht*, zijnde altoos de regeerende Burgemeesters, één uit *Amersfoort*, en de vierde uit de drie andere Steden bij beurten. De Secretaris van Staat is het insgelijks van de Gedeputeerde Staaten. Het Kollegie vergadert, het gantſche jaar door, uitgezonderd in de Vacantien, tweemaalen ter weeke, Dingsdags en Vrijdags. Deszelfs bezigheid beſtaat in het uitvoeren der beſluiten van de Vergadering der Staaten, en voorts, in 't algemeen, in 't waarneemen van alle zaaken, in tusſchentijd voorvallende, die de Provincie en derzelver belang in 't algemeen betreffen. — Het *Kollegie der Gecommitteerden ter Finantie van de Staaten*, beſtaande uit Preſident en drie Leden, voert het bewind over het ontvangen en uitgeeven van 's Lands penningen, het nazien en ſluiten der Rekeningen, en alle verdere bezigheden, daar toe betrekkelijk. Tot dit Kollegie behoort de Kommis ter Finantie en Rekenkamer, zijnde deszelfs Ampt, naast dat van den Secretaris van Staat, het gewigtigſte en werkzaamſte der geheele Provincie. — Voorts heeft men in *Utrecht* een *Hof Provinciaal*, opgerigt in den Jaare 1530; het beſtaat uit drie *Extraordinaris* en acht *Ordinaris* Raaden, voorts Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen, Prokureur Generaal, de vier Maarſchalken, zo veel als Landdrosſaarden, over de vier Kwartieren van het Sticht, naamelijk, *Eemland*, het *Nederkwartier*, het *Overkwartier*, en de Stad en het Land van *Montfoort*; en eindelijk den Griffier en Subſtitut Griffier. Hoewel minder uitgebreid dan voorheen, is, nogthans, het gezag van het Hof tegenwoordig nog vrij aanmerkelijk. Eindelijk behooren nog tot de hooge Regeering van de Provincie *Utrecht*, het *Leenhof*, het *Jagtgerigt*, en de *Heemraadſchappen*, welke 'er negen in getal zijn. Het Leenhof beſtaat uit eenen Stadhouder en eenen Griffier der Leenen, nevens drie Leenmannen. Tot het Jagtgerigt behooren een Luitenant-Opper-Houtvester en vijf Raaden, nevens eenen Sekretaris. Eindelijk voegen wij hier nog nevens, dat, met opzigt tot de Kerkelijke Regeering, de Provincie van *Utrecht* met de overige Provincien overeenſtemt, alwaar de Kerkenordening,

in

in het Nationaal Dordrechtsch Sijnode vastgesteld, is aangenomen. De geheele Provincie is verdeeld in vier *Klassen*; die van *Utrecht*, *Amersfoort*, *Rheenen* en *Wijk*. Men telt in dezelve, gemeenlijk, negenënzeventig Gereformeerde Predikanten. Jaarlijks houden zij een Sijnode te *Utrecht*. Voorts telt men in het Gewest twee Lutherſche, en even zo veele Remonſtrantſche en Doopsgezinde Gemeenten.

UTRECHT, (*De Stad*) de Hoofdſtad der Provincie van dien naam, en genoegzaam in het midden van dezelve, in een zeer aangenaamen, bevalligen en vrugtbaaren oord gelegen, verdient, om veele redènen, eene bijzondere vermelding, op de lijst der Nederlandſche Steden. Eer wij tot de beſchrijving der Stad zelve overgaan, moeten wij haare Hiſtorie beknoptelijk verhaalen.

Met eene letter- en oudheidkundige uitpluizing van den Naamsoorſprong zullen wij ons niet bezig houden. Men oppert, deswegen, verſcheiden giſſingen, de eene meer of minder aanneemelijk dan de andere. Hier in ſtemmen de meesten overeen, dat men in den uitgang *Trecht* heeft te zoeken de betekenis van eenen *Overtogt*, of *Overvaart*, over een water; 't zij men daar voor de Noordzee, of, met de meesten, den Rhijn te houden hebbe. Doch van waar dan het voorzetzel afkomſtig zij, bekennen wij niet te weeten. *Ultrajectum*, of enkel *Trajectum*, insgelijks eenen *Overtogt* beteekenende, is de naam, onder welken de Stad, bij de Latijnſche Schrijvers, meest bekend is.

Meer zekerheids is 'er voorhanden aangaande de *Oudheid* der Stad. Hoewel, misſchien, niet onder de gedaante van Stad, zekerlijk onder die van Legerplaatze (*Caſtra*) ſchijnt *Utrecht* reeds bij de Romeinen bekend geweest, en door hen geſtigt te zijn, vóór de geboorte van onzen Zaligmaaker. Veilig mogen wij deeze vroege Oudheid afleiden uit de veelvuldige Gedenkſtukken, van de tijden der Romeinen, in en om *Utrecht* uit den grond opgegraaven; beſtaande niet alleen in veelerlei Vaatwerk, maar ook uit penningen van Roomſche Keizers, als AUGUSTUS, TIBERIUS, en vooral van de ANTONYNEN. Waarſchijnlijk zal de grond bebouwd zijn geworden,

om te dienen tot eene plaats van verſterkinge; waar toe de ligging eene zeer bekwaame gelegenheid verſchafte. In de *Reistafelen* van ANTONINUS, een Werk, zo niet vroeger, immers in de Vierde Eeuw geſchreeven, wordt *Utrecht*, onder den naam van *Trajecta*, vermeld. De plaats, nog heden bij den naam van *Wiltenburg* bekend, zal, waarſchijnlijk, de plek gronds geweest zijn, door de Romeinen tot eene Legerplaats of Kaſteel aangeleid; vermids men bij en omtrent dezelve de meeste Romeinſche Oudheden gevonden heeft. De *Wilten*, naamelijk, wil men, zouden, naa hunne overkomst, in het beging der Vijfde Eeuwe, dien grond bebouwd, en naar hunnen naam genoemd hebben; die, naa hun vertrek, den ouden naam wederom zou hebben aangenomen.

Sterkten of Kaſteelen gaven, veelal, de eerſte aanleiding tot het bouwen van Steden en Plaatzen, naardien zich, rondom dezelve, zekerheidshalve of om Koophandel te drijven, eenige Landbewooners, van tijd tot tijd, verzamelden. Zo zal het ook gegaan zijn met *Utrecht*; van 't welk men, egter, ondanks de boven vermelde Oudheid eener Sterkte, Slot, of Legerplaatze, vóór de Zevende Eeuw, onder den naam van Stad, weinig gewags ontmoet. DAGOBERT DE I, Koning van *Oostfrankrijk*, toen tegen de ongeloovige Friezen, die *Utrecht*, naa 't verjaagen der Wilten, bezaten, oorloogende, maakte zich meester van de Stad, en ſtigtte 'er, eertang, omtrent het Jaar 630, eene Kerk, die aan *St. Thomas* wierdt toegewijd. Ook rigtte hij, aan den oever der Riviere, een Tolhuis op, waar van, zo men meent, de Tolleſteegpoort, zedert, den naam gekreegen heeft. Doch 't leedt niet zeer lang, of de Friezen bemagtigden de Stad wederom, en verpielden de Kerk. Immers WILLIBRORD vondt de Stad in de magt van den Frieſchen Koning RADBOUD, toen hij 'er, in 't Jaar 690, het geloof kwam prediken. De Stad viel, in 't Jaar 697, den Frankiſchen Groothofmeester PIPYN in handen. WILLIBRORD vestigde den zetel zijns Bisdoms in dezelve, en ſtigtte in 't Kaſteel *Trajectum*, *binnen de muuren*, de *Dom-* of *St. Maartens* Kerk en Klooster. De Kerk van *St. Salvator* wierdt, omtrent dien tijd, of wat laater, geſtigt. De invallen der Deenen begonnen, in den aanvang der *Negende* Eeuwe,

Eeuwe, deeze Landen te ontrusten; doch men vindt niet, dat de Stad *Utrecht* van deezen woesten Landaart te lijden hadt, vóór het Jaar 857, wanneer de *St. Maartens* Kerk aldaar geheellijk verwoest, en de Kanunniken ter Stad uit gejaagd wierden. *Utrecht* wierdt, in 't Jaar 870, met name gemeld onder de Steden, die, in eene Rijksverdeeling van *Lotharingen*, aan Koning LODEWYK wierden toebedeeld. In 't begin der Tiende Eeuwe, wierdt de Stad uit de magt der Noormannen verlost door Bisschop RADBOUD. Doch in 't Jaar 934, wierdt de *St. Maartens* Kerk te *Utrecht*, en nog eene andere, wederom deerlijk verwoest van de Noormannen, die toen door Bisschop BALDRIK geslagen wierden. Men vindt niet, dat zij, naa dien tijd, voor *Utrecht* gekomen zijn dan in 't Jaar 1010. De Stad was toen reeds voorzien van Voorsteden, die afgebrand wierden, op dat 'er de Noormannen niet in nestelen zouden; doch zij trokken af, zonder den ingezetenen andere schade te veroorzaaken. De oorlogen, die, zedert, tusschen de Bisschoppen van *Utrecht* en de Graven van *Holland*, ontstonden, gaven, in 't Jaar 1138, gelegenheid tot het beleg van *Utrecht* door Graave DIRK DEN VI; welk beleg Bisschop HERBERT, door het dreigen met den ban, wist te doen opbreeken. De Stad hadt toen reeds verscheide Kerken en Kloosters. Doch zij leedt, in 't Jaar 1148, veel van eenen fellen brand, die wel vier Kerken verteerde. Zedert wierden, tot verhoeding van diergelijke ongevallen, verscheide graften door de Stad gegraaven, waar in het Rijnwater afgeleid wierdt: 't welk, te overvloedig zijnde, in de *Vegt* wierdt geloosd. Het Zeewater rees, in 't Jaar 1170, zo hoog, dat het tot aan de Stads muuren stondt. In 't volgende jaar, brandde de Stad grootendeels af. Hier op volgde, in of omtrent het Jaar 1195, de belegering der Stad, door DIRK DEN VII, Graave van *Holland*, die eer eerlang moest opgebroken worden. *Utrecht* verkreeg, ondertusschen, wel haast zo veel luister, dat Koning WILLEM, Graaf van *Holland*, zich, in 't Jaar 1247, onder de burgers deedt aantekenen, de Stad, omtrent dien tijd, voorziende van verscheiden voorregten. De Kennemers, met GYSBRECHT VAN AMSTEL tan 't hoofd, trokken, in 't Jaar 1268, voor *Utrecht*, en ver-

veroorzaakten zo veel beweeging in de Stad, dat de burgers de Edelen en Wethouders verdreeven, en nieuwe Wethouders, uit de Gilden verkoozen, in de plaats ſtelden. De Kennemers, die meester van de Stad geworden waren, moesten ze egter, kort daar naa, den Biſchop wederom opgeeven. De Stad wierdt, in Februarij des Jaars 1279, wederom van eenen zwaaren brand bezogt, die vier Kerken verteerde. Zij hadt, in de Jaaren 1274 en 1278, een Verdrag gemaakt met FLORIS DEN V, Graave van *Holland*, waar bij zij zich verbondt, om haare poorten, altoos, voor hem en zijne opvolgers, open te houden. Ook hieldt de Graaf, in 't Jaar 1296, de laatſte maaltijd in de Stad, met de Edelen, die 't op zijne vrijheid of leeven hadden toegelegd. De Vlaamingen, in oorlog met de Hollanders, welker zijde die van *Utrecht* hielden, bemagtigden de Stad, in 't Jaar 1304, met behulp van JAN VAN RENESSE; die, in eenen geweldigen oploop, de Ligtenberger aanhang, die 't meeste bewind hadt in de Stad, geheellijk meester wierdt. Doch naa 't verdrijven der Vlaamingen uit *Holland* en *Zeeland*, moest RENESSE ook uit *Utrecht* wijken. Hij ſneuvelde, in 't overvaaren van de *Lek*, en de Stad wierdt van haare overheerſchers verlost. De Stigtſchen wederom in oorlog geraakt zijnde met de Hollanders, floeg Graaf WILLEM DE IV, in 't Jaar 1345, 't beleg voor *Utrecht*, welk, naa verloop van eenige weeken, bij verdrag opgebroken wierdt. De oorlog, een en andermaal met een beſtand geëindigd zijnde, borst, in 't Jaar 1374, op nieuws uit. De Hollanders floegen toen 't beleg voor 't Slot *Gildenburg*, welk, op kosten der Gilden van *Utrecht*, aan de *Lek* bij *Viane* geſtigt was. Het ging aan hun over; doch wierdt, eerlang, door de Stigtſchen, herwonnen. De krijg eindigde, in 't volgende jaar, met eenen Vrede, waar bij, onder anderen, bedongen wierdt, dat de Stad *Utrecht* den Hertog, zes weeken lang, op haare kosten, met vijftig Schutters en vijftig gewapenden, in den oorlog dienen zou. De Stad, in 't Jaar 1397, HENRIK VAN VIANE bijgeſtaan hebbende tegen JAN VAN ARKEL, verviel daar door in de ongunst van den Huize *van Arkel*: 't welk Hertog ALBRECHT VAN BEYEREN, Graave van *Holland*, die ook met dat Huis in

oor-

oorlog was, aanleiding gaf tot het ſluiten van een Verbond met de Stad, in den Jaare 1402, waar bij men overeen kwam om den Heere VAN ARKEL den oorlog aan te doen. Het ſluiten van dit Verbond is een der klaarſte bewijzen van het groot aanzien der Stad. Hertog ALBRECHT verklaarde, bij deeze gelegenheid, dat de burgers van *Utrecht*, ten eeuwigen dage, door zijn Land, op hunne oude tollen, vaaren zouden. De Stad trok ook te velde met haaren wimpel voor uit, wordende de Schutterswimpel in de agterhoede gedraagen. De Schout BEERND PROEYS en WOUTER GRAWERT voerden 't bevel over de Stedelingen, die 't Slot te *Gorinchem* hielpen belegeren. Wij hebben reeds elders aangetekend, dat deeze krijg haast met eene Vrede eindigde, in welke nogthans de Stad niet begreepen was. Omtrent deezen tijd, beloofde de Raad aan elk, die zijn ſtroodak zou willen afbreeken, tegelen om niet; en aan die met leijen dekken wilde, drie pond tot elke roede. In 't Jaar 1407, wierden de ſtroodaken geheellijk verbooden. De onluſten tuſſchen het Huis *van Arkel* en de Stad *Utrecht* duurden nog. Hertog WILLEM VAN BEYEREN, Graaf van *Holland*, wien die *van Arkel Woudrichem* afhandig gemaakt hadden, beſloot, derhalven, in 't Jaar 1405, zich nader met de Stad *Utrecht* te verbinden, die Biſſchop FREDRIK VAN BLANKENHEIM overhaalde, om zich te ſteeken in den Arkelſchen krijg, welke eerlang door een Beſtand geſtremd wierdt. Twee burgers, geduurende den oorlog, eenigen hunner medeburgeren in 's vijands handen hebbende gezogt te leveren, wierden, in 't volgende jaar, door den Raad ontpoorterd en voor vijf jaaren gebannen. Het Beſtand met die *van Arkel*, zedert verbroken zijnde, wierdt, eerst in 't Jaar 1412, verwiſſeld in een vasten Vrede, waar in de Stad *Utrecht* begreepen wierdt. In 't volgend jaar, maakte de Biſſchop een Verdrag met de Stad, waar bij eenige geſchillen over de buitenburgers, de cijns-vrijheid der Geeſtlijkheid, en het regtsgebied der Officialen, Maarſchalken en den Schout, in der minne wierden vereffend. Ook kwam 'er, toen, merkelijke verandering in de Regeering; wordende, op 't aanhouden der Burgerije, verſcheiden Regenten ter Stad uit gebannen; ſommigen, voor altoos, of voor zeke-

zekeren tijd, uit den Raade gezet. 't Volk was in den waan geraakt, dat de gebannen en afgedankte Regenten de Stad aan den Graave van *Holland* hadden verkogt. Aan deezen vervoegden zij zich ook om onderſtand, terwijl de tegenwoordige Regeering der Stad de gunst van REINOUD, Hertog van *Gelder*, zogt. Doch, in 't Jaar 1415, was de Regeering den ballingen zo gunſtig, dat zij JAN VAN DEN SPIEGEL, de voornaame oorzaak hunner ballingſchap, de Stad deedt ruimen. Hij zogt 'er zich, zedert, bij verraſſing, meester van te maaken: doch zijn toeleg wierdt ontdekt, en zulken, die hem behulpzaam geweest waren, ſtrengelijk geſtraft. De Stad mogt, zedert de ontſtaane onlusten, geen handel in *Holland* drijven; doch zij verzoende zich, ten deezen tijde, met Hertog WILLEM, Graave van *Holland*, en verwierf de oude vrijheid wederom. De Stad verbondt zich den Graave met honderdënvijftig man te dienen: waar tegen hij beloofde, geenen Vrede te zullen maaken met zijne vijanden, zonder 'er haar in te begrijpen. *Utrecht* en *Amerſfoort* hielden, naa Hertog WILLEMS dood, de zijde van zijne Dogter, Vrouwe JAKOBA en de Hoekſchen, en hielpen, in 't Jaar 1417, *Gorinchem* winnen. De Graavin beveſtigde, zedert, de Stad *Utrecht*, bij opene brieven, in de oude voorregten. Zij wierdt, in 't volgende jaar, ook begreepen in den Zoen, die tuſſchen de Graavin en haaren Oom, JAN VAN BEYEREN, geſlooten wierdt. De Stad, op last van Vrouwe JAKOBA, *Tiſelſtein*, welk haare burgers hadden helpen winnen, ten gronde toe, op de Geeſtelijke gebouwen naa, verdelgd hebbende, haalde zich daar door den haat der Kabbeljaauwſche partije in *Holland* op den hals. Die van *Egmond* hielden, in 't Jaar 1419, haare goederen aan. Haare burgers wierden, in *Holland*, ſtrengelijk gehandeld; waahalven de Stad, in 't volgende jaar, den Biſchop in den arm nam, met de Hoekſchen aanſpande, en *Leiden* hielp bezetten: welke Stad, eerlang, egter, door Hertog JAN VAN BEYEREN, belegerd en bemagtigd wierdt. Die van *Utrecht* deeden daar naa eenen togt over *Naarden* na *Amſterdam*, raakten, voor de Stad, ſlaags met de Amſterdammers, en trokken, met merkelijken buit en eenige gevangenen, te rug na huis. Eenige burgers te *Leiden* gevangen

en

en onthalsd zijnde, deeden die van *Utrecht*, uit weêrwraak, ook eenigen gevangen Amſterdammeren het hoofd afſlaan. In den oorlog met de Gelderſchen, kweeten die van *Utrecht* zich ook wakkerlijk. Zij toogen, op *St. Maartens* avond, in den Winter des Jaars 1421, ter Stad uit, en bemagtigden *Wageningen* op de *Veluwe:* waar na zij de Plaats beroofden en in brand ſtaken. In 't volgende jaar, wierdt 'er eene wapenſchorſing getroffen, die, in 't Jaar 1423, in een Verdrag van Vrede verwisſeld wierdt. De dubbele verkiezing van RUDOLF VAN DIEPHOUT en ZWEDER VAN KUILENBURG tot Biſſchop, ſtelde de Stad, die de zijde des eerſten gekooren hadt, in 't Jaar 1425, in rep en roere. Van den uitſlag deezer twist hebben wij, elders, kortelijk gewag gemaakt. 't Verdrijven van Biſſchop ZWEDER gaf, in 't Jaar 1426, wederom gelegenheid tot verandering in de Regeering. Verſcheiden Perſoonen wierden uit den Raad gezet: veele anderen gebannen. Die van *Utrecht* hielpen Biſſchop RUDOLF *Amersfoort* bemagtigen, welk de zijde van Biſſchop ZWEDER gehouden hadt. ZWEDER zogt zich, in 't Jaar 1427, door heimelijk verſtand met eenigen van binnen, meester te maaken van *Utrecht*; doch zijn toeleg mislukte, en eenigen, die 'er kennis van gehad hadden, wierden met den dood geſtraft. In 't Jaar 1428, verwekte AREND PROOYS eenen oploop in de Stad, waar over hij, door den Raad, uit de Stad en 't Land van *Utrecht* gebannen wierdt. Hij ſpande, zedert, aan met zulken, die voorheen gebannen waren, kwam, in 't Jaar 1429, in de Stad, daar hij terſtond in hegtenis genomen, en zedert onthalsd wierdt. De krijg tuſſchen 't Stigt en Hertog FILIPS VAN BOURGONDIE, in 't Jaar 1430, met een vasten Vrede geëindigd zijnde, rigtten die van *Utrecht* ſchouwſpelen aan, en ſtelden, volgens ſommiger verhaal, hunne koſtelijkheden ten toon, voornaamlijk om de Gelderſchen te trotſeeren, die voorgaven, dat de ingezetenen, in den jongſten oorlog, tot de uiterſte armoede gebragt waren. In 't volgende jaar, veroorzaakte een zwaare brand, buiten de Waardpoort en in het geregt van Lauwenregt, groote ſchade. Het Klooſter van *Jeruzalem* wierdt aan koolen gelegd. De vlam ſloeg over in de Stad, verteerende verſcheiden wooningen op het Zand,

bij

bij de *St. Jakobs* Kerke. In 't Jaar 1432, zogten de ballingen, tot tweemaalen toe, wederom meester te worden van de Stad; waar over zekere HUGO VEGT, die met hen aangespannen hadt, met het rad geſtraft wierdt. De Stad liep, in 't Jaar 1436, wederom groot gevaar van door JAN VAN ARKEL, Heere van *Heukelom*, overvallen te worden. Doch de aanſlag liep te niet, door dien de eerſten van zijnen aanhang, die zich voor de poort vertoonden, aangegreepen en vastgezet wierden. Zeventien derzelven wierden, zedert, ter dood veroordeeld en onthalsd. Men bleef, in 't volgende jaar, nog bedugt voor de onderneemingen van WALRAVEN VAN MEURS, die, naa den dood van ZWEDER VAN KUILENBURG, door deszelfs aanhang, tot Biſschop verkooren was. De Regenten zelve bewaakten de Stad, zo wel als de burgers. Een der ballingen, WILLEM VAN DORSCHEN genaamd, wierdt, in 't Jaar 1438, door die van *Utrecht*, op zijne reize van *Kuilenburg* na *Holland*, betrapt, en met den zwaarde geregt. Men vindt, dat de Raad der Stad, in 't volgende jaar, het toveren, welk in dien tijd ſterk in zwang ging, aan mannen en vrouwen, als *tegen het heilige geloof* zijnde, heeft doen verbieden. In 't Jaar 1440, wierdt 'er wederom aan eene graft in de Stad gegraaven, tot voorkominge van zwaaren brand. Ten hoogſte waarſchijnlijk is 't, dat dit de nieuwe graft zal geweest zijn. In 't Jaar 1441, wierdt te *Utrecht*, op de *Neude*, een aanzienlijk Tournoi- of Steekſpel gehouden, waar op veele voornaame binnen- en buitenlandſche Grooten en Edelen verſcheenen. Zulke Steekſpelen zijn hier, te vooren en naderhand, meermaalen aangelegd geweest. In 't zelfde jaar, en in de Jaaren 1444 en 1454, zijn 'er, te *Utrecht*, drie perſoonen om Sodomie verbrand. WILLEM, Burggraaf van *Montfoort*, toeleg gemaakt hebbende om zeker burger der Stad van 't leeven te doen berooven, gaf de Raad, in 't Jaar 1445, elk verlof om hem en de zijnen te beſchadigen aan lijf en goed: en in 't volgende jaar, wierdt verbooden eenige gemeenſchap met hem te houden. Hij zogt, in 't Jaar 1447, de Stad te verraſſen; doch de Regering was zo wel op haare hoede, dat zijn toeleg te niet liep. De Biſschop RUDOLF VAN DIEPHOUT, zich, zedert, met WIL-

LEM

REM VAN MONTFOORT verzoend hebbende, verwekte daar door zo groot een misnoegen onder de burgerlije van *Utrecht*, dat de Raad, in 't Jaar 1448, in bedenking nam om RUDOLF te verſtooten, en WALRAVEN VAN MEURS te erkennen. Men hielde Biſſchop RUDOLF uit de Stad. Men wapende zich tegen den Heere van *Montfoort*, die, met eenige Ruiterij, voor de Stad gekomen was. Doch de Biſſchop vondt, in 't Jaar 1449, middel om bij nagt in de Stad te geraaken. Hij was verzeld van eenen grooten hoop gewapenden. De burgerij ſtelde zich tegen hem te weer. In de Schoutenſteeg viel een bloedig gevegt voor, waar in de Heer van *Montfoort* en de Biſſchop zelf gekwetst wierden. Nogthans behielden de Biſſchoppelijken de overhand. De Biſſchop maakte merkelijke verandering in de Regeering. Veele perſoonen wierden gebannen. Anderen, die gevangen genomen waren, wierden, niet dan naa 't betaalen van losgeld, op vrije voeten geſtelt. Twee perſoonen, beſchuldigd dat zij den Biſſchop gekwetst hadden, wierden onthalsd. Zulken, die, onder de voorgaande Regeering, gebannen waren, kreegen wederom vrijheid om in de Stad te koomen. In 't Jaar 1450, heerschte de pest in *Utrecht*, waar aan veele menſchen ſtierven. Twee inwooners, ſamengeſpannen hebbende met FREDERIK VAN RENESSE, die, 's jaars te vooren, uit de Stad ontvlugt was, en 'er nu wederom zogt in te koomen, wierden met den dood geſtraft. Diergelijke toeleg kostte, in 't volgende jaar, nog drie burgeren het leeven. In 't Jaar 1452, heeft de Raad, tot bevordering van den Koophandel, verſcheiden voorregten verleend aan de Hanze-Steden. Biſſchop RUDOLF, zich hebbende ingewikkeld in eenen oorlog, om zijnen mededinger, WALRAVEN VAN MEURS, te verzekeren van den Biſſchops Stoel van *Munſter*, wanneer deeze van allen eisch op het Bisdom van *Utrecht* afſtaan zou, vorderde daar toe onderſtand van de Geestelijkheid, die hem geweigerd wierdt. Hier uit rees, in 't Jaar 1453, groote twist tuſſchen haar en den Biſſchop, in welken de Stad 's Biſſchops zijde hielde. De Geestelijkheid deedt aldaar alle Godsdienſtige oefeningen ſtilſtaan, en vervloekte dagelijks allen, die haar, gelijk zij ſprak, vervolgden. De ballingen bedienden zich van de on-

eenig-

eenigheid, die hier uit ontſtondt; ſmeedende, in 't Jaar 1454, wederom eenen aanſlag om de Stad te overweldigen: 't welk DIRK VAN HAGENOUWE, die den toeleg begunſtigde, eerlang, den hals koſtte. De Geeſtelijkheid, midlerwijl, de Gemeente op haare hand hebbende weeten te krijgen, bragt, in 't Jaar 1455, in eenen oploop, te wege, dat den Oudermannen der Gilden de toegang tot den Raad ontzeid wierdt. Men maakte zelfs eene nieuwe ſchikking op de Regeering, die, ten overſtaan van de Geeſtelijkheid en den Raad, van 't Stadhuis wierdt afgekondigd. De Stad bleef egter, het gantſche jaar, vol oproers; waar toe veel medewerkte, de verkiezing van GYSBRECHT VAN BREDERODE tot Biſſchop. De Regeering wierdt, buitens tijds, verzet door de Gilden; en eenige burgers wierden ontpoorterd. Hertog FILIPS VAN BOURGONDIE vondt, zedert, gelegenheid om zijnen natuurlijken Zoon, DAVID VAN BOURGONDIE, voor welken hij de meeste ſtemmen van 't Kapittel niet hadt kunnen verwerven, in 't Jaar 1456, gewspenderhand ten Biſdomme in te dringen. Men verdroeg zich met den Hertog en met Biſſchop DAVID, en de Raad beval, dat alle ingezetenen het Verdrag heiliglijk zouden nakoomen. De tweeſpalt tuſſchen de Stad en Biſſchop DAVID, die zijn verblijf doorgaans te *Amersfoort* hadt, bleef egter duuren. De Steden *Utrecht*, *Amersfoort* en *Rheenen* waren in geduurigen oorlog tegen elkanderen. Men ſloot, op 't einde des jaars 1457, een beſtand, welk naderhand, een en andermaal, verlengd wierdt. De Vrede wierdt eerst getroffen, op den vierëntwintigſten Junij des volgenden jaars. *Die van Utrecht* moesten den Biſſchop, bloetshoofds, en knielende, om vergiffenis bidden, het Blokhuis, aan de *Eem* bij *Zeest*, door hen opgeworpen, wederom afbreeken, en hunne ſtalbroeders of aangenomen knegten ontſlaan. De Stad ſloot, in 't Jaar 1459, een Verdrag met de Stad *Harderwijk*, waar bij men elkanders burgeren een vrij en vast geleide gunde. En in 't Jaar 1460, verzoende Biſſchop DAVID zich nog nader met de Stad; ſchoon 'er blijk is, dat de vrienſchap tuſſchen *Utrecht* en *Amersfoort*, ten deezen tijde, *nog niet* volkomenlijk herſteld was. Ook lag de Stad overhoop met de Stad *Amſterdam*; waar over, in 't Jaar 1461, een verdrag ge-

getroffen wierdt. In 't volgende jaar, wierden *Utrecht* en *Amersfoort* insgelijks zamen bevredigd. In 't Jaar 1463, ſlooten de twee Steden zelfs een onderling Verbond, waar bij zij beloofden elkanders voorregten tegen de indragten der Biſchoppen te zullen beſchermen. Met *Muiden* en *Weesp*, wierdt, ten zelfden tijde, een Verdrag geſlooten van gelijken inhoud als 't geene te vooren met *Harderwijk* aangegaan was. Diergelijke Verdragen zijn, zedert, ook met *Dordrecht* geſlooten. In 't Jaar 1464, waren de leevensmiddelen te *Utrecht* zo goed koop, dat een mudde tarwe, een mudde garst, een mudde rogge, een mudde haver, een kan wijns, een kapoen en een gans, in één koop, voor een oud ſchild, welk thans niet boven de vijftien ſtuivers waardig was, verhogt wierden. De Hertog van *Gelder*, in 't volgende jaar, te *Utrecht* gekomen zijnde, wierdt door de Stad ter maaltijd onthaald. De onkosten van ſpijs en wijn beliepen zevenënzwintig Rijnſche Guldens en veertien ſtuivers, uitmaakende honderdachtentwintig ſtads ponden en tien ſtuivers. In 't zelfde jaar, heeft de Stad wederom veel door den brand geleeden. In 't Jaar 1467, wierden negen Perſoonen, die zich tegen den Biſchop gekant en zamenrotting gemaakt hadden, ter Stad uit gezet. De peſt beroofde, in 't zelfde jaar en in 't Jaar 1468, veele menſchen te *Utrecht* van 't leeven. Den Gelderſchen, zich, eenige jaaren later, verzettende tegen Hertog KAREL VAN BOURGONDIE, die regt oordeelde te hebben op het Hertogdom *Gelder*, wierdt, in 't Jaar 1473, verbooden binnen *Utrecht* te koomen. In 't volgende jaar, heeft de peſt wederom te *Utrecht* gewoed. De dood van Hertoge KAREL, die in 't begin des Jaars 1477 voorviel, beroofde Biſchop DAVID van zijnen voornaamſten ſteun. De burgerij van *Utrecht* verſtoutte zich, derhalven, te morren over zijne Regeering, hem beſchuldigende van verkortinge haarer voorregten. De Raad zelf herſtelde, op eigen gezag, eenigen derzelven. De Geeſtelijkheid en de Ridderſchap waren niet minder misnoegd op den Biſchop. De Overijſelſche Steden, *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, en de Stad *Groningen* arbeidden om den twist, tuſſchen de drie Staaten en den Biſchop, bij te leggen; 't welk eindelijk gelukte. Men klaag-

de egter, reeds in 't volgende jaar, dat de Bisschop het gemaakte Verdrag niet hieldt. Vooral wierdt kwalijk genomen, dat 's Bisschops Maarschalken ten platten Lande hun regtsgebied te ver uitstrekten, en Utrechtsche burgers, in derzelver persoonen of goederen, bekommerden. De Stad stak zich ook in den twist, die, ten deezen tijde, in *Holland*, van nieuws ontsteken was tusschen de Hoekschen en Kabbeljaauwschen, houdende zij de zijde van de eersten, terwijl de Bisschop de laatsten toegedaan was. Men hieldt zelfs, in 't Jaar 1479, eenige Knegten in hegtenis, die, door den Heere VAN EGMOND, uit *Buuren* geligt waren, om *Hoorn* te overrompelen, en, naa 't mislukken van den aanslag, te schepe, door *Utrecht*, te rug meenden te keeren. Ook was de Stad naauw verbonden met JAN, Burggraave van *Montfoort*, een groot voorstander der Hoekschen. Zelfs weigerde de Raad den Bisschop, een verbod te laaten uitgaan aan de ingezetenen, om na *Holland* te reizen. De Bisschop hadt, daarentegen, de Stad in den ban gedaan. Men handelde lang vergeefs over een Verdrag, welk, niet voor 't Jaar 1481, in gevolge eener Pauslijke uitspraak, getroffen wierdt. In 't zelfde jaar, ondernamen de Hoekschen, die zich te *Utrecht* onthielden, met hulp van een merkelijk getal Utrechtsche burgers, de Stad *Leiden* te bemagtigen, 't Gelukte; doch zij hielden de Stad niet lang in. De Stadhouder van *Holland* herwon haar, kort hier naa. Middelwijl waren de Utrechtschen, met merkelijken buit, binnen *Leiden* gekomen, naa huis gekeerd. De Stad raakte, hierom, en vooral om het herbergen der Hoekschen, in oorlog met Hertog MAXIMILIAAN, die *Holland* regeerde. Haare Burgers en Knegten, de Hollanders aan de *Vaart* geslaagen hebbende, wierden, wat laater, in *Westbroek*, van dezelven overwonnen. Inwendig was *Utrecht*, ondertusschen, vol oproers, waar onder de Bisschop roeide. Zelfs zogt hij zich met geweld meester te maaken van de Stad: 't welk hem, egter, mislukte. Men tradt met Hertoge MAXIMILIAAN in onderhandeling, die, in de eerste plaatse, vorderde, dat de Stad zich volkomenlijk onderwierp aan den Bisschop: waar naar niemand ooren hadt. Men zogt zelfs den Hertog van *Kleve* aan, die zijnen Broeder, ENGELBRECHT, herwon-

waarde zondt, om *Utrecht* te verdedigen. In 't begin des jaars 1482, handelde men te *Schoonhoven* over een Verdrag; doch zonder vrugt. De Stad *Utrecht* leedt, ondertusschen, veel van den oorlog tegen die van *Holland*. De toevoer van daar was verbooden: 't welk groote duurte veroorzaakte in de Stad. Zij en *Amersfoort* wierden, zedert, door den Paus, in den ban gedaan; doch men kreunde het zich weinig; en noodzaakte de Geestelijkheid tot het waarneemen der Kerkelijke diensten. *Tsselstein* wierdt; dit jaar, vergeefs, belegerd door de Utrechtschen. Daartegen behaalden de Hollanders verscheiden voordeelen op de Stigtschen. *Utrecht* hadt zich gevleid met hulp uit *Luikerland* en uit *Frankrijk*. Doch de Luikenaars kreegen thuis de handen vol werks, en LODEWYK DE XI maakte vrede met MAXIMILIAAN. De Stad was dan wel genoodzaakt met ernst te arbeiden aan den Vrede; waar toe de Burggraaf van *Montfoort* de hand leende. Doch terwijl men 'er op bedagt was, verraste de Bisschop de Stad, in de Lente des Jaars 1483. Hij was 'er egter maar eene maand meester van. De Kleefschen herwonnen haar. Doch zij wierdt toen strengelijk belegerd van den Hertoge MAXIMILIAAN, en eerlang tot de overgave gedwongen. *Utrecht* hielde egter, na deezen oorlog, niet lang rust. Verscheide Edelen en Grooten zogten zich meester te maaken van de Regeering. De ingekomen ballingen stookten, tegen 't gemaakt Verdrag, den Heer van *Tsselstein*, die tot Bevelhebber gesteld was, op om de Katarijnen poort, tegen die van de Stad, te sterken. 't Liep aan tot in 't Jaar 1489, eer de Stedelingen de poort wederom magtig wierden. Toen wierden 'er eenigen ter Stad uit gezet, en de Bisschop zelf genoodzaakt de wijk te neemen na *Duurstede*. De Graaf van *Buuren*, en FLORIS van *Tsselstein*, zijn Zoon, zogten daar na de Stad wederom in te neemen, bij verrassing; doch hun toeleg mislukte. In 't Jaar 1510, poogden die van *Utrecht* zich ook van *Tsselstein* meester te maaken. Doch Heer FLORIS voorkwam de Utrechtschen, bij tijds. Hij kwam, in 't begin des Jaars 1511, voor *Utrecht*, van zins om de Stad te overrompelen over 't ijs: doch eenige Gelderschen Knegten, die zich ten platten Lande van 't Stigt onthielden,

wisten den aanslag te verijdelen. De Stad erkende deezen dienst der Gelderschen, met KAREL, Hertog van *Gelder*, voor Beschermheer aan te neemen. Men belegerde *Tsjelstein* andermaal, met Gelderse hulpe; doch 't beleg wierdt, bij verdrag, opgebroken. De oorlog tusschen de Hollanders en Gelderschen duurde verscheiden jaren. In 't Jaar 1517, trof men, te *Utrecht*, een Bestand voor zes maanden. Doch 't wierdt haast verbroken. 't Stigt was, ondertusschen, al zedert eenigen tijd, gebragt onder 't waereldlijk bewind van MAXIMILIAAN en zijnen Kleinzoon KAREL, die naderhand Keizer KAREL DE V wierdt, schoon 'er de Bisschop nog niet van afgestaan hadt. De Stad *Utrecht* deelde, derhalven, in de Gelderse onlusten. De opkomst en aanwas der Hervorminge hier te Lande gaf de Utrechtsche Regeering en den Bisschop in 't bijzonder, nu en dan, eenig werk. FILIPS VAN BOURGONDIE, die, ten deezen tijde, den Bisschoppelijken Zetel bekleedde, en ADRIAAN DE VI, die, te *Utrecht*, uit geringe ouders, geboren was, en in 't Jaar 1522, tot de Pauslijke waardigheid verheeven wierdt, scheenen beide niet ongenegen tot eenige hervorming. Doch hun dood verhinderde de voortzetting van 't werk. De oude onlusten tusschen de Stad en den Bisschop verreezen wederom, ten tijde van Bisschop HENRIK VAN BEYEREN. De Stad nam, om zich te beter te sterken tegen den Bisschop, in 't Jaar 1527, Gelderse bezetting in, en hieldt den Bisschop buiten: die, zedert, onderstand zogt in *Holland*; doch hij verwierf dien niet dan naa dat hij afstand gedaan hadt van 't waereldlijk gebied over 't Stigt, ten behoeve van Keizer KAREL DEN V. *Utrecht* wierdt, niet lang hier naa, den Gelderschen ontweldigd bij verrassing, op den eersten Julij des Jaars 1528: waar op de Vrede met den Hertoge van *Gelder* volgde, die egter niet lang stand hieldt. In 't Jaar 1540, wierdt Keizer KAREL, te *Utrecht*, zeer pragtig ingehaald. Zijn Zoon, FILIPS, wierdt aldaar, in 't Jaar 1549, tot toekomenden Landsheer, ingehuldigd, en in 't jaar 1555 in deeze hoedanigheid erkend. De hervorming in 't Stigt meer en meer doordringende, wierden ook te *Utrecht*, in 't Jaar 1566, de beelden der Kerken uit gestommeld, en de Wethouderschap gedwongen den

den Hervormden de *St. Jakobs* Kerk af te ſtaan. Doch de overeenkomst, met hen gemaakt, wierdt, kort hier naa, vernietigd, en zij, door gewapende Knegten, genoodzaakt buiten de Stad te prediken. De Heer VAN BREDERODE, hoofd der verbondene Edelen, zogt de Stad, in 't Jaar 1567, in te neemen, bij verraſſing. Doch de Graaf VAN MEGEN was hem te gauw, en wierp 'er Spaanſche bezetting in, die de Stad lang kwelde, en 'er, in 't Jaar 1571, ſlegts voor een korten tijd, uitgetrokken wierdt: doch in 't volgende jaar, op 't punt van het uitberſten eener gevaarlijke muiterije, de Stad andermaal verliet. Zij hieldt, egter, nog lang de Spaanſche zijde, en ijverde 'er zo ſterk voor, dat het gemeen aldaar, in 't Jaar 1573, op de tijding van het overgaan van *Haarlem*, een Prins VAN ORANJE, van ſtroo gemaakt, op een rad leide, en verbrandde. De Stad, die, door den Hertog VAN ALVA, van alle haare voorregten, en bijzonderlijk van het regt om in de Staatsvergaderingen te zitten, vervallen verklaard was, wierdt 'er, onder REQUESENS, in 't Jaar 1574, wederom in herſteld. Zij hieldt, omtrent dien tijd, het Spaansch Krijgsvolk buiten, welk BALDES, zo voor als naa het beleg van *Leiden*, in de Stad dagt te brengen. Doch de Spaanſche bezetting, die in *Utrecht*, op 't Slot *Vredenburg*, lag, bleef 'er in, tot in 't Jaar 1577: wanneer zij, handgemeen geraakt met de burgerije, die haar gaarne loozen wilde, gedwongen wierdt het Slot en de Stad te ruimen. Eenige Duitſche Knegten, die, naa 't vertrek der Spaanſchen, in *Utrecht* gebleeven waren, wierden ook eerlang genoodzaakt de Stad te verlaaten. Zij en 't Stigt kwamen toen overeen met den Prinſe VAN ORANJE. 't Slot *Vredenburg* wierdt, ten gronde toe, afgebroken. De Minderbroeders te *Utrecht*, niet willende zweeren, dat zij *Don* JAN als 's Lands vijand zouden aanmerken, trokken, in 't Jaar 1578, allen ter Stad uit. Men hieldt 'er zich zo ſterk aan de Staatſche zijde, dat 'er de beroemde Unie, die de Verééníigde Gewesten zamen bindt, in 't Jaar 1579, geſlooten wierdt. En men ijverde 'er zo zeer voor de Hervorming, dat men de Kenſſche Vredepunten, die den Roomschgezinden in *Holland* en *Zeeland* eenige meerdere vrijheid toeſtonden, dan zij thans hadden,

den, openlijk en ſcherp berispen durfde. Zelfs wierden 'er, in dit en in het volgende jaar, de beelden wederom ter Kerken uit geſtommeld, en op den naam van Stadhouder en Raden, het openlijk oefenen van den Roomſchen Godsdienst in de Stad en in de Provincie verhooden. In 't Jaar 1581, wierden verſcheide Kloosters en Geeſtelijke gestigten, die digt onder de Stad ſtonden, op verzoek der burgerije, afgebroken. De handeling in *Holland*, over de opdragt der Graaflijkheid van dat Gewest aan den Prinſe van ORANJE, gaf, in 't Jaar 1583, te *Utrecht*, aanleiding tot eene zorgelijke beroerte. 't Gemeen, in den waan gebragt dat de Regeering diergelijke opdragt in 't Stigt met kwaade inzigten tegenhield, kwam op de been, vorderde opening van 't gehandelde, verbetering van verſcheide misbruiken, en zelfs afſchaffing van alle Imposten. 't Laatſte moest terſtond geſchieden. Doch de drijvers zelven, wel ziende dat het Land, zonder 't betaalen van lasten, niet te houden was, verzogten wel haast, dat de Imposten wederom geheeven mogten worden. De Wethouderſchap der Stad gaf ook, eerlang, eene verdediging van haar gedrag en handeling met den Prinſe in 't licht; die, benevens het gedrag van zijne Doorluchtigheid, veel toebragt om de rust in de Stad te herſtellen. Na den dood van den Prinſe, en de aanſtelling van den Heer DE VILLERS tot Stadhouder der Provincie, wierdt 'er, te *Utrecht*, voor 't eerst, eene altoos aanblijvende Vroedſchap van veertig perſoonen opgeregt. Ten tijde van LEICESTER, die zich veel te *Utrecht* ophieldt, rees 'er groot geſchil tuſſchen de Burgerhoplieden aldaar en de Stad *Amſterdam*, ter oorzake dat, zo als die van *Utrecht* beweerden, de vijand uit deeze Stad van mondbehoeften voorzien wierdt. Men wisſelde verſcheiden brieven over en weder, in 't Jaar 1586. Doch de twist duurde zo lang als LEICESTERS Regeering. De Gereformeerden te *Utrecht* lagen ook onderling overhoop. Doch LEICESTER bragt te wege, dat de zwakſte partij, die, gelijk doorgaans, de gematigdſte was, zich voegde naar de ſterkſte. De Burgerhoplieden te *Utrecht* waren zo Leicesters- en Engelschgezind, dat zij dreven durften, dat men de opperheerſchappij over de Provincie, zonder eenige voorwaarden, be-

hoor-

hoorde op te draagen aan de Koninginne van *Engeland*, en den Advokaat van *Holland*, Meester PAULUS BUIS, in hegtenis namen. Eenige aanzienlijke Burgers, zo zeer niet overgegeeven aan LEICESTER en aan de Engelschgezinden, wierden ter Stad uit gezet, en de overige Burgers verpligt, eenen nieuwen eed af te leggen aan de Algemeene Staaten, aan LEICESTER en aan den Stadhouder der Provincie. De Regeering der Stad, vierkant verschillende met de twee voorstemmende Leden van den Staat, riep, op den naam der Steden, de Afgevaardigden van *Utrecht* uit de Algemeene Staatsvergadering in den *Haage* te rug. Doch de twee andere Leden schreeven hun, daarentegen, aan, dat zij hunnen dienst zouden blijven waarneemen. In 't Jaar 1587, rees 'er een hevige twist te *Utrecht* onder 's Lands Edelen; eenige van welken, die herstelling van eenige misbruiken van den Graave VAN LEICESTER begeerd hadden, voor eenen tijd, in hegtenis wierden gezet. LEICESTER veranderde, daar naa, de Wet te *Utrecht*, buitens tijds. De Vroedschap schreef eenen Brief aan de Staaten van *Holland*, om hen te vermaanen tot eensgezindheid met den Landvoogd. 't Vertrek van LEICESTER, welk kort hier op volgde, en zijn afstand van 't bewind over de Nederlanden, hadt merkelijken invloed op de Regeering van *Utrecht*. De Stadhouder, Graaf VAN NIEUWENAAR, t'onvrede dat LEICESTER, onlangs, verandering in de Wet gemaakt hadt, bragt, in 't Jaar 1588, te wege, dat een gedeelte der Burgerije, in de wapenen gekoomen, herstelling van voorige misbruiken vorderde: waar naa hij, op last der Staaten, de Wet op den voorgaanden voet bragt. De Schout en de Burgemeester PROUNINK wierden, voor eenen tijd, in hegtenis genomen: de laatste eerlang gebannen uit de Stad en de Vrijheid van *Utrecht*. Zedert, wierdt de rust in de Stad, voor eene wijle tijds, hersteld. In 't Jaar 1598, ontstondt 'er nieuw gemor onder de burgerije, over het draagen der gemeene lasten, waar in, naar 't oordeel van 't gemeen, de Geestelijke goederen te zeer verschoond wierden. 't Gezag der Algemeene Staaten en dat van Prinse MAURITS moest tusschen beide koomen, om de beweegingen, die hier over ontstaan waren, te stillen. Doch in 't Jaar 1610, rees 'er ge-

vaerlijker beroerte in de Stad. Een Oud Burgemeester en een Oud Schepen, misnoegd dat men hen, in de jaarlijkſche verkiezing der Wethouderen, voorbij ging, verwekten, onder voorwendſel dat de Stadhouder Prins MAURITS hunnen toeleg begunſtigde, eerst beweeging onder de burgerij, en daar na verandering der Regeeringe. Doch 't leedt niet lang, of de Algemeene Staaten zonden Graaf FREDRIK HENRIK met eenig Krijgsvolk na *Utrecht*; waar naa 't hun niet moeilijk viel, de oude Regeering te herſtellen. De twee Regenten, hunnen toeleg verlijdeld ziende, waren bedagt op middelen, om zich te vestigen in 't verlooren bewind. Doch hun voorneemen wierdt ontdekt: zij raakten in hegtenis, en wierden zedert gebannen: 't welk ook het lot was van drie anderen, die deel in den aanslag gehad hadden. De verſchillen in de Kerk, die eerlang tot zulk eene merkelijke hoogte ſteegen, gaven aanleiding om te *Utrecht* voor eene buitengewoone verandering in de Regeering te vreezen. De Staaten namen, derhalve, in 't Jaar 1617, een beſluit om zeshonderd Waardgelders te ligten, en in *Utrecht* te leggen, van welken men zich, des noods, zou kunnen bedienen om ſcheuring in de Kerk te voorkomen, en de Regeering te handhaven. Doch Prins MAURITS dankte, op last der Algemeene Staaten, in 't Jaar 1618, de Waardgelders af, en maakte de verandering, in de drie Leden der hooge Regeeringe, voor welke men gevreesd hadt. Zij was oorzaak, dat den Contraremonſtranten terſtond de Domkerk ingeruimd wierdt. De Regeering der Stad bleef op den voet, waar op zij door Prinſe MAURITS gebragt was, tot in 't Jaar 1650, wanneer zij op eenen anderen voet gebragt wierdt, ter gelegenheid van de dood van WILLEM DEN II, Prinſe van *Oranje*, en van de Stadhouderlooze Regeering, die toen wierdt ingevoerd. In 't jaar 1654, namen vijf Provincien een beſluit om de bezetting van *Utrecht* te verſterken, en de Staaten daar door te dringen tot bewilliging in de aanſtelling van eenen Kapitein Generaal. Doch dit beſluit wierdt niet ter uitvoeringe gebragt. In 't Jaar 1660, wierdt aan twee Utrechtſche Predikanten, die zich verſtout hadden, de Regenten, over zaaken die 's Lands beſtier betroffen, door te ſtrijken van den Predikſtoel, de Stad

ons

ontzeid. De oorlog des Jaars 1672 trof, in 't bijzonder, ook de Stad *Utrecht*. Het Leger der Staaten, den Yſſelkant verlaatende, kwam voor de Stad, daar 't vlugten, op de eerſte tijding dat de Franſchen bij het Tolhuis over den *Rhijn* gekomen waren, reeds zeer algemeen geworden was. Men droog ſterk op de verdediging der Stad. Doch WILLEM DE III, Prins van *Oranje*, die 't Leger geboodt, beriep zich op den last der Algemeene Staaten, om *Holland* te dekken; hij verliet de Stad, die, buiten ſtaat om zich zelve te beſchermen, genoodzaakt wierdt, zich den Franſchen te onderwerpen. De Domkerk wierdt terſtond bemagtigd door de Roomschgezinden, zo verzekerd wordt, zonder last des Bevelhebbers. Zij wierdt, eerlang, ingewijd door den Kardinaal VAN BOUILLON, en zedert van Beelden en Altaaren voorzien. De Franſchen hielden de Stad zeventien maanden in, en verlieten ze toen, op den drieëntwintigſten November des Jaars 1673, naa dat men de ingezeetenen eene brandſchatting van vierhonderdvijfligduizend guldens hadt doen beloóven. De Algemeene Staaten zonden, terſtond, Gemagtigden in de Stad, die de Wethouderſchap ſchorſte in haaren dienst. Midlerwijl, waren de Beelden ter Kerke uit geſmeeten en verbrand, en wierdt, des naamiddags, geprodikt, daar men des morgens de Mis hadt zien doen. In 't Jaar 1674, wierden de Stad en de Provincie met de overige Provincien hereenigd. Doch de Prins VAN ORANJE vondt geraaden, eene gantsch nieuwe ſchikking te maaken op de Regeering. In 't zelfde jaar, op den eerſten Augustus, leedt *Utrecht* veel van een ijſelijk onweêr van wind, donder, hagel en regen. De Domkerk ſtortte in. De ſpits wierdt van den tooren der *St. Jakobs* Kerke afgeſlaagen. De *St. Pieters* Kerk verloor beide haare toorens. Andere Kerken, Godshuizen en gemeene gebouwen wierden ook zeer beſchadigd. Van de acht Koorenmoiens, die op de wallen ſtonden, bleeven 'er maar drie overeinde. Alle deeze verwoestingen wierden, in minder dan een vierdendeel uurs, veroorzaakt. De Prins VAN ORANJE, zich bedienende van de magt, hem in 't Jaar 1674 opgedraagen, ontſloeg, in 't Jaar 1684, negen Vroedſchappen te *Utrecht* uit de Regeeringe, derzelver plaatſen met negen anderen vervullende. Naa zijnen

dood, in 't Jaar 1702, wierdt de beſtelling der Regeeringe te *Utrecht* wederom gebragt op den voet, als dezelve tuſſchen 't Jaar 1650 en 1672 geweest was; 't welk aldaar zonder opſchudding toeging. De oorlog over het regt tot de Spaanſche Kroone, die omtrent dien tijd begonnen was, eindigde met eenen Vrede, die den elfden April des Jaars 1713 te *Utrecht* geſlooten wierdt. De handeling over deezen Vrede bragt veel vertiering en welvaart in *Utrecht*, waar door ſommigen meenen, dat het nadeel, bij de Franſche overheerſching voorheen geleeden, rijkelijk geboet geworden is. In 't Jaar 1720, wierdt te *Utrecht* eene Maatſchappij van Koophandel en Aſſurantie opgeregt, die eenige jaaren in weezen is geweest; doch altoos gekwijnd heeft, en eindelijk vernietigd is. Men nam toen ook een beſluit om eene nieuwe Vaart te graaven, van de Stad tot in de *Eem*, en deezen ſtroom zo veel te verdiepen, dat men langs denzelven, en langs de nieuwe Vaart, met groote Schepen voor de Stad zou kunnen koomen. Doch dit beſluit, diergelijk men, reeds in of voor 't Jaar 1447, genomen hadt, wierdt niet ter uitvoeringe gebragt. Zijne Hoogheid, WILLEM DE IV, in 't Jaar 1747, tot Stadhouder der Provincie verkooren zijnde, wierdt te *Utrecht*, den vijfentwintigſten Julij, door de Studenten en Burgerije, plegtiglijk ingehaald. In 't Jaar 1748, wierdt te *Utrecht*, gelijk elders, de hooge Regeering, door eenige beweeging onder 't gemeen, gedrongen tot het afſchaffen der Pagterijen.

Van eenige bijzonderheden, *Utrecht* raakende, welke vervolgens aldaar gebeurd zijn, zullen wij nog een kort verſlag doen. In eene Stad, die, zints anderhalve Eeuw, tot een getal van Geleerdheid hadt gedieend, en in eenen tijd, in welken de geleerde Genootſchappen, alierwege in ons Vaderland, meer en meer veld wonnen, was het natuurlijk te verwagten, dat de burgers van *Utrecht*, den eenen of anderen tijd, tot het oprigten van ſoortgelijk eene ſtigtinge zouden genoopt worden. Een Kunstgenootſchap, in den Jaare 1773, onder de Zinſpreuk: *Beſteedt den Tijd met kunst en vlijt*, opgerigt, was, van tijd tot tijd, in getal van Leden dermaate toegenomen, dat men, na een tijdverloop van ſlegts vijf jaaren, bijkans tweehonderd Leden telde. Men ſchreef jaarlijks één

of

of meer Prijsvragen uit, ter bevorderinge van Kunſten en Weetenſchappen, met uitdooving van dertig Dukaaten, of eenen Eerepenning van die waarde, aan het best gekeurde antwoord. Gemoedigd door den opgang hunner inrigtinge, vervoegden zich de Beſtuurders, in den Jaare 1778, aan 's Lands Staaten, met verzoek om onder den titel van *Provinciaal Utrechtsch Genootſchap van Kunſten en Weetenſchappen*, met het hoog gezag van 's Lands Souverein bekragtigd en vereerd te worden. In de maand Junij des gemelden jaars wierdt dit verzoek gunſtig toeſtaan, met verlof, om den titel van een van hooger hand gewettigd Genootſchap op de Eerepenningen te mogen voeren.

Een uitvoerig berigt zouden wij hier kunnen mededeelen, van de altoos gedenkwaardige voorvallen, geduurende de jongſte Omwenteling, voor en in den Jaare 1787, onder andere ook te *Utrecht* gebeurd. Een tijdvak, waar omtrent de Schrijver van het bekend Werk, *Het Beroerd Nederland* geſtileld, met regt zich op deeze wijze uitdrukt. „ In den „ loop mijner verhaalen tot UTRECHT gevorderd, opent zich, „ voor mijne verbeelding, een tooneel, van onluſten, be„ moeijingen en ſtrijdige belangen, welks weergade, indien „ ergers, althans niet in onze Nederlandſche Gewesten, nim„ mer wierdt ontflooten. Ik zie, op hetzelve (dus gaat hij „ voort) perſoonen verſchijnen, in rang wijd van een ver„ ſchillende, over en weder, elkander hunne regten betwis„ tende, met eene onvoorbeeldige ſtandvastigheid. Lieden „ van allerlei beroep en leevensſtand zie ik, van ginds en „ verre, troepswijze, toeſchieten na de Biſchoplijke Stad, „ in volle wapenrusting, om dezelve te verdeedigen tegen „ den beſoldigden knegt, op eenen afſtand van daar gelegerd. „ Ik zie eene aanmerkelijke verandering in den vorm der „ Regeeringe, en, in gevolge daar van, door den invloed „ der Burgerije, Regenten van derzelver posten en ampten „ verlaaten, en anderen de Stoelen van eere beklimmen. Be„ halven het geweld van wapenen, zie ik eenen penneſtrijd, „ in welken men, van weerkanten, 't geen men meende zijne „ Regten te zijn, zoekt te betoogen. Ik zie, eindelijk, dit „ tooneel ſluiten, door een voorval, 't geen den meeste

„ Land-

„ Landzaaten op ſchrik, veelen, daarenboven, op een treffend verlies te ſtaan kwam."

Twee redenen, voornaamlijk, bedwingen onzen lust tot het ſchetzen van een uitvoerig tafereel der merkwaardige gebeurtenisſen. De eerſte is, om dat zodanige eene uitvoerigheid misſtaan zoude bij de beknoptheid, welke wij, in het voorgaande gedeelte der Stads Geſchiedenisſen hebben in agt genomen. De andere reden van bedwang vinden wij in de vereischte wijdloopigheid en naauwkeurigheid van het boven aangehaalde Werk, 't welk, ten tijde der uitgave, met graagte ontvangen wierdt, en, vertrouwen wij, in de handen van de meesten onzer Leezeren is. Van eene en andere bijzonderheid moeten wij, evenwel, een beknopt verſlag doen.

Burgerlijke bezwaaren, onder andere, over de Regeeringsbeſtelling der Stad, waren, zo wel als elders, in die dagen van algemeene bemoeijinge, ook binnen *Utrecht*, de aanleidende oorzaaken der veel gerugts maakende beweegingen. Naa veel onderhandelens, was eindelijk de Vroedſchap te raade geworden, de Burgerij uit te nodigen tot het inleveren van haare bedenkingen, om alzo, ware 't mogelijk, eene orde van zaaken te beraamen, gebouwd op eene grondwettige herſtelling, en waar in, zo als men zich verbeeldde, de Regten der Stedelingen meer in agt genomen en geëerbiedigd wierden. In 't bijzonder was men te *Utrecht* zeer t'onvreden op het Regeerings-Reglement, in den Jaare 1674, door WILLEM DEN III ingevoerd; men verbeeldde zich, dat bij hetzelve de invloed der Stadhouderlijke magt tot eene onnatuurlijke hoogte geklommen, en der burgerlijke Vrijheid de bodem was ingeſlagen. Veel, zeer veel viel 'er te doen, voor dat men hier omtrent in zo verre tot eenpaarigheid konde gebragt worden, dat 'er iets, naar den algemeenen ſmaak berekend, wierdt tot ſtand gebragt. Eene Commisſie, uit de Vroedſchap benoemd, hieldt zich geruimen tijd bezig met het leezen en overweegen der ingekoomene Bezwaaren. De vrugt diens arbeids was een *Concept-Reglement, raakende de beſtelling der Stads-Regeeringe*; bij welke afkondiging alle de Burgers en Ingezeetenen der Stad en Vrijheid (vreemdelingen, dienstboden en bedeeld wordende perſoonen alleen uit-

uitgezonderd) vermaand en uitgenodigd wierden, indien zij eenige gegronde bedenkingen op het gemelde Concept-Reglement mogten hebben, dezelve, met redenen bekleed, verzegeld in te leveren ter Secretarije van Stads Politie. Groot was het aantal van bedenkingen, die vervolgens inkwamen. Verſcheiden maanden verliepen 'er, eer men het, over en weder, eens wierdt omtrent eene algemeene vaſtſtelling en invoering van een Reglement, waar in de meerderheid der Burgerije konde berusten. Met veel ſtaatelijkheids geſchiedde eindelijk de invoering en beëediging op den twintigſten Maart des Jaars 1786, 's vonds ten half elf uure, op de Plaats *de Neude*. Op eenen Gedenkpenning, ter gedagtenisſe der zeldzaame gebeurtenisſe vervaardigd, wordt dezelve zinnebeeldig vertoond.

Eene andere bijzonderheid, het voorgevallene in deeze dagen te *Utrecht* betreffende, was een gevegt, in de nabuurſchap van dezelve voorgevallen. *Utrecht*, naamelijk, alwaar men dus ſtoute ſtappen waagde tot hetgeen men, in die dagen, eene *grondwettige herſtelling* noemde, was de plaats, op welke gantsch Nederland het oog hadt gevestigd. Van tijd tot tijd verzamelden zich daar binnen gewapende burgers, uit verſcheiden Oorden en Steden, ter verdeediginge van de gedreigde Stad, in welker nabuurſchap, te *Zeist*, eene bende Staatſche troepen hadt post gevat, om op de verrigtingen der Burgerije een waakend oog te houden. Uit vreeze voor een gewelddaadigen aanval, wierdt, aan dien kant, de Stad aanmerkelijk verſterkt. Aan den Rhijngraave VAN SALM wierdt het bevel opgedraagen, zo over de Stedelijke Bezetting, als over de Burgers en Schutters, van elders vrijwillig derwaarts uitgetrokken. Een aanmerkelijk getal der Amſterdamſche Schutterije kwam 'er, bij afwisſeling, bezetting houden.

Onder dit alles liepen 'er, van tijd tot tijd, ontrustende tijdingen binnen, wegens gedreigde aanvallen, door welke men, bij verraſſing, zich van de Stad zogt te verzekeren. Veele derzelven wierden ongegrond bevonden. Anders was het gelegen met een gerugt, 't welk in den aanvang van de maand Maij des Jaars 1787 wierdt verſpreid. Een voorbode was hetzelve van een Gevegt, waar van wij de aanleiding en om-

omſtandigheden hier zullen verhaalen; om redenen ons daar toe bedienende van de woorden des Schrijvers van het genoemde *Bevoerd Nederland*; na vooraf te hebben aangemerkt, dat, onder de groeiende onlusten, de Vergadering van 's Lands Staaten van *Utrecht* na *Amersfoort* was verlegd, alwaar dezelve, zedert, zich openlijk tegen de Stad en de verrigtingen en inzigten der Burgerije verklaarde.

Het berigt des gemelden Schrijvers, aangaande de veel gerugts maakende gebeurtenis, en van welke ſpoedig het geheele Land weergalmde, luidt aldus.

„ 't Was in den voormiddag van den negenden Mai, dat het Geregt van *Vreeswijk* of *de Vaart*, eene Heerlijkheid der Stad *Utrecht*, en niet verre van daar gelegen, aanſchrijving ontving van de Vergadering der Gedeputeerde Staaten 's Lands van *Utrecht*, tot het inkwartieren van vier Kompagniën Krijgsvolk, 't welk, naar den inhoud des briefs, zou moeten dienen ter herſtelling van de rust en veiligheid der Ingezetenen. Straks na de ontvangst van dit bevel, gaf de Drosſaart dier Heerlijkheid daar van kennis aan den Voorzittenden Burgemeester van *Utrecht*, welke, in allerijl, 's namiddags, de Vroedſchap deedt bij een koomen.

„ Spoedig verſpreidde zich deeze tijding, als een loopend vuur, door de gantſche Stad, en veroorzaakte geene kleine ontſteltenis. Door de goede verſtandhouding, welke men beraamd hadt, om in allerijl verwittigd te worden, van 't geen in het Gewest omging, ontwikkelden zich wel haast de ingekoomene tijdingen. Men vernam, dat de vier gemelde Kompagniën behoorden tot het Regiment van den Graave VAN EFFEREN; dat twee van dezelve in het Dorp *Jutphaas* zouden geplaats worden, eene derde na de *Meiren* trekken, en de overige na het Dorp *Harmelen*. Wijders verſtondt men, dat een Bataljon van het Regiment van MONSTER, over de *Blaauwkapel*, den weg zou inſlaan na de Dorpen *Zuilen* en *Maarzen*; ten einde om alzo de Stad *Utrecht* geheel in te ſluiten, en haar alle gemeenſchap met *Holland* af te ſnijden.

„ Terwijl men, intuſſchen, in den Raad overleide, wat, in dit hachelijk tijdſtip, dienſtig en noodig ware om volvoerd te worden, wierdt beſlooten, het Geregt van *Vreeswijk* aan

te

te ſchrijven, geene inkwartiering van Troepen gewillig te gedoogen, als zijnde de voorſtemmende Amersfoortſche Staatsleden niet geregtigd, eene Vrije Heerlijkheid der Stad, zonder de toeſtemming der Vroedſchap, daar mede te bezwaren. Doch, alzo men ligt begreep, dat dusdanig een bevel, aan 't Geregt der Heerlijkheid, luttel zou baaten, om de Krijgstroepen, indien dezelve, tegen Stads grondgebied, iet vijandigs in den zin hadden, van haar voorneemen te doen afzien, wierdt tevens bij Hun Ed. Gr. Agtb. vastgeſteld, dit bevel kragtdaadig te ondersteunen, des noods geweld met geweld te keer te gaan, en, ten dien einde, eenige gewapende manſchap na buiten te zenden.

„ Spoedig wierdt dit beſluit der Vroedſchap rugtbaar door de Stad, en vondt zulk een algemeen genoegen, dat, binnen korten tijd, zich bijkans duizend, zo Burgers als Hulpelingen, aanbooden. Doch de Raad, zulk een getal onnoodig oordeelende, verkoos uit dezelve tweehonderd man; zij wierden genomen, deels uit de twee oudſte Burger-Kompagniën der Stad, deels uit de Auxiliairen. Men voegde daar nevens eenige Kanoniers en dertig Scherpſchutters. De Heer D'AVERHOULT, Raad in de Vroedſchap, aanvaardde het opperbevel over deeze Manſchap, nevens den Kapitein-Luitenant C. GVISSCHER. De Heer VAN GORNE, met nog twee andere Officieren, voerde het bewind over de Artillerij.

„ De ijver, van welken de gewapende Burgers brandden, was oorzaak dat zij, reeds 's avonds omtrent zes uure, gereed waren om den uittogt te onderneemen. Tegen half zeven uure ſloegen zij op weg, medevoerende drie Veldſtukjes, ieder met vier paerden beſpannen. Eene groote menigte verzelde hen een ſtuk wegs na buiten, onder de aandoenlijkſte toewenſchingen van een gehoopten uitſlag hunner onderneeminge.

„ Omtrent een uur daar naa was de uitgetrokkene Manſchap genaderd tot aan het Dorp *Jutphaas*. Hier ontvong de Heer D'AVERHOULT berigt, dat hij, met zijne onderhoorige Bende, door het Krijgsvolk, bij den Brug, in ſlagorde geſchaard, wierdt afgewagt. Thans was de Bevelhebber der Burgers voorneemens, eenen zijner Officieren te zenden aan

dien

dien van 't Krijgsgevolg, en aan denzelven mede te doen den last, hem dóór de Vroedſchap van *Utrecht* gegeven, dezelve hieldt in „ den Kommandant der Militie aan te „ gen, om terſtond, met zijn volk, het grondgebied, „ Stad behoorende, 't welk hij, met zijn intrekken, „ kennis of last van de Regeering der Stad, hadt ge„ den, te verlaaten; en ingevalle zulks niet gewillig ge„ de, geweld met geweld te keer te gaan." Doch [illegible] BOULT hadt geene gelegenheid tot het volvoeren van [illegible] last: want, eenige weinige oogenblikken daar naa, [illegible] hem geboodſchapt, dat het Krijgsvolk niet meer te zien, [illegible] waarſchijnelijk, na *de Vaart* was te rug getrokken. De [illegible] velhebber, een geveinsden aftogt vermoedende en voor verraading bedugt, hieldt ſtil aan den ingang van het Dorp, en deedt de huizen en alle andere plaatzen doorzoeken, alwaar het Krijgsvolk zich zoude kunnen verſchuilen. Doch niets vernoemende, vervolgde hij zijnen weg, na de plaats, alwaar de vijand zich bevondt, met oogmerk om aldaar den bovengemelden last te volvoeren, en den Kommandant van het Krijgsvolk aan te zeggen, dat hij, veelligt, onkundig ware, zich nog op Stads grondgebied te bevinden.

„ Intuſſchen was de duisternis van den nacht gevallen. Deeze wierdt door de Scherpſchutters of Jaagers te baate genomen, om de gelegenheid en 't voorneemen des vijands te verkondſchappen. Terwijl de Burgers langzaam voorttrokken, waren deeze omtrent veertig ſchreeden vóóruit gegaan, en boodſchapten den Heere D'AVERHOULT, dat 'er Krijgsvolk, in geſchaarde ſlegorde, in aantogt was, en zich ſlegts op een kleinen afſtand van daar bevond; welk berigt nog nader wierdt bevestigd door eenen der Scherpſchutters, MICHIEL GENTENAAR genaamd, die, op het ontdekken van den vijand, de onverſchrokkenheid bezat, langs den grond, op handen en voeten, tot midden onder het geſchaarde Krijgsvolk te kruipen, en, naa alles naauwkeurig te hebben opgenomen, in dezelfde houding, tot de zijnen was te rug gekeerd.

„ 't Was nu bijkans tien uure, wanneer D'AVERHOULT de noodige ſchikkingen maakte, om den naderenden vijand kloekmoedig af te wagten. Zijne manſchap ſprak hij in deezen voege aan;

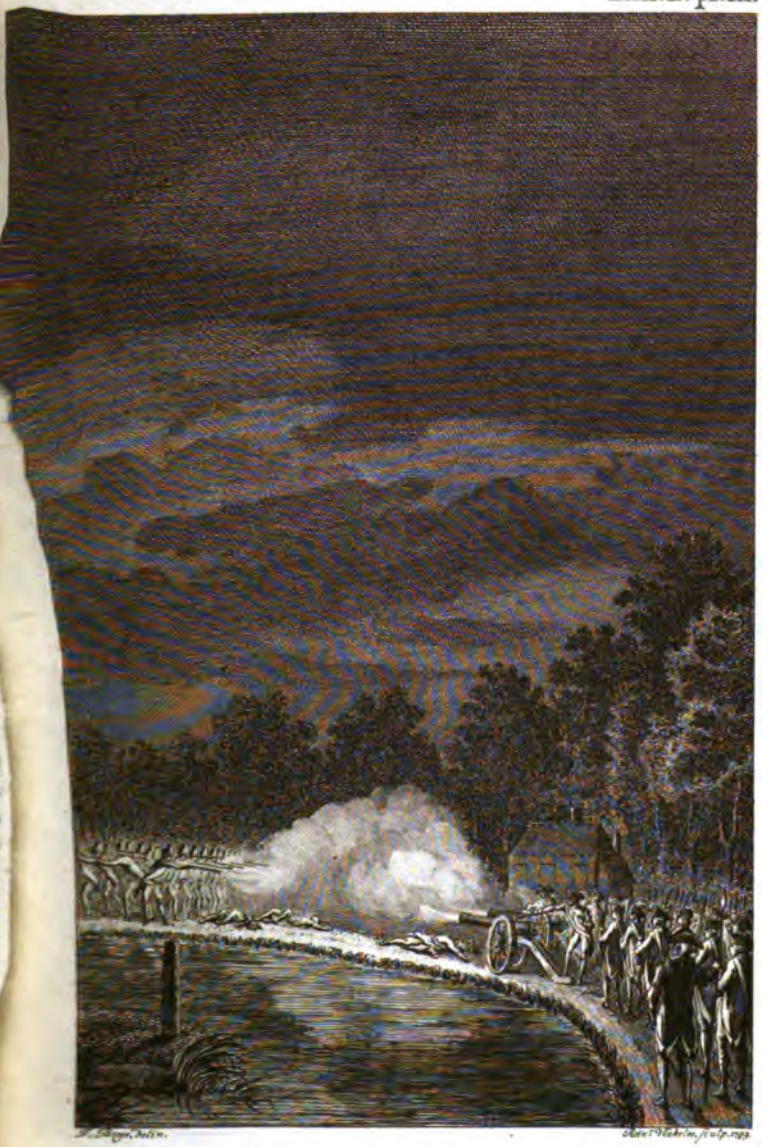

GEVECHT AAN DE VAART BUITEN UTRECHT.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

aan: „ Mannen, zijt nu bedaard. Op mijn pal ſtaan kunt „ gij thuis maaken; en, indien gij mij een voet ziet te rug „ deinzen, ſchiet mij dan vrij ter neder"! Terwijl de Scherpſchutters zich in éénen hoop hadden verzameld, en men bezig was om het geſchut te doen werken, voor 't welk nog op dat oogenblik de paerden geſpannen waren, brandde de vijand los, zonder eenig voorafgaand geroep of waarſchuwing; en begon aldus den aanval. Bij 't licht van 't vuur vernam men, dat het volk, in de kromte van den weg, in embuscade op den buik lag. Terſtond door dit eerſte ſchieten ſneuvelde de Kanonnier VAN DER VLERK, een Burger van *Utrecht*; anderen wierden meer of min gekwetst. Op deezen eerſten ſchoot volgde terſtond een tweede; deeze koſtte het leeven aan den Kapitein-Luitenant van de Burger-Kompagnie *Turkijen*, en Kommandant der Scherpſchutters, den Heere E. G. VISSCHER, zo als hij ſtondt tuſſchen de Heeren VAN GORNS en 'T HOEN. Ook bekwam men, aan de zijde der Burgers, hier door eenige gekweſten. In 't eerſt veroorzaakte 't een en ander eenige verwarring; doch D'AVERHOULT, andermaal zijne ſtemme verheffende, hadt het geluk, de orde ſpoedig te herſtellen.

Terwijl de Scherſchutters een los vuur maakten, waren twee Veldſtukjes in ſtaat gebragt om te kunnen werken. Slegts eenige weinige ſchooten hadden deezen gedaan, of het vijandlijk vuur begon te verſlaauwen, en meer en meer zich te verwijderen, tot dat het eindelijk geheel ophieldt. Behalven het ſchieten met klein geweer, hadt het Krijgsvolk ook met Handgranaaten geworpen. Eenen Utrechtſchen Schutter was daar door de halve hoed afgeſlagen. Naa dat de vijand geweeken was, deedt D'AVERHOULT het Slagveld verkondſchappen, en bekwam eerlang tot narigt, dat de grond met geweeren als bezaaid lag. Hier op rukte de Bevelhebber voort, tot op de plaats, alwaar het Krijgsvolk geſtaan hadt, en vatte 'er, een half uur, poſt, om hetzelve nog af te wagten.

Gedurende dit alles was de Stad vol beweeginge, en alles op den been. Van tijd tot tijd liepen 'er tijdingen binnen, meestal van een ontrustenden aart. Veelen verwierpen dezelve; doch bij anderen vonden ze geloof, inzonderheid naa de aan-

komst van twee Kanonniers, die, terſtond in den aanvang van 't gevegt, op eene ſchandelijke en lafhartige wijze, de vlugt hadden genomen na de Stad, en 'er de ontzettendſte tijdingen verſpreidden. De Vroedſchap, inmiddels, vergaderd, zondt na buiten eene verſterking van honderd man uit de Kompagnie *de Pekſlokken*, en vervolgens eenigen voorraad van geſchut en krijgsbehoeften.

Na het eindigen van het gevegt, en het boven verhaalde verrigt hebbende, trok D'AVERHOULT te rug na *Jutphaas*, alwaar hij, met zijn volk, den gantſchen nacht onder de wapenen bleef. Met het aanbreeken van den dag zondt hij de Heeren ONDAATJE en GARDNER, met drieëntwintig man, om het Slagveld nader te verkondſchappen. Zij zonden hem berigt, dat de vijand geheel was geweeken, en zij zelve aan de *Vaart* hadden poſt gevat. Ten half acht uure begaf hij zelve zich insgelijks derwaarts, met zijne manſchap, plantte het geſchut op de toegangen, en deedt eene Batterij opwerpen op den Dijk. Vervolgens liet hij de eene helft van zijn volk in 't geweer blijven, en de andere de kwartieren betrekken. Doch vermids de meeste Ingezeetenen over de *Lek* na *Vianen* gevlugt waren, vonden ze hier niet de verkwikking en het gemak, welke zij, naa de uitgeſtaane vermoeijenisſen, zo vurig verlangden. Ook kwam 'er geen volk uit de Stad, om hen af te losſen. Om dit alles wierdt de Heer D'AVERHOULT, met overleg van zijnen Krijgsraad, te raade, den hertred te neemen na *Utrecht*, daar hij, 's avonds, bij toortslicht, onder de toejuichingen der Burgerlije, eene zegepraalende inrede deedt.

Aldus eindigde de gedenkwaardige onderneeming van Utrechts Burgers en Hulpbenden van den negenden Maij. Het getal der geſneuvelden in dit gevegt, 't welk niet langer dan een groot kwartier uurs hadt geduurd, bedroeg, aan de zijde der Burgeren, ſlegts twee man: te weeten, den Kapitein-Luitenant VISSCHER en den Kanonnier VAN DER VLERK, dat der gekwetſten elf man. Onder deeze bevondt zich een Jongetje van 'twaalf jaaren. Deeze, op een Ladder, ter Stad wordende binnen gedraagen, riep uit: *Nog ben ik een Patriot!* Het getal der dooden, aan de zijde van 't Krijgsvolk, was niet

naauwkeurig te bepaalen; volgens de ingekoomene berigten moet het zeer aanmerkelijk geweest zijn. Behalven éénen doode, wierden eenëntwintig Soldaaten, waar onder eenige gekwetſten, binnen de Stad gebragt. Het Krijgsvolk ſcheen met overijlden haast de vlugt te hebben genomen; gelijk men niet onduidelijk kon afleiden uit den Buit, welke op het Slagveld wierdt gevonden. Als zo veele Zegetekens bragt men van denzelven in de Stad vier Vaandels, drie Kwartiervaandels, twaalf Trommen, meest allen met kogels doorgeſchooten, vier Spontons, zeven Hellebaarden, eene groote menigte Sabels, Ranzels, Hoeden en Granadiersmutzen, waar onder eene, met het hoofd des Soldaats 'er nog in, omtrent driehonderd Geweeren, den hoed en het paerd van den Graave en Kommandant VAN EFFEREN, en een kist met geld, welke men zeide de Regiments-Kas te zijn; en eindelijk nog twee Schuiten met het pakaadje der Officieren, beſtaande in eene menigte Koffers, Mantelzakken, Manden en meer andere goederen.

Nog vóór het einde der Maand wierdt deeze Buit openlijk ten toon geſteld, in een der Bovenvertrekken van het Stadhuis, zijnde een groot langwerpig vierkant. In 't midden der lengte van de Kamer, tegen den muur, was een Krijgstrophee, of Zegeteken, opgericht, waar van de veroverde Trommen het voetſtuk uitmaakten; voorts in de hoogte verſierd met Spontons en Kwartiervaandels, eenige Snaphaanen, Granadiersmutzen, Muskettiershoeden, zilveren Degens, nevens den Bandelier van den geſneuvelden Tamboer-Majoor. Aan den voet des Zegetekens, op een wit bord, ſtondt dit Opſchrift te leezen.

Uitgevoerd onder Commando van den Hooggeb. Geſtr. Heer J. D'AVERHOULT, *Raad in de Vroedſchap deezer Stad.*

Naast en aan weerkanten van dit Zegeteken zag men twee Gedenknaalden, zwart met witte randen: den eenen voor den geſneuvelden Kapitein-Luitenant VISSCHER, den anderen voor den Kanonnier VAN DER VLERK. Op den eerſten deezer

Gedenknaalden ziet men in 't midden het Geſlagtwapen des geſneuvelden, op den tweeden een Naamwapen, zijnde een vleugel, vervullende de plaats eens Wapens. Op het Voetſtuk van beide las men gelijke Opſchriften. Voorts waren de beide Gedenknaalden van boven zamen gekoppeld, door een Feston van Palm, met witte en zwarte Zijden Linten geſtrikt. Wijders zag men, aan weerkanten, in het vertrek, de veroverde Snaphaanen, Patroontaſſen, Mutzen, Hoeden, nevens verſcheiden Rokken, zo van den Kommandant, als van andere Staf- en mindere Officieren, als mede Kielen, Ranzels en andere goederen, van boven tot beneden aan den muur hangen. De Vloer was bedekt met eene menigte Koffers, opgevuld met Linnen en Kleederen. Vooral trok de aandagt een Kist, zijnde de Regiments-Kas, inhoudende verſcheiden duizenden guldens. Eindelijk zag men op een taſel uitgeſpreid eenig Zilverwerk, beſtaande in Tabakgsgereedſchap, Spooren, Gespen, Zakhorologien, nevens andere ſieraaden. Duizenden van nieuwsgierigen, zo van Ingezeetenen als Vreemdelingen, kwamen, dag aan dag, toevloeien om deezen Buit te bezigtigen.

Niet onvoegzaam agt ik het, tot flot deezes verhaals, hier nevens te voegen, een berigt wegens de ſtaatelijke begraafenisſen, met welke de overblijfzels der twee geſneuvelden, den Heere Mr. CORNELIS GOVERT VISSCHER en ROBERTUS VAN DER VLERK, vereerd wierden.

De plegtige Lijkſtatie des eerstgenoemden geſchiedde op Maandag, den vijftienden Maij, 's naamiddags ten half vier nure, uit het huis van den Vader des gevallenen, den Heere Mr. B. W. VISSCHER, ſtaande op de Marieplaats, in de volgende orde.

1. De Trein wierdt geopend door eene Kompagnie Jagers, met verkeerd gedekte Busſchen.

2. Daar naa volgden twee Stukken Geſchut, met de noodige Artilleristen, en twee Trommen. Zo wel de Paerden, welke het Geſchut trokken, als de Trommen, waren met zwart Lakenſche Dekkleeden omhangen.

3. De Burger-Kompagnie *Turkijen*, over welke de overleedene het Bevelhebberſchap bekleed hadt, met het Vaandel langs

langs den grond ſleepende; houdende de Manſchap de Geweeren verdekt onder den ſlinker arm. De vier Trommen waren met zwart Laken bekleed, en de Kompagnie verdeeld in vier Pelotons.

4. De Adjudanten van gemelde Kompagnie *Turkijen*, nevens de Jaagers, draagende het Wapen des Overleedenen, waarop men het volgende Opſchrift las:

TER GEDAGTENIS
van
Mr. *CORNELIS GOVERT VISSCHER*,
Bevelhebber van het Burger-Vaandel
TURKYEN,
en
der Vrijwillige Scherp-Schutters,
ten dienſte der Stad UTRECHT;
heldhaftig, voor de VRYHEID,
STADS- EN BURGER-RECHTEN,
geſneuveld door het Lood der Geweldenaaren,
den IX. Mey MDCCLXXXVII,
oud XXIII Jaaren, III Maanden en XI dagen.

Treur niet, ô STICHTENAAR, *maar volg dien*
Heldenmoed,
De Vrijheid is het waard, al kost zij Burgerbloed.

J. VAN HAMELSVELD.

5. Het Paerd des geſneuvelden, met zwart Laken omhangen, en kreupel gaande; het wierdt geleid door den Kapitein-Luitenant P. P. J. ONDAATJE.

6. De Lijkkoets, met zestien Draagers en vier Slipdraagers, hebbende allen den Buitenarm met zwart Floers omwonden. Aan de eene zijde van de Kist lag de Degen, aan de andere zijde de Houwer, en boven op de Sjerp des geſneuvelden.

7. De Vader en verdere bloedverwanten, in vier Koetzen.

8. De Heer VAN AMERONGEN TOT DEYL VAN RENSWOUDE, uit het Eerſte Lid van Staat, of de Geëligeerden, en de Graaf VAN BOETZELAAR, Heer van *Langerack*, uit het Tweede Lid, of de Ridderſchap.

9. De Heeren Burgemeesteren en verdere Leden van Regeeringe, allen in 't Zwart.

10. De Heeren Secretarisſen van de Politie en den Edelen Agtbaaren Geregte, insgelijks in 't zwart; gelijk ook,

11. De Gequalificeerde Gekommiteerden der Burgerije. — Alle de volgenden waren in Krijsgewaat gekleed:

12. De Commisſie tot het Defenſieweezen.

13. De Bevelhebbers der Stads-Schutterije, elk in zijnen rang.

14. De Bevelhebbers der Artillerij en Genie.

15. De Bevelhebbers der Hulptroepen en Genie, welke binnen *Utrecht* thans Bezetting hielden.

16. De Adjudanten.

17. De Onder-Bevelhebbers der Schutterije, volgens den rang der Kompagniën.

18. De Bombardiers.

19. De Serjeanten der Hulpbenden.

20. Alle de Schutters, Kanoniers en Hulptroepen, welke bij het Gevegt aan *de Vaart* tegenwoordig geweest waren. Alle deeze, zo wel als de overigen, in de Lijkſtatie tegenwoordig, die den Slag hadden bijgewoond, waren, van alle de anderen, onderſcheiden, en kenbaar aan een Palmtak op de Hoeden.

Onder een afwisſelend Treurmuziek, trok deeze Statie door de voornaamſte Wijken der Stad, tot aan de Buurkerk, alwaar het Lijk zou worden bijgezet.

Terwijl het Lijk in het Graf wierdt neder gelaaten, deedt de geheele Kompagnie, buiten de Kerk geplaatst, drie Eereſchooten. De Trein, bij den uittogt, zijnen weg neemende voorbij het Stadhuis, paradeerde de geheele Wagt, terwijl dezelve voorbij trok, met ſlaanden Trom.

In

In de zelfde orde, doch langs een anderen weg, keerde het Lijkgevolg te rug, na het huis des doorbedroefden Vaders.

's Anderendaags voormiddag, den zestienden Maij, wierdt, met gepaste ſtaatelijkheid en gebruiklijke Krijgseere, de uitvaart gehouden van den Kanonnier ROBERTUS VAN DER VLERK, in de Weeskerk, op Stads kosten, en, zo wel als 's daags te vooren, onder den toeloop van ontelbaare aanſchouwers. Bij het nederlaaten van het Lijk in het Graf, deedt men, ook nu, de drie gewoone Eereſchooten. De Leden van Regeeringe, en van het Gequalificeerde Collegie van Burgeren, de Heeren van het Defenſiewezen, de Bevelhebbers der Artillerij, nevens alle de geenen, welke deel hadden gehad aan het Gevegt, vereerden ook deeze ſtaatelijke begraafenis met hunne tegenwoordigheid. Op de Doodkist des geſneuvelden lag een Tinnen Plaat, waarop dit Opſchrift te leezen ſtondt.

Hier rust een BATAVIER,
ROBERTUS VAN DER VLERK,
Kanonnier bij de Artillerij der Stad
UTRECHT,
Is op den 9 Mey 1787, des avonds ten 10 uuren, tegen een groot gedeelte van het Regiment van den Graaf VAN EFFEREN, *met zijne Mede-Burgeren, ſtrijdende voor de Rechten zijner Geboorte Stad; door Tirannen onderdrukt, heldhaftig geſneuveld.*

Geboren den 2 Julij 1765.

Dit Opſchrift, zo wel als dat op het Wapen van den Heere VISSCHER, wierdt, zedert, geſteld op de twee Gedenknaalden, in de bewaarplaats van den veroverden Buit opgericht, van welke voorheen melding is gemaakt.

Na dit gevegt wierdt men, binnen *Utrecht*, meer en meer op tegenſtand bedagt. Men wierp Batterijen op, en bragt de Inundatien rondom de Stad in eenen ſtaat van werking te kun-

nen doen. Geſtadig zondt men Ronden uit, om een waakend oog te houden. Van geene baate, nogthans, waren alle deeze bemoeijinge en behoedmiddelen. Zonder ſlag of ſtoot viel, eerlang, de Stad in handen der Krijgsmagt, welke, zints geruimen tijd, bij *Zeist* hadt gelegen. Op den dertienden September verſpreidde zich het gerugt door de Stad, wegens den aantogt van Pruisſiſche Troepen, en dat dezelve, binnen kort den Staatſchen bodem zouden betrekken. Van toen af aan was binnen *Utrecht* alles in beweeging, doch zonder vrugt, gelijk blijken zal uit het volgende berigt, 't welk wij, uit het meergenoemde Werk, wederom zullen overneemen.

„ 't Gerugt (dus luidt des Schrijvers verhaal) wegens het inrukken der Pruisſiſche Troepen op den Staatſchen bodem, op Donderdag, den dertienden September, waar van ik boven ſprak, was geene losſe tijding; men vernam, wel dra, van goeder hand, dat zulks met 'er daad geſchied was, met verlof der Gelderſche, Amersfoortſche en Overijsſelſche Staaten, aan wien, vooraf, de vrije doortogt was gevraagd. Zelf verſtondt men, ten zelfden tijde, of kort daar naa, de ſterkte der aanrukkende Legermagt. Volgens opgaave beſtondt dezelve uit drieëntwintig Bataljons Voetvolk, een half Bataljon Jagers, een half Bataljon Artillerij en tweeëntwintig Esquadrons, zo zwaare als ligte Ruiterij; gezamentlijk en in alles bedragende negentienduizend man. De Regeerende Hertog VAN BRUNSWYK LUNENBURG, bloedverwant van zijne Koninklijke Majeſteit van Pruisſen, en van zijne Hoogheid den Prinſe Erfſtadhouder, voerde het Opperbevel over deeze Legermagt. Dezelve trok op, door het Gelderſche, na de Provincie van *Holland*, in drie kolommen. Twee van dezelve namen haaren weg over het *Westervoortſche Veer*, voorbij *Arnhem*, na het Sticht van *Utrecht*; de derde trok, door *Nijmegen*, na de *Betuwe* en de *Thielerwaard*. De Hertog, die zich bevondt aan 't hoofd van de derde kolomme, hadt, vooraf, een Declaratoir of Manifest doen uitgaan, behelzende de beweegredenen van deezen optogt, de bevelen des Konings en de oogmerken van den Veldheer. In dit Manifest wierdt verzekerd „ dat men geenzins ten oogmerke „ hadt, de Conſtitutie, de Vrijheid en het welzijn der Re-

„ pu-

„ publiek en der bijzondere Provincien eenigen inbreuk toe
„ te brengen, maar alleenlijk om Satisfactie te neemen voor
„ den perſoonlijken hoon, Mevrouwe de Prinſeſſe VAN ORAN-
„ JE aangedaan, en dat, diensvolgens, 's Konings Troepen,
„ overal, eene goede Krijgstucht zouden onderhouden, en
„ geen leed of hinder aanbrengen, 't zij aan de Ingezeetenen
„ ten platten Lande, die zich ſtil hielden, en tegen derzelver
„ togt niet verzetten, 't zij aan de Steden, die, goedwillig,
„ derzelver poorten voor haar zouden openen." Al vroeger, te weeten op den elfden der Maand, en dus vóór het inrukken der Koninklijke Legermagt, hadt de Prins Erfſtadhouder, in een Declaratoir, uit *Amersfoort*, zijne bedoelingen en oogmerken ontvouwd, met oproeping en vermaaning aan alle de Ingezeetenen „ om daar toe mede te werken, onder be-
„ lofte van verſchooning en beſcherming, zelf van alle die
„ misleide Ingezeetenen, die, in tijds en voortaan, zouden
„ te rug keeren van zodanig een misdaadig gedrag, als waar
„ toe zij, geduurende de tegenwoordige beroerten, mogten
„ zijn vervoerd geworden."

Intuſſchen waren, bij Heeren Gekommitteerden van de Staaten van *Holland*, tot verdediginge dier Provincie en van *Utrecht*, te *Woerden* hun verblijf houdende, twee Reſolutien genomen: de eene van den veertienden September, doch de andere zonder dagtekening, beiden ondertekend door den Heer BLOK, van *Leiden*, als Preſident, en door den Heer COSTERUS, als Secretaris dier Commiſſie. De eerſte behelsde een bevel, om, in gevalle van aantogt van Pruiſſiſche Troepen, de Stad *Utrecht* te verlaaten; de niet getekende diende om den Commandant en Chef, den Rhijngraave VAN SALM, te gelasten, regelrecht na *Holland* te trekken, met de Troepen, ſtaande onder zijn bevel, en ter betaalinge van *Holland*, na zulk eene plaats, als hij voegzaamst zoude oordeelen om die Provincie te beveiligen.

Naa dat men, des Saterdags, den vijftienden, hadt vernomen, dat de Pruiſſiſche Troepen reeds over de Rivier *de Leck* getrokken, en tot aan *Rijswijk* en *Meurik* waren genaderd, kwam de Rhijngraaf VAN SALM, 's naamiddags, van *Woerden* in de Stad, medebrengende de bovengemelde Reſo-

lutien en bevelen der Heeren Gedeputeerden tot het Defenſieweezen. Hij deelde dezelve mede aan Heeren Burgemeesteren; welke daar op den Raad hebbende doen vergaderen, in denzelven opening deeden, hoe de Rhijngraaf en de Generaal VAN DER BORCH verhaald hadden, dat te *Woerden* was geweest een *Chargé d'affaires* van *Frankrijk*, die te kennen hadt gegeeven, dat veertigduizend Franſchen in aantogt waren, doch dat men, te *Woerden*, hem Rhijngraave hadt gelaat, op ſtaanden voet na *Holland* uit te trekken, vermits de Stad *Utrecht* niet was te verdeedigen; dat 'er zevenduizend man Pruisſiſche Troepen na *Gorinchem*, vijfduizend na *Vianen* op weg waren, en, 's anderendaags, elfduizend man na *Utrecht* beſtemd waren. Veel viel 'er voor in deeze Raadsvergadering, in welke, vooral tegen den Rhijngraaf, verſcheiden ſcherpe uitdrukkingen wierden uitgeſlagen.

In deeze zelfde Vergadering ſtondt ook binnen, eene Commisſie van de Officieren der Schutterij, en van Gekonſtitueerden en Gekommiteerden; aan deeze wierdt insgelijks kennis gegeeven van de bovenſtaande bijzonderheden.

't Was reeds laat in den avond, eer de Vroedſchap ſcheidde, met oogmerk, evenwel, om tegen half twaalf uure van nieuws te vergaderen, en als dan, volgens berigten, welke intusſchen mogten inkoomen, nader te raadpleegen. Vóór het ſcheiden hadt de Raad, aan de ſtraks gemelde Commisſie, kennis gegeeven, dat het oogmerk was, de magt, welke binnen de Stad lag, te vereenigen, om daar mede de uittrekkenden te dekken, en vervolgens, in Hólland, met zamengevoegde kragten, den vijand te keer te gaan.

Op den beſtemden tijd, 's nachts ten half twaalf uure, vergaderde wederom de Vroedſchap. De Commisſiën uit de Gekonſtitueerden, Gekommiteerden en Burger-Officieren, van nieuws, binnen ſtaande, verklaarden de verbaasdheid en ontſteltenis der bijzondere Kollegiën, welke zij vertegenwoordigden, en dat het niet mogelijk ware, in deezen bedremmelenden ſtaat der dingen, over 't geen hun was voorgedragen, hunne gedagten te laaten gaan. Zij voegden 'er nevens, dat de Rhijngraaf VAN SALM, aan eenige Heeren, aan hem afgevaardigd, hadt verklaard, dat 'er ſlegts eenige weinige uuren

overig

overig waren, en dat de bevelen, tot den uittogt en het verlaaten van de Stad, niet konden veranderd worden. Om dit alles verzogten de Afgevaardigden, dat de Raad, van den toeſtand der zaaken, opening geliefde te doen aan de Burgerij. Hier over ontſtondt geſchil. De Vroedſchap wilde, dat de kennisgeeving zoude geſchieden, op de zints nu eenigen tijd gebruiklijke wijze, door de Commisſiën van Gequalificeerde Gekommitteerden, Gekonſtitueerden en Bevelhebbers der Schutterije. Naa eenig overleg wierdt, egter, goed gevonden, voor ieder Burger-Kompagnie éénen Raad te benoemen, om aan dezelve, van de geſchapenheid der dingen, verſlag te doen. Een der Gekommitteerden hadt, bij deeze gelegenheid, verzekerd, dat, bij ééne der Burger-Kompagniën, het beſluit was genomen, het verlaaten der Stad niet te zullen gedoogen, maar de Poorten te willen bezetten, en geweld met geweld te keer gaan.

Intuſſchen was de geheele Schutterij, omtrent den zelfden tijd, als de Raad, voor de laatſte maal, vergaderd, en alzo in den naaren nacht, ongewapend opgeroepen. 't Leedt niet lang, of men deedt haar opening van den toeſtand van zaaken, en tevens den voorſlag, om de Stad, gewillig en zonder tegenſtand, over te geeven; met vrijheid aan eenen iegelijk, die zulks mogt verkiezen, om na elders de wijk te mogen neemen. Deeze aankondiging, hoewel niet geheel onverwagt, baarde, egter, eene bijſtere ontſteltenis; even als een zwaare ſlag, die, hoewel voorzien, nogthans gevoelig treft, wanneer hij met 'er daad gegeeven wordt. Thans was de geheele Stad een tooneel van opſchuddinge en verbaasdheid. Veelen, het onweêr hebbende zien naderen, hadden een goed gedeelte van den dag beſteed met inpakken en verzenden van hunne beste tilbaare haave; dit wierdt nu algemeen. Het vlugten wierdt insgelijks zeer aanmerkelijk, niet alleen onder de aanzienlijken, of die deel hadden gehad aan het jongſte bewind van zaaken, maar ook bij lieden van den middelſtand en van de geringere klaſſen.

Aan de verwarringe en opſchuddinge, welke binnen de Stad plaats hadt, waren tevens evenredig de treurige tooneelen van beroolden en kermenden, welke de nabuurſchap uit leve-

leverde.; alle 't welk eene te akeliger vertoo[illegible], maardien de meeste drukte van vlugten voorvi[illegible] van den nacht. Bij de zulken, die niet verkon[illegible] te verlaten, waren de aandoeningen zeer onder[illegible] gelange zij, meer of min openlijk, zich voor di[illegible] dere zijde verklaard hadden. De meeste Schut[illegible] zich ijlings van hunne wapenen; veele van d[illegible] heimelijk, op 't Stadhuis gebragt, eenige, uit [illegible] ken geslagen, andere in het water geworpen. [illegible] men het voorneemen, om de Stad te verlaten, [illegible] een te houden, tot niet lang vóór dat het met [illegible] voerd wierdt. Lieden van kunde en opmerking[illegible] nieuwsgierigheid, 's daags te vooren, na *Utrecht* [illegible], uit de nabuurschap der Stad, alwaar zij gehal[illegible], konden nauwlijks hunne eigen oogen gelooven, [illegible], in den volgenden morgen, bij tijds, gewekt wier[illegible] hunne vlugtende vrienden of bloedverwanten. In [illegible] wandelen der Stad, en in de bezoeken bij hunne h[illegible], hadden ze, hoewel eenige ongewoone drukte, even[illegible] vernomen, 't welk zo een spoedigen ommekeer voor[illegible].

Een groot getal vlugtende Burgers begaf zich na [illegible] *dam*. Op naam van verscheiden Leden van onder[illegible] Regeerings-Kollegien, Gequalificeerden en Officieren, [illegible] Burgerij der Provincie en Stad *Utrecht*, zo voor zich zelve, als voor hunne Medeleden en Medeburgers, wierdt, aan Spoedigste, een Verzoekschrift ingeleverd, bij de Vroedschap dier Stad; waar van de inhoud en bedoeling kan afgeleid worden, uit het Besluit, reeds den eenentwintigsten van Herfstmaand daar op genomen. De Agtbaare Raad verklaarde, in het bedoelde Besluit „ goedgevonden en verstaan te hebben, dat de „ Requestranten, zo wel als hunne verdere Medeleden en „ Medeburgers, met zodanige Vrouwen en Kinderen, welke „ zich in de zelfde omstandigheden bevonden, of zich zouden tragten ter neder te zetten, alhier (in de Stad *Amsterdam*) eene veilige schuilplaats mogten vinden en behouden, „ zonder uit hoofde voorschreeven (te weeten als geringste „ Utrechtenaare) aan eenige vervolgingen, het zij onder „ schijn van Recht of anders, te zijn bloot gesteld." Doch

dit

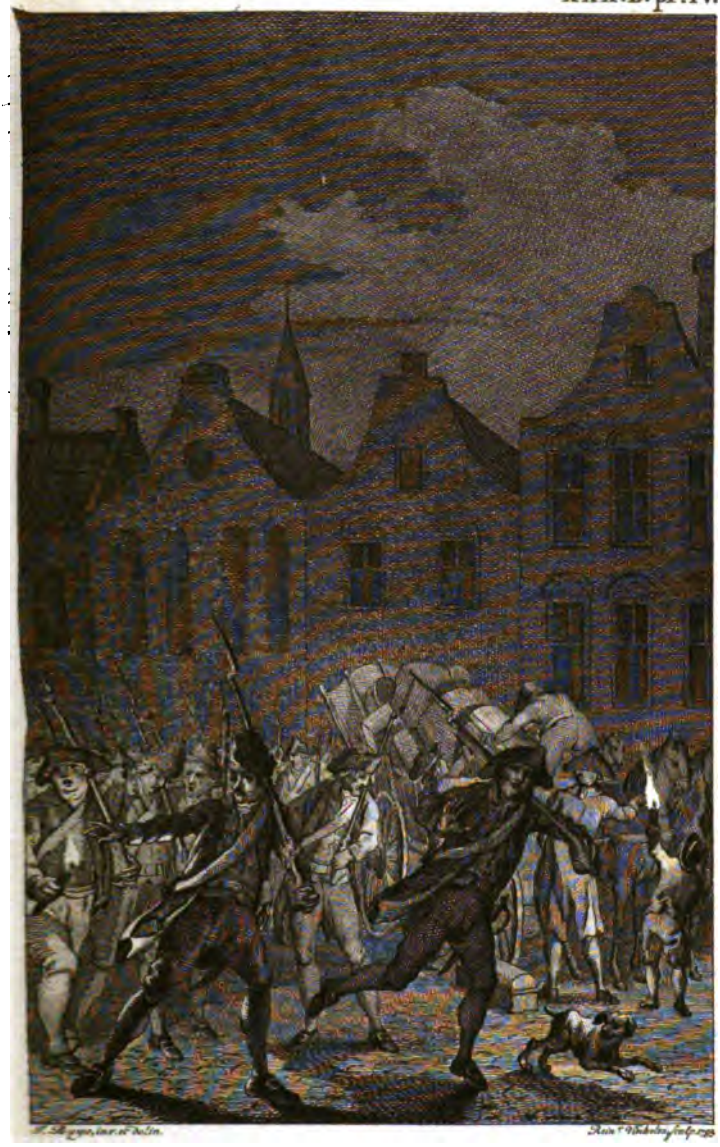

HET VERLATEN VAN UTRECHT.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

dit Besluit wierdt naderhand ingetrokken en vernietigd, ten aanzien van veelen der zulken, die aan 't bewind van zaaken eenig aandeel gehad hadden.

Zondag, den zestienden September, in den Voormiddag, trok de Stad binnen, een Detachement Ruiterij en Voetvolk uit het Leger bij *Zeist*, en bezette aanstonds de Poorten en het Stadhuis. Straks zag men elk, die zich op straat vertoonde, met Oranjelinten, of Kokarden van die kleur, uitgestreeken. Het vlugten, zo in persoon als met goederen, wierdt nu ook belet; niemand mogt buiten de Poort koomen. Ook wierden, van toen af aan, en naderhand, veele uitgevoerde goederen onderschept, en in de Stad wederom binnen gebragt. Nog des voormiddags vergaderden de Leden der oude Regeeringe, zo veelen 'er van dezelve in de Stad waren, op het Stadhuis, en andermaal tegen den avond; terwijl, inmiddels, in den agtermiddag, de beide Regimenten van *Oranje Nassau*, als mede dat van den *Erfprins*, waren binnen getrokken. In dien zelfden agtermiddag kwam insgelijks zijne Hoogheid de Prins Erfstadhouder in de Stad, neemende zijnen intrek in het huis van den Heere Hoofdofficier, Graave VAN ATHLONE.

Terstond den volgenden dag, Maanden den zeventienden September, wierden de noodige schikkingen beraamd, en maakte men eenen aanvang om alles op den ouden voet te herstellen. De Staaten, te *Amersfoort* vergaderd, besloten, op dien dag, de Staatsvergadering wederom over te brengen na de gewoone verblijfplaats der hooge Kollegiën; dit geschiedde reeds 's anderendags, in 't bijzijn van den Prinse Erfstadhouder; waar over veelen der Ingezeetenen hun genoegen betuigden, door het uitsteeken van Vlaggen, het oprichten van Eereboogen en andere tekenen van vreugde.

Desgelijks wierden, zo uit naam der Vroedschap, als van wegen het Gegregt, verscheiden Afkondigingen gedaan, alle ingerigt ter vernietiginge van de jongst genomene maatregelen, en van de schikkingen op de Regeering, welke, in gevolge van het ingevoerde Reglement, nu zedert eenigen tijd, hadden plaats gehad; als mede ter handhaavinge van rust en veiligheid. Bij eene deezer Afkondigingen wierdt bevolen, het

het houden van een bijzonder en plegtig *Biduur*, op Woensdag, den negentienden September, 's avonds van zes tot zeven uure, in de *Dom-* en *Jacobi-Kerk* „ ten einde" (dus luidden de woorden des Bevelfchrifts) „ den goedertierenen „ God, in 't openbaar met de Gemeente plegtig te danken, „ voor de merkwaardige, allergelukkigfte en gezegendfte ver„ losfing en redding van de Stad, zonder Bloedftorting, ge„ weld of tegenftand, en te bidden om de herftelling der „ rust in de nabuurige Steden en Provincien, mitsgaders den „ voorigen bloei en welvaart deezer Stad."

Op de *Hiftorie* zullen wij nu de Befchrijving der Stad zelve laaten volgen. *Utrecht*, zo als wij boven aantekenden, in een aangenaamen, vrugtbaaren en waterrijken oord gelegen, die haar tot den binnenlandfchen Koophandel en Scheepvaart de beste gelegenheid verfchaft, heeft de gedaante van een langwerpig vierkant. Men telt 'er vijf Poorten: de *Tollefteeg-Poort*, naar den Tol, die 'er, van ouds, van de Goederen, die den Rhijn opgevoerd wierden of afkwamen, plagt geheven te worden; de *Katharijne-Poort*, naar het Katharijnen Klooster: eertijds een zwaar en lomp, maar nu een hedendaagsch gebouw; de *Waard-Poort*; de *Witte-Vrouwen-Poort*, naar het Klooster der Witte-Vrouwen: een zeer fraai gebouw, van binnen en van buiten met Hardfteen opgehaald; de *Malie-Poort*, naar de *Maliebaan*, daar buiten gelegen, welke tweehonderd Roeden lang, en ter wederzijden een Rijweg heeft, die met acht rijen hooge Lindeboomen beplant, en met fraaie tuinen omzoomd is. Behalven deeze vijf, heeft men 'er nog twee Waterpoorten. Van de oude wijze van verfterkinge befpeurt men nog de overblijfzels in de zwaare Torens; die, egter, thans geheel of gedeeltelijk afgebroken, en tot andere oogmerken gebruikt worden. De *Suec-Toren* draagt nog de meest in 't oogloopende kenmerken der aloude gedaante; dezelve dient tegenwoordig tot eene plaats, geschikt tot het doen van Starrekundige waarneemingen. Van de breede Stads Wallen, die van buiten meestal met de aloude zwaare muuren zijn verfterkt, heeft men een zeer fraai uitzigt op de omringende landen en dorpen. De Voorfteden zijn zeer aanmerkelijk, en uitgebreider dan men bij de meeste

Steden

Steden van ons Vaderland ontmoet. Van hier dat men, meer dan eens, op de uitlegging of vergrooting der Stad bedagt geweest is. Voornaamlijk drong hier op aan, de Heer HENRIK HORRELSZ, die in de Jaaren 1662 en 1663 de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedde. Ook maakte men reeds daar mede eenen aanvang, door het graaven van drie Graften, aan de Westzijde, evenwijdig met de Stad. Doch de opkoomende beroerten deeden, wel haast, het aangevangen werk ſtaaken. Van binnen wordt de Stad in de lengte doorſneeden van twee Graften, *de Oude* en *de Nieuwe Graft*. Na een zwaaren brand, welke, in den Jaare 1148, het grootſte gedeelte der Stad in kooien leide, wierdt de eerstgenoemde, op kosten der Regeering en der Gilden gegraaven. De andere wierdt veel later, waarſchijnlijk omtrent het midden der Veertiende Eeuwe, ondernomen, doch, door de gedurige opſchorting van het Werk, eerst honderd jaaren later voleindigd. Ter oorzaake van den hoogen grond der Stad, zijn de Wallen deezer Graften zo hoog, dat de Huizen en Werkplaatzen, met hunne Schoorſteenen niet verre daar boven uitſteeken. Over beide Graften leggen vijftig ſteenen Bruggen; zommige van deeze zijn zo breed, dat zij tot Marktplaatzen dienen: als de *Plaats*, zijnde de brug of het plein voor het Stadhuis; de *Smeebrugge* en de *Bakkersbrugge*.

Behalven deeze, ontmoet men, binnen *Utrecht*, nog andere Markten, zommige van welke eene zeer groote uitgebreidheid hebben. Ziet hier de voornaamſten. De *Neude*, in het Noordlijk gedeelte der Stad, een weinig na het midden der Vijftiende Eeuwe beſtraat, diende eertijds tot eene algemeene Looppiaats voor burgers en ſoldaaten, als mede tot het houden van Tournooi- of Steekſpelen. De gedaante van dit plein is een langwerpig vierkant. Op hetzelve koomen negen meer of minder breede ſtraaten uit. De Jaar- en Weekmarkten worden aldaar gehouden. Onbeſchrijflijk is de drukte, welke op de weeklijkſche marktdagen plaats heeft.

Het *Vreeburg*, of *Vredenburg*, bij de Katharijne-Poort, dus genaamd naar een zwaar Kaſteel, van dien naam, 't welk ter eertijds plagt te ſtaan, en, voor een gedeelte, gelijk wij elders aantekenden, van de ſteenen van het afgebroken Slot

te *Vreeland*, door Keizer KAREL DEN V; in den Jaare 1534; gebouwd wierdt; zo 't heette, ter gedagtenisse van den Kamerlijkschen Vrede, doch inderdaad om de burgerij in bedwang te houden. Het bleef in weezen tot in den Jaare 1577, wanneer het, naa dat de Spanjaarden ter Stad waren uitgedreeven, tot den grond toe geslegt wierdt. Alleenlijk bij de Katharijne-Poort ziet men 'er nog overblijfzels van, zijnde de voetstukken der zwaare Torens van het Kasteel. Onder eenen dier Torens is een diepe overwelfde Kelder, die tot onder den wal loopt, en zeer ruim is. Uit denzelven loopen verscheiden gangen onder den wal en het marktveld; doch die, voor 't meerendeel, door lengte van tijd, zijn ingestort. Op *Vreeburg* wordt de vermaarde *Utrechtsche* Paerdemarkt gehouden, welke, hier te lande, door de menigte van Paerden, die 'er geveild worden, haare wedergae niet heeft.

De *Ganzenmarkt*, niet verre van het Stadhuis, en nog nader aan *de Neude*. Voorheen plagt men aldaar niets dan Ganzen en andere gevogelte te veilen; thans worden 'er ook andere Waaren te koop gebragt.

De *Marien-plaats*, dus genaamd, om dat zij voor de Marien-Kerk gelegen is. Men veilt aldaar oude kleederen en gebruikte huisgeraaden, als mede verscheiden soorten van eetbaare waaren.

Van verscheiden andere Markten zullen wij hier geene melding maaken, maar overgaan tot een berigt wegens de voornaamste zo Waereldlijke als Geestlijke Gebouwen. Naar gewoonte maaken wij eenen aanvang van de laatstgenoemden. Men telt 'er in alles negen Gereformeerde Kerken: zeven van dezelve worden door de Nederduitsche, één door de Fransche, en één door de Engelsche Hervormden gebruikt.

De eerste onder deeze, in rang, is de *Domkerk*, vóór den ramp, in den Jaare 1674 haar wedervaaren, eene der grootste en schoonste Kerke in de Nederlanden. In de Roomsche tijden was zij aan St. MAARTEN gewijd. DAGOBERT DE I, Koning der Franken, die in den Jaare 628 aan 't bewind kwam, zou 'er den eersten grond van geleid, doch, naa de verwoesting van het eerste gebouw, Bisschop ADELBOLD in den aanvang der Elfde Eeuwe, hetzelve hersteld, en gebragt heb-

hebben in de gedaante, welke het Geſtigt zedert heeft gehad. Meer dan driehonderd jaaren laatet, te weeten in den Jaare 1321, maakte men een begin met het bouwen van den prachtigen Toren, aan welken men zestig jaaren heeft gebouwd. Hij is ruim driehonderdenachtig voeten hoog, van den grond af geheel van ſteen opgemetzeld. Volgens zommigen zou, in de plaats van de laage platte Kap, weleer een hooge Spits het gevaarte gedekt hebben. Van buiten heeft de Toren drie Omgangen, en is van binnen voorzien van zwaare Klokken; een van welke verſcheiden duizenden ponden weegt. Een verſchrikkelijk onweder, op de zestienden Augustus des Jaars 1674 voorgevallen, deedt het grootſte gedeelte van den buik der Kerke, tuſſchen den Toren en de Kruispanden, ter aarde ſtorten. Dewijl men, om redenen, tot den herbouw van het nedergevallene niet konde beſluiten, worden, zedert, het Koor en de Kruispanden alleen tot den openbaaren Godsdienſt gebruikt. De meeſte Utrechtſche Biſchoppen en eenige Keizers leggen in deeze Kerk begraaven; de graffteden van zommigen zijn 'er nog voorhanden. Ook ziet men 'er, in het Koor, de fraaie Graffteden van den Admirael WILLEM JOZEF, *Baron van Gend*, die in den vermaarden Zeeſlag voor *Soulsbaai*, op den zevenden Junij des Jaars 1672, tegen de vereenigde Engelſche en Franſche Vloot, dapper ſtrijdende, het leeven liet. — Nevens en aan de Domkerk ſtaat het, zo genaamde, *Biſchops Hof*, om dat 'er de Utrechtſche Biſchoppen hun verblijf plagten te houden. Het is een ruim, doch zeer ouderwetsch gebouw.

De *St. Pieterskerk*, insgelijks een oud gebouw, als zijnde reeds in de Elfde Eeuw, door Biſchop BERNULF geſtigt; die 'er insgelijks in begraaven legt, en van welken men, in den Jaare 1675, toen zijn Graf moest geruimd worden, eenige overblijfzels, als den Biſchoplijken Staf en Ring, nevens eenen Beker gevonden heeft. De Waalſche Gemeente heeft het gebruik van deeze Kerk.

In oudheid aan de voorgaande gelijk, en van den zelfden ſtigter, is de *St. Jans-Kerk*, die omringd wordt van een zeer ruim Plein, met fraaie Lindeboomen beplant, de *St. Jans-Kerkhof* genoemd, om en aan welken veele aanzien-

lijke huizen staan. De Stads Boekerij is in het Koor deezer Kerke geplaatst. Ook wordt bij dezelve de Hoofdwagt gehouden.

Een weinig, hoewel niet veel, jonger dan de twee laatstgemelde, is de *St. Marien-Kerk*, als zijnde in het laatst der Elfde, of in 't begin der Twaalfde Eeuwe, door Bisschop KOENRAAD, gestigt, in het Westlijk gedeelte der Stad. Het is, in de oogen der hedendaagschen, een zonderling maakzel, maar was, van ouds, in den smaak der tijden, een zeer aanzienlijk Gothisch gebouw. Voorheen stonden, bij deeze Kerk, twee hooge Torens, genoegzaam geheel van Duifsteen opgemetzeld. Een zwaare storm deedt den eenen ter aarde vallen; ter verhoedinge van diergelijk eenen ramp, heeft men den anderen afgebroken. Van binnen rust het gewijde gevaarte op zeer zwaare steenen Kolommen. Volgens eene aloude overlevering, zou de grond deezer Kerke zo vol bronnen of wellen zijn, dat ten tijde als de Kerkbouw ondernomen wierdt, men 'er schier mede verlegen was. Onder andere, vertelt men, was 'er ééne wel, die men niet wist te stoppen: zo dat 'er eene aanzienlijke belooning wierdt uitgeschreeven aan elk, die daar toe een dienstig middel zoude aan de hand geeven. Zeker vernuftig burger van *Utrecht*, hier over peinzende, verzon eindelijk het middel, en deelde het aan zijne Huisvrouwe mede, in tegenwoordigheid van zijn Zoontje; 't welk, waarschijnlijk uit onnozelheid, aan eenen Priester kort daar op verhaalde, dat zijn Vader het vereischte middel ter dempinge hadt uitgevonden. Het kind hier op na het middel gevraagd zijnde, en tot antwoord hebbende gegeeven, *door gezouten Ossenhuiden*, vervoegt zich de Geestlijke bij de Regeering, openbaart het geheim, als ware het van zijne vindinge, en trekt den uitgeloofden prijs. De vertelling voegt 'er nevens, dat de Vader vervolgens zijn kind in toornigheid zou dood geslagen hebben. Hoe 't zij, op eene Kolom, die gezegd wordt boven de dus gedempte Wel gebouwd te zijn, ziet men een Zwarten Stier afgebeeld, door den vermaarden Kunstschilder JOHAN SCHONEL, weleer Kanunnik deezer Kerke, en daar onder dit tweeregelig Latijnsch versje.

„ Accipe,

Vrouwen list tot behoudenis hunner Mannen.

CXXXIV.

St. Bernard predikt een Kruistogt. Bladz. 61.

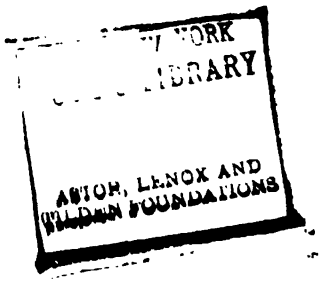
NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

„ Accipe, posteritas, quod per tua secula narres;
„ Taurinis Cutibus fundo solidata Columna est."

Waar van de zin is:

Nakomeling, vertel dit vry tyd in, tyd uit,
Dees Zaal staat hier gevest met Osſenhuit op huit.

Voor 't overige is de Kerk van binnen merkelijk vervallen. Het Koor word tegenwoordig tot een Schrijnwerkerspand gebruikt; het andere gedeelte verſtrekt voor de Engelſche Gereformeerden, tot eene plaats ter oeffeninge van den Openbaare Godsdienst. Ook dient deeze Kerk, gedurende de Utrechtſche Kermis, tot eene ſtandplaatze voor Kraamen. In de aloude Boekerij vindt men nog eenige beziens waardige overblijfzels van den ouden tijd, onder andere eenige zeldzaame Koorboeken; als mede drie dus genoemde Hoorns van Eenhoorten, van ongemeene grootte.

Behalven de nu gemelde, *Kollegiaale Kerken* genoemd, om dat men van ouds Kollegien van Kanunniken in dezelve plagt te hebben, heeft men te *Utrecht* nog vier dus genaamde *Parochie-* of *Kerspel Kerken*. Onder deeze noemen wij als de aanzienlijkſte, in de eerſte plaats,

De *Buurkerk*, voorheen de *Maria Magdalena-* of de *Vrouwen-Kerk* geheeten. De Toren word van eenen niet onbevalligen achtkanten Koepel gedekt. Merkelijk kleiner, dan bij de eerſte ſtigting, is deeze Kerk geworden, zedert men het Koor daar van heeft weggebroken, om over den groud daar van eene Straat aan te leggen; die nog heeden den naam van de Koorſtraat draagt. Met dit alles is deeze nog de ruimſte van alle de Utrechtſche Kerken. Gedurende de Biſchoplijke tijden, plagt de Biſchop van *Utrecht*, terſtond na zijne Verkieſing, zich na de Buurkerk te begeeven, om 'et zijn gewoon, tegen het Biſchoplijk gewaat te verwiſſelen. Van daar ging hij, dus plegtig uitgedoscht, na den Martensbrug, alwaar hij door de Geeſtlijkheid wierdt opgewagt, om voorts geleid te worden na den Dom, en ver-

volgens na het Kapittelhuis, om aldaar de regten der Kerke en der Staaten te bezweeren, en den Landbrief te bezegelen. Volgens aanteekeningen, die men voor echt en geloofwaardig houdt, zou in deeze Kerk, in den Jaare 1538, begraaven zijn, zekere vermogend Edelman, ALBERT VAN LEEUWEN genoemd, die bij zijne Huisvrouw, MARIA SALM, twaalf Zoonen, en even zo veele Dogters hadt verwekt, alle welke hij getrouwd gezien hadt, en aan ieder van welke hij jaarlijks driehonderd guldens ten huwelijk gaf. Voorts zou de Heer VAN LEEUWEN, met tweehonderd vierëntachtig Zoonen, Dogteren, Schoonzoonen, Schoondogteren, Neeven, Nichten en verdere afstammelingen aan tafel gezeeten hebben.

De *St. Jakobs Kerk*, is een ruim, langwerpig gebouw, wier zwaaren Toren, vóór den geweldigen storm des Jaars 1674, met een sierlijken Spits gedekt was, doch thans slegts een laagen Kap heeft. De vier torentjes op de hoeken zijn, waarschijnlijk, overblijfzels van den ouden tijd. Het Koor wordt door zwaar Koperen Traliewerk van 't overige gedeelte der Kerke afgescheiden. De *St. Jakobs-Kerk* te *Utrecht* is zeer vermaard geworden, door de gemaatigde predikwijze, ten tijde der Kerkhervorminge, van den beroemden en zagtzinnigen HUIBREGT JAKOBSZOON DUIFHUIS, die aldaar Pastoor was.

De *St. Nikolaas-Kerk*, staande digt bij de Tollesteeg-Poort, is een tamelijk ruim gebouw, met twee Torens, in eenen van welke men, nevens een Uurwerk, Slag- en Speelklokken heeft.

De *St. Geertruide-* of *Geerten-Kerk*, digt aan den Stads Wal, bij den Smeetoren of het Observatorium gebouwd, is een laag en onaanzienlijk gebouw, hoewel tamelijk lang en breed, als hebbende drie Daken naast eikander. De ouderdom deezer Kerke is ruim zeshalfhonderd jaaren.

De vierde of laatste Parochiaale, is de *St. Katharijnen-Kerk*, een aanzienlijk Kruisgebouw, met vier fraaie Gevels; uit het midden rijst een sierlijk Torentje ten dake uit. Het gebouw staat tusschen de lange Nieuwstraat en de Nieuwe Graft.

In alle deeze Kerken wordt de Openbaare Godsdienstoefening waargenomen, door twaalf Nederduitſche Predikanten; twee Kerken uitgezonderd, welke, gelijk wij reeds, in derzelver beſchrijving, hebben aangemerkt, aan de Waliſche en Engelſche Gereformeerden ten gebruike zijn afgeſtaan. Nevens de Predikanten, maaken zestien Ouderlingen en twintig Diakenen den Grooten Kerkeraad uit.

Behalven de na gemelde Openbaare Kerken, hebben 'er ook de *Lutherſchen*, *Remonſtranten* en *Doopsgezinden* hunne Godsdienſtige Vergaderplaatzen. De laatstgenoemde, die weleer in de Juffrouwenſtraat, bij de Geerten-Kerk vergaderden, hebben, voor weinige jaaren, eene nieuwe Kerk geſtigt, in 't midden der Stad, tuſſchen Wees- en Smeebrug, op de Oude Graft. Van buiten zo wel als van binnen, is het een fraai gebouw, geevende niet weinig ſieraads aan dat gedeelte der Stad. Voorts heeft men te *Utrecht*, twaalf Roomſche Kerken binnen, en twee buiten onder de Vrijheid der Stad. Zes van dezelve worden door dus genaamde *Janſenisten* bediend.

Zeer groot was, weleer, te *Utrecht*, het getal van Kloosters en andere ſoortgelijke geſtigten. Zints de invoering der Kerkhervorminge zijn de meeste verdweenen, of tot andere oogmerken vertimmerd. Wij zullen 'er dus geene afzonderlijke melding van maaken; te meer, wijl eenige derzelven ons zullen te vooren koomen in de beſchrijving der Godsdienſtige of Liefdaadige Geſtigten; tot welke wij nu overgaan.

Op deeze lijst noemen wij, in de eerſte plaats, het *Duitſche Huis*; het ſtaat aan de Weſtzijde der Stad, bij de St. Mariënplaats, en is een groot, ruim, deftig gebouw, hoewel in den ouderwetſchen ſmaak. Het ontleent zijnen naam van de Duitſche Ridderorde, voor welke dit Huis geſtigt wierdt. In het gebouw ontmoet men veele ruime en fraaie Vertrekken, onder welke inzonderheid de Voorzaal uitmunt, als zijnde van eene grootte, dat 'er Prins WILLEM DE IV, aan eenen tafel, voor tachtig Gasten gedekt, in den Jaare 1747, op 's Lands kosten, deftig konde onthaald worden. Vorſten en andere aanzienlijke perſonaadjen, *Utrecht* bezoe-

kende, plagten 'er weleer geherbergd te worden. — Aangaande het Genootſchap der Ridderen van het Duitſche Huis, in zo verre het nog te *Utrecht* aanweezig is, zullen wij ſlegts het volgende aanmerken. Het beſtaat uit eenen Land-Kommandeur en tien Kommandeuren, één van welke *Coadjutor* is. Voorts zijn 'er twee Jonkers in de Orde ingeſchreeven, die geene voordeelen, maar ſlegts een klein *douceur*, onder den naam van *Rustgelden*, genieten, uit de inkomſten der Orde; beſtaande uit de renten of andere voordeelen der goederen, tot de Balije van *Utrecht* behoorende, die onder den Land-Kommandeur en de Kommandeurs verdeeld worden. De Ordensteekens der Ridders, die allen van onbeſmette adelijke geboorte moeten weezen, zijn de volgende. Zij draagen, *voor eerst*, aan een zwart lint om den hals, een gouden Kruis, aan beide zijden met een witten ſmallen rand geëmailjeerd, zijnde het aloude Ordensteeken; *ten anderen*, een groot zwart Kruis, met een witten Zilveren geborduurden rand, welk op het ſlinker voorpand van het Bovenkleed, op de hoogte van het Hart, wordt vastgehegt. Het Genootſchap der Duitſche Ridders heeft in zijnen dienst eenen Sekretaris, en eene Rentmeester; de laatstgenoemde bewoont het Huis.

Drie voornaame *Gasthuizen*, die tevens tot Proveniershuizen dienen, telt men binnen *Utrecht*.

Het grootſte van deeze is het *Barbara-* en *Laurentius-Gasthuis*; het ſtaat op de Oude Graft, digt bij den *Bakkerbrug*, dus genaamd naar GYSBRECHT DE BAKKER, door wiens het Huis, in den Jaare 1359, wierdt geſtigt. Het opzigt over hetzelve, en over de Oude Mannen en Vrouwen, die 'er in gehuisvest worden, ſtaat aan eenendertig Regenten.

Ruim zo fraai, doch niet zo groot is het *Bartholomeus-Gasthuis*, dus genaamd, om dat de Broederſchap van ST. BARTHOLOMEUS daar over het bewind plagt te voeren, hoewel het door iemant uit den burgerſtand gebouwd wierdt. Het ſtaat in de Smeeſtraat, digt bij de Geerten-Kerk, en onder een even groot getal Regenten als het voorgaande. Zo wel Mannen als Vrouwen worden hier in onderhouden.

Het

Het derde, het *Kruis-Gasthuis* gemeenlijk, doch ook wel het *St. Sebastiaans-*, *St. Adriaans* en *Juliaans-Gasthuis* genaamd, ſtaat buiten de Stad, aan de Steenſtraat na de *Bilt*. DIDERIK RUSCHE, Kanunnik van St. Jans-Kerke, zou daar van de ſtigter zijn, en, meent men, hetzelve gebouwd hebben, voornaamelijk om arme elendigen te herbergen, die bij avond te laat voor *Utrecht* kwamen, om te kunnen binnen gelaaten worden. Een twintigtal arme oude Vrouwen word daar in onderhouden, onder opzigt van twaalf Regenten uit de vijf Kapittelen, en zeventien uit andere ſtanden.

Behalven de nu gemelde, heeft men nog, om en in *Utrecht*, de volgende Liefdaadige Geſtigten.

Het *Gasthuis van St. Antoni*, ſtaande buiten de Weerd-Poort, aan de Vegt. Het ontleent zijnen naam van het bewind, welk de Broederſchap van St. ANTONI 'er eertijds over voerde. Thans ſtaat dit bewind aan Hoofdofficier en Burgemeesteren, en aan acht Regenten. Proveniers kunnen ook hier hunnen kost koopen; terwijl 'er, voor 't overige, Mannen en Vrouwen gevoed en verzorgd worden.

Van meer aanziens, doch kleiner van beſtek dan het nu gemelde, is het *Martini-Gasthuis*, ſtaande insgelijks buiten de Weerd-Poort, in de bemuurde Waard. De ſtigters daar van waren, in den Jaare 1454, KORSTYN, huisvrouw van PETER GHEELEN, en JAN DE WOLF en MECHTELD zijne huisvrouw. Onder het opperbewind van Hoofdofficier en Burgemeesteren, oeffenen twaalf Regenten het beſtuur over dit Huis, in 't welk geene andere dan oude Mannen worden opgenomen.

Het *Burgen-Weeshuis*, waar toe eertijds het *Elizabets-Gasthuis*, bij Vreeburg, diende, is, zedert het Jaar 1581, overgebragt in het aloude Regulieren-Klooster, op den Springweg, waar van de Kerk, nevens den Toren, nog in weezen is, en voor de Weeskinderen tot eene Katechizeerkamer en eene begraafplaats der overlijdenden verſtrekt. Het gebouw is ruim en aanzienlijk, hebbende, behalven een groot Binnenplein, veele ruime Zaalen en Kamers. De ſtigter van het eerſte Weeshuis, in *St. Elizabets-Gasthuis*, was EVERHARD ZOUDENBALCH, Kanunnik en Theſaurier ter Dom van *Utrecht*, en

Heer van *Urk en Emmeloord*. Volgens den wil van deezen, moest het beſtuur waargenomen worden door den Domdeken, den Schepen- of Eerſten Burgemeester van *Utrecht*, en den oudſten en naasten zijner erfgenaamen, zo wel vrouwelijken als mannelijken. Nog heden wordt deeze begeerte agtervolgd; met toevoeging, evenwel, van zevenëndertig Regenten. Als eene bijzonderheid, dit Weeshuis betreffende, kunnen wij niet nalaaten, hier aan te teekenen, dat de inkomſten van dit Geſtigt aanzienlijk vermeerderd wierden, in den Jaare 1660, door de naalaatenſchap van den Heere en Meester JORIS VAN BRVELD, die hetzelve tot zijnen erfgenaam hadt aangeſteld, met het gunſtig beding voor de Weeskinderen, „ dat uit de inkomſten zijner naa te laatene goederen, „ aan alle Weeskinderen, zo Knegtjes als Meisjes, wanneer „ zij, met goedvinden der Huismeesteren, uit het Weeshuis „ zouden gaan, om eerlijke luiden te dienen, jaarlijks tien „ guldens zouden worden geſchonken, tot dat zij zich, met „ gelijk goedvinden, in 't huwelijk begaeven zouden, wanneer zij, ieder, vijftig guldens ontvangen zouden; en nog „ eens vijftig guldens, als zij twee jaaren in 't huwelijk „ godvreezend en ijverig hadden doorgebragt, en nog te „ *Utrecht* woonden."

Het *Gasthuis van St. Job*, dus genaamd, om dat het geſchikt was tot geneezing van Melaatsheid of Lazarije, en andere beſmettelijke ziekten, ſtaat in de Voorſtad, buiten de Katharijne-Poort. Zo wel als vaſt eenige reeds vermelde, zijn Hoofdofficier en Burgemeesteren Superintendenten of Opperregenten van dit Huis, die daarenboven twintig Regenten onder zich hebben. Behalven de Oude Mannen, welke hier onderhouden worden, kunnen 'er ook Proveniers hunnen kost koopen. In de Regentenzaal hangt, onder andere Schilderijen, de afbeelding van zekeren JAN KUIPER, bijgenaamd PRACTISEER; op den dertienden April des Jaars 1749, was hij, in den ouderdom van ruim honderd en elf jaaren, in dit Huis overleeden.

Het *Pesthuis*, naar deszelfs ſtigteresſe, AGNES VAN LEEUWENBERG, ook het *Leeuwenbergs-Gasthuis* genaamd, ſtaande aan de Stadswallen, ten Zuiden van de Malie-Poort, is een ruim

ruim gebouw, waar toe nog zeventien vrije wooningen behooren. Twintig Regenten voeren 't bewind over dit Huis, welks inkomſten merkelijk zijn toegenomen, zints men hier ter Stede geene Peſt- of ſoortgelijke ziekten heeft vernomen.

Het *Apostel-Gasthuis*, voor ruim tweehonderd jaaren geſtigt, uit de naalaatenſchap van den Heere en Meester JAKOB UTEN ENG, Deken van *St. Pieter*, en dus genaamd naar het getal van twaalf Oude Mannen, die daar in onderhouden worden, ſtaat in de Juffrouwenſtraat, digt bij de Witte-Vrouwen-Poort. Nog heden voert de Deken van *St. Pieter* het opperbewind over dit Huis, te gader met acht Regenten.

Het *Stads Ambagtskinderhuis*, in zijne ſoort een der grootſte geſtigten te *Utrecht*, dienende weleer tot een Klooster van Regulière Kanunnikeſſen van *St. Agniet*, ſtaat aan den Stadswal, bij de St. Nikolaas-Kerk. In den Jaare 1675 wierdt het in zijne tegenwoordige gedaante herbouwd. Alle ouderlooze kinderen, die in de Stad gebooren, en in de Gereformeerde Kerk gedoopt zijn, mids derzelver Ouders geene burgers, althans geene twintig jaaren burgers geweest zijn, worden in dit Huis ontvangen. Daarenboven worden in dit Huis kinderen beſteed door Regenten van het Burger-Weeshuis, door de Nederduitſche en Franſche Diakoniën, en door de Aalmoezeniers-Kamer, ook de zulken, wier Ouders nog in leeven zijn. 't Welk de reden is, dat het getal der kinderen in dit Huis zeer aanzienlijk is, en meestal meer dan driehonderd beloopt. Aan kinderen, in dit Huis opgevoed, indien zij, geduurende hunne inwooning aldaar, Ledemaaten der Gereformeerde Kerke zijn geworden, wordt, bij hun verlaaten van hetzelve, op hun verzoek, het Burgerregt der Stad, door de Vroedſchap geſchonken. Het beſtuur van dit Huis ſtaat aan twaalf Regenten, zes uit de Vroedſchap, en zes uit den aanzienlijken Burgerſtand. Voorts ontmoet men aldaar verſcheiden ruime Vertrekken: één, onder andere, van meer dan tachtig voeten in de lengte, en vierëndertig in de breedte. De Kamer van Regenten pronkt met twee fraale Regentenſtukken, allen leevensgroot; het eene door den Kunſtſchilder JOHAN VAN DER MEER, die zelve Regent uit de

Vroedſchap was, reeds in de voorgaande Eeuw; het ander door den beroemden Kunſtſchilder JOAN MAURITS QUINKHARD, omtrent het midden der tegenwoordige Eeuwe, geſchilderd.

Nevens het nu vermelde, ſtaat het *Fundatiehuis der Vrouwe van Renswoude*, naar deszelfs ſtigteresſe dus genaamd. Te weeten, Vrouwe MARIA DUYST VAN VOORHOUT, Weduwe wijlen den Welëdelen Heere FREDRIK ADRIAAN, BARON VAN REEDE, *Heere van Renswoude*, in de maand April des Jaars 1754 overleeden, hadt tot haare eenige en algemeene erfgenaamen, ieder voor een derde, aangeſteld, het Ambagtskinderhuis te *Utrecht*, en de Weeshuizen te *Delft* en in *'s Graavenhage*; bedraagende ieder derde deel zuiver ruim vijfmaal honderdduizend guldens. Volgens den wil der overleedene moesten de inkomſten deezer aanzienlijke erfenisſe aangeleid worden, om eenige der bekwaamſte Jongens, in het Ambagtskinderhuis, mids niet jonger zijnde dan vijftien jaaren, in de Wiskunde, Teeken-, Schilder-, Beeldhouwkunde, het Dijkwerk, of eenige andere der Vrije Kunſten te doen onderwijzen. Ook zouden deeze Weeskinderen op eene onderſcheidene wijze moeten gekleed worden. Het Gebouw, zedert uit de inkomſten der geërfde hoofdſomme geſtigt, maakt eene zeer aanzienlijke vertooning, en mag onder de fraaie hedendaagſche gebouwen, met regt, genoemd worden. Volgens bepaaling der Vroedſchap, moeten onder de Vrije Kunſten, op welke de Jongens zich mogen toeleggen, begreepen worden de Schilder- en Beeldhouwkunst, het Steenhouwen, Scheepstimmeren, Molenmaaken, de Burgerlijke en Krijgsbouwkunde, de Zeevaartkunde, de Heelkunde, en eindelijk het maaken van allerlei Werktuigen en Horologien. De kleedij der Jongens is een rok, kamizoöl en broek van blauw laken, en zwarte kouzen; de Rok van boven met een zwart fluweelen of wijpen kraagje, met rood Saij gevoerd, en met witte metaalen knoopen.

Op de lijst der van de nu vermelde Geſtigten mogen wij ook aanſchrijven het *Tuchthuis*, zijnde weleer geweest een gedeelte van het St. Nikolaas-Klooster, doch reeds voor tweehonderd jaaren tot het tegenwoordig oogmerk ingerigt.

De

De *Aalmoezeniers-Kamer*, zijnde een overblijfzel van het Bregintijner-Nonnen-Klooster, doet, van haare inkomſten, uitdeeling aan alle Proteſtantſche inwooners, die geene leden der Gereformeerde Kerke zijn.

Voorts heeft men te *Utrecht* een *Dolhuis*, waar van de benaaming het gebruik aanwijst, en 't welk, onder het opperbewind van Hoofdofficier en Burgemeesteren, door twaalf Regenten wordt beſtuurd; en het *Margareten-Hof*, in den Jaare 1367, door Heer GYSBRECHT VAN WALENBORCH, Kenunnik ten Dom, geſtigt, waar van, volgens de begeerte van den Stigter, de Tweede-Burgemeester altoos Regent is, en 't welk tot eene wooning voor behoeftige Vrouwen dient.

Van de menigvuldige, deels verdweenene, deels verbouwde Kloosters en andere Godsdienſtige Geſtigten, van welke, vóór de Kerkhervorming, *Utrecht* als krielde, zullen wij niet ſpreeken, maar alleen van eenige liefdaadige ſtigtingen van bijzondere perſoonen, nog met een woord verſlag doen.

Van dien aart zijn *Thomas van Nijkerkens Stigting*, welke Deken van *St. Jan* was, en in den Jaare 1556, zekere inkomſten ten behoeve van oude arme gebreklijke luiden ſchikte. De Dekens van den *Dom*, van *St. Pieter* en *St. Jan*, nevens den Eerſten Burgemeester, hebben het beſtuur deezer inkomſten. — *Buchels Stigting*, dus genaamd naar Jonkheer HUIBERT EDWERDSZOON VAN BUCHEL. Bij een beſlooten Testament, van den Jaare 1579 hadt deeze „ tot zijne „ altoosdurende Erfgenaamen aangeſteld, honderd arme bur„ gers van *Utrecht*, zo veel mogelijk uit het Kerspel van „ St. Jakobs-Kerk, zijnde geene bedelaars, eerlijk van ge„ drag en gehuwd, hebbende meer dan één kind. Deeze „ moesten alle Zondagen, 's morgens ten acht uure, in de „ St. Jakobi-Kerk; zeven ſtuivers ontvangen, en vervolgens, „ met hunne kinderen, in die, of in eene andere Kerk, het „ zuivere woord Gods hooren prediken." Bij eene andere ſchikking breidde de menschlievende ſtigter de proven uit tot de nagelatene Weduwen, wier mannen getrokken hadden, mids dezelve met de opvoeding van meer dan één kind belast waren. Voorts zou de keuze der honderd bevoordeelde Utrechtſche burgers ſtaan aan de twee Burgemeesteren, aan

twaalf

twaalf Schepenen, en aan den Pastoor der St. Jakobs-Kerke, die ieder zes, en aan de twee Fabriekmeesters der Kerke, die ieder vijf perſoonen benoemen zoude. Deeze ſchikking houdt nog heden ſtand, met uitzondering, dat de plaats van den Pastoor der St. Jakobs-Kerke, die 'er niet meer is, door den Predikant van de Wijk dier Kerke wordt vervuld. Een Rentmeester der nagelaatene goederen doet, ten zijnen huize, maandelijks uitdeeling, aan elken Provenier telkens twee guldens vijftien ſtuivers. Hij geniet voor zijne moeite eene wedde van driehonderd guldens.

Beijers-Kameren, dus genoemd naar ALEID JANSDOGTER DE BRUIN, huisvrouw van ADRIAAN BEYER, zijnde een Hofje, door de ſtigteresſe beſtemd voor, eerst twaalf, naderhand en nog tegenwoordig veertien bejaarde, 't zij gehuwde of ongehuwde, bewooners; behalven vrije wooning, ontvangt elk van deeze, jaarlijks, een Mudde roode Tarwe, twintig ponden Boter, twintig ponden Kaas en tien zakken Turf.

Soortgelijk eene ſtigting draagt den naam van *Negentwintig Kameren*, naar het getal der onderſcheidene wooningen. Zij zijn haaren oorſprong verſchuldigd aan DIRK VAN ZUILEN, Kanunnik van *St. Picter*.

De jongſte van alle deeze ſtigtingen, en de laatſte, die wij zullen melden, zijn de *Beijers-Kameren*, dus genaamd naar den Heer JOHAN BEYER, Oud-Burgemeester van *Utrecht*, in den Jaare 1748 overleeden. Zij ſtaan buiten de Witte-Vrouwen-Poort, en onder het beſtuur van de Nederduitſche Gereformeerde Diakonie. Vrije inwooning is het eenig voordeel der bewooneren.

Thans gaan wij over tot eene beſchrijving van de voornaamſte *Waereldlijke Gebouwen*.

Op de lijst van deeze noemen wij, in de eerſte plaats, de *Staaten-Kamer*, zijnde de Vergaderplaats der Heeren Staaten van het Gewest en van andere hooge Kollegien. Het gebouw, zijnde weleer geweest het Minderbroeders-Klooster, ſtaat in den Zuidwesthoek van den St. Jans Kerkhof. Aan de zijde van deezen Hof pronkt het met eene fraaie Hardſteenen poort. Van binnen ontmoet men eene menigte ruime Vertrekken, zo tot Vergaderplaatzen van de onderſcheidene hoo-

ge

ge Kollegiën, als van derzelver onderſcheidene Amptenaaren en Miniſters.

Het *Hof Provinciaal*, zijnde een gedeelte der van ouds vermaarde Abdije van *St. Paulus*, terwijl de rest van het gewijde Geſtigt tot andere oogmerken en gebruiken is bekwaam gemaakt, onder andere tot eene Vergaderplaatze van het Kapittel van Oud Munſter; het ſtaat ten Zuiden van de Domkerk. Het gebouw heeft drie ingangen; de twee voornaamſte zijn op de Nieuwe Graft en in de Korte Nieuwſtraat. Door den laatſten koomt men, onmiddelijk, over een ruim plein, aan het gebouw; waarin men ingelijks verſcheiden ruime Vertrekken heeft, onder welke vooral de Raadkamer uitmunt. Onder de geſtoelten der gewoone Heeren Raaden, ſtaat, aan 't boveneinde der Zaale een pragtig vergulden geſtoelte voor den Stadhouder, wanneer deeze de Vergadering bijwoont.

De *Munt*, ſtaande op de Oude Graft, tuſſchen den Veeen St. Jansbrug, was eertijds een Klooſter van adelijke Jonkvrouwen, en droeg den naam van het *Cecilia-Klooſter*. Het gebouw heeft een zeer fraaien ingang, met het Wapen der Provincie verſierd; de Muntmeeſter heeft 'er eene ruime en aanzienlijke wooning.

Het *Stadshuis* ſtaat in 't midden der Stad, op de Oude Graft, aan den Plaatsbrugge. Het is een bijeenvoegzel van twee bijzondere Huizen, zijnde van ouds geweest verſterkte wooningen of Kaſteelen, naar de aanzienlijke Geſlagten DE HAAZE en LICTENBERG, door welke zij geſtigt wierden, *Haazenberg* en *Ligtenberg* genaamd. Van hier dat de Voorgevel geene eenpaarige of regelmaatige gedaante heeft. Het zuidelijkſte en pragtigſte gedeelte heette *Haazenberg*. Alle de noodige Vertrekken, ten behoeve der verrigtingen in een Stadshuis van eene aanzienlijke Stad, zijn hier voorhanden. Noodloos agten wij daar van eene afzonderlijke opnoeming.

De Stads *Waag*, insgelijks, gelijk veele andere, hier ter Stede, eertijds een verſterkt Huis of Kaſteel, ſtaat op den hoek van de Oude Graft en Ganzemarkt. In het bovenſte gedeelte van dit Gebouw ontmoet men de Vergaderplaatzen van verſcheiden Gilden, onder andere die van het Chirurgijns-Gild, welk 'er eene keurlijke verzameling van Werktuigen heeft, tot de kunst behoorende.

De

De *Akademie*, of het gebouw van het Hoogeſchool, ſtaat in het Pand der Domkerke, ten Zuiden tegen de Kerk, in het groot Kapittelhuis. Reeds in den Jaare 1570, en dus meer dan honderd jaaren voor de ſtigting van het Leidſche Hoogeſchool, was men te *Utrecht* op zulk eene ſtigting bedagt. Door verſcheiden tegenkantingen en zwarigheden bleef het werk ſteeken, ruim honderdëenvijftig jaaren, tot dat men, in den Jaare 1632 of 1633, te raade wierdt, een *Doorluchtig School*, op kosten der Stad, op te rigten, alzo men de toeſtemming van het Lid der Geëlgeerde en van dat der Ridderſchap niet kon verwerven. De eerſte Hoogleeraars waren GISBERTUS VOETIUS, in de Godgeleerdheid; ANTONIUS MATTHÆUS, in de Regtsgeleerdheid; ANTONIUS ÆMILIUS, in de Hiſtorien; JUSTUS LYRÆUS, in de Taalen en Welſpreekendheid, en HENRICUS REGNERIUS, in de Wijsbegeerte. De plegtige inwijding geſchiedde op den zeventienden Junij des Jaars 1634, met eene Redevoering van ieder der genoemde Hoogleeraaren, voorafgegaan van eene deftige aanſpraak van de Heere JOHAN VAN DER NYPOORT, Sekretaris der Stad. Van wegen den toeloop der Studenten, wierdt de Vroedſchap der Stad, kort na de oprigting van het Doorluchtig School, te raade, bij 's Lands Staaten Oktroy te verzoeken, om hetzelve tot eene Univerſiteit, Akademie of Hoogeſchool te verheffen. Na dat dit verzoek was ingewilligd, geſchiedde de plegtige inwijding op den zevenëntwintigſten Maart des Jaars 1636, in het bijzijn van Prinſe JOAN MAURITS VAN NASSAU, twee Zoonen des verdreevene Konings van *Boheme*, den Paltsgraave aan den Rhijn, en verſcheiden andere doorluchtige en aanzienlijke perſonaadjen. Twee Redevoeringen wierden op dien dag uitgeſproken, beiden, om den grooten toeloop, in de Domkerk: de eene door den Sekretaris der Stad; de andere door den Hoogleeraar ANTONIUS ÆMILIUS. Des Zondags te vooren hadt de Hoogleeraar VOETIUS eene Leerrede gedaan, op de gelegenheid ſlaande, en tot zijnen TEXT verkoozen het verhaal, aangeteekend door LUKAS, Hoofdſt. II: 46. *En het geſchiedde naa drie dagen, dat zij hem* (JEZUS) *in den Tempel vonden, zittende in het midden der Leeraaren, hen hoorende, en hun ondervraagende.* Op den dag der inwijdinge

hadt

hadt de Wethouderſchap der Stad, in het Agnieten-Klooſter, een pragtigen maaidjd doen vervaardigen, voor honderdëntwee perſoonen, tot welken, onder andere, de gemelde Vorſtlijke perſoonen, de Geëligeerden, de Ridderſchap en de Raaden van het Hof Provinciaal genodigd waren. 's Avonds was de geheele Stad verlicht. BERNARDUS SCHOTANUS, 's jaars te vooren, aan het Doorluchtig School, tot Hoogleeraar in de Regten en in de Wiskunde beroepen, was de eerſte *Rector Magnificus*. JUSTUS KRIEKS was de eerſte, die, aan het nieuwe Hoogeſchool, den trap van het Meeſterſchap in de Regten beklom. Van Stads wegen wierdt hij deswegen met een grooten Ziliveren Beker en met het Burgerregt der Stad beſchonken. Vóór hem was MARTINUS SCHOOK tot Meester in de Vrije Kunſten en Leeraar in de Wijsbegeerte bevorderd, en daar voor, insgelijks van Stads wegen, met een ſtuk gelds begiftigd. Van het plegtig Jubelfeest, op den zesëntwintigſten Maart des Jaars 1736 ſtaatelijk gevierd, zullen wij hier niet ſpreeken. Een uitvoerig verhaal daar van kan de Leezer vinden in het Eerſte Deel deezes *Woordenboeks*, bladzijde 180 enz.

Tot het Akademie gebouw, waarin men, behalven de Gehoorzaalen, eenen fraaien *Senaat-* of *Raadkamer* vindt, behooren de volgende ſtigtingen. De *Akademietuin*, aan het einde der Nieuwe Graft, bij het St. Servaas Hek, neevens een aantal van in- en uitlandſche gewaſſen, van den noodigen toeſtel tot het onderhoud van dezelve, als mede van eene fraaie wooning voor den Hoogleeraar in de Kruidkunde voorzien. De *Anatomie*, of Ontleedplaats, aan het einde der Lange Nieuwſtraat; een fraai hedendaagsch gebouw, van een keurlijken voorraad van ontleedkundige toebereidzelen, als mede van een Scheidkundig Stookhuis voorzien. De vermaarde *Tempel Salomons*, door en onder opzigt van den Hoogleeraar DAVID MILL vervaardigd, wordt in een der bovenvertrekken bewaard. Het is een gevaarte van omtrent veertig voeten in de lengte, en vijfëntwintig voeten in de breedte; zijnde de El op een duim gerekend.

Van het *Obſervatorium*, of de Sterrekundige Schouwplaats, als op den ouden Sneetoren geplaatst, hebben wij reeds elders

elders gewag gemaakt. De *Bibliotheek* is een deftig gebouw, weleer het Koor der St. Jans Kerk, gelijk wij insgelijks reeds hebben aangemerkt. Het getal en de hoedanigheid der boeken is zeer aanzienlijk. Uit het Karthuizer Klooster, weleer aan de Vegt gelegen, zijn de boeken herwaarts overgebragt. Verſcheiden voornaame boekerijen van geleerde mannen, zijn, bij erfenis, deezer Boekerije ten deel gevallen. Men vindt 'er ook Handſchriften, en onder dezelve eenigen, die zeer fraai zijn geſchreeven. Men weet, dat het *Utrechtſch* Hoogeſchool, niet gelijk elders, van Landswege, maar uit Stads Kaſſe bekostigd wordt, en dus eene Stedelijke Akademie is. Van de inrigtingen van dit Hoogeſchool zullen wij niet verder ſpreeken, alzo zij met die der overige Nederlandſche Akademien genoegzaam over een koomen. Alleen merken wij aan, dat volgens Beſluit der Vroedſchap van *Utrecht*, van den zevenden December des Jaars 1685, allen, die hier met de Kap, zo als men 't noemt, openlijk gepromoveerd worden, het Burgerſchap der Stad, met alle de Voorregten daar aan verknogt, op hun verzoek, om niet ontvangen, benevens de vrijheid van wagten en togten; welke vrijheid ook verleend wordt aan allen, die, na het houden van openbaare Disputatien, gepromoveerd worden. Wij voegen hier nog nevens, dat, van tijd tot tijd, aan het *Utrechtſche* Hoogeſchool, meer of min aanzienlijke geldſommen, bij Uiterſten Wille, zijn beſproken, ter voortzettinge der Studien van de zulken, die daar toe eenigen onderſtand behoeven.

Met het Hoogeſchool ſtaat in naauw verband het *Latijnſche*, of het *Hieronijmus-School*, dus genaamd naar het Klooster van St. HIERONYMUS, 't welk daar toe is gereed gemaakt. Het gebouw ſtaat op de Nieuwe Graft; de Rector heeft daar in tevens zijne wooning.

Behalven de nu gemelde Openbaare Gebouwen, ontmoet men te *Utrecht*, meer dan in eenige Nederlandſche Stad, een groot aantal oude Geſtigten, die nog de duidelijke kenmerken dragen, hoe zij weleer door aanzienlijke mannen bewoond wierden, en tot Huizen van verſterkinge of Kaſteelen dienden. Hier toe behooren het *Biſchops Hof*, de *Pauzenhuizen*, *Vredenburg*, *Blankenburg*, *Groenewoude*, en nog eenige andere; de meeste zijn in burgerwooningen veranderd.

Het

Het groot aantal *Geleerde Mannen*, welke *Utrecht* heeft uitgeleverd, zullen wij hier niet opnoemen; alleenlijk aanmerkende, dat de vermaarde Paus ADRIANUS DE VI, voormaals Leermeester van Keizer KAREL DEN V, een gebooren Utrechtsch burger was.

Volgens besluit der Vroedschap van den eenëntwintigsten December des Jaars 1702, is de *Utrechtsche Burgerij* in acht Vaandelen *Schutters* verdeeld, naar de acht Kwartieren, bij de volgende naamen bekend: *Turkije*, *Paapenvaandel*, *Fortuin*, *Bloedkuil*, *Zwarte-Knegten*, *Oranjestam*, *Pekstokken* en *Handvoetboog*. De tweede Burgemeester is altoos Kolonel der Schutterije, en de acht Hoofdmannen worden uit de Vroedschappen gekoozen, waar toe altoos de acht jongste leden benoemd worden. Voorts heeft ieder Kompagnien één Kapitein, één Luitenant, één Vaandrig, vier Sergeanten en één Scribe. Behalven de gewapende Schutterij, houdt 'er insgelijks eenig Krijgsvolk van den Staat bezetting in de Stad; waar van, egter, het getal niet vast bepaald is.

Met een berigt, wegens de aloude gesteldheid der *Regeeringe* van *Utrecht*, waar omtrent meermaalen verandering is voorgevallen, zullen wij ons hier niet bezig houden. De tegenwoordige Regeering der Stad bestaat uit Hoofdofficier, Burgemeesteren, Schepenen en Vroedschap.

Volgens het Regeerings-Reglement van Koning WILLEM DEN III, in den Jaare 1674 ingevoerd, en vervolgens, in den Jaare 1747, bij de verheffing van Prinse WILLEM DEN IV vernieuwd, wordt de *Hoofdofficier* of *Schout*, zonder eenige voorafgaande benoeming, door den Stadhouder voor zijn leeven aangesteld. Hij is geen lid der Vroedschap, en verschijnt alleenlijk in denzelve op den dag der gewoonlijke jaarlijksche veranderinge der Regeeringe, of wanneer 'er tusschentijds eene Regentsplaats openvalt, om de nieuwe Regenten in den eed te neemen.

De *Burgemeesters* zijn twee in getal. De eene draagt den naam van *Eerste-* of *Schepen-Burgemeester*, de andere dien van *Tweede-* of *Raad-Burgemeester*. Zij worden, door den Stadhouder verkoozen, uit een dubbel getal, door Burgemeesteren en Raaden gemaakt; de Burgemeester, die slegts

één jaar gediend heeft, wordt altoos op deeze Nominatie gebragt, en meestal verkoozen. Hun bewind duurt twee jaaren, en, gemeenlijk, even lang hun stil zitten: alsdan mogen ze niet, dan na verloop van dezelve, van nieuws verkoozen worden. Zij moeten gebooren burgers zijn, of alsdan tien jaaren het burgerregt gehad hebben.

Wijders heeft men te *Utrecht* twaalf *Schepenen*; de Stadhouder verkiest dezelve uit eene Nominatie van vierëntwintig persoonen, door Burgemeesters, Schepenen en Raaden gemaakt. Met opzigt tot het burgerschap, geldt omtrent de Schepenen de zelfde vereischte als van de Burgemeesteren.

De *Vroedschap* bestaat uit veertig Persoonen, *Raaden* genaamd. De Stadhouder oeffent de magt, om hen jaarlijks in den dienst te doen volharden, of geheel, of ten deele te veranderen, naar welgevallen; als mede, om bij het overlijden van éénen of meer Raaden, de opengevallene plaats of plaatzen aan te vullen: alles zonder eenige voorafgaande benoeming. Wij merken hier aan dat de dienende Schepenen tevens altijd Raaden zijn.

Behalven de Kollegien van de Wet, heeft men te *Utrecht* nog eenige andere, aan welken een bijzonder bewind of bestuur is toevertrouwd. Men heeft 'er alzo een Kollegie van Gekommitteerden ter Wees- of Momber-Kamer; een ander van Gekommitteerden ter bestieringe van Stads Finantien; een derde, welk het bewind heeft over de Posterijen; en eindelijk een Kollegie van Kommisarisfen tot den ontvangst van de gemeene Middelen, binnen de Stad gebeven wordende.

Behalven de vier Voorsteden van *Utrecht*, over welke de Stad gedeeltlijk bewind voert, bezit zij nog de Hooge Heerlijkheid van *Vreeswijk* of *de Vaart*, en de Ambagtsheerlijkheid van *Hoog en Laag*- of *Oostraven* en *Westraven*.

W.

WAAL, (*De*) eene bekende Rivier in de Nederlanden; in 't Latijn *Vahalis* genaamd, is een tak of arm van den Rhijn, die bij *'s Graavenweert* of *Schenkenſchans* zich in twee armen verdeelt: waar van de eene, Noordwaarts ſtroomende, den ouden naam behoudt, doch de andere, Westwaarts afdwaalende, dien van *Waal* aannecmt. Zodanig was de aloude afſcheiding deezer Riviere van haare hoofdbron. Doch, zederd men, omtrent den aanvang der tegenwoordige Eeuwe, eene doorgraaving heeft gemaakt bij het Dorp *Pannerden*, gemeenlijk het *Panderſche Gat* genaamd, om daar door den Rhijn van dies te overvloediger water te voorzien, geſchiedt de gemelde ſcheiding twee uuren gaans meer benedenwaarts. Thans afzonderlijk, met eenen ſnellen vaart, voortloopende, ſtroomt *de Waal* na *Nijmegen*, voorts na *Thiel*, en vervolgt haaren loop langs de *Bommeleswaart*; alwaar zij zich, voor een korten tijd, met de *Maaze* vereenigt, doch zich ſtraks wederom van dezelve afſcheidende, nevens de ſtraks genoemde Rivier, het kleine Eiland van *Bommel* formeert, aan welks einde *de Waal*, tusſchen het Kaſteel *Loeveſtein* en de Stad *Gorichem* wederom in de *Maaze* valt, om vervolgens te gader haaren naam te verliezen, en dien van *Merwede* aan te neemen. Omtrent de hoedanigheid deezer Riviere hebben wij alleenlijk aan te merken, dat zij, langs heenen, tusſchen vaste oevers, met eene altoos ſnel afloopenden vaart, voortſtroomt, en overal eenen vasten kleibodem heeft; als mede, dat haare oevers, alomme met grienten van Waterwilligen, en met hooge rietakkers bezet zijn.

WAAL, (*De*) een Meirtje, in het *Land van Voorn*, agter het Dorp *Rokanje*. Van de zonderlinge eigenſchap van het water van dit Meirtje, hebben wij, op het Artikel van gemelde Dorp, uitvoerig verſlag gedaan. Zie Deel XXIV. bl. 327 enz. van dit *Woordenboek*.

WAAL, een Dorp op het Eiland *Texel*, Oost-Noord-Oost van het Hoofddorp, of de Stede *Burg*, gelegen. Het getal der Huizen is niet groot, om en bij de veertig. De Kerk der Hervormden is een oud geſtigt. De Doopsgezinden hebben 'er insgelijks eene Godsdienſtige vergaderplaats. De ligging deezes Dorps, na genoeg midden in het Eiland, is niet onvermaaklijk.

WAAL, (TUL EN 'T) eene Heerlijkheid in het Overkwartier van *Utrecht*; ſtrekkende, van *Honswijk* af, omtrent een half uur gaans nederwaarts langs de *Lek*. Zij is tweehonderd en zeventig Morgens en vierhonderd Roeden groot, en bevatte, in den Jaare 1748, vijftig Huizen. In deeze Heerlijkheid legt, behalven de buurt *Tulle*, het Dorp

WAAL, ('T) omtrent een vierendeel uur gaans ten Oosten van *Vreeswijk*, tegen den Lekdijk, in een zeer aangenaamen en vrugtbaaren oord. Bekoorlijk is het uitzigt, welk men, van den gemelden Dijk over de Rivier, op de Stad *Vianen* en het *Land van Hageſtein* heeft. Tegenover *'t Waal* legt, in de *Lek*, een Eilandtje, waar op een Steenoven ſtaat. Voorts is, gelijk het geheele Dorp, zo ook de Kerk klein en van weinig aanziens. De Gemeente der Hervormden heeft den Leeraar van die van *Honswijk* gemeen.

WAAL, (FRANK DE) waardig om bij de naakoomelingſchap herdagt te worden, als zijnde geweest een der zes aanzienlijke Amſterdamſche Burgers, die het invoeren der openbaare Preeke, volgens de begrippen der Hervormden, 't eerst hebben bevorderd. Zijne helpers waren REINIER KANT, KORNELIS of MARTEN JANSZOON KOSTER, ALBERT HEYES, WILLEM FLORISZOON

ZOON en LAURENS JAKOBSZOON BEAAL. Doch, gelijk wij elders reeds verhaald hebben, kwam hem deeze kloekhartigheid op den hoogen prijs te ſtaan, dat hij zijne Vaderſtad moest verlaaten, en buitenlands eene veilige wijkplaats zoeken.

Zie J. WAGENAAR, *Beſchrijving van Amſterdam.*

WAAL, (JAN DE) een aanzienlijk Burger en Koopman te *Amſterdam*, was de ſtigter van het van ouds vermaarde *Clariſſen-Klooſter* in de gemelde Stad. Bij Brieven van den zesden October des Jaars 1494, te *Mechelen* geteekend, hadt hij daar toe de toeſtemming bekoomen van den Roomsch-Koning MAXIMILIAAN en den Aardshertog PHILIPS, als mede, in het volgende jaar, de bevestiging van Pauſe ALEXANDER DEN VI. Men weet, hoe het gewijde Geſtigt, zedert, tot het tegenwoordige Mannen-Rasphuis en tot het Latijnſche School vertimmerd is.

Zie COMMELIN, *Beſchrijving van Amſterdam.*

WAAL, (JAN DE) Burgemeester van *Haarlem*, was een der zes Staatsleden, die, in den Jaare 1650, op last van Prinſe WILLEM DEN II, in verzekering genomen, en voorts na *Loeveſtein* gevoerd wierden. Men weet, hoe de Heer DE WAAL, even als zijne lotgenooten, binnen kort geſlaakt, en, naa 's Prinſen overlijden, in zijne ampten en waardigheden herſteld wierdt.

WAALENBURG, een aanzienlijke Polder, op het Eiland *Texel*, dus genaamd naar de twee Dorpen *Burg* en *Waal*, in welker nabuurſchap dezelve gelegen is. De eerſte bedijking daar van wierdt ondernomen, volgens Oktrooi van den vierden Augustus des Jaars 1488, door Keizer MAXIMILIAAN

gegeeven. Door eene zwaare overſtrooming van den Jaare 1532 wierdt de Polder onder water gezet, en bleef alzo liggen tot in den Jaare 1612, wanneer dezelve, volgens Oktrooi van 's Lands Staaten, van nieuws wierdt droog gemaakt. De kosten daar van bedroegen honderddertigduizend guldens. Volgens meeting, in den Jaare 1620, door den Landmeeter JAN PIETERSZOON DOUW gedaan, wierdt de Polder groot bevonden zevenhonderd drieëndertig Morgens en driehonderd zevenëennegentig Roeden, Rhijnlandſche maat. Het Beſtier van *Waalenburg* ſtaat aan eenen Dijkgraave en twee Heemraaden, wien een Sekretaris en een Penningmeester zijn toegevoegd.

WAALENBURG, een oud adelijk Huis of Kaſteel in het Overkwartier van *Utrecht*, in de nabuurſchap van het Dorp *Nederlangbroek*. Het is een der oudſte geſtigten in dien oord, als zijnde reeds omtrent het midden der Dertiende Eeuwe bekend geweest. De gedaante des geſtigts kan dit insgelijks duidelijk uitwijzen; het beſtaat uit een vierkanten Toren, die vrij hoog uitſteekt boven het Huis, 't welk uit verſcheiden Trapgevels beſtaat, en rondom in eenen Vijver is gelegen.

WAALWYK, een aanzienlijk en welvaarend Vlek, in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, omtrent vier uuren gaans, ten Westen van de Stad van dien naam, in de, zo genaamde, *Langeſtraat* gelegen. Het Land hier omſtreeks is zo vrugtbaar, dat 'er bijkans geen voet gronds kan aangeweezen worden, die tot den Koornteelt of tot Weiland niet geſchikt is. De reden hier van meent men te zijn, de Overſtroomirg, welke hier dikmaals, vooral in de wintertijd, voorvalt, en, na den afloop van het Zeewater, een heilzaam ſlibber agterlaat. Het getal der Huizen vinden wij op ongeveer tweehonderdzeventig begroot. Zij ſtaan in eene dubbele rije, door welke een ſteenen Straat loopt, ter wederzijden met hoog opgaande Linde- en Ypeboomen beplant. De Kerk, die aan het Westeinde ſtaat, is een ruim en luchtig Kruisgebouw, uit welks midden de Toren zijnen Kruin verheft; zijnde voorts verſierd met een fraai Orgel. Te *Waalwijk* wordt

vrij

vrij ſterke handel in Graanen, Mout en andere goederen gedreeven. De Admiraliteit te *Rotterdam* houdt 'er eenen Collekteur en Contrarolleur. Van ouds was hier een Nonnen-Klooſter, *Nazaret* genaamd. Het gebouw is nog eenigermaate in weezen, doch wordt van bijzondere eigenaars bewoond.

Waalwijk is, onder andere, zeer vermaard, door het verblijf, welk een groot aantal Remonſtranten, naa hunne verdrijving uit de Nederlanden, in den Jaare 1619, aldaar eenigen tijd gehouden hebben. De ongemeene toevloed van allerlei ſlag van menſchen, bekenden en onbekenden, om hen te zien, te ſpreeken en te vertroosten, veroorzaakte een aanmerkelijk vertier in het Dorp, en grooten welvaart bij de neeringdoende inwooners. Dit gaf den gebannen Remonſtranten groote gunst bij den Heer van *Waalwijk*, die hen aldaar gaarne gehouden, en een vast verblijf zou hebben doen neemen. Doch de overlast, welken zij teikens leeden van Staatſche Ruiters, maakte hun het verblijf zo onaangenaam, dat zij, ondanks den wensch van gemelden Heere, geſterkt door het verlof van den Biſſchop van *'s Hertogenbosch*, zich genoodzaakt vonden, dit verblijf te verlaaten, en zich verder van den Vaderlandſchen grond te verwijderen.

Zie G. BRANDT, *Hiſtorie der Reformatie.*

WAARD, (*Huis te*) weleer een oud adelijk Gebouw, in *Rhijnland*, in de nabuurſchap van *Leiderdorp*, op een ſtuk gronds, welk nog heden den naam van *de Waard* voert. Ten tijde van het beleg van *Leiden*, door Hertog JAN VAN BEYEREN, in den Jaare 1420, wierdt het Slot in brand geſtoken, en zedert tot den grond toe vernield.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illuſtr.*

WAARDEN, eene Heerlijkheid en Dorp, op het Zeeuwſche Eiland *Zuidbeveland*. De Heerlijkheid, in het Zuidoostlijk gedeelte van het Eiland gelegen, en die, voor een klein gedeelte, van de Wester Schelde wordt beſpoeld, vinden wij op negentienhonderd en dertien Gemeten en vijfēnnegentig en eene halve Roede vrij ſchotbaar Land begroot. In het Dorp, 't welk ſlegts een half kwartier uurs van de Wester Schelde ligt, en aan dezelve een klein Haventje heeft, telt men tuſſchen de zestig en zeventig Huizen. De Hervormde Gemeente heeft 'er eenen eigen Predikant. De Kerk, in welke hij den openbaaren dienst verrigt, is tamelijk ruim en luchtig, en pronkt met een vrij hoogen Toren.

WAARDENBURG, ook wel *Hiern* genaamd, een klein Dorpje, gelijk ook eene Heerlijkheid van dien naam, eertijds van een groot en aanzienlijk Adelijk Slot of Kaſteel voorzien, beide in de *Tielerwaard*, aan of omtrent den Waaldijk gelegen.

WAARDER, eene Heerlijkheid en Dorp, in *Zuidholland*, onder het Baljuwſchap van *Woerden*. De uitgeſtrektheid, volgens de opgave in de Verpondingslijsten, vinden wij op twaalfhonderd zesēnzeventig Morgens, vijfhonderd tweeēndertig Roeden Lands, en het getal der Huizen, volgens de jongſte opneeming, op vierēnzeventig begroot. De Dorpelingen worden door hunnen eigen Leeraar bediend, in eene Kerk, die een vierkanten Toren met een achtkantigen Spits heeft. — Men ontmoet, in deeze Heerlijkheid, het *Hof te Waarder*, tegenwoordig van weinig aanziens, doch, naar men gist, eertijds een eigendom en woonplaats van Ridders van *Malta*, die hier een Kommandeurſchap plagten te begitten.

Zie VAN DER HOUVE, *Handwest Kronijk*;
en VAN LEEUWEN, *Bat. Illuſtr.*

WAARR-

WAARDHUIZEN, eene Heerlijkheid in het *Land van Altena*, met *Emmikhoven* en *Gaaswijk* vereenigd, in zo verre zij met dezelven één Regtbank gemeen heeft. *Waardhuizen*, hoewel minder bewoond dan de twee andere Heerlijkheden, is, egter, grooter in omtrek; zij bevat ruim zeshonderddertig Morgens Lands. Het Dorp van dien naam heeft geene eigen Kerk; de Opgezeetenen gaan in het nabuurig *Uitwijk* hunnen Openbaaren Godsdienst waarneemen.

WAAXENS, in rang het veertiende of laatſte Dorp der Frieſche Grietenije *Westdongeradeel*, in het Kwartier van *Oostergo*. Het Dorp, 't welk aan den Rijweg tusſchen de Stad *Dokkum* en het Dorp *Holwert* legt, is zeer klein, als bevattende ſlegts negen Stemdraagende Saatten. De Heer KOENDERS, weleer Generaal onder de Ruiterij in dienst van den Staat, plagt hier zijn Zomerverblijf te houden.

WAAYEN, (JOHANNES VAN DER) Predikant onder de Hervormden te *Middelburg*, in *Zeeland*, een groot voorſtander van de Wijsbegeerte van den vermaarden CARTESIUS, en van den beroemden Godgeleerde JOHANNES COCCEJUS. Elders hebben wij verhaald, hoe veel 'er, in gemelde Stad, te doen viel over het beroep van den Predikant WILHEM MOMMA, en hoe dezelve, tegen het genoegen van den Stadhouder WILLEM DEN III, aldaar gebragt was. VAN DER WAAYEN, welken de naam naging, het beroep inzonderheid te hebben doorgedreeven, viel daar door in 's Stadhouders ongenade; met dat gevolg, dat hij van zijnen dienst verlaaten, en hem de Stad omzegd wierdt. Hij begaf zich na *Amſterdam*, zijne geboorteſtad; doch vertoefde 'er niet lang. De roem van Geleerdheid, die van hem was uitgegaan, bewoog de Bezorgers van 't Frieſche Hoogeſchool, hem tot Hoogleeraar in de Oosterſche talen te *Franeker* te beroepen; waar nevens hem eerlang de post van het onderwijs in de Godgeleerdheid wierdt opgedragen. Niet lang hadt VAN DER WAAYEN aldaar vertoefd, of hij raakte in geſchil met eenen zijner amptgenooten, den Hoogleeraar FREDERICUS SPANHEIM. Te weeten,

op verzoek van den HENRIK COMPTON, Bisschop van *Londen*, hadt SPANHEIM zijne gedagten op het papier gesteld over het Engelsch Bisschoppelijk Kerkbestuur, en daar over zijne goedkeuring betuigd. VAN DER WAAYEN dit geschrift in handen gekreegen hebbende, vatte daar tegen de pen op, met oogmerk inzonderheid, om zich tegen de ondergeschiktheid der Kerkendienaaren te verklaaren, en eene volkomene evengelijkheid aan te toonen onder hen allen, die het Woord Gods verkondigden. Onder zijne redekavelingen mengde VAN DER WAAYEN eenige scherpheden; hij beschouwde SPANHEIM als iemant, die den Engelschen Bisschop zogt te vleien, en eene heimelijke begeerte voedde, om zijn eigen hoofd, den eenen of anderen tijd, met den Bisschoplijken mijter te doen tooien, door zich op te werpen tot hoofd der Nederlandsche Geestlijkheid. SPANHEIM bleef hem hier op niet schuldig. Met nadruk verweerde hij zich tegen de beschuldigingen van zijnen Amptgenoot. Ten aanzien van het onderwerp des geschils zelven zogt hij aan te toonen, dat de zaak van klein belang was; dat ieder Kerk daar omtrent volgens haar eigen goedvinden konde te werk gaan, als zijnde dit een stuk, welke met de Leere zelve niets gemeen heeft; dat het genoeg is dat de Kerken hier omtrent het met elkander eens zijn, hoewel zij niet op de zelfde wijze bestuurd worden. De pennestrijd schijnt hier mede een einde te hebben genomen. VAN DER WAAYEN sleet de rest zijner dagen aan het Friesche Hoogeschool; de invoering en bevestiging van de Coccejaansche leerwijze aldaar wordt aan hem voornamelijk toegeschreeven.

Zie BENTHEM, *Holl. Kerk- en Schoolstaat.*

WADDINXVEEN, hoewel verdeeld in *Zuid-* en *Noord-Waddinxveen*, is, egter, niet meer dan één Dorp; alleenlijk zijn de Ambagtsheerlijkheden onderscheiden. In 't verloop van tijd, is, door de aanhoudende vergraavingen, een aanmerkelijk gedeelte van dit Distrikt in eene uitgebreide wa-

ter-

terplaats veranderd. Het getal der Huizen vinden wij op ongeveer vierhonderd begroot. Eene ſtreek Huizen, de *Goudkade*, of *Gouwkade* genaamd, als ſtrekkende langs het water de *Gouwe*, is veel jonger dan het Dorp. Men heeft aldaar eenige Graauwpapiermakerijen, en een goed aantal handwerkslieden, die zich met het maaken van gereedſchappen voor de huislieden geneeren. Den Opgezeetenen deezer ſtreeke gaat de naam naa van ongemeene nijverheid en netheid. Behalven die der Hervormden, heeft men te *Waddinxveen* eene vrij aanzienlijke Gemeente van Remonſtranten.

WADENOYEN, een Dorp, in de *Tielerwaard*, tuſſchen de Stad *Tiel* en het Dorp *Geldermalſen* gelegen, zou, meent men, van ouds, den naam van *Watica* gevoerd hebben, en reeds voor het einde der Twaalfde Eeuwe bekend geweest zijn. Het Dorp is niet groot, en ontleent zijn voornaame ſieraad van een deftig Huis van den Heere der Heerlijkheid.

WAGENAAR, (JAN) uit eerlijke Ouders, te *Amſterdam*, den 31 October 1709, gebooren, gaf al vroeg blijken van eenen ijverigen leer- en leeslust, en van eene door eigen vlijt en onderzoekliefde, verre gevorderde kennisſe, doorzicht, verſtand en oordeel; zo egter dat hij zich zelven altoos wantrouwde, en zich nooit verhefte. Zich in 't Fransch, Engelsch, Latijn en Grieksch geoeffend hebbende, deedt hij zich als een kundig Vertaaler niet ſlegts met zijn twintigſte jaar kennen, maar oeffende zich toen ook in de *Newtoniaanſche* Natuurkunde; maakte uit eenige Schriften van NIEUWENTIT, CLARKE en LOCKE uittrekzels, onderzogt hunne Stellingen, breidde die uit en helderde ze op; ſchrijvende toen ook eene groote menigte van Redevoeringen; Brieven over gewigtige *Theologiſche* en *Metaphyſiſche* Quæstien; Aantekeningen, Verhandelingen en Ontwerpen, welken ten deele onder zijne Papieren gevonden, deels door hem, in zijne meenigvuldige Werken, verbezigd zijn. Van hem zijn vertaald eenige Predikaatſien van den beroemden TILLOTSON, te *Amſterdam*, bij TIRION in VI Deelen, in 1730 en 1732 uitgegeeven.

geeven. — Eene *Hiſtorie der Pauſen*, bij denzelven, door hem met Aantekeningen verrijkt. — Twee vertaalingen van de Verhandelingen over de Verdraagzaamheid enz. bij denzelven in 1733. — Verſcheide ſtukken uit het Latijn, Fransch en Engelsch, in de Filoſoofiſche Verhandelingen, in gr. 8vo. bij denzelven uitgegeeven in 1734, en eindelijk den Filoſoofiſche Onderwijzer van MARTYN, mede bij denzelven in 1737.

In 't Jaar 1738 begon hij, nae zich vlijtig in de Taal en Hiſtorie onzes Lands geoefend, en de oudſte Chronijken zich eigen gemaakt te hebben, de vijf eerſte Deelen van den *Tegenwoordigen Staat der Nederlanden*, als ook dat Deel welk over de *Oostenrijkſche*, *Pruiſſiſche* en *Fransche Nederlanden* handelt, te ſchrijven, en voegde daar, in 1758, op ſterk aanſtaan des Drukkers, het eerſte Deel van den *Tegenwoordigen Staat van Utrecht* bij. Al onder 't ſchrijven van het eerſte der gemelde Deelen, verzamelde hij de bouwſtoffen tot zijne uitgewerkte Vaderlandſche Hiſtorie.

In 't Jaar 1740 gaf de uitgave der *Bedenkingen* en *Verhandelingen* over den *Kinderdoop*, door een Remonſtrantsch Predikant, hem aanleiding tot het opſtellen en uitgeeven van 't *Onderzoek over de Oudheid en Schriftmatigheid van den Kinderdoop*; welke vervolgens tot nog eenen Brief van hem aan zijnen Tegenſchrijver gelegenheid gaf.

Als een ijverig Medehelper van zijne ongelukkige Medemenſchen, is hij zeer werkzaam geweest, in 't verzorgen van behoeften voor de noodlijdende Landlieden omtrent *Dantzig*, die door eene overſtrooming tot de uiterſte elende en armoede gebragt waren. Van deeze Gebeurtenis en van de Uitdeeling zelve heeft hij een *Kort Verhaal* opgeſteld en uitgegeeven; gelijk hij ook deedt van de Overſtroomingen hier te Lande in 1740 en 1741, en van 't beſtier der verzamelde Penningen; om welke behoorlijk uit te doen deelen, hij zelf met zommigen na de overſtroomde Landen is gereisd.

In de Jaaren 1747 en 1748 ſchreef hij, met inzigt om zijne Stadgenooten gemaatigd te doen denken en handelen, en zich gehoorzaam aan de Overheid en derzelver ſchikkingen te gedraagen, het *Koffyhuis-Praatje* en den *Patriot*, waar van echter de gewenschte uitwerking niet gezien wierdt.

In

In 1749 kwamen de twee eerſte Deelen zijner hooggeſchatte *Vaderlandſche Hiſtorie* uit; ſchoon de Schrijver toen en nog lange daar naa, onbekend, en als een gering vergeeten Burger, woonen bleef. Terwijl hij hier aan bezig was, hadden eenige Jongelingen boven dien het geluk van zijn Onderwijs in den Godsdienst en zijne zeven Leſſen over 't verhandelen der H. Schrift te mogen hooren, in het Weeshuis de *Oranje Appel*, waar van hij Mede-Regent was. Deeze laatstgenoemde Leſſen heeft hij in 1752 uitgegeeven; en dezelve zijn zo zeer bij alle Gezintheden geſmaakt geworden, dat men ze zelfs, op eene der vermaardſte Hoogeſchoolen onzes Lands, den Studenten ter beoefening aangepreezen heeft.

De Regeerders der Stad *Amſterdam*, nu kennis aan hunnen lofwaardigen Burger en zijne verdienſten gekreegen hebbende, ſtelden hem, (onder toezegging van eene openvallende Stads bedieninge, die hem en der Stede van nut zoude kunnen zijn,) in 1756 aan tot het houden van opzigt over het Schrijven en Uitgeeven der *Nederduitſche Stads Courant*. Deezen arbeid heeft hij tot het Jaar 1760 verricht, en toen, op zijn verzoek, ontſlag van dien poſt verkreegen.

In den tijd toen *Engeland* bij onzen Staat aandrong om 6000 Man hulpbenden, en, ſchoon Engelands verzoek door Mevrouwe de Gouvernante wierdt ondersteund, de Regenten van *Amſterdam* vooral zich daar tegen verzetteden, ſchreef WAGENAAR eenen Brief van een *Koopman te R. aan een zijner Vrienden te A. R.*, gedagtekend twintigſten Maart 1756, en vervolgens nog drie zulke Brieven; welker eerſte van die uitwerking was, dat de Republiek in dit geval verklaarde eene ſtipte Neutraliteit te zullen houden. — Toen de Rooverijen der Engelſchen naderhand onze Scheepvaart geweldiglijk krenkten, ſchreef hij ook eenige Stukjes; als *Tractaat van Marine* tuſſchen *Groot-Brittannie* en de *Vereenigde Nederlanden* 1765. gr. 8vo. *'t Gedrag der Engelſchen* omtrent deeze Republiek, in 4to. 1756. *Memorie* omtrent de gemaakte *Prijzen* enz. in fol. 1758. (dit was uit het *Fransch* vertaald;) en de *Vrije Vaart en Handel op de Weſtindiën* verdedigd, in fol. 1748, als ook een Brief van W. TEMPLE van het Jaar 1672 uit het *Engelſch* vertaald en met een Voorbericht uitgegeeven, in fol.

In

In 1757 gaf P. LE CLERCQ in *'s Hage* uit het *Karakter van den Raad-Penſionaris* DE WITT; en daar in wierdt dees eerlijke Staatsman op de hoonendſte wijze gelasterd, en zijne geheugenis derwijze beklad, dat wijlen de Heer Graaf VAN WASSENAAR dit ſtuk een infaam en lomp Libel durfde noemen, en den Schrijver een Pasquil- en Oproermaaker, die voor zijn eerloos ſchrift nog ſchandloon eischte en kreeg. Tegen dit Lasterſchrift handhaafde WAGENAAR de kenſchets van den Raadpenſionaris, in *het Echt en waar Karakter* van dien Staatsman, toen bij TIRION uitgegeeven. Ook gaf hij naderhand uit zijne *Vrijmoedige Aanmerkingen* en een *Aanhangzel*; waar in zekere *Zedige Beproeving en de Schrijver van de zucht van* J. DE WITT wederlegd worden. Doch met deeze Luiden, die een onbuigzaam gemoed bezaten, en kwaadaartig en onbedreeven teffens waren, zich niet langer in ernst kunnende ophouden, maakte hij zich met een geestig Schimpvaers van hun af, en vervaardigde eene en andere Lofbazuin, om hunne kruinen daar mede te verſieren; onder den naam van MARTEN VAN ROSSEM; waar in hunne dwaasheid en onkunde zo klaar zijn aangetoond, dat ze 't zich geſchaamd hebben.

Onder dit gewoel ſchreef onze J. WAGENAAR het nuttig Werkje de *Vaderlandſche Hiſtorie verkort*; en gaf het, in 't Fransch en in 't Nederduitsch, uit in 1758; en in 't volgende Jaar 1759 zagen de twee laatſte Deelen van 't groote Werk deezer Hiſtorie ook het licht; voortgezet, doch met grooten wanlust van den Schrijver, tot aan den dood van zijne Doorl. Hoogheid WILLEM DEN IV, in 1751; liever hadt hij zijn werk beſlooten met de aanſtelling van dien Vorst in 1747, of met de Vrede van *Aken* in 1748; ſchoon de Heer Thesaurier Generaal HOP en andere gaarne gezien zouden hebben, dat de Schrijver hetzelve tot aan den dood van wijlen haare K. H. de *Vrouwe Gouvernante* hadt vervolgd. Dit Werk is ook in 't Hoogduitsch vertaald, en, in acht Deelen in Quarto, te *Leipzig* in 1756 en vervolgens uitgeeven.

Tot het opſtellen van zijne nette en zeer doorwrochte Beſchrijving van *Amſterdam*, verkreeg hij den dertigſten Junij van 1758 de vrijheid om ter Sekretarije, Charterkamer en elders, onder verbinteniſſe van de vereischte geheimhouding, onderzoek te doen na de Oudheden, Staat, Hiſtorie en Regeering der Stad. Ook droeg de Wethouderſchap en de Oud Raad hem in 't zelfde jaar, den zesëntwintigſten October, den Tijtel op van *Hiſtorieſchrijver der Stad*, waar van hem eene behoorlijke Acte wierdt gegeeven. En omtrent den afloop des Jaars 1760 wierdt hij bevorderd tot *Eerſten Klerk ter Sekretarije dier Stad*, welken post hij getrouwlijk en tot het grootſte genoegen van allen, die hem behoefden, tot aan zijne laatſte ziekte, bediend heeft. Gedurende de waarneeming van dit zijn werkelijk, doch hem ſteeds aangenaam, Ampt, voltooide hij de aanzienlijke *Beſchrijving van Amſterdam*, in zijne *Opkomst*, *Aanwas*, enz.; en gaf 'er 't laatſte Deel of Stuk, in gr. en kl. Folio en Octavo, van uit, in 't Jaar 1768. —— In de *Vaderlandſche Letteroefeningen* heeft hij ook een enkel Uittrekzel gegeeven. Aan de Maatſchappij der Nederl. Letterkunde te *Leiden*, van welke hij ten Jaare 1766 een Medelid geworden is, heeft hij medegedeeld eene *Toets van de Echtheid der Rijm-Kronijk*, op naam van KLAAS KOLYN uitgegeeven. In 1768 heeft hij, met goedvinden en op last der Regeering, geſchreeven *het Verheugd Amſterdam*, bij gelegenheid, dat zijne Doorl. Hoogheid de Prins Erfſtadhouder met zijne Gemaalin en Gevolg, op het Raadhuis, toen als in een Prinſelijk Hof veranderd, ontvangen en in die Stad onthaald wierdt.

Eindelijk heeft de geachte Geſchiedſchrijver, die ook de waarde van andere Geleerden naar elsch wist te ſchatten, de gedachtenis van den eerenswaardigen Advokaat HERM. NOORDBERK, dien hij van nabij gekend hadt, bij zijne Stadgenooten willen leevendig houden, door de *Schets van 't Leven, den Aart en 't Gedrag* van dien Heer, in eenige bladzijden af te maalen en uit te geeven: welk Stukje gevolgd is van 's Mans laatſte Werk, te weeten de *Geſchiedenis der Chriſtelijke Kerke, in de Eerſte Eeuwe, beſchouwd, als bewijzende de waarheid van den Chriſtelijken Godsdienst.*

Dit is alles wat deeze ſchrandere en arbeidzaame Man heeft uitgegeeven, terwijl 'er nog een aanmerkelijk getal van *on*uitgegeevene Schriften overgebleeven is; op eenigen van welken men ons nog doet hoopen.

Het Genootſchap te *Vliſſingen* zondt hem in December 1772 het *Diploma* zijner Verkiezing tot Medelid van 't zelve; doch dit heeft hij met heuſche dankzegging, na eenige dagen beraad, te rug gezonden; bedankende voor eene eere en laſt, aan welke zijne ziekte hem belette naar eisch te beantwoorden.

Hij is, na eene ſleepende ziekte van eenige Maanden, aan eene perſing en opſtopping van Water, in den ouderdom van ruim 63 Jaaren, zeer lijdzaam en gelaaten, met eene geloovige hoope op de barmhartigheid van GOD in JEZUS CHRISTUS, op Maandag morgen den eerſten Maart 1773, overleeden.

Hij hadt een gezond Lichaams geſtel: was van meer dan middelbaare grootte, welgemaakt en bloozend van Weezen, en uit zijne oogen, waar in bedaardheid en zagtheid van zielſe leezen was, ſtraalden ſchranderheid en vernuft. Zijn leven, en dit blijkt genoeg uit zijne Schriften, was een leven van onafgebroken ſtudie, bedrijf en bezigheden, waar in hij onvermoeid den dierbaaren tijd beſteedde, van 's morgens vroeg tot 'savonds laat; ſtudeerende te gelijk met zulk eene vlugheid en gemaklijkheid, dat hij nooit over zwakheid van hoofd klaagde, en gereedlijk van zijne Boeken af, en tot een gemeenzaam onderhoud met eenen Vriend overgaan konde. Hij was van eene aanminnige defigheid; doch de ernst van zijnen aart ontbondt zich ook nu en dan wel eens tot onſchuldige boert, onder zijne gemeenzaame Vrienden, bij gepaste gelegenheid. Hij was een groot Vriend van zijn Vaderland en Geboorteſtad, en een Voorſtander van het bedrijf zijner wettige Overheid. Voor zijne Echtgenoote was hij een getrouw en liefhebbend Man. Voor zijne Vrienden was hij een waar Vriend, en voor allen, die hem aanzochten of behoefden, een bereidwillig hulpgenoot, doende aan anderen gaarne zo veel dienſt en vermaak, als of 't voor hem zelven ware, zonder dat hij 'er zich iets op voor liet ſtaan.

Als een Beminnaar, zomtijds als een Oeffenaar, doch voornaal als een waar Kenner van de Dichtkunst, heeft hij zich meermaalen doen zien. Hoe gierig ook op zijnen tijd, ſtondt egter zijn hu's, tijd en pen ten dienſte zijner Vrienden geſteed; gelijk onder zijne papieren daar van overvloedige bewijzen voor handen zijn.

Zie P. HUISINGA BAKKER, *Leven van* J. WAGENAAR.

WAGENAAR, (LUCAS JANSZOON) een burger van *Enkhuizen*; alwaar hij gebooren wierdt, en ook geſtorven is, was zeer bedreeven in de Zeevaart- en Stuurmanskunst; en mag niet te onregt gezegd worden, de volgende Schrijvers over dit onderwerp den weg gebaand te hebben. Hij moet omtrent het midden der Zestiende Eeuwe, of, waarſchijnlijk, al vroeger gebooren zijn. Veele jaaren, in verſchillende Gewesten des aardbodems, de Zee beploegd hebbende, hadt hij, door aandagtige opmerking, van de geſteldheid van Havens, Kusten, Zanden, Banken, Klippen en Gronden, eene zeer uitgebreide en naauwkeurige kennis bekoomen. De vrugt zijner opmerkingen en waarneemingen deelde hij zijnen Landgenooten mede, in een Werk, welk hij *Spiegel der Zeevaart* noemde, gedrukt, te *Leiden*, op zijne eigen kosten, bij C. PLANTYN. Het was in twee Deelen onderſchieden; het Eerſte Deel was aan den *Prinſe van Oranje*, het ander aan de Staaten des Lands opgedraagen. JANUS DOUZA, Heer van *Noordwijk*, vereerde dit Werk met een Lofdicht. In dat jaare 1592 gaf WAGENAAR een ander Werk in 't licht, tot het zelfde oogmerk dienende; hij betitelde het *Threſoor der Zeevaart*. Hoe nuttig ook, te kostbaar, egter, vielen deeze Werken, dan dat de meeste Zeevaarenden zich dezelve verzorgen konden. 't Geſchiedde inzonderheid op den aandrang van zijnen Vriend en Beſchermer, den beroemden Weſtfrieſchen Sijndicus FRANÇOIS MAALSON, dat WAGENAAR de moeite nam, om den zaaklijken inhoud der twee genoemde Werken in één klein boekdeel, in Octavo, zamen te trekken, om

alzo hetzelve voor elk en eenen iegelijk verkrijgbaar te maaken. De vermaarde WILLEM BLAAUW erkent, tot het zamenſtellen van zijn Werk, *het Lichs der Zeevaart* genaamd, van de ontdekkingen en waarneemingen van WAGENAAR veel dienst gehad te hebben. Twee afbeeldingen van de Stad *Enkhuizen* zijn 'er nog voorhanden, door LUCAS WAGENAAR vervaardigd, de eene in den jaare 1577, de andere eenëntwintig jaaren laater.

Zie *Beſchrijving van Enkhuizen.*

WAGENINGEN, eene Stad in *Gelderland*, aan de *Veluwe*, bekleedende den derden rang onder de Steden van dat Kwartier. Indien het gevoelen van PONTANUS grond van zekerheid hadde, zou *Wageningen* al ten tijde der Romeinen, in de hoedanigheid eener Legerplaatze, bekend geweest zijn; hij meent dat het *Vada*, bij TACITUS vermeld, het tegenwoordig *Wageningen* is. Anderen, egter, ſpreeken dit gevoelen tegen. Zeker ſchijnt het, intuſſchen, dat de Stad, reeds in de Negende Eeuw, een aanweezen heeft gehad, onder den naam van *Wagenwegen*, en als onderhoorig aan het Dorp *Loon*, of *Loonen*. Meermaalen heeft *Wageningen* de kanswiſſelingen des Oorlogs ondergaan, vallende het nu in deeze, dan wederom in andere handen. Van wegen deszelfs ligginge, als zijnde een voorburgt van de *Veluwe* en de *Betuwe*, hebben 'er de Hertogen van *Gelder*, ten allen tijde, veel werks van gemaakt. Van ouds behoorde het onder de Steden van het vermaarde Hanze-Verbond, en wierdt, als zodanig, op de Vergaderingen dier Steden, te *Lubek*, of te *Keulen* beſchreeven. Eene hevige opſchudding, gelijk elders in de Provincie *Gelderland*, rees 'er, in den aanvang deezer Eeuwe, binnen *Wageningen*. Men lag 'er over hoop, over de uitſluiting van den Prinſe VAN ORANJE uit den Raad van Staate. Op eene Kwartiersvergadering hadden, nevens de Stad *Arnhem*, die van *Wageningen* deeze uitſluiting zeer ernſtig gedreeven. Onverhoeds traden deeze in 't gevoelen der Ridderſchap, die beweerde dat de zaak op eene Landſchapsvergadering moest

wor-

worden afgedaan. Nogthans deeden de Gemeenslieden van *Wageningen* de Afgevaardigden der Stad vermaanen, om te Remmen volgens hunnen last. Tot de uitsluiting van den Prinse wierdt hier op bij de meerderheid beslooten.

De band van Eenigheid was dus tusschen de Gelderschè Steden gebroken. Op een Kwartierdag, die binnen *Arnhem* wierdt gehouden, openbaarde zich 't eerst deeze afkeerigheid, over 't begeeven van zekere Ampten; waar omtrent vier van de zeven Afgevaardigden van *Wageningen* van die van *Arnhem* verschilden. Een hevig morren ontstondt 'er onder 't volk, klaagende dat zij hunnen pligt overtreeden hadden. De Gemeenslieden wierden verdagt gehouden bij de Regeering, dit vuur gestookt te hebben: waarom zij aanzoek deedt bij de Schutterij en Gilden om dezelve te doen afzetten. In weerwil der tegenkantinge van zommigen, geschiedde dit op staanden voet.

Onder de afgezette Gemeenslieden bevondt zich GODARD VAN ISSUM; deeze, tevens Hopman over eene bende Vrijwilligers, bragt zijn volk op de been, ondanks het verbod der Regeeringe. Een ander, JAN AALDERS genaamd, verzogt hulp te *Arnhem*, en verwierf dezelve. Aan het hoofd van eenige Vrijwilligers, en met viet stukken geschut, trokken twee Burgemeesters, op besluit der Wethouderschap, op *Wageningen* aan, alwaar de Schutterij thans onder de wapenen stondt. Men hieldt 'et de Poorten gesloten, en deedt den Arnhemmers aanzeggen, dat ze zich voor daadelijkheden hadden te wagten; welke deeze betuigden niet in den zin te hebben, mids men de Poorten opendé; waar naar men evenwel geene ooren hadt.

Die van *Arnhem*, midlerwijl, eenen Burger-Schildwagt buiten de Stad aangetroffen, en door denzelven de Regeering tot een mondgesprek hebbende doen uitnodigen, trad de voorzittende Burgemeester met drie Schepenen na buiten. Zij waren naauwlijks bijeen, of een der Arnhemsche Burgemeesters trok den Degen, riep met luider stemme: „ Deeze „ zijn het, welke wij moeten hebben; nu zijn ze in onze „ magt"; en voorts hen hun Zijdgeweer hebbende doen afnemen, wierden ze na *Wageningen* te rug gevoerd.

De Poorten waren hier nog al geſlooten: weshalven die van *Arnhem* voor dezelve het geſchut plantten, en zich door geweld eenen weg baandem. Straks voerde men de gevangene Heeren na 't Stadhuis, en hieldt ze in ſtrenge hegtenisſe, tot diep in den nacht, wanneer ze na de Stads Poort gebragt, en aldaar, door twee Stads Boden, uit naam der afgezette Gemeenslieden, van hunne bedieninge en den daar op gedaanen Eed ontſlagen zijnde, na *Arnhem* gevoerd wierden. Doch zij zaten hier niet lang, maar keerden wel ras, onder geleide, en nog als gevangenen, na *Wageningen*. Op verzoek der bloedverwanten en een goed getal burgers, beſlooten eerlang de Staaten van *Gelderland*, dat de Wageningſche Heeren op vrije voeten geſteld en in hunne Ampten zouden herſteld worden. Ook wierden ze te raade, eenig Krijgsvolk derwaarts te zenden, om een waakend oog te houden op de rust der Stad. De Wageningſche Heeren wierden herſteld in hunne waardigheden. Het gerugt wegens het naderen van Krijgsvolk deedt de zulken, die de hand hadden gehad in het bemagtigen van de Stad, beſluiten om buitens lands te wijken. De Vrij-Corpſen, of Vrijwilligers, die ginds en elders een ſchrik en teugel waren voor de Regeeringe, wierden, volgens Plakaat van 's Lands Staaten, overal afgeſchaft en verbooden. Ook wist men te bewerken, dat de Wethouders in de Steden voor hun leeven wierden aangeſteld, en dat deeze de openvallende plaatzen zouden vervullen uit een dubbel getal, door de Burgerij benoemd. Van hier dat de Gemeente zich grootlijks bedroogen zag, ten aanzien van het deel, welk zij gehoopt hadt te zullen hebben in het verkiezen van haare Wethouders.

Wageningen ligt omtrent drie uuren van *Arnhem*, en even zo verre van *Nijmegen*, aan de Rhijndijk. De omliggende oord is niet onvrugtbaar, vooral in het Westen der Stad, alwaar men eenen Berg heeft, die goed Koorn voortbrengt. Op deszelfs top plagt een Kerkje te ſtaan, *Oud-Wageningen* genaamd. Zedert het einde der Vijftiende Eeuwe is het niet meer in weezen; het wierdt toen verbrand. De Stad heeft twee Poorten: de Neude-Poort en de Berg-Poort. Aan den Rhijnkant ziet men eene fraaie Haven. Voorts heeft de Stad, die

die op ruim vierhonderd Huizen wordt begroot, van binnen geen ongevallig aanzien, door verſcheiden fraaie en geregelde gebouwen. Onder deeze munten uit de Huizen, door den Hoog Edelen Heer LUBERT ADOLF TORK, Heer van *Roozendaal* en Burgemeester van *Wageningen*, getimmerd. Ook ſtaat op den grond van het aloude Kaſteel een fraai gebouw. Het Stadshuis heeft een zeer bevallig aanzien, zijnde in den hedendaagſchen ſmaak getimmerd, van buiten en van binnen bekoorlijk verfierd. Men heeft 'er niet meer dan één Kerk, ten dienſte der Hervormden. Twee Predikanten neemen aldaar den dienst waar. Voorts heeft men 'er een Gasthuis, een Weeshuis, een Stads School, en eene Statie van Roomschgezinden. De Regeering van *Wageningen* beſtaat uit een Kollegie van Schepenen, ook wel Burgemeesters en Raaden genoemd; beſtaande uit tien perſoonen, welken een Sekretaris is toegevoegd. Het Kollegie van Gemeenslieden beſtaat uit twaalf perſoonen. *Wageningen* zendt, op zijne beurt, eenen Afgevaardigde ter Generaliteit, gelijk ook in de Admiraliteits Kollegien. Deeze Afgevaardigden moeten tweehonderd Guldens, van hunne wedde, ten behoeve van Stads Kaſſe, uitkeeren. Eindelijk merken wij nog aan, dat het Regtsgebied van *Wageningen* zich uitſtrekt, Oostwaarts buiten de Stad, tot aan het Beekje *ter Harten*, 't welk zich in den Rhijn ontlast, en Westwaarts tot aan *Grebbendijk*, over het zo genaamde *Wageninger broek*.

WALÆUS, (ANTONIUS) of DE WAAL, geboren te *Gend*, in den Jaare 1573, hadt tot Vader JACOB DE WAAL, die, vermids hij in de godsdienſtige beginzelen der Hervormden ſtondt, naa dat de Stad aan den Hertoge VAN PARMA was overgegaan, zich na *Zeeland* begaf, en zich te *Middelburg* nederzette. Naa dat zijn Zoon, in het Latijnſche ſchool dier Stad, de eerſte beginzels der taalkennisſe hadt geleid, wierdt hij na 't Leidenſche Hoogeſchool gezonden, om 'er zich in de Godgeleerdheid te oeffenen. De Stad *Middelburg*, alzo die last voor den Vader alleen te zwaar viel, droeg daar toe eene gedeelte der kosten. Naa den loop zijner oeffeningen aldaar te hebben voleindigd, deedt WALÆUS, naar de gewoon-

te dier tijde, eene buitenlandſche reize, om de voornaamſte Geleerden van zijnen tijd te hooren. Hij bezogt de Hoogeſchoolen van *Genève*, *Lauſanne*, *Bern* en *Baſel*, en op zijne thuisreize dat van *Heidelberg*. In het Vaderland te rug gekeerd zijnde, wierdt WALÆUS beroepen tot Leeraar op een Dorp niet verre van *Middelburg*. Twee jaaren bediende hij aldaar het predikampt; na verloop van dezelve vertrok hij, in de zelfde hoedanigheid, na *Middelburg*. Drie jaaren daar na, ontving hij aanzoek van de Regeering der Stad, na het overlijden van JACOBUS GRUTERUS, om, in diens plaats, openbaare leſſen te geeven in de Wijsbegeerte en in de Griekſche taale. Hij aanvaardde dien post, mids tevens het Predikampt bedienende. In den jaare 1617 wierdt WALÆUS, door den Stadhouder Prins MAURITS, na *'s Graavenhage* ontbooden, om aldaar, gedurende eenigen tijd, het predikampt waar te neemen. Niet lang was zijn verblijf aldaar; hij keerde, eerlang, na *Middelburg* te rug. In 't volgende jaar vertrok WALÆUS na *Dordrecht*, als Afgevaardigde van *Zeeland* op de Nationaale Kerkvergadering. Hier kweet hij zich met uitneemenden ijver, ſcherpzinnigheid en bondigheid. In 't behandelen van geſchillen en in het oplosſen van zwarigheden overtrof hij alle zijne broeders: wanneer 'er iet ongemeens moest geſteld of overwogen worden, nam men telkens WALÆUS in den aam. Van hier dat hij, bij de Uitheemſche Godgeleerden, en bij de Gemagtigde van 's Lands Staaten, zeer hoog geſchat wierdt. Van hier ook dat de overziening der Vertaalinge van het Nieuwe Verbond, als mede het ſtellen van de Kanons van het Sijnode, hem nevens anderen wierdt opgedragen. Gedurende zijn verblijf te *Dordrecht*, was WALÆUS van daar na *'s Graavenhage* ontbooden, met oogmerk om den veroordeelden Advokaat VAN OLDENBARNEVELD in zijn uiterſte te vertroosten. Nog in het zelfde jaar wierdt hij, ter gelegenheid der veranderingen, aan het Hoogeſchool te *Leiden* gemaakt, aldaar tot Hoogleeraar beroepen. Zijn broeder, JACOBUS WALÆUS, thans Predikant te *Domburg*, verving zijne plaats te *Middelburg*. Bij zijne aankomst te *Leiden*, wierdt hem, door den Akademiſchen Senaat, de titel en waardigheid van Doktor in de Godgeleerdheid opgedragen. Met den

zelf-

zelfden roem van kunde en geleerdheid, welken hij tot nog toe hadt genooten, bekleedde WALÆUS, zedert, het Hoogleeraarampt, tot aan zijnen dood, die voorviel in den jaare 1639, het zesënzestigſten van zijnen ouderdom.

Zie *Ant. Walæi Vita*; *Vitæ Profeſſor Leidenſium.*

WALCHEREN, het grootſte onder de Eilanden, welke de Provincie *Zeeland* uitmaaken, is bij de Latijnſche Schrijvers der Middeleeuwe onder den naam van *Walachra*, *Walachria* en *Walchra* bekend. Na den oorſprong der Nederduitſche benaminge wordt onderſcheidenlijkt gegist. Vermids wij in alle de afleidingen zeer veel onzekerheids en willekeurigheids ontmoeten, zullen wij onzen Leezer, met eene opteling van dezelve, niet laſtig vallen. *Walcheren* is het Westlijkſte der Zeeuwſche Eilanden, en koomt zo nabij aan Staats Vlaanderen, dat het volgens zommigen, eertijds, daar aan vast zou geweest zijn. De gedaante is een langwerpig vierkant, welks hoeken bijkans na de vier hoofdwinden gekeerd zijn. De omtrek wordt op tien Duitſche Mijlen begroot; hoewel deeze niet beſtendig de zelfde is, dewijl het Eiland zo aan afſpoelingen als aan vergrooting, door de opſlibbering der Zee, onderhevig is.

Walcheren is een zeer vermaaklijk en vrugtbaar Eiland. De drie voornaame Steden, op hetzelve gelegen, zijn *Middelburg*, *Vlisſingen* en *Veere*. *Arnemuiden*, hoewel ingelijks binnen eenen Wal beſlooten, wordt op de lijst der Steden niet geplaatst, om dat het geene Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge zendt. *Weſtkapelle* en *Domburg* zijn opene Steden. Het getal der Dorpen is zeer aanmerkelijk; men ontmoet 'er onder dezelve, die een aanzienlijk getal Huizen bevatten. Zo wel de Steden als de Dorpen zijn, in ons *Woordenboek*, onder afzonderlijke Artikelen beſchreeven; en zullen wij daarom van dezelve, hier ter plaatze, geene melding maaken.

Het geheele Eiland is onderſcheiden in vier deelen, *Uitwateringen* genaamd, bekend onder de volgende benaamingen: *Zuidwatering*, *Weſtwatering*, *Oostwatering* en *Noordwatering*, gemeenlijk de *Vijf Ambagten* geheeten. Deeze vier Uitwateringen ſplitzen het gantſche Eiland in vier groote, doch ongelijke deelen; welke alomme van de Zee of van de *Schelde* beſpoeld wordende, tegen het geweld der aanklotzende golven behoed worden, deels door Duinen, deels door zwaare en kostbaare Dijken, onder welke vooral uitmunt de Weſtkappelſche Dijk; van welken wij, onder een afzonderlijk Artikel, zullen ſpreeken. Tot onderhoud der Zeewerken zijn de Landen meer of min met belastingen bezwaard, die, op zommige plaatzen, aanmerkelijk hoog loopen. Het bewind over de gemelde Uitwateringen ſtaat aan een Kollegie van Dijkgraaven en Gezwoorenen; ieder Uitwatering heeft haar afzonderlijk Kollegie. Voor 't overige beſtaat de algemeene Regeering van *Walcheren* in het *Kollegie der Heeren Staaten van Walcheren*, en in het *Kollegie der vierëntwintig Kommiſſarisſen* of *Agterraaden*. Het eerstgenoemde Kollegie beſtaat uit dertien leden. Van vijf derzelven, *Staaten* genaamd, wordt één benoemd door den Prins VAN ORANJE, als Eerſten Edele van *Zeeland*, twee uit de Regeering van *Middelburg*, en één uit ieder der Regeeringen van *Vlisſingen* en *Veere*. De overige acht zijn Gekommitteerden der Breede Geërfden, die door de Ingelanden verkoozen worden; te weeten, twee wegens *Middelburg*, uit *Vlisſingen* en *Veere* ieder één, en één uit de Landzaaten van ieder der vier Wateringen. Zo wel de Staaten als de Geërfden moeten ieder ten minſten vijftig Gemeten ſchotbaar land bezitten, 't welk volle lasten betaalt. Niet meer dan negen Stemmen brengt dit Kollegie uit: hebbende ieder Staat eene geheele, en elk Geërfde ſlegts eene halve ſtem. In de Abtdij te *Middelburg* houdt dit Kollegie alle Donderdagen zijne vergadering, hebbende ten zijnen dienſte twee Griffiers, en eenen Opperkommies, die te gelijk Kaſſier is, en de penningen ontvangt, die in de bijzondere Wateringen gegaard worden, door perſoonen, hier Waterklerken genaamd. Ieder Watering heeft een zodanig eenen Waterklerk. Het ander Kollegie, dat *der vier-*

en-

gentwintig Kommisfarisfen, ontleent zijnen naam van het getal der leden. *Middelburg* heeft in hetzelve zes Heeren of Burgers, *Vlisfingen* en *Veere* ieder drie, en even zo veele ieder Watering. Gezamentlijk verbeelden zij alle de Ingelanden van het Eiland, en verkiezen de hier boven genoemde Breede Geërfden. Buiten hunne kennis mogen geene Werken, het gemeene Land betreffende, gemaakt worden, noch eenige aanbesteedingen geschieden.

WALICH MAARTENSZOON, eertijds Krankbezoeker, als mede Voorleezer en Voorzanger te *Leiden*, een man van jaaren, en van een eerlijken wandel, doch door het Dordrechtsche Sijnode veroordeeld, en, op deszelfs verzoek, door de Regeering van *Leiden* van zijnen post verlaaten, om dat hij de gevoelens der Remonstranten was toegedaan. Wij maaken van deezen man voornaamelijk gewag, om, uit zijn wedervaaren, door een nieuw voorbeeld, den Leezer te doen opmerken, tot welke uitersten de, zo genaamde, Godsdienstijver den mensch kan vervoeren.

Naa zijne afzetting nog al te *Leiden* woonagtig zijnde, was WALICH, in de maand September des Jaars 1619, ter verrigtinge van eenige zaaken, na *Gouda* verreisd. Op Zondag, den twintigsten dier maand, nam hij te voet de wederreize aan, verzeld van eenen zijner vrienden. Tot *Hazerswoude* gevorderd zijnde, overviel hen de avond; terwijl, daarenboven, WALICH, een man zestig jaaren, van het gaan merkelijk vermoeid was. Hierom wierden de twee vrienden te raade, om den nacht in het gemelde Dorp te vertoeven, en 's anderendaags morgens vroeg, met de Schuit, de reize na *Leiden* verder af te doen. Elk sliep in een bijzonder huis. WALICH, zich 's morgens ten drie uure door den Schuitevoerder hebbende doen wekken, volgde denzelven na zijne Schuit. Onder het gaan derwaarts ontmoette hij iemant, welken hij voor den Schuitevoerders Knegt hieldt, door de donkerheid van den nacht, doch die inderdaad de Bode van het Dorp was, PIETER DE METZELAAR geheeten. In den waan, in welken WALICH zich bevondt, gingen zij te gader tot aan het huis, alwaar zijn Reismakker vertoefde, met oogmerk om

hem te wekken. Maar, eer hij nog zulks verrigt hadt, greep hem de andere gantsch onverwagt, met de ſlinkerhand, terwijl hij in de rechter een uitgetoogen Houwer hieldt. *Gij ſchelm, gij zijt een Predikant*, roept hij uit, en brengt ſtraks den niets kwaads vermoedenden ouden man eene zwaare wonde toe in het hoofd, ter lengte van een mans vinger, en voorts drie kwetzuuren in zijne ſlinkerhand. Van ſchrik bevangen, en ter aarde vallende, bezat WALICH nog even tegenwoordigheids van geest genoeg, om luidkeels om hulp te roepen. Intusſchen begaf zich de boosdoener op de vlugt, na alvoorens den gekwetſten zijnen Mantel te hebben afgenomen; doch van den Klapperman gezien en gegreepen zijnde, wierdt hij bij het geregt aangebragt, en in hegtenis genomen. WALICH opgenomen en verbonden zijnde, wierdt 's anderendags gevoerd na *Leiden*, alwaar hij acht dagen lang zich in eenen toeſtand bevondt, die zijne opkomst twijfelagtig maakte. Na verloop van dien tijd bekwam hij wel eenigzins, doch bleef nog al in een zorgelijken toeſtand. Ten einde nu de waare toedragt der zaake mogt blijken, in gevalle hij kwam te overlijden, deedt hij, deswegen, op verzoek van zijne Huisvrouw en Kinderen, op zijne Conſcientie en Ziele zaligheid, in plaats van eenen eed, eene uitvoerige verklaaring voor den Notaris ZWOUT KRAEN, en de Getuigen JAN PIETERSZOON UITGEEST en MARINUS PIETERSZOON BYL. Hoewel WALICH, hier omtrent, zijner Huisvrouwe ten wille was geweest, deedt hij haar, egter, heiliglijk belooven, al ware het dat hij aan zijne wonde overleedt, nimmer deswegen bij de Overheid te zullen klaagen. Een Chriſten, verſtondt hij, moest met geduld lijden: en het klaagen was een bewijs van wraakgierigheid. WALICH herſtelde van zijne kwetzuure, en bekleedde nog nederhand het Leeraarampt onder de Remonſtranten. De perſoon, die hem gegrieft hadt, naa eenigen tijd zittens in hegtenis, wierdt, op aanloopen en voorſpraak van eenige ijveraaren, wel haast op vrije voeten geſteld.

Zie G. BRANDT, *Hiſtorie der Reformatie.*

WA-

WALIËN, eertijds een vermaard Adelijk Geſlagt, in *Gelderland*, niet verre van het Dorp *Wenterswijk*, doch in laatere tijden geheel vervallen. Een Geſlagt, waar van nog eenige takken in den vermogenden Burgerſtand aanweezig zijn, kan van dit Huis den naam ontleend hebben.

WALTA, weleer een adelijk, doch nu voor lang uitgeſtorven Geſlagt in *Friesland*. Verſcheiden Stinzen, of adelijke Geſtigten van dien naam, plagt men, eertijds, in dat Gewest te ontmoeten. Eén derzelven, in de gedaante van eene aanzienlijke Boerderije, is nog voorhanden, niet verre van *Leeuwarden*.

WAMEL, een Geldersch Dorp, in het Ampt *tuſſchen Maas en Waal*, aan den Waalſtroom, tegenover de Stad *Tiel* gelegen. Het getal van Huizen is vrij aanmerkelijk; eenigen ontmoet men onder dezelve, die een zindelijk aanzien hebben. Van de eertijds zeer aanzienlijke Kerk, zijnde een Kruisgebouw geweest, zijn ſlegts het Koor en één der Kruispanden overgebleeven. De Leeraar, welke hier predikt, neemt ook den dienst waar te *Dreumel*. Van twee Kloosters, welke, eertijds, in dit Dorp plagten te ſtaan, zijn nog eenige overblijfzels voorhanden.

WANDELAAR, (JAN) wiens naam, naast die der vermaardſte Nederlandſche Kunſtenaaren, bij alle Kunstkenners in vereerende nagedagtenis wordt bewaard, zag het eerſte leevenslicht te *Amſterdam*, alwaar hij ter waereld kwam op den veertienden April des Jaars 1690. Zijne Ouders, lieden zijnde van geen gering vermogen, als houdende zijn Vader, THOMAS WANDELAAR, een grooten Theewinkel op, wilden deezen hunnen Zoon, in den zelfden of eenigen anderen tak van Koophandel opbrengen. Doch de Natuur, of liever de aangeboorene neiging van den jongen WANDELAAR, hadt het anders met hem op het oog. Eene onweerſtaanbaare zucht tot de Teekenkunst deedt hem alle andere bezigheden met weerzin verrigten. De oude WANDELAAR, daarom, dier ingeſchapene neiginge niet willende wederſtreeven, noch zijnen Zoon tot een beroep

nood-

woodzaaken, waar in hij, om gemelde reden, waarſchijnlijk, nooit gelukkig zoude ſlaagen, beval hem aan het opzigt van GUILLAM VAN DER GOUWEN, om hem in het plaatſnijden te onderwijzen. Tevens genoot hij het onderwijs in de Teekenkunst van GERARD LAIRESSE, terwijl deeze reeds blind was. Zijne ongemeene vorderingen, zo in het teekenen naar 't leeven, als in het etſen en graveeren, deeden WANDELAAR wel haast een zo beroemden naam verwerven, dat hij aanzoek ontving tot het vervaardigen van ſtukken, tot welke de uiterſte naauwkeurigheid vereischt wordt. Eerst de Amſterdamſche Hoogleeraar FREDRIK RUISCH, en vervolgens de Leidſche BERNARD SIGFRID ALBINUS, ſtelden hem te werk tot het vervaardigen van Ontleedkundige Tafereelen. Om zo veel te nader bij de hand te zijn, toen WANDELAAR zich tot het vervaardigen der Plaaten van het alom beroemde Ontleedkundig Werk van den laatstgenoemden Hoogleeraar hadt verbonden, verhuisde hij met der woon na het Dorp *Warmond*, en van daar, naa eenigen tijd vertoevens, na de Stad *Leiden*. Tevens bragt hij hier eenige Portretten in het Koper. In 't laatst van zijnen leefstijd zaten voor hem eenige Amſterdamſche Burgemeesters; naar welke teekeningen dezelve vervolgens, door den beroemden HOUBRAKEN, in het Koper gebragt zijn. JAN WANDELAAR overleedt te *Leiden*, op den zesëntwintigſten Maart des Jaars 1759, in den ouderdom van bijkans negenënzestig jaaren.

WANSWEERD, in rang het zesde Dorp van de Frieſche Grietenije *Ferwerderadeel*, in het Kwartier *Oostergo*. In het Dorp, gelegen aan de *Ee*, zijnde den Trekvaart tuſschen de Steden *Leeuwarden* en *Dokkum*, telt men ſlegts een gering getal Huizen. Niettemin brengt het in ter Grietenije negenëntwintig Stemmen uit.

WARCK, (Mr. JOHAN VAN DE) van geboorte een Zeeuw, waarſchijnlijk in de Stad *Middelburg*, wierdt, om zijne veelvuldige dienſten, geduurende den aanvang der Nederlandſche beroerten, den Lande tegen *Spanje* beweezen, aangeſteld tot Penſionaris van de gemelde Stad, en in den Jaare 1599 be-

vor-

vorderd tot den gewigtigen post van Raadpenſionaris van *Zeeland*. Hij was de tweede, door welken dit Ampt, zedert de verandering der Regeeringe hier te lande, wierdt waargenomen. Zijne hooge jaaren en zwakheid van lichaam noodzaakten VAN DE WARCK om ontſlag van zijnen dienst te verzoeken. Hij verkreeg dien, op den twintigſten November des Jaars 1614, doch overleedt kort daar naa, te weeten op den vierden Januarij des volgenden jaars.

WARDER, een Ban en Dorp in het gedeelte van Noordhollland, *Waterland* geheeten, meer bepaaldelijk in de *Zeevangt*, ten Noorden van de Stad *Edam*, tegen welker Regtsgebied de Ban ſtoot. Deeze, volgens opgave in de Lijst der Verpondingen, bevat negenhonderd eenëndertig Morgens en drieëndertig Roeden Lands. Het getal der Huizen bedraagt nog geen honderd. Zij ſtaan gebouwd in eene lange ſtreek van wel zeshonderd Roeden; waar uit ligt is af te leiden, dat men ginds en elders merkelijke tuſſchenruimten aantreft. De Kerk is een Kruisgebouw, van merkelijke ruimte. Op het midden ſtaat een luchtig Torentje. De meeste ingezeetenen geneeren zich met de Scheepvaart of met den Landbouw.

WARMENHUIZEN, eene Heerlijkheid en Dorp, onder Noordholland, in *Geeſtmer-Ambagt*, ongeveer twee uuren ten Noordoosten van de Stad *Alkmaar*. Volgens de Verpondingslijst, bevat de Heerlijkheid ruim duizend vijfënzeventig Morgens Lands. Het getal der Huizen bedroeg, bij de laatſte optelling, iets boven de tweehonderd. De Kerk is een oud, doch ruim gebouw, aan het einde van eenen Toren voorzien, en van boven met een kleinen Spits pronkende. Ten tijde der Nederlandſche Kerkgeſchillen, in het begin der jongſtvoorgaande Eeuwe, was een goed gedeelte der In- en Opgezeetenen de Remonſtrantſche begrippen toegedaan; zo dat zij, met de andersgezinden, merkelijk geſchil hadden over het gebruik van het Kerkgebouw. WILLEM BARDES, Zoon van den vermaarden Amſterdamſchen Burgemeester van dien naam, was thans Heer van *Warmenhuizen*. Dewijl deeze zich

zich verklaarde voor de Contraremonſtranten, vonden deeze daar in niet weinig ſteuns. Het geſchil wierdt gebragt voor de Staaten des Lands; volgens welker uitſpraak, van den zestienden November des Jaars 1618, de twistende Gezintheden, beurtelings, den eenen om den anderen Zondag, het gebruik der Kerke zouden hebben. De Contraremonſtranten genooten de eerſte predikbeurt.

Zie G. BRANDT, *Hiſt: der Reformatie.*

WARMOND, eene Heerlijkheid en Dorp, in Rhijnland, niet verre van *Leiden*. De Heerlijkheid vinden wij op dertienhonderd zevenënvijftig Morgens, vijfhonderdzesënvijftig Roeden Lands begroot, en het getal der Huizen, volgens de jongſte optelling, in 't geheel, op tweehonderdtwaalf en één Koornmolen. De onderſtelling van zommigen, alsof de naam afkomſtig ware van den Franſchen Koning FARAMOND, die in de Vijfde Eeuw heeft geleefd, behoort zekerlijk tot de klaſſe van meer andere gedwongene en verre gezogte Naamsafleidingen, welke men bij zommigen, dit Dorp betreffende, aantreft. *Warmond* ligt zeer vermaaklijk, bij en aan den Rijdweg, welke van *Haarlem* na *Leiden* en *'s Graavenhage* loopt, en alzo, dagelijks, van een groot aantal rijdtuigen, druk bereeden wordt. De Huizen ſtaan niet digt in elkander, maar op eenigen afſtand, evenwel in eene geregelde orde. Gedurende het vermaarde beleg van *Leiden*, wierdt de Kerk in brand geſtoken, waar van men, zedert, het Koor alleen heeft herbouwd, in 't welk ook de Openbaare Godsdienſtoeffening wordt verrigt. Men ziet ook aldaar de Graftede der *Heeren van Warmond*, eertijds een vermaard en zeer aanzienlijk Geſlagt. Eer nog de Remonſtranten te *Leiden* de vrijheid van Openbaare Godsdienſtoeffeninge genooten, hadt die Gezinte te *Warmond* eene zo uitrijke Gemeente, dat dezelve door twee Leeraars wierdt bediend. Naderhand hadt men 'er ſlegts énen Leeraar. Tegenwoordig is de Gemeente geheel uitgeſtor-

ſtorven. Digt bij de Kerk der Hervormden, ſtaat het vermaarde Franſche Kostſchool.

Bij en onder *Warmond* ontmoet men verſcheiden Riddermaatige Hofſteden en Heerenhuizen. Een der aanzienlijkſten is het *Huis te Warmond*, zijnde het Stamhuis der Heeren van dien naam. Meer dan vijfhonderd jaaren is het reeds bekend geweest, als de woonplaats van dat doorluchtig geſlagt. Het is een der voortreffelijkſte gebouwen in zijne ſoort, hier omſtreeks; pronkende met een vierkanten en eenen achtkanten Toren, behalven nog twee kleinere. Een andere zwaare vierkante Toren, die 'er ingelijks plegt te ſtaan, is voor ruim vijftig jaaren weggebroken. Van binnen ziet men een aantal ruime Zaalen en Vertrekken, overeenkomſtig met den luister zijner bezitteren. Op het Voorplein plagt men eene Brouwerij te hebben, welker Put zo laat, als niet lang voor het midden der tegenwoordige Eeuwe, nog in weezen was. Voorts wordt het Slot omringd van viſchrijke Vijvers, aangenaame beplantingen, ruime wandelingen en vrugtbaare boomgaarten. Elders hebben wij aangeteekend, dat GYSBERT VAN DER CODDE, een der beroemde broederen van dien naam, een inwooner van *Warmond* was, en aldaar een der grondleggeren van de weleer zeer vermaarde, doch nu bijkans uitgeſtorvene Gezinte der *Kollegianten*. Het zo genaamde *Warmonder Hek*, zijnde den brug, over den Trekvaart gelegen, ſtaat niet verre van het Dorp. Voorheen hadt men hier ſlegts eenen Schouw. Volgens Oktrooi van hun Edele Groot Mogende, in den Jaare 1639, aan Heere JAKOB VAN WASSENAAR, *Heere van Warmond*, verleend, wierdt de Brug aangeleid, alwaar een zekere Tol moet betaald worden.

Zie ALTING, *Notit. German. Inferioris*; JUNII *Batavia*; *Handvesten van Rijnland*, enz.

WARMOND. (JAKOB VAN DUIVENVOORDE, *Heer van*) Bij h geen wij, in het Dertiende Deel deezes Woordenboek bladz. 52, op het Art. DUIVENVOORDE, (JAKOB VAN) ree vermeld hebbende, voegen wij nog het volgende. In zij huwelijk, met HENDRINA VAN EGMOND, hadt hij eenen Zoo verwekt, JAN VAN DUIVENVOORDE genaamd. Deeze, zijn Vaders voetſtappen drukkende, en hoewel, even als deeze den Roomſchen Godsdienst toegedaan, was, nogthans, een ijverig voorſtander en handhaaver der Vaderlandſche Vrijheid Tot de waardigheid van Admiraal van *Holland* verheven, behaalde hij merkelijken roem, in eenen togt na *Spanje*, en bragt de Spaanſche Vloote geen klein nadeel toe. Ook bekleedde hij, nevens verſcheiden andere aanzienlijke Staatsleden, een Gezantſchap in *Engeland*, om het Hof dienst Koninkrijks te beweegen tot het volharden in den oorlog tegen *Spanje*, naa den ontijdigen dood van Prinſe WILLEM DEN I. Wij merken hier aan, dat de thans nog leevende Baron VAN WASSENAAR ALKEMADE, Heer van *Meerenburg*, bij *Liſſe*, uit een tak van het Geſlagt van deezen doorluchtigen Vaderlander is voortgeſprooten.

Zie J. W. TE WATER, *Hiſt. van het Verbond en de Smeekſchriften der Edelen.*

WARNS, in rang het derde Dorp van de Frieſche Grietenij *Hemelumer Oldevaart en Noordwolde*, in het Kwartier van *Westergo*. Het Dorp ligt ongeveer een uur gaans ten Oosten van de Stad *Stavoren*. *Warns* is een groot Dorp; men telt 'er meer dan driehonderd Huizen, en onder deeze honderd-tweeërlei, met het regt van ſtemminge, in de algemeene zaaken der Grietenije, bevoorregt. Het Dorp is in de lengte, langs de zo genaamde *Warnzer Vaart*, gebouwd. De Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bedient, heeft eenen ſpitzen Toren. De Doopsgezinden hebben 'er eene vrij talrijke Gemeente. Het Geſlagt van SYTSAMA was hier, weleer, vermaard. *Sijtſama-State* was eene ſterke Stins of Ka-

kasteel, in de binnenlandsche oorlogen zeer beroemd. Alle verblijfzels daar van zijn al voor lang verdweenen.

WARNSVELD, een Dorp, in *Gelderland*, in het Schoutampt van *Zutfen*, niet verre ten Oosten van de Stad van dien naam. Het Dorp is niet onaanzienlijk, en in eenen bevalligen oord gelegen. Deszelfs oudheid kan uit verscheiden teekenen, welke de Kerk draagt, worden afgeleid. Dezelve pronkt met een goed Orgel, en wordt inzonderheid versierd door de pragtige Graftombe van den Graave VAN ALBEMARLE, van wiens Huis of Havezaate, *de Voorst*, een Vorstelijk geschenk, nabij dit Dorp gelegen, wij elders, op deszelfs bijzonder Artikel, verslag gedaan hebben.

WARREGA, een Dorp, in het Friesche Kwartier *Oostergo*, in de Grietenij *Tdaarderadeel*, alwaar het, in rang, de zesde plaats bekleedt, en vijfenveertig Stemmen uitbrengt. Het Dorp ligt een weinig ten Zuiden van het onlangs droog gemaakte Himpenser Meirtje, is niet onaanzienlijk, en tamelijk leevendig, van wegen den doortogt van rijdtuigen en schepen. Men heeft hier eenige Uitbuurten, en telde 'er, eertijds, verscheiden, aanzienlijke Staten of adelijke Kasteelen. De Doopsgezinden hebben te *Warrega* eene vrij aanzienlijke Gemeente, die thans door drie Leeraars, *uit liefde*, zo als men 't noemt, bediend wordt.

WARSTIENS, een ander Dorp, in de zelfde Grietenij, omtrent even verre ten Oosten van het gemelde droog gemaakt Meirtje gelegen. Volgens sommigen zou de beteekenis dien naams zo veel zijn, als versterkte hoogte of Vlieberg. *Wier*, *wyer* of *war*, was, in 't oud Friesch, zo veel als eene hoogte, tegen de overstrooming van het water opgeworpen. *Stiens* of *Stins* noemde men een Slot of Kasteel. *Warstiens* is een zeer klein Dorpje, bevattende niet meer dan zeven Huizen, welke in de zaaken der Grietenije kunnen stemmen.

WARTENA, insgelijks een Dorp, in de reeds gemelde Grietenij *Idaarderadeel*, en niet verre van de reeds genoemden gelegen. Volgens zommigen zou *Wartena*, weleer, eene Stad van tamelijken bloei geweest zijn, doch, door zwaare Overstroomingen, in het begin der Dertiende Eeuwe, zodanig beschadigd, dat 'er niets meer dan een gering Dorp overbleef. Zij voegen 'er nevens, dat men, ten blijke van het aloude aanzien, nog heden onder het Slijk geplaveide Straaten aantreft. Hoe 't zij, het getal der Huizen is niet groot. Men telt onder dezelve drieëndertig, welke, in de gemeene zaaken der Grietenije, Stemmen uitbrengen. De Hervormden, in de drie nu gemelde Dorpen, worden door éénen Leeraar bedient. Men ontmoet in dezelve veele Roomschgezinden. Te *Warrega* en te *Wartena* heeft men eene Vergaderplaats van die Gezinte.

WASPIK, (*Groot*) een Ambagt en Dorp, in het gedeelte van Zuidholland, de *Langestraat*. De uitgebreidheid van het eerste vinden wij begroot op negenhonderd eenëntveertig Morgens, en het getal der Huizen op tweehonderdveertig. Deeze staan deels door het Ambagt verspreid, deels in het Dorp, waar in de Hervormden een klein Kerkje, doch de Roomschgezinden, als zijnde verre de talrijkste in- en opgezeetenen, eene aanzienlijke Vergaderplaats hebben, waar in de Dienst door twee Waereldlijke Priesters wordt verrigt.

WASPIK, (*Klein*) ook wel *Over-Waspik* genaamd, beslaande zeshonderd achtënveertig Morgens Lands, heeft geene Huizen, maar bestaat geheel uit Hooilanden.

WASSENAAR, (*Het Geslagt van*) De oorsprong van dit doorluchtig Hollandsch Geslagt verliest zich in de duisterheid onzer aloude Vaderlandsche Geschiedenissen. Alles koomt neder op louter gissen. Zo veel is zeker, dat de Heeren VAN WASSENAAR onder de oudste, aanzienlijkste en doorluchtigste Geslagten van Holland moeten geteld worden. Volgens het bekende rijmpje zouden zij alle anderen in Oudheid overtreffen.

„ Die-

„ Brederode de *edelste*.
„ Wassenaar de OUDSTE.
„ Egmond de *rijkste*.
„ Arkel de *stoutste*.

Zelf wil men; dat de WASSENAREN eigenaars van een groot gedeelte van Holland zouden geweest zijn, vóór de invoering der Graaflijke regeeringe hier te Lande, en dat zij zich; met veel ernst, tegen deeze nieuwigheid zouden hebben aangekant; 't welk dan ook de reden zou geweest zijn, waarom zij, later dan verscheiden anderen Geslagten, onder den Hollandschen Adel aangenomen, en ten Graaflijken Hove wierden toegelaten. Het Kasteleins- of Burggraafschap van *Leiden* gaf hun zeer veel gezags, en stelde hen in staat, om hunne regten en eischen veel te doen gelden. Bij BORRENBERG; in zijne *Series Burggraviorum Leidensium* ontmoet men, deswegen, een aantal bijzonderheden.

Hoe 't zij; de luister des Geslagts gebiedt ons, den volgreeks van hetzelve te plaatzen in ons *Woordenboek*, als want in, door de meesten onzer Leezeren, een berigt daar van; ongetwijfeld, zal verwagt en gezogt worden. De naauwkeurigste uitslaande berigten zullen wij tot eenen leiddraad neemen. Het niet bezitten van nadere aanwijzingen, zal ons; vertrouwen wij, voor onnaauwkeurigheden; die wij, veelligt, mogten begaan, verschooning doen vinden.

De eerste, dien wij vermeld vinden, was

HALEWYN VAN WASSENAAR, in den Jaare 1083, als Kastelein van Leiden, en Heer van Rhijnland vermeld. Hij liet eenen Zoon na, insgelijks

HALEWYN VAN WASSENAAR geheeten, en alzo den tweeden van dien naam, even als zijn Vader, Kasteleín van Leiden en Heer van Rhijnland. Hij hadt in huwelijk *Berta van Lijnden*, dogter van Arnoud; eersten Heere van Lijnden; en van Helena van Boeschem, en word gezegd gestorven te zijn, in den Jaare 1192, nalatende;

1. HALEWYN VAN WASSENAAR, die volgt.
2. *Berta van Leiden*.

HALEWYN VAN WASSENAAR, de derde van dien naam, Kastelein van Leiden en Heer van Rhijnland, overleeden in den Jaare 1198, hadt in huwelijk *Johanna van Arkel*, en bij haar verwekt,

1. JAKOB VAN WASSENAAR, die volgt.

2. PHILIPS VAN WASSENAAR, volgt insgelijks.

3. *Jan van Wasſenaar*, Heer van Roozenburg, Stamvader van het uitgeſtorven Geſlagt van dien naam, in den Jaare 1200 bewooner, zo niet de ſtigter van het eertijds vermaarde Kaſteel Roozenburg, in Rhijnland, bij Voorſchooten.

4. *Alida van Waſſenaar*, Abtdisſe tè Rhijnsburg, in den Jaare 1228 overleeden.

JAKOB VAN WASSENAAR, die 't eerst den titel van Burggraave van Leiden voerde, en Heer van Rhijnland was, hadt ter Vrouwe *Theodora van Teilingen*, en overleedt in den Jaare 1235, nalaatende

1. *Thomas van Waſſenaar*, Burggraaf van Leiden, zonder kinderen geſtorven.

2. *Chriſtina van Waſſenaar*, Burggraavin van Leiden, omtrent het Jaar 1250 gehuwd met *Diderik*, jonger broeder van Graave Hendrik van Kuik, een jonger Zoon van Albert, Heere van Kuik en Hespen. Chriſtina, ſtaande onder voogdij van Graave Willem den II, wierdt met dienst bewilliging in dien echt beſteed; doch moest haar Man zich vergenoegen, om, uit de Graaflijke handen, het Burggraafſchap ter leen te ontvangen. Bij haar overlijden, voorgevallen in den Jaare 1276, was zij moeder van *Hendrik van Kuik*, die, in dat zelfde jaar, op gelijke voorwaarde, Burggraaf van Leiden wierdt. Deeze tradt in 't huwelijk met Halewijn van Egmond, dogter van Willem van Egmond, en verwekte bij haar, (1). *Dirk van Kuik*, Burggraaf van Leiden, getrouwd met zijne nicht Juſtina van Heenvliet; bij welke hij geene kinderen verwekte; wordende, in den Jaare 1339, door zijn Zusters Zoon, Philips, Heer van Waſſenaar, in het Burggraafſchap opgevolgd. (2). *Bertha van Kuik*, gehuwd aan haaren neeve, DIRK, HEERE VAN WASSENAAR, welken zij eenen Zoon baarde, PHILIPS genaamd. Van deeze beiden zal, in 't vervolg, breeder gehandeld worden.

Phi-

PHILIPS, HEER VAN WASSENAAR, boven vermeld, als de tweede Zoon van HALEWYN VAN WASSENAAR en *Johanna van Arkel*, was een Edelman van merkelijk vermogen, als zijnde bezitter van de heerlijke goederen van Voorburg, Voorſchooten, Katwijk, Zandhorst, Groeneveld, en andere. Het Huis ter Horst, bij Voorſchooten, wierdt door hem geſtigt. Men vindt zijnen naam vermeld op de lijst der Edelen, welke, onder Graaf Dirk den VI, het Verdrag onderteekenden, bij het welk het oudſte gedeelte van Holland voor een Leen van Brabant wierdt erkend. Daarenboven was hij een der voornaamſte bevorderaars van Willem den I, broeder van gemelden Dirk den VI, tot de Graaflijke waardigheid, en alzo een ijverig tegenſtreever van Lodewijk, Graave van Loon. Voorts wordt hij nog als Ridder vermeld, in den Jaare 1213. Heer PHILIPS ſtorf in den Jaare 1225, zijnde gehuwd geweest met *Agnes Perſijn van Waterland*, en bij haar Vader geworden van

1. DIRK VAN WASSENAAR, die volgt.

2. PHILIPS VAN WASSENAAR, Stamvader van die *van Duivenvoorde*, welke, naa het uitſterven van den oudſten tak, den naam van *Wasſenaar* hebben aangenomen. Naa zijns broeders naakoomelingen, zal deeze vermeld worden.

3. *Oda van Wasſenaar*, gehuwd aan Willem van Teilingen.

DIRK, HEER VAN WASSENAAR, in den Jaare 1222, met zijns Vaders goederen beleend, gehuwd aan *Berthel van Teilingen*, verwekte bij dezelve

1. PHILIPS VAN WASSENAAR, die volgt.

2. *Dirk van Wasſenaar*, erfgenaam van de goederen van Zandhorst, alwaar hij een Slot deedt bouwen. Zijne kinderen waren

a. *Dirk van Zandhorst*, Ridder, die, in den Jaare 1345, Willem den IV op deszelfs togt na Friesland verzelde, en 'er, nevens den Graaf, het leeven liet. Hij hadt geene kinderen.

b. *Philips van Zandhorst*, die eenen Zoon hadt, even eens genaamd, en Vader van Dirk van Zandhorst, ge-

huwd, in den Jaare 1405, met eene natuurlijke Zuster van Hertoge Willem van Beijeren, Graave van Holland.

c. *Hendrik van Zandhorst*, Ridder, in den Jaare 1319 getrouwd met Machtelt van Oudshoorn, Dirks dogter.

d. *Clementia van Zandhorst*, Echtgenoote van Dirk van der Does, Ridder.

e. *Jakob van Waſſenaar*, Ridder, in den Jaare 1271, in een gevegt tegen de Vriezen, bij Vronen, in Weſtfriesland, geſneuveld; nalatende eene dogter,

Jakoba van Waſſenaar, getrouwd met Simon van Benthem, welken zij baarde

(1.) *Godelina van Benthem*, naderhand de Echtgenoote van *Philips van Waſſenaar*, die in 't vervolg zal vermeld worden.

(2.) *Willem van Benthem.*

f. *Bartholomeus van Waſſenaar*, getrouwd met N. N. van Bleiswijk. Het Geſlagt van Kranenburg, al voor lang uitgeſtorven, is daar van afkomſtig. Na den dood zijner Echtgenoote, wierdt hij Proost van den Dom te Utrecht.

g. ARENT VAN WASSENAAR, hier naa te vermelden, als het hoofd van het Geſlagt van Groeneveld.

h. *Badeloge van Waſſenaar*, getrouwd met Gerit van Oestgeest.

PHILIPS, HEER VAN WASSENAAR, Zoon van DIRK, en van *Berthal van Teilingen*, gehuwd aan N. N. van Wateringen, Jansdogter, was Vader van

1. DIRK VAN WASSENAAR, die volgt.

2. *Mabelia*, of *Sibilla van Waſſenaar*, Abdiſſe van Rhijnsburg, overleeden in den Jaare 1328, of 1329.

DIRK, HEER VAN WASSENAAR, ſtraks genoemd, hadt in huwelijk zijne Nicht *Bertha van Kuik*, boven reeds vermeld; waar door het Burggraafſchap van Leiden aan deszelfs naakomelingen gekoomen is. In den Jaare 1268 was hij Ridder, en beleende zijnen Neef Arent van Duvenvoorde met penig Weiland. Graaf Floris de V verlijdde hem, in den Jaare 1282, met alle zijne leengoederen tot een onverſterflijk Leen; gelijk, daarentegen, Heer DIRK, zich, vier jaaren lang

laatſter, verbondt, om den Graave met tien mannen, tegen die van Amſtel, ten dienſte te ſtaan. Hij overleedt omtrent het Jaar 1309, nalatende,

1. PHILIPS VAN WASSENAAR, die volgt.

2. *Govert van Waſſenaar*, getrouwd met Vrouwe Ruſſende Storms.

3. *Willem van Waſſenaar.*

4. *Arent van Waſſenaar*, gezegd *van Damme*, die, bij N. N. verwekte,

a. *Philips van Waſſenaar.*

b. *Willem van Waſſenaar.*

c. *Klaas van Waſſenaar.*

d. *Beatrix van Waſſenaar.*

PHILIPS, HEER VAN WASSENAAR, Zoon van *Dirk van Waſſenaar*, en van *Bertha van Kuik*, bekwam het Burggraffſchap van Leiden, na den dood van zijnen Neeve Dirk van Kuik; in den Jaare 1339 wierdt hij daar mede beleend, volgens eenen Leenbrief, die nog voorhanden is. Driemaalen is hij getrouwd geweest: eerst, met zijne Nicht *Cedeline van Benthem*, dogter van Jakoba van Waſſenaar, boven genoemd; vervolgens, met Lijsbet van der Duſſen, Jansdogter; eindelijk met Catharina Duik, dogter van Gijſen Duik, Ridder. Heer PHILIPS was Kamerheer van Graave Floris den V, en, bij erfmaking, eigenaar van het Huis ter Horst, Waſſenaar met deszelfs Landerijen en Tienden, als ook van Voorſchooten en Voorburg, nevens de Tienden en Tollen van Voorſchooten, gelijk ook van de Zeedrift. — Uit zijn eerſte huwelijk was hij Vader van

1. *Heilwich van Waſſenaar*, volgens zommigen getrouwd met Willem van Duvenvoorde, bastaart van Willem van Duvenvoorde, doch die haar nooit zou beſlapen hebben, om dat zij, verhaalt men, toen zij gereed ſtondt om met hem te bed te gaan, zich beklaagde, dat zij, eene wettige dogter zijnde, met eenen bastaart zou moeten te doen hebben: op welk zeggen de bruidegom haar alleen zou gelaaten hebben. Doch anderen houden dit voor een ſprookje, verzekerende dat *Heilwich van Waſſenaar* getrouwd geweest is met Willem van Duvenvoorde, Heere van Oosterhout, en

Dongelen, wettigen Zoone van Willem van Duvenvoorde, uit den Tak van Polanen.

Bij zijne tweede Echtgenoote, wierdt Heer PHILIPS Vader van

2. DIRK VAN WASSENAAR, die volgt.

3. *Badelag van Wasſenaar.*

4. *Elizabeth van Wasſenaar*, getrouwd met Gijsbert Uiterleet.

5. *Hendrik van Wasſenaar*, in den Jaare 1408, in een gevegt tegen de Luikenaars, geſneuveld.

DIRK VAN WASSENAAR, ſtraks genoemd, was Heer van Voorſchooten, Voorburg, Valkenburg en Katwijk, en, even als zijn Vader, Burggraaf van Leiden. Om een onbezonnen bedrijf wierdt hij van het Burggraafſchap ontzet, doch vervolgens daar mede wederom begiftigd. Heer DIRK was de eerſte, die zich *Baanderheer van Wasſenaar* deedt noemen, en wordt, wegens zijne minzaamheid, vredelievendheid en deftigheid hoog geroemd. Wij zullen hier, in 't voorbijgaan, aanmerken, dat Heer DIRK, gelijk verſcheiden anderen van zijn Geſlagt, voor en naa hem, behalven het Burggraafſchap, ook het ampt van *Kreitwaarder* bezaten, beſtaande in het opzigt over het *Kreit* of Kampveld, en het *bewaaren* of handhaaven, van de Wetten op de Kampgevegten in gebruik. Heer DIRK was, in den Jaare 1354, of 1361, getrouwd met *Machtelt Oem*, Vrouwe van Barendrecht, dogter van Gillis Oem en van Maria van Amerongen, en overleedt, in den Jaare 1391, op het Huis *te Zand*, tuſſchen Katwijk en Rhijnsburg, nalaatende,

1. PHILIPS VAN WASSENAAR, die volgt.

2. *Willem van Wasſenaar*, kinderlóos geſtorven.

3. *Catharina van Wasſenaar*, gehuwd aan Dirk Saelijt, anders genaamd Uiterlede, of Roozendaal.

PHILIPS VAN WASSENAAR, Burggraaf van Leiden, zo even vermeld, was een der medepligtigen aan den moord van Jonkvrouwe Aleid van Poelgeest, in den nacht van den een- entwintigſten en tweeëntwintigſten September des Jaars 1390, op het Hof in 's Graavenhage, begaan. Hij verliet, om dit feit, voor eene wijle tijds, het Vaderland; doch ſchijnt zich, eer-

gerlang, met Hertog Albrecht, wiens Bijzit Jonkvrouwe Aleid was, wederom verzoend te hebben, vermids hij, in den Jaare 1399, het regt der Magiſtraatsbeſtellinge te Leiden naar gewoonte oeffende. In den twist tuſſchen Vrouw Jakoba en haaren Oom, Hertog Jan van Beijeren, de zijde der eerstgenoemde houdende, wierdt de Stad Leiden, hoewel, door hulp van den Utrechtſchen Biſchop Frederik van Blankenheim, merkelijk verſterkt, gewelddaadig ingenomen, en Heer PHILIPS van het Burggraafſchap ontzet; behoudende alleenlijk den Burgt, de Mannen, de Zwaanen, het Hopgeld, het Gruitgeld, de Viſcherijen en de Waſſenaarſche tollen. Tot deezen ramp ſloeg een ander, die hem nog dieper griefde. Zijn eigen Zoon Hendrik beroofde hem van zijne Heerlijkheid Waſſenaar; terwijl Jakob, Heer van Abkoude en Gaasbeek, hem eerst in Schoonhoven eenigen tijd gevangen hieldt, en vervolgens na Wijk bij Duurſtede voerde, alwaar hij verſcheiden jaaren, in eene ruime gevangenis, bewaard wierdt, en ten laatſte, in den Jaare 1428, zijne dagen eindigde. Zijn lijk wierdt, in het Klooster der Predikheeren, in de laatstgemelde Stad, begraven. Heer PHILIPS hadt in huwelijk *Maria*, dogter van Jan van Egmond, en van Guiotte van Amſtel, Vrouwe van Yſelſtein. De volgende kinderen wierden uit deezen Echt geboóren:

1. HENDRIK VAN WASSENAAR, die volgt.

2. *Jan van Waſſenaar*, Heer van Voorburg, in den Jaare 1436, in den ſtrijd bij Alfen, Ridder geſlagen, en den aanhang der Kabeljaauwſchen toegedaan, in tegenſtelling van zijnen Vader, die het met de Hoekſchen hieldt. Bij eene Vrouwe uit den Huize van Egmond was hij Vader van

a. *Catharina van Waſſenaar*, Nonne te Paddenpoel, bij Leiden; en

b. *Philips van Waſſenaar*, Heere van Voorburg, Baljuw en Dijkgraave van Amſtelland en Waterland, Rentmeester Generaal van Noordholland. Ter gelegenheid der Krooninge van Lodewijk den XI tot Koning van Frankrijk, in den Jaare 1460, bevondt hij zich te Rheims, en wierdt aldaar Ridder geſlagen. In den Jaare 1482, ter gelegenheid eener gevaarlijke opſchuddinge binnen Hoorn, wierdt hij

Overſte of Bevelhebber dier Stad, en, op het nieuw gebouwde Kaſteel, met eenige manſchap in bezetting geleid. Twee jaaren later hadt hij de hand in de bemagtiging van Amersfoort. Hij overleedt in den Jaare 1493. Tweemaalen is Heer PHILIPS getrouwd geweest. Zijne eerſte Echtgenoote was *Catharina van Rommerswaal*, uit Zeeland, dogter van Adriaan van Rommerswaal en Catharina van Herſelles, en bij, bij haar, Vader, onder andere, van

Margrieta van Waſſenaar, Nonne te Paddenpoel, bij Leiden, geſtorven in den Jaare 1526.

De tweede Huisvrouw van Heere PHILIPS, was *Hase van Catz*, dogter van Laurens, Heere van Wolfaartsdijk, Catz, Catshoek, Duiveland, Katzant, enz. en van Elizabet van Heenvliet, Vrouwe van Kattendijk. Bij deeze verwekte hij

Jan van Waſſenaar, Ambagtsheer van Voorburg, getrouwd aan Gijsberta, jongſte dogter van Arent van Strijen Gerritsz, Heere van Zevenbergen, Baljuw en Dijkgraave van Amſtelland en Waterland, en van Maria van Vianen, Gijsberts dogter, Vrouwe van Noordeloos en Eemskerk. Door het kinderloos overlijden van *Jan van Waſſenaar* keerde Voorburg te rug tot den Heer van Waſſenaar.

3. *Dirk van Waſſenaar*, Paſtoor van de Hoofdkerk te Haarlem. Op den tienden April des Jaars 1416 wierdt hij Kanunnik van den Dom te *Utrecht*, in het zelfde jaar, Proost te Leiden, en, op den dertigſten Augustus des Jaars 1422, Proost van de Kerk van St. Jan te Utrecht. Van Heere *Dirk* zijn nog veele brieven voorhanden, in welke hij zich noemt Proost en Aardsdeken van St. Jan te Utrecht, en Paſtoor van de Parochiekerk te Haarlem. Zedert het Jaar 1454 voegde hij daar nevens den titel van Protonotaris van den Apoſtoliſchen Stoel. Hij overleedt in de maand Maart des Jaars 1465, en wierdt begraven, in de St. Jans Kerk, te Utrecht, onder eene verhevene Tombe, voerende vier Kwartieren:

WASSENAAR.
OEM VAN BARENDRECHT.
EGMOND.
YSSELSTEIN.

Heer-

HENDRIK VAN WASSENAAR, Burggraaf van Leiden, boven genoemd, als de ontaarte Zoon van PHILIPS en van *Maria van Egmond*, voerde, als Opperbevelhebber, het bewind over de Noordhollanders en Waterlanders, in den Arkelſchen Oorlog, in den aanvang der Vijftiende Eeuwe. In den Jaare 1420 hielp hij Hertog Jan van Beijeren de Stad Leiden belegeren, daar zijn Vader zich binnen bevondt, welken hij voorts behandelde, zo als wij boven reeds hebben verhaald. Veele poogingen wendde hij zedert aan, om herſteld te worden in de regten van het Burggraafſchap, die zijnen Vader ontnomen waren. Doch te vergeefs: waar over hij, in 't laatſt van zijn leeven, veel weedom gevoelde. Heer HENDRIK was de ſtigter van het Huis van Waſſenaar, in het Voorhout te 's Graavenhage. Hij overleedt aldaar, in den Jaare 1447, en wierdt in het Klooſter der Predikheeren begraaven. Zijne Echtgenoote was *Catharina van der Aa*, dogter van Jan Janszoon van der Aa, Heere van Gruithuizen, in Vlaanderen, en van Agnes Espieres, Zuſter van Lodewijk van der Gruithuizen, Prinſe van Steenhuizen, Stadhouder van Holland. Zijne kinderen waren de volgende

1. JAKOB VAN WASSENAAR, die volgt.
2. JAN VAN WASSENAAR, volgt insgelijks.
3. *Philips van Waſſenaar*, Proost van Weſtfriesland, in den Jaare 1474 te Hoorn overleeden.
4. *Agnes van Waſſenaar*, getrouwd met Willem, Heere van Stavele, in Vlaanderen, in den Jaare 1444 nalatende twee kinderen:

a. *Catharina van Stavele*, getrouwd met Jakob van Gijſtelle, Heere van Dudſellen, die, in den Jaare 1487, in een Oploop te Brugge, zijn leeven verloor.

b. *Willem*, Heer van Stavele, getrouwd met Leonora van Portiers.

5. *Elizabet van Waſſenaar*, Kanunnikes te Bergen in Henegouwen, en in den Jaare 1469 aldaar overleeden.

JAKOB VAN WASSENAAR, Burggraaf van Leiden; bewoogen door zijns Vaders vermaaningen, hem op deszelfs ſterfbedde voorgehouden, vervoegde zich, in 's Graavenhage, bij Hertog Philips van Burgundie, met groote vrijmoedigheid aandrin-

dringende op zijne herſtelling in het Burggraafſchap van Leiden, zijnen Grootvader ontnomen. Hij verkreeg zijnen wensch, hoewel onder drukkende voorwaarden en naauwe bepalingen. Hij overleedt, vier jaaren naa zijnen Vader, in den Jaare 1451, en wierdt te Diest, in Brabant, in het Klooster der Minderbroederen, begraaven. Bij zijne Echtgenoote, zijnde eene dogter van Hendrik van Diest Arentszoon, Heere van Reviere, in Brabant, hadt hij geene kinderen verwekt.

JAN, BAANDERHEER VAN WASSENAAR, Burggraaf van Leiden, broeder van den naastvoorgaanden, als mede deszelfs erfgenaam, liet zich Heer *van* of ook wel *tot* Wasſenaar, Katwijk, Valkenburg en Voorſchoten noemen. In den Jaare 1454, verzelde hij, nevens andere Hollandſche Edelen, Hertog Philips op deszelfs togt tegen de Gentenaars. Hij was een ijverig voorſtander van den aanhang der Hoekſchen, en deedt veel afbreuks aan de Kabeljaauwſchen. Heer JAN overleedt in den Jaare 1496 of 1497, in 's Graavenhage, en wierdt aldaar in het Klooster der Predikheeren begraaven. Bij twee agtervolgende Vrouwen hadt hij elf kinderen verwekt. De eerſte was *Catharina van Craon*, dogter van Jakob van Craon, een Heer van groot vermogen uit Anjou in Frankrijk. Van den Jaare 1460 tot in den Jaare 1477 hadt hij met haar in den echt geleefd, en in dat tijdverloop bij haar verwekt:

1. *François van Wasſenaar.*
2. *Joost van Wasſenaar.*
3. *Jan van Wasſenaar.*
4. *Joost van Wasſenaar.*
5. *Clara van Wasſenaar.*
6. *Margriet van Wasſenaar*, allen jong geſtorven.
7. *Barbara van Wasſenaar*, in den Jaare 1478 gehuwd met Floris van Borsſele, Heere van Kortgene, baſtaartzoone van Vrank van Borsſele, Graave van Oostervant.
8. *Bonne*, of *Cozewijne van Wasſenaar*, in den Jaare 1479, in den bloei haarer jaaren, overleeden, gehuwd zijnde aan Pontus van Lalain, Heere van Bignicourt, kleinzoon van Willem van Lalain, Stadhouder van Holland.

Wedu-

Weduwenaar geworden zijnde, hertrouwde Heer JAN in den Jaare 1482, met *N. N. van Halewijn*, dogter van Joost van Halewijn, Heere van Piennes in Vlaanderen. Bij deeze verwekte hij

9. *Joost van Wassenaar*, te Mechelen, ongehuwd overleeden, in zijn achtiende jaar.

10. JAN VAN WASSENAAR, die volgt.

11. *Catharina van Wassenaar*, gehuwd aan Joost van Kruiningen, Heere van Kruiningen, Heenvliet, Hazerswoude, Steenkerke, enz. Zij overleedt in de maand November des Jaars 1538.

JAN VAN WASSENAAR, Burggraaf van Leiden, Ambagtsheer van Voorburg, Voorschooten, Valkenburg, Katwijk, Oegstgeest, Berendrecht, eigenaar van de Huizen te Zuik, te Zand en ter Horst, allen omtrent Leiden en de genoemde Dorpen gelegen; als mede Ridder van het Gulden Vlies, welke waardigheid, in den Jaare 1506, te Brussel, hem wierdt opgedragen. In den Jaare 1507 verzelde hij zijnen Oom van Moeders zijde, Lodewijk van Halewijn, Heer van Piennes, Stadhouder des Konings van Frankrijk in Pikardije, op deszelfs Gezantschap na Venetie. Vervolgens diende hij onder Keizer Maximiliaan, in den Italiaansche Oorlog, in welken hij, vooral in het beleg en de bemagtiging van Padua, ongemeene proeven van dapperheid vertoonde. Als een gemeen Soldaat de muuren der Stad beklommen hebbende, bekwam hij eene wonde aan zijn eene wang; die hem, met verlies van eenige tanden, deedt nederstorten, en hem, waarschijnlijk, het leeven zou gekost hebben, ten ware hij, aan zijnd flemme, ware herkend geworden. Men nam hem op, en bragt hem in 't Leger, daar hij van den Keizer zelven wierdt bezogt. Na zijne wederkomst in Holland, op de ernstige begeerte zijner Moeder, die hem teder beminde, tradt hij in 't huwelijk met *Josyne*, dogter van Graave Jan van Egmont, Stadhouder van Holland, en van Magdalena, Gravinne van Waasdenburg. Toen de Gelderschen, in de maand December des Jaars 1512, zich in het Karthuizer Klooster, buiten Utrecht, hadden gelegerd, trok Heer JAN hun te gemoete, aan het hoofd van vierhonderd Knegten, om hen van daar te ver-

verjaagen. Doch hij hadt het ongeluk, op den eersten Kersdag, door hen gevangen genomen, en na Harlem gevoerd te worden, alwaar Hertog Karel van Gelder hem in een ijzeren Kooi deedt opsluiten. Na zijne slaking stondt hij Keizer Karel den V ten dienste, in de bemagtiging van Friesland; doch vondt 'er tevens zijnen dood. In het beleg van de Stad Slooten bekwam hij eene wonde, aan welke hij, op den vierden December des Jaars 1523, te Leeuwarden overleedt in den ouderdom van veertig jaaren. Met groote staatelijkheid wierdt hij, in 's Gravenhage, in het Kloostr der Predikheeren, begraaven. De Ridderschap en Edelen, de President en Raaden van het Hof van Holland, en veele andere Grooten, verzelden zijne Lijkstaatie. Keizer Karel de V, zijnen dood vernomen hebbende, erkende daar in het verlies van een kundigen en dapperen Veldoverste. Behalven eenen natuurlijken Zoon, *Andries* genaamd, liet hij na,

1. MARIA VAN WASSENAAR, die volgt.

2. *Margareta van Wassenaar*, in den Jaare 1534 getrouwd met Graave Jan van der Mark, Heere van Lumei, in 't Land van Luik, Zoone van Jan van der Mark, Heere van Lumei. Uit deezen echt wierden geboooren

a. Graaf *Willem van der Mark*, Heer van Lumei, in 's Lands Geschiedenissen zeer vermaard, en wiens leevensloop wij, op een afzonderlijk Artikel in dit Woordenboek, geschetst hebben.

b. Graaf *Philips van der Mark*; Dombeer te Kemlen en te Luik, en, na zijns broeders dood, Heer van Lumei.

c. *George van der Mark*, ongehuwd overleeden.

d. *Magdalena van der Mark*, getrouwd met Philips van Beaufort, in Artois, Zoon van Philips, Heere van Beaufort, Ranfert, Rumer, enz. en van Johanna van Halewijn.

e. *Margriet van der Mark*, getrouwd met Karel van Gaven, Graave van Beaurieu, Heere van Tressin, Gouverneur van Aath.

f. *Sofyne van der Mark*, Abdis te Hoorn, overleeden in den Jaare 1603.

3. *An-*

3. *Andries*, bastaart van Wasſenaar, door Keizer Karel den V tot Ridder geſlagen, ter belooninge van zijne dapperheid, bij meer dan éene gelegenheid, met naame in de Veldſlagen van St. Quintijn en Grevelingen, geblecken. *Andries van Wasſenaar* woonde in het Huis van Wasſenaar, in 's Graavenhage, was Baljuw van de Heerlijkheid Wasſenaar, en overleedt in den Jaare 1597, het tachtigſte zijns ouderdoms. Bij zijne Echtgenoote, *Diana van Brakel*, eene dogter van den Burgemeester Euſtaas van Brakel, hadt hij de volgende kinderen verwekt:

a. *Joris van Wasſenaar*, Baljuw van Wasſenaar.

b. *Kornelis van Wasſenaar.*

c. *Euſtaas van Wasſenaar.*

d. *Margariet van Wasſenaar*, gehuwd aan François van Aijkela, te Antwerpen.

e. *Catharina van Wasſenaar*, getrouwd met Claude Louchier.

f. *Maria van Wasſenaar.*

MARIA, ERFVROUW VAN WASSENAAR, Burggraavin van Leiden, boven vermeld, als de dogter van JAN VAN WASSENAAR, trade in 't huwelijk met JANOS, Eerſten Graaf van Ligne in Henegouwen, door gunst van Keizer Karel den V, Ridder van het Gulden Vlies. Zij ſtierf, in den Jaare 1544, en wierdt begraaven te Bailleu, in Henegouwen, nalatende:

1. PHILIPS, *Graaf van Ligne*, die volgt.

2. *George van Ligne*, Graaf van Valkenburg, te Luik, in den Jaare 1579, gehuwd, doch kinderloos overleeden.

PHILIPS, Graaf van Ligne en Valkenburg, Baanderheer van Wasſenaar, in den Jaare 1559, te Gend, tot Ridder van het Gulden Vlies geſlagen, was gehuwd met Margareta van Lalaing, Zuster van Antonij, Graave van Hoogſtraten, wier moeder was eene Graavin van Rennenberg. Hij overleedt in den Jaare 1583 of 1584, nalatende:

1. LAMORAAL, *Graaf van Ligne*, die volgt.

2. *Maria van Ligne*, getrouwd met Adriaan van Gavre, Graave van Beaurieu, Markgraave van Aiſeaux.

3. *Anna van Ligne*, gehuwd met Maximiliaan van Oignies, Graave van Beaurepaire, Baron van Sombref.

LAMO-

LAMORAAL, Graaf van Ligne en Valkenburg, boven genoemd, Baanderheer van Waſſenaar, Ambagtsheer van Valkenburg, Katwijk, Oostgeest, Voorburg, Voorſchooten, Saſſenheim en Oost-Barendrecht, Burggraaf van Leiden, Ridder van het Gulden Vlies, in den Jaare 1602, door den Keizer tot Vorst van Ligne en des Heiligen Roomſchen Rijks verheven. Vermits hij aan de zijde des Konings van Spanje ſtondt, wierden alle zijne goederen, in Holland gelegen, aangeſlagen, tot op het Beſtand. Zedert verkogt hij Barendrecht, in den Jaare 1615, aan Arent Martenszoon, burger van Dordrecht, voor de ſomme van dertigduizend vijfhonderd guldens. Het Huis te Zuik, tuſſchen 's Hage en Leiden gelegen, verkogt hij aan den Heere van Obdam. Van de Huizinge van Waſſenaar, in 's Graavenhage, wierdt, in den Jaare 1617, kooper, de Heer Kornelis van den Mijle, Ridder, voor vierëntwintigduizend guldens. Heer LAMORAAL hadt in huwelijk *Maria van Melun*, dogter van Hugo François van Melun, Prinſe van Eſpenoij. Hij overleedt, op den negenden Mai des Jaars 1624, zijnde Vader geworden van de volgende kinderen:

1. FLORIS, *Vorst van Ligne*, in den Jaare 1608 getrouwd met Louiſe van Lotharingen, dogter van Henrik, Graave van Chatignij, bij welke hij kinderen heeft nagelaaten.

2. *Alexander van Ligne.*

3. *Jolanta van Ligne*, in den Jaare 1601 gehuwd aan Karel Alexander van Croij, Graave van Fontenoij.

4. *Anna van Ligne*, getrouwd, voor de eerſte maal, met den Markgraave de St. Marten, in Burgundie, aan de gevolgen van eenen val met zijn paerd, overleeden; en vervolgens met Graave Christoffel van Ritbergen, Zoon van Eduard den II, Graave van Oostvriesland, en van Catharine, dogter van Gustavius den I, Koning van Zweeden.

5. *Ernestijne van Ligne*, in den Jaare 1618 te Brusſel, getrouwd met Jan, Graave van Nasſau-Siegen, Zoone van Jan, Graave van Nasſau-Dillenburg, en van Magdalena, Graavinne van Waldek.

6. *Lam-*

6. *Lambertyne van Ligne*, getrouwd, in den Jaare 1613, met Don Franҫois de Cardonne, Ambaſſadeur des Konings van Spanje te Bruſſel, welken zij ook kinderen gebaard heeft.

Naakoomelingen van ARENT VAN WASSENAAR, jonger Zoone van *Dirk van Waſſenaar* en van *Berthel van Teilingen*, die den naam van GROENEVELD hebben aangenomen.

ARENT VAN WASSENAAR, Ridder, jonger Zoon van *Dirk van Waſſenaar* en van Berthel van Teilingen, in den Jaare 1228 verlijd met eene Hofſtede en vijfëntwintig Morgens Lands, omtrent het Wout, bij Delft gelegen, Groeneveld genaamd, waar van hij, zedert, den naam gevoerd heeft. Hij overleedt, in den Jaare 1261, zijnde gehuwd geweest met N. N. en bij dezelve Vader geworden van

1. DIRK VAN GROENEVELD, die volgt.

2. *Jakob van Groeneveld*, in den Jaare 1272, in den Oorlog tegen de Friezen, geſneuveld.

DIRK VAN GROENEVELD, Ridder, geſtorven in den Jaare 1280, en Vader van

ARENT VAN GROENEVELD, Ridder, Vader van viet Zoonen:

1. ELIAS VAN GROENEVELD, die volgt.

2. *Bartolomeus van Groeneveld*, Ridder, in den Jaare 1351, in den Scheepſtrijd op de Maaze, tuſſchen Keizerin Margareta en haaren Zoon, Hertog Willem, geſneuveld, en te Loosduinen begraaven.

3. *Wolphard van Groeneveld*, in het zelfde gevegt omgekoomen, en nevens zijnen broeder begraaven.

4. *Philips van Groeneveld*, Kanunnik ten Dom te Utrecht, en Proost van Elst, overleeden in den Jaare 1376.

ELIAS VAN GROENEVELD, Heer van Groeneveld overleedt in den Jaare 1356, nalatende

1. JAN VAN GROENEVELD, die volgt.

2. *Aleid van Groeneveld*, Nonne te Loosduinen.

JAN VAN GROENEVELD, Ridder, woonde te Delft, alwaar hij, op den elfden Augustus des Jaars 1383, den eerſten ſteen leide aan het Kruiswerk van de tweede Parochiekerk. In het volgende jaar was hij Schout dier Stad. Hij overleedt

in den Jaare 1408, en wierdt te Loosduinen begraaven; zijnde gehuwd geweest met Elizabet van Putten, dogter van den Heere van Putten, bij welke hij verwekte:

1. JAN VAN GROENEVELD, die volgt.

2. *Berta van Groeneveld*, getrouwd met N. N. van Heenvliet.

JAN VAN GROENEVELD, in den Jaare 1409 met de Heerlijkheid Groeneveld verlijd, doch waar van het Slot, in den jaare 1420, verbrand wierdt, om reden dat hij het met Vrouwe Jakoba tegen Hertog Jan van Beijeren hieldt. Hij is tweemaal getrouwd geweest: eerst met Barte van Tol, Simonsdogter; vervolgens met N. N. van Heenvliet, dogter van Zweder van Heenvliet. Bij zijnen dood, voorgevallen in den Jaare 1469, liet hij twee Zoonen naa:

1. GELMER VAN GROENEVELD, die volgt.

2. *Berent van Groeneveld*, die ter eerste Vrouwe hadt N. N. van Zuijlen van Nijveld, natuurlijke dogter van Jan van Zuijlen van Nijveld, en in een tweede huwelijk tradt met Frederika de Voogt van Rijnevelt, dogter van Frederik, en van Machtelt van Amerongen; uit hoofde van welk huwelijk hij met het Huis te Blijkenburg beleend wierdt.

GELMER VAN GROENEVELD, in een Handvest van den Jaare 1486, genoemd *neef van Jan*, Heere van Wassenaar, trouwde eerst met Arnoldina Preets, en vervolgens met N. N. van Hodenpijl. Zijne kinderen waren

1. GELMER VAN GROENEVELD, die volgt.

2. *Antonia van Groeneveld*, getrouwd met Jan van der Gragt, in Vlaanderen, Raad van het Vrije te Brugge, en bij hem Moeder van

a. *Arnoldina van der Gragt*, en

b. *Lijsbet van der Gragt*.

3. *Arnoldina van Groeneveld*, getrouwd met Gerrit van Poelgeest, kinderloos gestorven.

GELMER VAN GROENEVELD, een dapper Krijgsman, was in den Jaare 1527, tegenwoordig in het beleg van Pavie, en Heuvelde, vier jaaren daar naa, in dienst der Venetianen, hebbende hij den ouderdom van slegts dertig jaaren bereikt. Zijne Hofstede Groeneveld verkogt hij aan Mr. Jan van Utrecht,

Utrecht, vermoedelijk den Vader van Maria van Utrecht, echtgenoote van 's Lands Advokaat Johan van Oldenbarnevelt. Zijne huisvrouw is geweest *Maria van Yſelſtein*, dogter van Arent van Yſelſtein en van Barbara van Berſelen, uit welke hem gebooren wierdt

ARENT VAN GROENEVELD, door Keizer Karel den V, in den Jaare 1531, Ridder geſlagen; was Hofmeester van Joris van Egmond, Biſchop van Utrecht en Baljuw van St. Amand, waar van de Biſchop Abt was. In den Jaare 1538 tradt hij, op het Kaſteel van Bailleul, toebehoorende aan den Graave van Ligne, in 't huwelijk met *Louiſe van Maulde*, Vrouwe van Neufville. Zedert begaf hij zich, metter woon, na Utrecht, alwaar hij, in den Jaare 1585, in den ouderdom van drieënzeventig jaaren, zijne dagen eindigde, en in de Kerk van St. Servaas begraaven wierdt, nalaatende de volgende kinderen:

1. *Magdalena van Groeneveld*, Kloosterzuster ten Daal, bij Utrecht, geſtorven in den Jaare 1588.

2. *Arent van Groeneveld*, Kanunnik ten Dom te Utrecht, doch zints hij de Kanunnikdij, ten behoeve van zijnen broeder Jan, hadt afgeſtaan, door Don Jan van Oostenrijk, tot Ridder geſlagen; vervolgens Baljuw van St. Amand, bij Doornik, in zijns Vaders plaats; daar naa Kolonel, en Gouverneur van Sluis in den Jaare 1586, en van Nijmegen in den Jaare 1596. In den Jaare 1603 den dienst verlaatende, kwam hij metter woon te Dordrecht, alwaar hij, op den achtëntwintigſten Augustus des Jaars 1616, in den ouderdom van drieënzeventig jaaren, zijne dagen eindigde. Hij was gehuwd met Vrouwe Jenne van Baudouin, Vrouwe van Arondaux. Doch alzo hij bij haar geene kinderen verwekte, was hij het laatſte Mansoir van deezen tak des Geſlagts van Waſſenaar.

3. *Anna van Groeneveld*, Nonne in de Beverwijk.

4. *Egientine van Groeneveld*, Kloosterjuffer in S. Servaas te Utrecht.

5. *Jenne van Groeneveld*, gehuwd aan Jan van Baſſem, uit het Sticht van Munſter, kinderloos geſtorven

6. *Joris van Groeneveld*, gebooren te Dordrecht, op den tweeden Kersdag des Jaars 1550; het Kanunnikſchap, door zijnen broeder *Arent* op hem overgedraagen, insgelijks hebbende afgeſtaan, begaf hij zich in den krijg, wierdt Kapitein, en ſtorf, ongehuwd, in den Jaare 1580.

7. *Floris van Groeneveld*, Ritmeester, om eenig geſchil over het deelen van eenen Krijgsbuit, door zijnen Kornet, in den Jaare 1588, doorſtoken. Hij was insgelijks ongehuwd.

8. *Maria van Groeneveld*, in den Jaare 1591, getrouwd met Karel de Heraugieres, Edelman van Kamerijk, en Gouverneur van Breda, naa dat hij, alvoorens, door middel van den bekenden list van het Turfſchip, die Stad bij verraſſing hadt ingenomen. Zij overleedt in 's Graavenhage, in den Jaare 1610, nalaatende eenen Zoon,

Maurits de Heraugieres.

Afſtammelingen van PHILIPS VAN WASSENAAR, jonger Zoone van *Philips van Waſſenaar* en van *Agnes Perſyn van Waterland*, die den naam van DUVENVOORDE hebben aangenomen.

PHILIPS VAN WASSENAAR, hadt voor zijn erfdeel de landen, bij den naam van Duvenvoorde en Polanen bekend, met welke hij, door zijnen broeder Dirk van Wasſenaar, in den Jaare 1226, beleend wierdt. Bij N. N. dogter van den Heere van Strijen, verwekte hij,

1. ARENT VAN DUVENVOORDE, die volgt.

2. JAN VAN DUVENVOORDE, Stamvader van die van *Polanen*, zal insgelijks volgen.

ARENT, HEER VAN DUVENVOORDE, Ridder, door zijnen neef Dirk van Wasſenaar, in den Jaare 1258, met zijne goederen verlijd, en tien jaaren laater met eenige Weilanden, was gehuwd met N. van Craijenhorst, en bij haar Vader van

1. FLORIS VAN DUVENVOORDE, die volgt.

2. *Wolther van Duvenvoorde*, getrouwd met N. N. van Heemſtede, kinderloos geſtorven.

3. *Jan van Duvenvoorde*, gehuwd met N. N. en Vader van

Dirk van Duvenvoorde, die naliet
Arent van Duvenvoorde, die Vader was van
Hendrik van Duvenvoorde, die een Zoon hadt
Arent van Duvenvoorde, Vader van
Jan van Duvenvoorde, en deeze van
Klaas van Duvenvoorde.

4. *N. N. van Duvenvoorde.*

5. *Agnes van Duvenvoorde*, gehuwd aan Gerrit van Raaphorst, Ridder, Baljuw van Kennemerland, in den Jaare 1309, geſtorven in den Jaare 1335, kinderen nalaatende, die tot den Stam van Raaphorst behooren.

FLORIS, HEER VAN DUVENVOORDE, gehuwd aan N. N. van der Woude, verwekte bij dezelve

1. ARENT VAN DUVENVOORDE, die volgt.

2. *Machtelt van Duvenvoorde*, Abtdiſſe te Rhijnsburg.

ARENT, HEER VAN DUVENVOORDE, in den Uiterſten Wil van Philips van Waſſenaar, in den Jaare 1348 vermeld, trad in de echt met N. N. van Arkel, en verwekte bij haar eenen Zoon

ARENT, HEER VAN DUVENVOORDE, Ridder, gehuwd met *Sophia Bugge*, oudſte dogter van Jan Bugge, eenen der Edelen en Welgeboorene Mannen van Delfland, en Hoogheemraad van Rhijnland. Hij hadt bij haar twee Zoonen:

1. ARENT VAN DUVENVOORDE, die volgt.

2. *Dirk van Duvenvoorde*, Schildknaap, getrouwd met Diewer Ruigrok, dogter van Willem Ruigrok, Heere van Weede, en Vader van

a. *Arent van Duvenvoorde*, Ridder, gehuwd met Maria de Vries, van Alkmaar, en bij haar Vader van

(1) *Maria van Duvenvoorde*, getrouwd met Dirk van Haaſten, Heere van Gameren, Amptman van Bommel.

(2) *Jan van Duvenvoorde*, getrouwd met Jenne van Kerkwerve.

(3) *Dirk van Duvenvoorde*, gehuwd met Barta van Roon, bij welke hij verwekte

(a) *Dirk van Duvenvoorde*, Baljuw van Voorne, getrouwd met Agnes van Seraats, dogter van Lodewijk, Baljuw van 's Graavenhage.

(b) *Margareta van Duvenvoorde*, getrouwd met Alexander Witſart.

(c) *Anna van Duvenvoorde*, eerst getrouwd met Jan Cuningham, Kolonel, vervolgens met N. N. Crel, Schotſch' Kapitein, en eindelijk met Willem Martini, Raad in den Hove van Brabant.

b. *Kornelis van Duvenvoorde*, getrouwd met Margareta van Elsbroek, en bij haar Vader van

(1) *Philips van Duvenvoorde.*

(2) *Dirk van Duvenvoorde.*

(3) *Joost van Duvenvoorde*, alle drie kinderloos overleeden.

(4) *Cunera van Duvenvoorde*, getrouwd met Willem Brandelijn.

(5) *Kornelis van Duvenvoorde*, getrouwd met Aleid van Stolk, bij welke hij verwekte,

Gijsbert van Duvenvoorde, welke drie Zoonen naliet:

* *Kornelis van Duvenvoorde.*

** *Willem van Duvenvoorde.*

*** *Pieter van Duvenvoorde.*

ARENT, HEER VAN DUVENVOORDE, Ridder, hadt, met zijne neeven Philips en Dirk van Waſſenaar, deel gehad aan den moord van Jonkvrouwe Aleid van Poelgeest, en moest daarom, eenigen tijd, als balling buiten 's Lands zwerven. In huwelijk met Elburg van Kralingen hadt hij verwekt:

1. *Arent van Duvenvoorde*, kinderloos geſtorven, vóór zijnen Vader.

2. JAN, HEER VAN DUVENVOORDE, die volgt.

3. *Badelog van Duvenvoorde*, getrouwd aan Florens van den Boukhorst, en bij hem Moeder van

Willem van den Boukhorst, den Ouden, die eenen Zoon naliet van den zelfden naam.

JAN, HEER VAN DUVENVOORDE, Ridder, gehuwd met *Maria van Vianen*, volgens zommigen eene dogter van Jan van

Via-

Vianen, Heere van Rijswijk, doch, volgens anderen, van Jan van Vianen, van Beverweert, Heere van Odijk. Acht kinderen wierden uit deezen echt geboren:

1. ARENT, HEER VAN DUVENVOORDE, die volgt.

2. *Jan van Duvenvoorde*, Heer van Sterrenburg.

3. *Ogier van Duvenvoorde*, gehuwd met N. N. van Baaren, en bij haar Vader van

Jan van Duvenvoorde, die eenen Zoon hadt,

Kornelis van Duvenvoorde.

4. *Arend van Duvenvoorde*, in den Jaare 1467, te Rhijnsburg dood geslagen.

5. *Dirk van Duvenvoorde.*

6. *Elburg van Duvenvoorde*, Kloosterjuffer in Paddenpoel, bij Leiden.

7. *Jan van Duvenvoorde*, getrouwd met Klara van Haaften, bij welke hij eene dogter hadt,

Maria van Duvenvoorde, gehuwd aan Adriaan van Matenesse.

Behalven deeze kinderen, hadt hij nog een natuurlijken Zoon

Arent van Duvenvoorde, Schout van Voorburg.

ARENT, HEER VAN DUVENVOORDE, Ridder, de Stamvader van alle de Edelen, die nog tegenwoordig den naam van WASSENAAR voeren, hadt in huwelijk MARGARETA VAN YSSELSTEIN, dogter van Gijsbert van Ysselstein, Heere van den Bosch, en van Adriana van Zwieten, die hem de Heerlijkheid van den Bosch in huwelijk bragt. Zeven kinderen wierden in deezen echt geteeld;

1. JAN, HEER VAN DUVENVOORDE, die volgt.

2. *Maria van Duvenvoorde*, gehuwd aan Jakob Oem van Wijngaarden, Ridder, Heere van Wijngaarden en Ruigbroek, Ambagtsheere in Grijsoort, Oude en Nieuwe Tonge, Baljuw van Zuidholland, en Schout van Dordrecht, en bij haar Vader van verscheiden kinderen,

3. *Antonette van Duvenvoorde*, Kloosterjuffer te Paddenpoel.

4. *Wilhelmine van Duvenvoorde*, Klarisse te Hoogstraten,

5. *Arnoldine van Duvenvoorde*, gehuwd aan Mr. Floris Oem van Wijngaarden, den vermaarden Penſionaris van Dordrecht, in den Jaare 1518, en vervolgens Raad in den Hove van Holland, die bij haar verſcheiden kinderen heeft nagelaaten.

6. GYSBERT VAN DUVENVOORDE, *Heer van Obdam*, die naderhand, agter zijns broeders naazaaten, zal vermeld worden.

7. JAN VAN DUVENVOORDE, Ridder, Heer van Woude en Warmond, insgelijks hier naa te vermelden.

JAN, HEER VAN DUVENVOORDE, Ridder, Heer van Noordwijkerhout, hadt in huwelijk *Elizabeth van Renesſe*, dogter van Frederik van Renesſe, Heere van Everdingen, en van Theodorika van Maalſtede van Ellewoutsdijk. Uit deezen echt wierden de volgende kinderen gebooren:

1. *Arent van Duvenvoorde*, Heer van Noordwijkerhout, Hoveling van Keizer Karel den V, getrouwd met Jonnna van Lokhorst, kinderloos geſtorven.

2. JAN VAN DUVENVOORDE, die volgt.

3. *Adriaan van Duvenvoorde*, een Geestlijke, en in den Jaare 1560 Deken der Kollegiaale Kerke te Dordrecht. Hij ſtorf in den Jaare 1573, of 1575, nalaatende eenige bastaartskinderen, onder andere den vermaarden

Arent van Duvenvoorde, Gouverneur van Geertruidenberg en Schenkenſchans, in het beleg van Oostende, in den Jaare 1602 overleeden, en te Delft in de Oude Kerk begraaven, alwaar men, op een blaauwe Zark, een zeer vereerend Graffchrift vindt uitgehouwen.

4. *Fredrik van Duvenvoorde*, in den Jaare 1562, gehuwd, doch zonder kinderen, te Hoogſtraten, overleeden.

5. *Theodora van Duvenvoorde*, getrouwd aan Jakob Zuijlen van Nijveit, Heere van Hoevelaken en Gereſtein.

JAN VAN DUVENVOORDE, Ridder, getrouwd met *Hadewy van Renesſe*, en bij haar Vader van

1. ARENT VAN DUVENVOORDE, die volgt.

2. *Jan van Duvenvoorde*, Kanunnik ten Dom te Utrecht, Scholaster en Domdeken, en geëligeerde tot Raad in het eerſte Lid der Staaten des Lands van Utrecht. Hij overleedt in

den

den Jaare 1600, in den ouderdom van zeventig jaaren, en wierdt in de Domkerk begraaven, alwaar men eertijds zijn Wapen met de volgende acht Kwartieren zag hangen:

DUVENVOORDE.	RENESSE.
RENESSE.	TROIS VAN KUINRE.
YSSELSTEIN.	KUYLENBURG.
MAALSTEDE.	YSSELSTEIN.

3. *Dirk van Duvenvoorde*, Kanunnik te Breda.

4. *Margareta van Duvenvoorde*, getrouwd met Koenraad van Daarle, en Moeder van

a. *Herman van Daarle*, Domdeken.

b. *Jan van Daarle*, Kanunnik te Utrecht.

c. *Anna van Daarle*, getrouwd aan Willem Borre van Amerongen, Heere van Zandenburg.

5. *Johanna van Duvenvoorde*, getrouwd met Herman van Westerholt, welken zij baarde,

a. *Koenraad van Westerholt*, gehuwd aan Anna van Leefdaal, dogter van Rogier van Leefdaal, Heere van Waalwijk, Babijlonienbroek, enz.

b. *Margareta van Westerholt*, gehuwd aan eenen broeder van haar Zusters Echtgenoot.

AREND, HEER VAN DUVENVOORDE, Ridder, boven vermeld, Heer, daarenboven, van Noordwijkerhout, 't Woud en Sterrenburg, was een der Onderteekenaaren van het vermaarde Verbond en Smeekſchrift der Edelen, en vondt zich, uit dien hoofde, genoodzaakt, ter lijfsbehoudenisſe, het Vaderland te verlaaten. In het Vonnis des Hertogs van Alva, door wien hij gebannen was, worden hem verſcheiden misdaaden ten laste geleid, alle uitwijzende, dat Heer AREND een voorſtander van 's Lands Vrijheid, en vooral ook de gezuiverde begrippen aangaande den Godsdienst was toegedaan. Volgens eene geſchreeven aanteekening, onder het Geſlagt der Wasſenaaren berustende, hielp hij, *als Collonel der Watergeuſen*, in den Jaare 1572, de Stad Brielle bemagtigen. Zedert ſtelde

hij zijne poogingen te werk, om ook andere Steden om te zetten: waarom hem ook de gewigtige post van Krijgs-Kommisſaris wierdt toevertrouwd. Naderhand hadt hij zitting in de Ridderſchap van Holland, en leende de hand tot het overwerpen en volvoeren van zaaken van de hoogſte aangelegenheid. Zijn geboortejaar wordt geſteld op het Jaar 1528, en dat zijns overlijdens op het Jaar 1600. In zijn huwelijk met *Theodora van Scherpenzeel*, dogter van Willem van Scherpenzeel, Drosſaard van de Veluwe, verwekte hij de volgende kinderen:

1. JAN, HEER VAN DUVENVOORDE, die volgt.

2. *Theodora van Duvenvoorde*, getrouwd met Albert van Scaghen, Heere van Burghorn, welken zij kinderen heeft gebaard.

JAN, HEER VAN DUVENVOORDE, Voorſchooten, Veur en Sterrenburg, Eerſte Gecommitteerde in het Kollegie van Gecommitteerde Raaden van de Staaten van Holland en West-friesland, Groot-Zegelbewaarder van Holland, Stadhouder van de Graafljkheids Leenen, Lid van de Ridderſchap, en eindelijk Luitenant Houtvester van Holland. Vermits de ondſte Tak van het Geſlagt van Wasſenaar, al zints lang, was uitgeſtorven, heeft hij, als hoofd van derzelver Stam, in den Jaare 1590, den naam en het Wapen van dien Stam aangenomen. Hij overleedt in den Jaare 1645, en ligt te Voorſchooten begraaven. Heer JAN is tweemaalen getrouwd geweest, en heeft in beide huwelijken kinderen verwekt. Bij zijne eerſte Echtgenoote, zijnde geweest *Maria van Voorst*, dogter van Frederik van Voorst, Richter en Waltgraaf van Nijmegen, overleeden in den Jaare 1610, was hij Vader van

1. ARENT VAN WASSENAAR VAN DUVENVOORDE, die volgt.

2. *Theodora van Wasſenaar van Duvenvoorde*, eerst gehuwd met Gerrit Randenrode van der Aa, en vervolgens met Gerrit van Arnhem.

3. *Machtelt van Wasſenaar van Duvenvoorde*, voor de eerſte maal getrouwd met Pieter van Hinojoſa, Ruwaart van de Lande van Putten, en naderhand met Pieter Ernst van Abkoude van Meerten, Maarſchalk van Eemland, in het Sticht van Utrecht. Zij ſtorf in den Jaare 1654.

Zijne

ne tweede Echtgenoote was *Klara van Hinojoſa*, dogan Pieter van Hinojoſa, Heere van Wena, Preſident in Hof van Holland, en van Elizabet van Almonde. De ende kinderen wierden uit dien echt gebooren:

4. *Willem van Waſſenaar van Duvenvoorde*, ongehuwd orven.

5. PIETER VAN WASSENAAR VAN DUVENVOORDE, Heer Sterrenburg, volgt naa zijnen halfbroeder ARENT.

6. *Maria van Waſſenaar van Duvenvoorde*, jong geborven.

7. *Elizabeth van Waſſenaar van Duvenvoorde*, getrouwd met Caſyn van Bemmel.

8. *Petronella van Waſſenaar van Duvenvoorde*, getrouwd met Adriaan van der Mijle, Heer van der Mijle, Bacouw, Dubbeldam, Alblas, Bleskinsgraef, St. Antonispolder, Kolonel in dienst van den Staat, en Gouverneur van de Willemſtad. Zie Deel XXIII, bl. 128 van ons *Woordenboek*.

ARENT, BARON VAN WASSENAAR DUVENVOORDE, Heer van Duvenvoorde, Voorſchooten, Veur en Roſanden, hadt, van den elfden December des Jaars 1647 tot den elfden Julij des Jaars 1674, zitting in de Ridderſchap, en, van wegen dezelve, als Eerſte Raad, in het Kollegie van Gecommitteerde Raaden; was voorts Stadhouder van de Graaflijkheids Leenen, Luitenant Houtvester van Holland, en Hoogheemraad van Rhijnland. In den Jaare 1646, tradt hij in 't huwelijk met *Anna Margareta van Scherpenzeel*, en verwekte bij haar drie kinderen

1. JAKOB, BARON VAN WASSENAAR DUVENVOORDE, die volgt.

2. *Frederik Willem*, *Baron van Waſſenaar Duvenvoorde*, Heer van Roſanden, was Baljuw van Hulst en Hulſter Ambagt, trouwde met Maria van Leijden van Leeuwen, doch ſtorf zonder kinderen.

3. *Geertruid Anna*, *Baronneſſe van Waſſenaar Duvenvoorde*, gehuwd aan Willem, Baron van Lier, Heere van beide de Katwijken, Oosterwijk en 't Zand, wiens Moeder was Maria van Reijgersberg, Vrouwe van de beide Katwijken.

JA-

JACOB, BARON VAN WASSENAAR DUVENVOORDE, Heer van Duvenvoorde, Voorſchooten, Veur, enz. gebooren in den Jaare 1649, was Eerſte Raad in het Kollegie van Gecommitteerde Raaden, van wegen de Ridderſchap van Holland, Baljuw en Dijkgraaf van Rhijnland, trad in 't huwelijk met *Jacoba, Baroneſſe van Lier*, en overleedt in den Jaare 1707, hebbende de volgende kinderen verwekt:

1. *Arent, Baron van Waſſenaar van Duvenvoorde*, Heer van Duvenvoorde, Voorſchooten, Veur en Harſlo, gebooren in den Jaare 1669, beſchreeven in de Ridderſchap van Holland, en van wegen dezelve Preſident van de Rekenkamer van de Graaflijkheids Domeinen; voorts Hoogheemraad van Schieland, Ruwaart en Baljuw van den Lande van Putten, Drosſaart van de Stad en Baronnije van Breda, Baljuw van Hulst en Hulſter-Ambagt, en, eindelijk, in den Jaare 1714, van wegen Hun Hoog Mogende, Buitengewoon Afgezant aan het Hof van Groot-Britannie. Door een onverwagt toeval overleedt hij zeer ſchielijk in 's Graavenhage, op den *vijftienden* December des Jaars 1721, en wierdt te Voorſchooten begraaven. Zijne Echtgenoote was *Anna Margareta van Bentinck*, dogter van Hans Willem van Bentinck, Graave van Portland. De volgende kinderen wierden uit deezen echt gebooren:

a. *Anna Eleonora*, jong geſtorven.

b. *Jakob Jan Brielanus*, ongehuwd geſtorven.

c. *Anna Sophia, Baroneſſe van Waſſenaar*, Vrouwe van Duvenvoorde, Voorſchooten, Veur, enz. gehuwd aan FREDERIK HENDRIK, Baron van Waſſenaar, Zoone van Willem, Baron van Waſſenaar, haaren vollen neeve, die volgt.

d. *Jacoba Maria.*

e. *Willem Arent Bredanus*, jong geſtorven.

f. *Louiſe Iſabelle Hermelina.*

g. *Jacob Willem*, in zijne kindsheid overleeden.

2. WILLEM, BARON VAN WASSENAAR VAN DUVENVOORDE, die volgt.

3. *Jan Gerrit, Baron van Waſſenaar van Duvenvoorde*, Heer van Roozenburg, Luitenant-Admiraal van het Edel Mo-

Hogende Kollegie ter Admiraliteit te Amſterdam, Hoogheemraad van Rhijnland, gebooren in den Jaare 1672, was getrouwd met Maria Jacoba, Baronneſe van Lier, dogter van Willem Baron van Lier van Katwijk, en van Geertruid Anna, Baronneſe van Waſſenaar van Duvenvoorde. Hij ſtorf zeer onverwagt, op den negenëntwintigſten October des Jaars 1723, nalaatende eenen Zoon,

Jakob Jan, vroeg geſtorven.

4. *Jakob Emmery*, *Baron van Waſſenaar van Duvenvoorde*, Heer van Zuid-Waddinksveen, gebooren in den Jaare 1674, was Raad en Burgemeester der Stad Leiden, beſchreeven in de Ridderſchap van Holland, en Bewindhebber van de Oostindiſche Maatſchappij ter Kamer Delft. Hij overleedt in de maand November des Jaars 1724, zijnde gehuwd geweest met *Anna Kornelia Martina van Baarlen*, bij welke hij hadt verwekt,

a. *Jakob Arent*, *Baron van Waſſenaar van Duvenvoorde*, gebooren den zevenëntwintigſten Februarij des Jaars 1721.

b. *Willem Henrik*, gebooren in 1722.

c. *Jacoba Maria*, getrouwd met Jacob Arent, Baron van Perponchez Sedeniski, Heere van Ellewoutsdijk, in den Jaare 1733 aangeſteld tot Raadsheer in den Souvereinen Raad en Leenhove van Braband en de landen van Overmaaze.

d. *Anna Henriette.*

e. *Wilhelmina Johanna.*

f. *Elizabeth Françoiſe.*

g. *Maria Hermelina.*

h. *Arnoldina Emelia.*

5. *Karel Lodewijk*, *Baron van Waſſenaar van Duvenvoorde*, gebooren in den Jaare 1685, Heer van Doeveren, Overſte van het Regiment Walſche Dragonders, vervolgens Kommandant van 's Hertogenbosch, daar naa Kommandeur van Yperen, naaderhand Brigadier van de Ruiterij, en eindelijk beſchreeven in de Ridderſchap van Holland. Hij trouwde met *Maria de Vilattes*, en verwekte bij dezelvè,

a. *Jacob Lodewijk*, *Baron van Waſſenaar van Duvenvoorde.*

b. Ja-

b. *Jacoba Alexandrina Hermelina.*

c. *Johanna.*

d. *Wilhelmina Margareta.*

6. *Pieter, Baron van Waſſenaar van Duvenvoorde*, in zijne kindsheid geſtorven.

7. *Anna Maria.*

8. *Maria Petronella.*

9. *Louize Emilia.*

WILLEM, BARON VAN WASSENAAR VAN DUVENVOORDE, boven vermeld, gebooren in den Jaare 1670, was Generaal Majoor in dienst van de Algemeene Staaten der Verééngde Nederlanden, Luitenant-Kolonel van de Hollandſche Guardes te voet, Gouverneur van Bergen op den Zoom en onderhoorige Forten, Coadjutor en Huiskommandeur van de Duitſche Orde ter balije van Utrecht, Kommandeur van Dieren, beſchreeven in de Ridderſchap van Overijſſel. Hij hadt ter vrouwe *Hermelina Petronella*, Baronneſe Schaep van den Dam, Vrouwe van den Dam en Maaſtede, Ambagtsvrouw van Kapelle, Bieſelingen, Schoore, Vlaeken en Eversdijk. De volgende kinderen wierden uit dit huwelijk gebooren:

1. *Jacob Herman, Baron van Waſſenaar van Duvenvoorde*, Heer van den Dam, gebooren in den Jaare 1700, Kapitein in het Regiment van den Generaal Majoor Villegas, en in den Jaare 1724 ongehuwd overleeden.

2. FREDERIK HENRIK, BARON VAN WASSENAAR VAN DUVENVOORDE, die volgt.

3. *Aſſuerus Arent*, gebooren in den Jaare 1702, na alvoorens, aan 't Hoogeſchool te Utrecht, den trap van het Meesterſchap in de Regten te hebben beklommen, Vaandrig onder de Hollandſche Guardes te voet, en in den Jaare 1729, ongehuwd overleeden.

4. *Willem, Baron van Waſſenaar van Duvenvoorde*, gebooren in 1712.

5. *Joost Gerrit*, gebooren in 1716.

FREDERIK HENRIK, BARON VAN WASSENAAR VAN DUVENVOORDE, gebooren in den Jaare 1702, even als zijn jonger broeder Aſſuerus Arent, te Utrecht bevorderd, wierdt vervol-

volgens Raadsheer in 't Hof van Holland, en verwekte bij zijne Echtgenoote, *Anna Sophia*, Baronnes van Wasſenaar van Duvenvoorde, zijne volle nicht, eene Erfdogter.

Naakoomelingen van PIETER, BARON VAN WASSENAAR VAN DUVENVOORDE, Heere van Sterrenburg.

PIETER, BARON VAN WASSENAAR STERRENBURG, Heer van Sterrenburg, was Kolonel van het Regiment Hollandſche Gnardes, Gouverneur van de Willemſtad, Kommandeur van de Duitſche Orde in de balije van Utrecht, en Hoogheemraad van Rhijnland. Hij overleedt in den Jaare 1668. Zijne eerſte Echtgenoote *Anna van Cats*, dogter van Theophilus van Cats, Heere van Heilo, Coelſter en Oestdom, en van Deliana van Brederode van Wezenburg, hadt hem, behalven verſcheiden kinderen, allen vroeg geſtorven, Vader gemaakt van

WILLEM, BARON VAN WASSENAAR STERRENBURG, die volgt.

Zijn tweede Echtgenoote, *Anna van Aerſſen*, dogter van Johan van Aerſſen, Heere van Boucle, Drosſaart der Baronnije van Breda, baarde hem:

1. *Jan*,
2. *Jakob*, en
3. *Pieter*, *Baronnen van Wasſenaar Sterrenburg*, allen jong geſtorven.
4. *Klara Anna*, *Baronneſſe van Wasſenaar Sterrenburg*.
5. *Elizabeth*, getrouwd met Maurits de la Tour d'Auvergne.

WILLEM, BARON VAN WASSENAAR STERRENBURG, hadt zitting in het Kollegie van Gecommitteerde Raaden, van wegen de Ridderſchap van Holland, van welke hij Preſident was; was Kurator van 's Lands Hoogeſchool te Leiden, Hoogheemraad van Rhijnland, Groot Zegelbewaarder en Stadhouder van de Leenen van Holland. Daarenboven hadt hij, van wegen de Algemeene Staaten, een Gezantſchap bekleed aan het Hof van Frankrijk, alwaar hij, in den Jaare 1682, bij den Koning, zijne

zijne klagten inbragt over de aanſlagen, tegen het Prinsdom van Oranje, 't welk, van wegen het gemelde Hof, met verbeurdverklaaring wierdt gedreigd. Hij hadt in huwelijk *Joſina van der Does*, dogter van Steven van der Does, Heere van de beide Noordwijken, Generaal van de Artillerie der Verëénigde Nederlanden, en van Anna van der Kerkhoven. Heer WILLEM overleedt, in de maand Augustus des Jaars 1723, in den ouderdom van drieënzeventig jaaren; hebbende verwekt de volgende kinderen:

1. *Pieter*, *Baron van Waſſenaar Sterrenburg*, Kapitein van een Regiment Guardes, ongehuwd overleeden.

2. *Steven*, jong geſtorven.

3. *Johan Theophilus*, *Baron van Waſſenaar Sterrenburg*, Heer van Ruijven, Hoogheemraad van Delfland, in den Jaare 1711 ongehuwd overleeden.

4. WILLEM LODEWYK, *Baron van Waſſenaar Sterrenburg*, die volgt.

5. *Joſina*, jong geſtorven.

WILLEM LODEWYK, *Baron van Waſſenaar Sterrenburg*, Heer van Ruijven, Maasſluis, Maasland, enz. hadt, van wegen de Ridderſchap, zitting in het Edel Mogende Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze; was, voorts, Baljuw en Schout van 's Gravenhage, en Hoogheemraad van Delfland. Hij overleedt in de maand Januarij des Jaars 1720, in het vierëntveertigſte jaar zijns ouderdoms. Hij was gehuwd aan *Maria Kornelia van Aerſſen van Hoogerheijde*, dogter van Mr. Kornelis van Aerſſen, Heere van Hoogerheijde, Oſſendregt, Meteren, Voshol en de Triangel, Ontvanger Generaal van Holland en Weſtfriesland, en van Maria Pauw. De volgende kinderen waren uit deezen echt geboóren:

1. *Joſina Maria*, *Baronneſſe van Waſſenaar Sterrenburg*.

2. *Pieter*, *Baron van Waſſenaar Sterrenburg*, Heer van Sterrenburg, Hoogheemraad van Rhijnland.

3. *Willem*.

4. *Iſabella*.

5. *Anna*.

6. *Kornelis*.

7. Jan

7. *Jan Lodewijk Haganus*, aldus gebijnaamd, om dat de Bethouderſchap van 's Graavenhage als Peter over hem gedaan hadde.

Naakoomelingen van GYSBERT VAN DUVENVOORDE, tweeden Zoone van *Arent van Duvenvoorde* en van *Margareta van Teſſelſtein*.

GYSBERT VAN DUVENVOORDE, tradt, in den Jaare 1494, voor de eerſte maal, in 't huwelijk met *Arneldina van Almonde*, dogter van Jakob van Almonde, Heere van Went, Maasland en Altena, buiten Delft, Raad in den Hove van Holland, en Hoogheemraad van Delfland en Schieland, Stadhouder van de Leenen van Lek en Polanen, en van Catharina van Eversdijk. Hij verwekte bij haar

Arent van Duvenvoorde, welke, in den Jaare 1558, zonder kinderen overleedt.

Vervolgens tradt hij in een tweede huwelijk, met *Anna van Noordwijk*, Jakobs dogter. Hij overleedt in den Jaare 1510, en wierdt in de Groote Kerk te Haarlem begraaven. Zijne kinderen, in het tweede huwelijk verwekt, waren de volgende:

1. JAKOB VAN DUVENVOORDE, *Heer van Obdam*, die volgt.

2. *Anton van Duvenvoorde*.

3. *Adriana van Duvenvoorde*, in den Jaare 1531 getrouwd aan Adriaan, Heere van Matenes, en in den Jaare 1542 overleeden.

JAKOB VAN DUVENVOORDE, gebooren in den Jaare 1502, was Heer van Obdam, en wierdt, in den Jaare 1549, door Philips den II, Koning van Spanje, te Dordrecht Ridder geſlagen. Zijne Echtgenoote was *Geertruid van Lier*, dogter van Nicolaas van Lier, Heere van Berchem, Markgraave van Antwerpen. Behalven acht kinderen, jong geſtorven, hadt hij even zo veele bij haar verwekt, die hier volgen.

1. *Aleid van Duvenvoorde*, overleeden in den Jaare 1571, zijnde getrouwd geweest met Jan van Vliet, Heere van Heilo en Honcoop.

2. GYSBERT VAN DUVENVOORDE, *Heer van Obdam*, die volgt.

3. *Anna van Duvenvoorde*, ongehuwd geſtorven.

4. *Barbara van Duvenvoorde*, voor de eerſte maal getrouwd aan Everard van Blankenbijl, uit Gelderland, welken zij geene kinderen baarde. Haar tweede Echtgenoot, *Willem van Tuil van Bulkeſtein*, wierdt bij haar Vader van verſcheiden kinderen. Zij overleedt in den Jaare 1588.

5. *Adriana van Duvenvoorde*, was Moeder van één Zoone, bij Ysbrand van Schagen, en overleedt in den Jaare 1591.

6. *Jenne van Duvenvoorde*, in den Jaare 1601, te Leiden, ongehuwd overleeden.

7. *Antony van Duvenvoorde*, Heer van den Bosch, gebooren in den Jaare 1556, tradt in zijn eerſte huwelijk met *Margareta van Halwale*, dogter van Daniel van Halwale, en van Jenne Pijnſen, en verwekte bij haar drie kinderen:

a. *Johanna van Waſſenaar*, getrouwd aan Karel Otto van Haaſtrecht, Heere van Duinen en Ganſenoijen.

b. *Jacob van Waſſenaar*, een Geestlijke.

c. *Geertruid van Waſſenaar*, ongehuwd overleeden.

Zints het overlijden zijner eerſte Vrouwe, in den Jaare 1598 voorgevallen, hertrouwde Heer *Antony*, in den Jaare 1602, met *Machtelt van der Duin*, dogter van Adam van der Duin, Heere van Sanen, en van Clara van der Meijen, en verwekte bij dezelve de volgende kinderen:

d. *Arent Adam*, *Baron van Waſſenaar*, Heer van den Bosch en Sanen, Hoogheemraad van Nieuwland, gehuwd met *Johanna van Scaghen*, bij welke hij verwekte

(1) *Anthony*, *Baron van Waſſenaar*, Heer van Sanen en den Bosch, ongehuwd overleeden.

(2) *Jan Jakob*, *Baron van Waſſenaar*, Heer van Kranenbroek, en, naa zijns broeders overlijden, ook Heer van Sanen en van den Bosch, getrouwd met Maria van Vredenburg, bij welke hij verwekte

Maria Jakoba, *Barones van Waſſenaar*, Vrouwe van Kranenbroek en van den Bosch, ongehuwd geſtorven.

e. *Ti-*

e. *Timena*, *Baronnes van Waſſenaar*, gehuwd aan Nicolaas van der Duin, Heere van Rijswijk, 's Gravenmoer, de Mije, den Burg, Hoogheemraad van Delfland, Meester knaap van de Houtvesterij van Holland.

f. *Klara*, *Baronneſſe van Waſſenaar*, ongehuwd geſtorven.

g. *Anna Maria*, *Baronnes van Waſſenaar.*

8. *Arent van Duvenvoorde*, eerst Hoogheemraad, en vervolgens Dijkgraaf en Baljuw van Rhijnland, getrouwd met Margareta van Mechelen, dogter van Cornelis van Mechelen en van Barbara van Naſſau, bij welke hij verwekte

a. *Jakob*, *Baron van Waſſenaar*, Baljuw van Rhijnsburg.

b. *Geertruid*, *Baronneſſe van Waſſenaar*, in den Jaare 1620, gehuwd aan *Verus van Cats van Bruelis.*

GYSBERT VAN DUVENVOORDE, Ridder, boven vermeld, Heer van Obdam en Hensbroek, was een der zamenverbondene Edelen, en ondertekende het vermaarde Smeekſchrift. In den Jaare 1567 verliet hij, deswegen, het Vaderland, en wierdt vervolgens door den Hertog van Alva gebannen, als een voorſtander en begunſtiger der Onroomſchen. Naderhand in 't Vaderland zijnde te rug gekeerd, wierdt hij te werk geſteld tot de gewigtigſte verrigtingen, zo den Staat als het Krijgsweezen betreffende. In den Jaare 1579 wierdt de poſt van Algemeenen Kommisſaris ter monſteringe aan hem opgedraagen; doch hij overleedt in het volgende jaar te Woerden, daar hij Bevelhebber en Kastelein was. Zijne Echtgenoote was *Maria van Hoexvier*, dogter van Hector van Hoexvier, Preſident van den Hove van Utrecht, en van N. N. van Holdinga, en hadt hij bij haar verwekt,

JAKOB VAN DUVENVOORDE, *Heer van Obdam*, geboóren in den Jaare 1574, die naar het voorbeeld van zijnen neeve *Jan van Duvenvoorde*, den naam van WASSENAAR wederom heeft aangenomen. Hij was Admiraal van Holland, en Gouverneur der Stad Hensden. In den Jaare 1615, kogt hij, van den Prinſe van Ligne, als Heere van Waſſenaar, de Heerlijkheid Zuidwijk, onder Waſſenaar, op den weg van Leiden na 's Gravenhage gelegen. Hij was getrouwd met *Anna Ran-*

derode van der Aa, dogter van Gerrit van der Aa, en van Petronella van der Laan. Zijn overlijden viel voor in de maand Augustus des Jaars 1623. Zijne kinderen waren:

1. JAKOB, BARON VAN WASSENAAR, die volgt.

2. *Anna*, *Baronnes van Waſſenaar*, ongetrouwd geſtorven.

3. *Elizabeth*, —— —— —— —— ongehuwd overleeden.

4. *Emelia*, —— —— —— —— gehuwd aan *Jan van Merode*, Heere van Rumenen, Oudelands-Ambagt, enz. Baljuw van Kennemerland, van wegen de Ridderſchap Afgevaardigde ter Vergaderinge van Hun Hoog Mogende, en, in den Jaare 1660, van wegen dezelve, Buitengewoon Gezant aan het Hof van Spanje.

JAKOB, BARON VAN WASSENAAR, Baanderheer van Waſſenaar, Heer van Obdam en Zuidwijk. Van 's Mans verrigtingen zullen wij, naderhand, verſlag doen, onder een afzonderlijk Artikel. Om de Geſlagtlijst te vervolgen, merken wij hier aan, dat hij getrouwd was met *Agnes van Reneſſe van der Aa*, dogter van Jan van Reneſſe van der Aa, Heere van Schonauwen, en van Catharina van Arnhem. De volgende kinderen waren uit dien echt geboóren:

1. JAKOB, HEER VAN WASSENAAR, die volgt.

2. *Agnes*, *Baronnes van Waſſenaar*, ongehuwd geſtorven.

3. *Anna Charlotte*, *Baronnes van Waſſenaar*, getrouwd aan Adriaan Wernard, Baron van Pallant, Baanderheere van Voorst, Heere van Keppel.

JAKOB VAN WASSENAAR, Baanderheer van Waſſenaar, Heer van Obdam, Haasbroek, Spierdijk, Wogmeer, Zuidwijk, Kernhem, enz. is geweest oudſte Lid der Ridderſchap van Holland, en, als zodanig, Abt, Raad en Algemeen Rentmeester der Heerlijkheid en goederen van de Abtdije van Rhijnsburg; voorts Ridder van de Deenſche Koninklijke Orde van den Olifant; Generaal van de Ruiterij van den Staat der Verëénigde Nederlanden; Gouverneur van 's Hertogenbosch en der onderhoorige Forten; Hoogheemraad van Rhijnland; Meesterknaap van de Houtvesterij van Holland en Westfriesland;

ſtand; Curator van 's Lands Hoogeſchool te Leiden; meermaalen Gezant van Hun Hoog Mogende aan verſcheiden Hoven, en, door den Keurvorst van de Palts, voor hem zelven en voor zijne naakoomelingen, tot den Graafli,ken ſtand verheven. Hij hadt in huwelijk *Adriana Sophia*, *Baronnes van Raesveld*, *Vrouwe van Laege en Twickelo*, dogter van Adolf Henrik, Baron van Raesveld, en bij dezelve de volgende kinderen verwekt:

1. *Jan Hendrik*, *Graaf van Waſſenaar*, Baanderheer te Waſſenaar, Heer van Obdam, Haasbroek, Spierdijk, Wogmeer, Zuidwijk, Kernhem en Laege; beſchreeven in de Ridderſchap van Holland, en wegens dezelve zitting hebbende in den Raad van Staate, en naderhand in de Vergadering van Hun Hoog Mogenden; Luitenant Houtvester van Holland, Curator van 's Lands Hoogeſchool te Leiden; Ridder van de Orde van St. Jan te Jeruzalem; Abt, Raad en Rentmeester van de Abtdij van Leeuwenhorst.

2. UNICO WILLEM, *Graaf van Waſſenaar*, Heer van Twickelo, in den Jaare 1717 beſchreeven in de Ridderſchap van Overijſſel, wegens het Kwartier van Twente, en, in den Jaare 1724, in de Ridderſchap van Holland; in naam van welke hij zitting nam als Raad in het Edel Mogende Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze; verder was hij Hoogheemraad van Rhijnland. In den Jaare 1744 wierdt hij, door de Algemeene Staaten, benoemd tot Gezant bij den Koning van Frankrijk, om van wegen hun Hoog Mogenden, den Vrede tusſchen dat Rijk en dat van Groot-Britannie te helpen bemiddelen. Nog in het zelfde jaar deedt hij, in gelijke hoedanigheid, eenen keer na Bon, om den Keurvorst te bevestigen in deszelfs aankleeving van het Huis van Oostenrijk. De Koning van Groot-Britannie en de Staaten, met den gemelden Keurvorst, eene Overeenkomst hebbende getroffen, op het aanwerven van eenige manſchap, tegen eenen bepaalden onderſtand, hadt de Graaf last, op het nakoomen deezer overeenkomst aan te dringen, als mede om den Keurvorst te verſterken in zijne goede gevoelens omtrent de herſtelling der rust in het Duitſche Rijk. Slegts eene maand duurde dit Gezantſchap, en deedt, nogthans, de begeerde uitwerking.

In de Lente des volgenden jaars deedt de Graaf, andermaal, eenen keer na Bon, om den Keurvorst over te haalen tot het beyorderen van den Vrede, tusſchen de Hoven van Weenen en Beijeren; die, eerlang, getroffen wierdt. Met den aanvang des Jaars 1746 vertrok de Graaf, ten tweede maale, als Gezant na Frankrijk, en verſcheen, in het volgende jaar, als Gevolmagtigde der Algemeene Staaten op de Bijeenkomst te Breda. In den Jaare 1723 was de Graaf in 't huwelijk getreeden, met DODONEA LUCIA VAN GOSLINGA, dogter van Sicco van Goslinga, Grietman van Franekeradeel, en, wegens de Provincie Friesland, Afgevaardigde ter Vergaderinge van hun Hoog Mogende, en van Johannette Iſabella, Baroneſſe van Schwartzenburg. Uit deezen echt zijn gebooren:

a. *Jakob Johan*, Graaf van Waſſenaar.

b. *Sicco Goslinga Willem.*

c. KAREL GEORGE FREDERIK, Graaf van Waſſenaar, Grietman van Franekeradeel, naderhand beſchreeven in de Ridderſchap van Holland, en, in den Jaare 1785, Gezant van hun Hoog Mogende aan het Weener Hof. Hij heeft eenen Zoon, gehuwd aan eene Kleindogter van den Heere Henrik Hooft Danielsz, van Amſterdam.

3. *Agnes Anna Theodora*, Graavin van Waſſenaar-Obdam, in den Jaare 1704 gehuwd aan Jan Diderik, Baron van Rek, Heere van Horst.

4. *Anna Iſabella.*

5. *Iſabella Emilia Charlotta*, in den Jaare 1722 getrouwd met den Markgraave van St. Auban.

Nakoomelingen van JAN VAN DUVENVOORDE, derden Zoone van *Jan van Duvenvoorde* en van *Margareta van Viſſlet.*

JAN VAN DUVENVOORDE, Raad Ordinaris in het Hof van Holland, tradt in 't huwelijk, in den Jaare 1504, met Maria van Matenesſe, dogter van Philips, en van Maria van der Woude en Warmond. Hij wierdt, uit kragt van dit huwelijk, in den Jaare 1525, bij beſterfenisſe, Heer van der Woude, Warmond en Alkemade, overleedt, in den Jaare 1543, oud zeegenzeventig jaaren, en wierdt te Warmond begraaven. Veertien kinderen waren hem gebooren.

1. *Ma-*

1. *Maria van Duvenvoorde*, overleeden in den Jaare 1560, zijnde getrouwd geweest met *Jan van Doornik*, van Amersfoort, wien zij baarde

Willem van Doornik, getrouwd met N. N. van Honſelaar, uit Gelderland, en Moeder van

Jan van Doornik, eerst getrouwd met Henrica van Vliet, Vrouwe van Hoencoop, Heilo en Koulſter, dogter van Jan van Vliet en van Maria van Duvenvoorde tot Warmond; vervolgens met N. N. van Cappelle.

2. *Arent van Duvenvoorde*, en

3. *Anna van Duvenvoorde*, ongehuwd geſtorven.

4. JAKOB VAN WASSENAAR, die volgt.

5. *Margareta van Duvenvoorde*, Kanunnikes te Bedbur, bij Keulen, in den Jaare 1569 te Amersfoort overleeden.

6. *Gijsberta van Duvenvoorde*, Kloosterjuffer te Rhijnsburg.

7. *Arent van Duvenvoorde*, overleeden aan het Hoogeſchool te Dole, in Burgundie, in den Jaare 1536.

8. *Jenne van Duvenvoorde*, Kanunnikes en Proostes te Nivelle, in Walsch Brabant, in 't Jaar 1563.

9. *Jakob van Duvenvoorde*, de Jonge, ongehuwd overleeden te Hasſelt, in den Jaare 1586, oud zeventig jaaren.

10. *Adriana van Duvenvoorde*, eerst Kanunnikes te Nivelle, naderhand getrouwd met Gijsbert van Bronkhorst, Zoon van Joost van Bronkhorst, Heere van Bleiswijk, en in den Jaare 1557, zonder kinderen, overleeden.

11. *Jan van Duvenvoorde*, Burgemeester te Haarlem, en, in de hoedanigheid van Kolonel der Schutterije, geduurende het beleg dier Stad, een dapper voorſtander der Vaderlandſche vrijheid, moest, naa het overgaan der Stad aan de Spanjaarden, zijne kloekhartigheid met den hals boeten. Hij hadt in huwelijk Magdalena van Foreest, Weduwe van Jan van Ruijven, dogter van Jan van Foreest, en van Maria van Heukelſloot, en verwekte bij haar

a. *Jan van Duvenvoorde*, in den Jaare 1580, in den Veldſlag op de Hardenberger Heide, geſneuveld.

b. *Maria van Duvenvoorde*, Vrouwe van Foreest, getrouwd met George van Lennep, uit Gelderland, Zoon van Wer-

Werner van Lennep en van Catharina van Reneſſe van Wulven, bij welken zij moeder was geworden van eenen Zoon,

Werner van Lennep.

12. *Maria van Duvenvoorde*, Kanunnikes te Bergen in Henegouwen, geſtorven in den Jaare 1574.

13. *Anna van Duvenvoorde*, Kanunnikes te Bergen in Henegouwen.

14. *Jacoba van Duvenvoorde*, Kanunnikes te Maubeuge, in Henegouwen.

JAKOB VAN DUVENVOORDE, Ridder, Heer van Warmond, der Woude en Alkemade, was een der vertrouwde vrienden van Prinſe Willem den 1, met welken hij briefwisſeling hieldt, over het inneemen van de eene of andere Stad, in de Nederlanden, tot afbreuk van den Spanjaard. Naa dat hij vooraf het Verbond en Smeekſchrift der Edelen hadt onderteekend, teekende hij insgelijks, in den Jaare 1576, het Verbond van nadere Vereeniginge tusſchen Holland en Zeeland. In den Jaare 1573 wierdt hij Raad in het Hof van Holland, en overleedt in den Jaare 1577. Zijne Echtgenoote was Henrica van Egmont, dogter van Aalbert van Egmont, Heere van Meerſtein, en van Anna van Foreest, en hij, bij haar, Vader van,

1. JAN VAN DUVENVOORDE, die volgt.

2. *Jenne van Duvenvoorde*, Kanunnikes te Nivelle.

3. *Maria van Duvenvoorde*, Kloosterjuffer te Rhijnsburg; naderhand getrouwd met Jan van Vliet, Heere van Hoenkoop, Burgemeester van Haarlem, Baljuw van Voorne en Gouverneur van Briele.

4. *Anna van Duvenvoorde*, eerst Kanunnikes te Nivelle, zedert getrouwd met Kornelis van Gent, Heere van Loenen en Meinerswijk, Burggraaf en Richter te Nijmegen.

5. *Magdalena van Duvenvoorde*, Kanunnikes te Bergen in Henegouwen.

6. *Albert van Duvenvoorde*, Monnik te Egmond.

7. *Philippa van Duvenvoorde*, gehuwd aan Pieter van der Does, Schout van Leiden, en Admiraal van Holland, Dijkgraaf en Baljuw van Rhijnland.

8. *Adriaan van Duvenvoorde*, ongehuwd.

9. *Lijs-*

9. *Lijsbeth van Duvenvoorde*, Kanunnikes te Nivelle.

JAN VAN DUVENVOORDE, behoorde onder de zo genoemde Watergeuzen, en holp, als zodanig, de Stad Briel bemagtigen. In den Jaare 1594 wierdt hij Luitenant-Houtvester, en vervolgens Admiraal van Holland; in welke laatſte hoedanigheid hij grooten roem behaalde op eenen togt na Spanje. Ook deedt hij eenen keer na Engeland, in hoedanigheid van Gezant der Staaten. Het Huis te Warmond, geduurende het beleg van Leiden merkelijk beſchadigd, deedt hij van nieuws, en veel fraaier opbouwen. In den Jaare 1590 heeft hij den naam van WASSENAAR wederom aangenomen. Hij overleedt in 's Graavenhage, in den Jaare 1619, zijnde getrouwd geweest met Odilia van Valkenaar, en bij dezelve Vader geworden van de volgende kinderen:

1. JAKOB, *Baron van Waſſenaar*, die volgt.

2. *Margareta*, *Baronnes van Waſſenaar*, getrouwd met Robert de Coutereau, Heere van Westmal.

3. *Henrica*, ongehuwd overleeden.

4. *Henrik*, Baron van Waſſenaar, Heer van der Woude, ongehuwd.

5. *Hedewig*, jong geſtorven.

6. ALBREGT, *Baron van Waſſenaar*, Heer van Alkemade, die volgt.

7. *Jan*, Baron van Waſſenaar, kinderloos.

JAKOB, BARON VAN WASSENAAR, Heer van Warmond, gebooren in den Jaare 1592, is driemaalen getrouwd geweest. Bij de laatſte vrouw, zijnde geweest *Charlotte van Malſem*, dogter van Huibert van Malſem, Heere van Tilborg, heeft hij geene kinderen verwekt.

Zijne eerſte Echtgenoote, *Jaqueline van Matheneſſe*, dogter van Nicolaas van Matheneſſe, Heere van Hazarswoude, en van Geertruid van Lokhorst, Vrouwe van Oud-Teilingen, baarde hem,

1. *Odilia*, *Baronnes van Waſſenaar*, getrouwd met Joost van Amſtel van Mijnden, Heere van Loenderſloot, Arkoop en ter Aa.

2. JAN, BARON VAN WASSENAAR, die volgt.

Zijne tweede Huisvrouw was *Maria van Erkel*, en hij bij haar Vader van

3. *Dirk*, *Baron van Waſſenaar*, Heer van Erſelikerwoude, ongehuwd.

4. *Elizabeth Anna*, *Baronnes van Waſſenaar*, eerst Kanunnikes te Bergen in Henegouwen, naderhand getrouwd met Antonij van Lijnden, Heere van Kroonenburg, Loenen, Tekkoop en Grunsvoort, en te Loenen begraven.

5. *Magdalena Sophia*, *Baronnes van Waſſenaar*, eerst Kanunnikes te Bedbur, naderhand gehuwd met Maximiliaan Henrik van Reneſſe, Graave van Maasij, Baron van Eldegem, hadt geene kinderen.

6. *Hendrik*, *Baron van Waſſenaar*, Ridder van de Duitſche Orde, en Groot-Kommandeur van de balije van Ouden-Biezen.

7. *Philippus*, *Baron van Waſſenaar*.

JAKOB, BARON VAN WASSENAAR, Heer van Warmond en Hazerswoude, heeft drie Vrouwen gehad: *Iſabella Maria van Haaſtrecht*, Vrouwe van Druinen en Ganſoolijen; *Maria Iſabella van Immerzeel*; en *Anna Catharina*, *Baronnes van Reneſſe van Elderen*. Hij ligt begraven te Warmond, nalatende,

1. *Jaqueline Maria*, Baronnes van Waſſenaar, gehuwd aan Floris Karel van Beijeren van Schagen, Graave van Warfuzé, Heere van Schagen, Goudriaan, enz. die bij haar verwekte

a. *Dirk Floris van Beijeren van Schagen*, Graaf van Warfuzé, geſneuveld in den Jaare 1706, in den ſlag van Ramillies.

b. *Maria Iſabella van Beijeren van Schagen*, Gravin van Warfuzé, Vrouwe van Schagen, Schagerkogge, enz. in den Jaare 1707 gehuwd aan François Paul Emile, Graave d'Oultremont.

2. *Anna Hendrina*, *Baron van Waſſenaar*, bij Uiterſten Wille, door haaren Vader, geſteld tot Vrouwe van Warmond, Hazerswoude, Eſſelikerwoude, enz. Zij trad in 't huwelijk met Ferdinand, Graave van Berlo, Heere van Brus; zij ſtorf, zonder kinderen, in den Jaare 1722, en wierdt te Warmond begraven. Over de Heerlijkheid Warmond, welke zij, bij Uiterſten Wille, gemaakt hadt aan haaren Neeve, den

Heere

Heere van Alkemade, ontſtondt een zwaar en langduurig pleitgeding, tuſſchen deezen en zijne Nicht, de ſtraks gemelde Graavin d'Oultremont.

Naakoomelingen van ALBRECHT of ALBERT, BARON VAN WASSENAAR, jonger Zoone van *Jan van Duvenvoorde* en *Odilia van Valkenaar*.

ALBRECHT, of ALBERT, BARON VAN WASSENAAR, trouwde met *Kornelia de Bruin van Buitewegh*, welker moeder uit het Geſlagt van Foreest was. Hij legt te Leiden in de St. Pieterskerk begraaven, en hadt de volgende kinderen verwekt:

1. GERARD, BARON VAN WASSENAAR, Heer van Alkemade, die volgt.

2. *Odilia, Baronnes van Waſſenaar*, getrouwd aan Elbert van Ysendoorn van Blois, Heere van Stokkum en Kanenburg.

3. *Philippa, Baronnes van Waſſenaar*, Vrouwe van Nieuwkoop, Noorden en Achtienhoven, in den Jaare 1662 gehuwd aan Philip Jacob, Heere van Spangen en Bandries.

GERARD, BARON VAN WASSENAAR, Heer van Alkemade, pradt, voor de eerſte maal, in 't huwelijk met *Maria van Oostrum tot Moersbergen*, en na haar overlijden in den Jaare 1671, met *Bernardina Margareta van Raasveld*, bij welke hij verwekte,

THOMAS WALRAVE, BARON VAN WASSENAAR, Heer van Alkemade, Vrijenhoek, Nieuwkoop, gehuwd, in den Jaare 1702, met *Margareta van Lijnden*, dogter van Antonie van Lijnden, Heere van Kronenburg, Loenen, Tekkop en Gruusvoort, en van Elisabet Anna, Baronneſſe van Waſſenaar van Warmond. Hij overleedt in de maand December des Jaars 1726, en wierdt begraaven te Nieuwkoop, hebbende de volgende kinderen verwekt:

1. *Gerard, Baron van Waſſenaar*, Heer van Alkemade, Vrijenhoek, enz.

2. *Henrik François*, Baron van Waſſenaar, Heer van Nieuwerkoop.

3. *Pie-*

3. *Pieter Reinier*, *Baron van Waſſenaar.*
4. *Jakob Albert*, *Baron van Waſſenaar.*
5. *Karel Jan*, *Baron van Waſſenaar*, jong geſtorven.
6. *Jan Marten*, *Baron van Waſſenaar.*
7. *François Paul*, *Baron van Waſſenaar*, jong overleeden.
8. *Willem*, *Baron van Waſſenaar*, Heer van Warmond.
9. *Sophia Kornelia*, *Baronnes van Waſſenaar.*
10. *Kornelia Izabelia*, *Baronnes van Waſſenaar*, jong geſtorven.
11. *Kornelia Elizabet Anna*, *Baronnes van Waſſenaar.*
12. *Maria Anna Henriette*, *Baronnes van Waſſenaar.*

Naakoomelingen van JAN VAN DUVENVOORDE, jongſten Zoone van *Philips van Waſſenaar* en van *N. N.* dogter van den *Heere van Strijen*, die den naam van POLANEN hebben aangenomen, doch nu zijn uitgeſtorven.

JAN VAN DUVENVOORDE, bekend in den Jaare 1297, en die zich, in den Jaare 1307, Heer van Polanen noemde, tradt, voor de eerſte maal, in den echt met *Elizabeth*, eene Zuſter van Huibert, Heere van Vianen, en verwekte bij haar

JAN, *Heer van Polanen*, die volgt.

Een tweede huwelijk ging hij aan met eene dogter van Boudewijn N. N. en wierdt, bij haar, Vader van

Willem van Duvenvoorde, Ridder, was Kamerling en Theſaurier-Generaal van Willem den Derden, Graave van Holland; en een man van groot vermogen, alzo hij een jaarlijkſch inkoomen van wel zeventigduizend Guldens bezat. Voorts was hij zeer krijgshaftig, en deedt den gemelden Graave zeer gewigtige dienſten, in den Oorlog tegen de Vlamingen. Heer zijnde van Geertruidenberg, deedt hij, in den Jaare 1321, die Stad met een Burgt of Kaſteel, en vervolgens ook met Wallen verſterken; ſtigtende voorts en begiftigende aldaar een Karthuizer Klooſter. In den Jaare 1324 kogt hij, van Guido van Vlaanderen, Heere van Richeburg, en van deszelfs echtgenoote Beatrix, Vrouwe van

van Putten en Strijen, het Huis te Oosterhout, en in het volgende jaar de Hooge en Laage Heerlijkheid van dien naam. In den Jaare 1339 heeft hij van Jan den Derden, Hertog van Brabant, het Land van Breda, 't welk hij eenigen tijd te voozen hadt gekogt, in vrije gifte voor zijn geheelen leeven lang geduurende ontvangen. Hij was getrouwd met *Heilwig*, Vrouwe van Vianen en Hageſtein, en heeft Vianen met Muuren en Veſtingen verſterkt. Naa haar overlijden, in den Jaare 1351, verkogt hij Hageſtein, aan Hulbert Schenk, Heere van Kuilenburg, en Otto, Heere van Asperen. Ten eenigen tijde raakte hij in een zwaar geſchil, met Jan van Diest, Biſchop van Utrecht, 't welk, zonder de bemiddeling van den Graave van Holland, in een openbaaren Oorlog zou hebben uitgebroken. Voorts was hij een ijverig voorſtander van de belangen der Hoekſchen, en handhaafde hunne zaak, tot zijnen dood toe, die voorviel in den Jaare 1353. Hij wierdt begraaven te Brusſel, in het Klariſſen-Klooster, 't welk hij geſtigt hadt. De volgende kinderen vinden wij van hem vermeld,

a. *Dirk van Oosterhout*, jong geſtorven.

b. *Willem van Duvenvoorde*, Heer van Oosterhout en Dongen, getrouwd met *Heilwig van Waſſenaar*, zonder kinderen geſtorven; zo dat zijn neef JAN VAN POLANEN, van wien ſtraks nader, zijne goederen erfde.

c. *Berta van Duvenvoorde*, Vrouwe van Gestele en Bautesſen, getrouwd met Gerard van der Heide, Drosſaart van Brabant, insgelijks kinderloos.

d. *Anelburg van Duvenvoorde*, getrouwd met Jan Corſelaar, natuurlijken Zoone van Jan den Tweeden, Hertog van Brabant, en erfgenaam van haare Zuster van de goederen van Gestele en Bautersen.

JAN, HEER VAN POLANEN, boven vermeld, trouwde *Catharina van Brederode*, Vrouwe van der Lecke, en hadt de volgende kinderen:

1. JAN, HEER VAN POLANEN, die volgt.

2. *Hedewig van Polanen*, getrouwd met *Arent van Arkel*, Heere van Zoelen, Noordeloos, enz.

3. *Mar-*

3. *Margareta van Polanen*, gehuwd aan *Bertout*, Heere van Asſendelft.

4. *Elizabeth van Polanen*, gehuwd aan Jan, Negenden *Heere van Lijnden*, Erfſchenker van Gelderland.

5. *Catharina van Polanen*, de echtgenoote van *Jan Bertout van Duffel.*

6. *N. N. van Polanen*, getrouwd met *Simon van Teilingen*, in den Jaare 1345, in den ſtrijd tegen de Friezen bij Stavoren geſneuveld.

7. *Dirk van Polanen*, genaamd *van der Lecke*, Ridder, in den Jaare 1390 vermeld als Raad van Hertoge Albert. Zijne eerſte Echtgenoote was *Elizabeth van Arkel*, dogter van Robert van Arkel, Heere van Bergambagt, Stolwijk en de Vliet, en van Elizabeth van Asperen. Zijne tweede huisvrouw was *N. N. van Kralingen*. Bij deeze hadt hij geene kinderen, maar bij de eerſte de volgende:

a. *Otto van Polanen*, Heer van Asperen, in de Jaaren 1424 en 1440 vermeld, en gehuwd met Johanna, Vrouwe van Voorst en Keppel, bij welke hij verwekte:

(1) *Jan van Polanen*, gezegd *van Asperen*, die, in den Jaare 1439, trouwde met Elburg, dogter van Gijsbert, Heere van Langerak, en zonder kinderen ſtorf.

(2) *Alfarda van Polanen*, Vrouwe van Asperen, getrouwd met Jan, Heere van Langerak, wiens moeder van het Geſlagt van Blois was.

(3) *Curegunda van Polanen*, Vrouwe van Voorst en Keppel, in den Jaare 1432 getrouwd met *Frederik van Hekeren*, genaamd *van Rechteren*.

b. *Guido van Polanen*, ongehuwd.

c. *N. N. van Polanen*, getrouwd met Dirk van Noordeloos.

d. *Catharina van Polanen*, getrouwd met Euſtaas, Heere van Brakel.

e. *N. N. van Polanen*, getrouwd met Jan van Vliet, Heere van Polsbroek.

8. *Philips van Polanen*, of *van der Lecke*, Heer van Kapelle en Nieuwerkerk, in het Jaar 1334 als Knaap, en in de Jaaren 1350, 1367 en 1374 als Ridder vermeld, hadt in huwe-

huwelijk Elizabeth, Willemsdogter *van der Made*, en bij haar verwekte

(1) *Philips van Polanen*, of *van der Lecke*, in den Jaare 1408 vermeld, zonder kinderen.

(2) *Elizabeth van Polanen*, of *van der Lecke*, in den Jaare 1367 getrouwd met Hugo van Heenvliet, in den Jaare 1404 overleeden.

(3) *Catharina van Polanen*, getrouwd met *Jan van Bueren*, Heere van Reigersoort.

9. *Gerard van Polanen*, Ridder, vermeld in den Jaare 1368, getrouwd met *Lutgarda van Wulverhorst*, en in dit Jaare 1388 overleeden, hebbende verwekt:

(1) *Willem van Polanen*, vermeld in den Jaare 1409, die eene dogter naliet

(2) *Alfert van Polanen*, die eene Zoon naliet:

(3) *Arent van Polanen*, kinderloos.

(4) Eene *dogter*, getrouwd met N. N. van Honthorst.

(5) Eene *dogter*, getrouwd met *Gerrit van Kuilenborg*, Heere van Woudenberg.

(6) *Catharina van Polanen*, Kloosterjuffer te Lee.

JAN VAN POLANEN EN VAN DER LECKE, boven genoemd, in den Jaare 1344 vermeld als Ambagtsheer van Bleskensgroëf, Brandwijk, enz. kogt, in den Jaare 1350, de Baunderij van Breda van Jan den Derden, Hertoge van Brabant, voor drieënveertigduizend Hallingen; behoudende, evenwel, Willem van Duvenvoorde, boven genoemd, daar van zijnen lijftogt. Hij overleedt op den derden November des Jaars 1384, en wierdt te Breda begraven, onder eene verheven Tombe, op welke zijne beëkenis, leggende tusſchen twee van zijne Vrouwen, is uitgehouwen. Driemaalen, naamelijk, is hij gehuwd geweest. De eerſte en de laatſte baarden hem kinderen. Zijne eerſte Vrouw was *Oda van Hoorn*, dogter van Willem, den Vijfden van dien naam, Heere van Hoorn, Gaasbeek, Altena, Baucignies, Monwust, Cortreſem, enz. en van Oda, Vrouwe van Putten en van Strijen. Zijne tweede Echtgenoot was *Machteld*, dogter van Jan Ector. De laat-

laatste *Margareta*, des Graaven dogter *van der Lippe*. Bij zijne eerste Echtgenoote verwekte hij acht kinderen, te weeten:

1. JAN VAN POLANEN, die volgt.

2. *Hendrik van der Lecke*, Ridder, Heer van Heeswijk, Denter, Hofmeester van Hertoge Jan van Brabant, in den Jaare 1424. In den Jaare 1427 onthieldt hij zich te Dordrecht. Zijne eerste Vrouw was *Joanna van Gijstelles*, uit Vlaanderen; en de tweede, *Alijd*, Vrouwe van Halle, Riviere, Bodingen. Deeze baarde hem geene kinderen, maar de eerste de twee volgende:

a. *Jenne van der Lecke*, Vrouwe van Dinter, Heeswijk enz. getrouwd met Jan van Kuik, Heere van Hoogstraten, Brecht, Vorsterlaar, Sundert, enz. welken zij geene kinderen baarde. Zij overleedt in den Jaare 1454.

b. *Alix*, of *Elschen van der Lecke*, in den Jaare 1449 getrouwd met Staats van Bousyes, Heere van Vertaing, in Artois, die kinderen bij haar verwekte.

3. *Philips van der Lecke*, of *van Polanen*, volgens zommigen een Geestlijke, doch volgens anderen getrouwd met *Maria van Diest*.

4. *Willem van der Lecke*, Kanunnik te Luik.

5. *Dirk van der Lecke*, Ridder, in den Jaare 1409 vermeld, eerst getrouwd met *Gillisje van Kralingen*, dogter van Ogir van Kralingen, Heere van West-Ysselmonde, die hem deeze Heerlijkheid ten huwelijk bragt; vervolgens met eene dogter van Willem Estor. Hij was Vader van de volgende kinderen:

a. *Jan van der Lecke*, Ridder, Heer van Oud-Haarlem en Ysselmonde; getrouwd, eerst met *Margareta van Lier*, anders genaamd *van Dorp*; vervolgens met *Alijd van Egmont*. Hij liet naa,

(1) *Adriaan van der Lecke*.

(2) *Gillisje van der Lecke*, Vrouwe van Oud-Haarlem, eerst getrouwd met Floris van Kijfhoek, Schildknaap, Heere van Goudriaan, Kijfhoek, Hendrik-Iden-Ambagt; vervolgens met *Jan van Naaldwijk*, Ridder, Heere van Bergambagt, om de onlusten, in Holland verwekt, 's Lands bij-

billing; en in Frankrijk overleeden; en eindelijk met *Philips van Spanje*, Ridder, Heere van Spangen, Vliemen, 's Gravenmoer.

(3) *Maria van der Lecke*, getrouwd met *Willem*, *Heere van Schagen*, natuurlijken Zoon van Hertogd Albert van Beijeren en Maria van Bronkhorst.

b. *Adriaan van der Lecke.*

c. *Oda van der Lecke*, Vrouwe van Goudriaan, Gieſſenburg, Gieſſendamme, Wijngaarden, Papendrecht, Hardinxveld en Hofwegen, getrouwd met *Arent van Gent.*

6. *Oda van Polanen*, eerst getrouwd met *Hendrik*, Burggraave van Montfoort, daar naa met *Gerrit van Heemſtede*, Ridder. Zij hadt kinderen.

7. *Beatrix van Polanen*, in den Jaare 1356 getrouwd met Henrik van Bouterſen, in den Jaare 1376 Heer van Bergen op den Zoom geworden, en in den Jaare 1394 overleeden. Zij hadden twee kinderen:

a. *Oda van Bouterſen*, gehuwd met *Floris van Borſſelen*, en moeder van

Frank van Borſſelen, Graave van Oostervant.

b. *Hendrik van Bouterſen*, Heer van Bergen, die eene dogter hadt, gehuwd met den wettigen Zoon van eenen bastaart van Hertoge Jan van Brabant, van welken de Markgraaven van Bergen zijn voortgeſprooten.

8. *Maria van Polanen*, getrouwd met Willem van Krohenburg, bastaart van Willem den Vierden, Graave van Holland.

Bij de derde Vrouw verwekte JAN VAN POLANEN VAN DER LECKE.

9. OTTO VAN DER LECKE, Ridder, Heer van Heel, Stamvader der Graaven VAN DEN BERG, of 'S HEERENBERG, die volgen.

JAN VAN POLANEN, boven genoemd, Heer van Polanen, van der Lecke, en van Breda, voorts eigenaar van Bleskensgroef en Brantwijk, en van eene menigte landerijen. Zijne eerſte huisvrouw was, in den Jaare 1354, Maria, bastaart van Jan den Derden, Hertog van Brabant, die zonder kinderen overleedt. In den Jaare 1384 hertrouwde hij met *Odi-*

lia, dogter van Graave Jan van Salms, in den Elzas, en van Philippotta van Valkenburg. Heer JAN overleedt in den Jaare 1394, nalaatende, behalven eenen natuurlijken Zoon, *Philips van Polanen*, in den Jaare 1405, Baljuw van Zuidholland.

JENNE VAN POLANEN, Vrouwe van der Leek, den Berg, Breda, Oosterhout, Roozendaal en Steenbergen, gebooren den tienden Januarij des Jaars 1392, reeds in haar elfde jaar getrouwd met *Engelbert*, Graave van Nassau, Vianden, enz. Heere van Grimbergen, St. Vit, Doesburg, Bidekenbach, enz. Stadhouder van Jan, Graave van Nassau, en van Margareta van der Mark. Heer ENGELBERT overleedt op den derden Maij des Jaars 1442, kinderen bij *Jenne van Polanen* nalaatende, door welke hij het Geslagt van NASSAU heeft voortgeplant, als zijnde hij gewees de Bet-Oud-Over-Grootvader van Prinse Willem den Eersten.

Naakoomelingen van OTTO VAN POLANEN, jongsten Zoone van *Jan van Polanen* en van *Margareta van der Lippe*, van welke de Heeren van 'S HEERENBERG afstammen.

OTTO VAN POLANEN, of VAN DER LECK, was Heer van Heel, bij Bommel, en trouwde met *Sophia*, Erfdogter van Frederik, Heere van 's Heerenberg, in 't land van Zutfen. Hij overleedt in den Jaare 1428, nalaatende,

WILLEM VAN DER LECKE, Heer van 's Heerenberg, Bijlant, Ulft, enz. Hij verliet den toenaam en het Wapen zijner Voorouderen, en nam die van 'S HEERENBERG aan, gekwarteleerd met POLANEN. Heer WILLEM was gebooren in den Jaare 1404, trouwde met *Machtelt*, dogter van Eberwijn, Graave van Benthem, en van Machtelt, Vrouwe van Steinfurt, en overleedt in den Jaare 1465, hebbende verwekt:

1. OSWALD, *Heer van 's Heerenberg*, die volgt.
2. *Ludolf van 's Heerenberg*, Heer van Hedel.
3. *Adam van 's Heerenberg.*
4. *Machtelt van 's Heerenberg*, getrouwd met den Zoone van den Graave van Tecklenburg.
5. *Ottelina van 's Heerenberg*, Kloosterjuffer te Wijk bij Duurstede.

6. *So-*

6. *Sophia van 's Heerenberg*, Kloosterjuffer aldaar.

OSWALD, HEER VAN 'S HEERENBERG, gebooren in de maand Februarij des Jaars 1442, door den Keizer verheven tot Graaf VAN DEN BERG, was Heer van Bijlant en Ulft, kogt Wisch en Homoet, en trouwde met *Elizabeth*, dogter van den Graave van Meurs. Hij verliet, in zijn Wapen, het Kwartier van *Polanen*, voerde alleen het Wapen van *'s Heeren Berg*, en overleedt in den Jaare 1506, en was Vader van

1. WILLEM, die volgt.

2. *Frederik van den Berg*, Heer van Heel, in den Jaare 1513 zonder kinderen geſtorven.

3. *Anna van den Berg*, gehuwd aan *Jan van Meurs*, Graave van Saarwerden.

4. *Machtelt van den Berg*, getrouwd met Frederik van Bronkhorst, Domkanunnik te Keulen.

5. *Waldburg van den Berg*, getrouwd met Hendrik, Heere tot Wisch en Borkelo. De heift van *Wisch* brugt zij ten huwelijk.

6. *Elizabeth van den Berg*, Geestlijke te Keulen.

WILLEM, GRAAF VAN DEN BERG, Heer van Homoet, Bijlant, Ulft, Heel en Wisch, was getrouwd met *Anna van Egmont*, Vrouwe van Boxmeer, Harpe, Steffenswaarde, Spalbeek, enz. Hij overleedt in den Jaare 1511 of 1513, nalaatende

OSWALD, GRAAF VAN DEN BERG, gebooren in den Jaare 1508, getrouwd met *Elizabeth van Dörs* in Gelderland, en bij dezelve Vader van

1. WILLEM, GRAAF VAN DEN BERG, die volgt.

2. *Oswald van den Berg.*

3. *Fredrik van den Berg.*

4. *Anna van den Berg.*

WILLEM, GRAAF VAN DEN BERG, Heer van Bijlant, Homoet, Boxmeer, Harpe, Steffenswaart, Ulft, Wijer, Wisch, Spalbeek, Heer, Vrundeſtein, enz. 's Mans karakter en verrigtingen kan de Leezer vinden in ons Woordenboek, onder een afzonderlijk Artikel, Deel VI. bl. 418 enz. Bij zijne Gemalin, *Maria van Nassau*, oudſte Zuster van Prinſe Willem den Eerſten, hadt hij de volgende zeventien kinderen gewelt:

1. *Herman*, *Graaf van den Berg*, Heer van Weſel, Homoet, Bijlant, Spalbeek, enz. Ridder van het Gulden-Vlies, Stadhouder des Konings van Spanje in Gelderland, eerst in dienst der Staaten, doch, naa zijns Vaders afval, in dien des Spanjaards. Zijne Gemaalin was *Maria Mentia van Withem*, Markgraavin van Bergen op den Zoom, Graavin van Walheim, enz. Zij hadden eene dogter,

Maria Elizabeth, Markgraavin van Bergen op den Zoom, Graavin van 's Heerenberg, enz.

2. FREDERIK, GRAAF VAN DEN BERG, die volgt.

3. *Oswalt*, *Graaf van den Berg*, in dienst des Konings van Spanje, in den vermaarden Slag bij Boxum, in Friesland, door zijn eigen volk, door een ongelukkig toeval, gedood.

4. *Jan*, *Graaf van den Berg*, zwak van geest geſtorven.

5. *Lodewijk*, *Graaf van den Berg*, in dienst des Konings van Spanje, in den Jaare 1592, binnen Steenwijk doorſchooten, oud negentien jaaren.

6. *Hendrik*, *Graaf van den Berg*, Heer van Steffenswaart en Heel, verwekte, bij Margareta van Withem, Zuster van zijns broeders Echtgenoote,

a. *Willem Oswalt*, jong geſtorven.

b. *Maria Elizabeth*, naa den dood van haare Nigt Maria Elizabeth, boven genoemd, Markgraavin van Bergen op den Zoom, getrouwd met Eitel Frederik, Vorst van Hohenzollern te Hechingen.

7. *Adam*, *Graaf van den Berg*, ongehuwd aan de peſt geſtorven te Groningen, in den Jaare 1575.

8. *Adolf*, *Graaf van den Berg*, Heer van Homoet en Heel, Kapitein van eene Kompagnie Paerden, in dienst des Konings van Spanje, ongehuwd overleeden.

9. *Maria*, *Graavin van den Berg*, ten huwelijk beloofd aan Jan, Koning van Zweeden, doch vóór de voltrekking daar van geſtorven.

10. *Wilhelmina*, *Graavin van den Berg*, verdronken in den Yſel bij Ulft, ongehuwd.

11. *Elizabeth*, *Graavin van den Berg*, jong geſtorven.

12. *Mag-*

12. *Magdalena*, *Graavin van den Berg*, jong geſtorven.

13. *Catharina*, *Graavin van den Berg*, gehuwd aan Floris van Pallant, Graave van Kulenburg, Baron van Pallant, en Withem, Heere van Weerde, Leede, Lijnden, Wildenberg, Kinsweiler, Engelſtorf, Matterik en Frenten, Erfmaarſchalk van Gelderland. Geene kinderen wierden in deezen Echt gebooren.

14. *Anna*, *Graavin van den Berg*, ongehuwd.

15. *Juliana*, *Graavin van den Berg*, nevens haare Zuſter Wilhelmina, bij 't Slot te Ulft verdronken.

16. *Elizabeth*, *Graavin van den Berg*, Abtdis van Eſſen en Frekenhorst, in Weſtfalen.

17. *Garlijne*, *Graavin van den Berg*.

FREDERIK, GRAAF VAN DEN BERG, boven genoemd, Heer van Dixmuiden, Boxmeer, Harpe, Ridder van de Orde van het Gulden-Vlies, Stadhouder van Artois, naderhand van Spaansch Gelderland, trouwde met Françoiſe van Ravenel, Erfdogter van Euſtatius van Reutignij, Staatsjuffer bij de Aartshertogin, bij welke hij verwekte,

Albert, *Graaf van den Berg*, voor de eerſte maal gehuwd met *Maria Elizabeth*, Markgraavinne van Bergen op den Zoom, Graavinne van 's Heerenberg en Walheim, en alzo zijne volle Nicht. Bij deeze hadt hij geene kinderen. Maar bij zijne tweede Echtgenoote, zijnde geweest Magdalena, dogter van den Graave van Champlite, verwekte hij

a. *Oswalt*, *Graaf van den Berg*, Walheim, Champlite, Vrijheer van Bijlant, enz. Heer van Dixmuiden, Erfkamerling des Hertogdoms Gelder en des Graafſchaps Zutfen, in den Jaare 1687 getrouwd met Maria Leopoldina Catharina, dogter van Johan, Graave van Oostfriesland Rietberg.

b. *Maria Clara*, *Graavin van den Berg*, getrouwd met Maximiliaan, Vorst van Hohenzollern.

Het Wapen van WASSENAAR is, drie waſſende Maanen van Zilver op een rood Veld, gekwartilleerd met een gouden haar op een blaauw Veld.

WASSENAAR, (JAKOB VAN) *Heer van Obdam*, op de Geſlagtlijst van dit oudadelijk Geſlagt, reeds door ons vermeld, verdient, nogthans, om zijne kloekhartige daaden, en veelvuldige dienſten, den Vaderlande beweezen, nader gekend te worden.

Schoon de Graf, door zijne hooge geboorte, ſtaan konde na aanzienlijke waardigheden in 't Gemeenebest, ſchijnt het, egter, dat hij, of door eigen keuze, of om de zinlijkheid zijner Ouderen op te volgen, meest tot den krijgsdienst overhelde. Althans hadt hij nog niet veele jaaren bereikt, wanneer hij zich in dienst van 's Lands Staaten begaf, om den lande te velde te dienen. Het eerſte bevel, welk hij in deeze hoedanigheid voerde, was over eene Kompagnie Ruiters; doch hij klom ſpoedig op tot de waardigheid van Kolonel, en woonde, als zodanig, verſcheiden belegeringen bij, inzonderheid die van *Maastricht*, in den Jaare 1632, wanneer hij met honderd man te paard, bij Stokheim, op drie Spaanſche Kompagnien aanviel, en dezelve ſloeg, neegenende vijfëntwintig man gevangen.

Zijne natuurlijke bekwaamheden, egter, deeden hem eerlang roepen tot gewigtiger bedieningen. Eerst wierdt hij van wegens de Provincie van Holland afgevaardigd om zitting te neemen in den Raad van Staate, en verkreeg naderhand de waardigheid van Gouverneur van *Heusden*, en der omliggende vaste plaatzen en Schanſen, *Krevekoeur*, *St. Andries*, *Veren* en *Hemert*. Toen men, hier te lande, in den Jaare 1647, begon te neigen tot vrede met *Spanje*, en de Provincien *Gelderland* en *Overijſſel* het met *Frankrijk*, toenmaals ingelijks in Oorlog met *Spanje*, hielden, wierdt WASSENAAR na deeze Provincien afgevaardigd om dezelve te beweegen, zich bij de meerderheid te voegen, *Frankrijk* te verlaaten, en zich met het Spaanſche Rijk te verdraagen. In den Jaare 1648 vertrok hij als Afgezant na *Kleef*, om, in den naam der Algemeene Staaten, te ſtaan over den doop van den oudſten Zoon van Keurvorst FREDERIK WILLEM VAN BRANDENBURG.

Naa dat, in den Jaare 1648, de Vrede tuſſchen *Spanje* en deezen Staat gelukkiglijk getroffen, en twee jaaren daar naa zijne

zijne Hoogheid Prins WILLEM DE II, overleeden was, deeden die Staaten van *Holland* den voorſlag ter Algemeene Staatsvergaderinge, om 's Lands Regeering op een nieuwen en vasten voet te hervormen. Om het geen, in de laatſte jaaren van zijne Hoogheid, was voorgevallen, meenden zij zich niet genoeg te kunnen verlaaten op de gewoone Afgevaardigden der Provincien, als die in de jongſte maatregelen van zijne Hoogheid getreeden waren. Hier om beſlooten zij te wege te brengen, dat 'er, uit elk Gewest, een merkelijk getal van andere Afgevaardigden na den *Hage* gezonden wierden, met laſt, om op de vaſtſtelling van den Staat, in de tegenwoordige omſtandigheden, te raadpleegen en te beſluiten. In gevolge van dit beſluit wierden eenige Heeren benoemd om in bezending te gaan na de bijzondere Gewesten, ten einde om hen hier toe te beweegen. Met deezen laſt wierdt de Heer VAN OBDAM, nevens KORNELIS DE GRAAF, Oud-Burgemeester van *Amſterdam*, en FRANÇOIS RICCEN, Penſionaris van *Purmerend*, na *Gelderland* en *Overijſſel* gezonden. Na de overige Provincien wierdt insgelijks eene bezending gedaan tot het zelfde oogmerk.

In gevolge deezer uitnodiginge, door de Staaten van *Holland* gedaan, kwam, in den Jaare 1651, de Groote Vergadering bijeen, op welke geraadpleegd wierdt over 's Lands gewigtigſte belangen, met naame de Unie, de Religie en de Militie betreffende. Onder anderen wierdt hier gehandeld over de aanſtelling van den jongen Prinſe VAN ORANJE, laater bekend bij den naam van WILLEM DEN III, in den voorgaanden jaare, weinige dagen naa zijns Vaders overlijden geboren, tot Kapitein-Generaal. *Holland* was ſterk tegen deeze aanſtelling, en de meeste Gewesten waren 't met hetzelve eens. Doch in *Zeeland* wierdt onder de hand gewerkt om den jongen Prins tot deeze waardigheid te doen verkiezen; ook drong *Friesland* benevens *Groningen* en de *Ommelanden* hier op ernſtelijk. De Staaten van *Holland*, bedugt, indien *Zeeland* zich bij deeze twee Gewesten voegde, dat de aanſtelling van den Prinſe tot Kapitein-Generaal ligt mogt doorgaan, deeden eene bezending na *Zeeland*, om zulks te ontraaden. Tot deeze bezending wierdt wederom onze WASSE-

NAAR, nevens JOAN DE WITT, Penſionaris van *Dordrecht*, en nog twee Heeren, gebruikt. De merkwaardigheid van hunnen last lokt ons uit om het zaaklijke van denzelven hier mede te deelen. Dezelve vertoonde „ dat men, in den te„ genwoordigen tijd van Vrede, geenen Kapitein-Generaal „ noodig hadt; dat men vooral den jongen Prins VAN ORAN„ JE niet behoorde te verkiezen tot deeze waardigheid, alzo „ de landen ligtelijk zouden kunnen koomen in de noodza„ kelijkheid, om, gedaurende zijne minderjarigheid, eenen „ anderen Kapitein-Generaal te verkiezen; waar toe zij egter „ de handen gebonden zouden hebben, zo zij hem tegen„ woordig reeds aanſtelden. Dat men hoopte, dat de Vrede „ lang zou duuren, waarom men den Prins ook niet be„ hoefde te voorſchikken tot Kapitein-Generaal, zijnde het „ daarenboven, redelijk, dat men den nakoomelingen de vrij„ heid liet, om hierin te doen of te laaten, 't geen zij, naa „ tijds gelegenheden, zouden raadzaam oordeelen: alzo zulk „ eene voorſchikking ligtelijk aanleiding kon geeven tot par„ tijſchap en verdeeldheid in den Staat, wanneer de Prins „ VAN ORANJE, op zulk eene belofte ſtaat maakende, in tijd „ en wijle, het Ampt, waartoe hij voorſchikt was, goed„ vondt te eiſchen, in omſtandigheden, waarin de Staaten „ niet raadzaam zouden mogen vinden om het hem op te „ draagen: waarbij nog kwam, dat 'er, bij alle Gewesten, „ wetten lagen tegen het verleenen van het regt tot opvolging „ in eenige Ampten, met naame in het Kapitein-Generaal„ ſchap, alzo zulk een regt niet plagt verkreegen te worden, „ dan door kuiperij, of gunst van aanzienlijke perſonaadjen, „ zonder dat men aanſchouw name op 's Lands dienst en „ oorbaar: waarom vertrouwd wierdt, dat Hunne Edel Mo„ gendheden, in zulk eene gewigtige zaak, niets beſluiten „ zouden, dan met gemeenen raad van beide de Provincien." Al vóór het houden der Groote Vergaderinge, toen de Afgevaardigden van *Zeeland* op de bovengemelde aanſtelling aandrongen, hadden de Staaten van *Holland* zich daartegen ijverig verzet, beweerende „ dat zulks voor als nog ontijdig „ was, dat men niet wist, wat van den Prinſe worden zou, „ als hij tot manlijken ouderdom koomen mogt; dat hij een

„ goed

„ goed en bekwaam Vorst kon worden, doch ook de voet-
„ ſtappen volgen van zijnen Vader, in 't geen deeze tegen
„ de Vergadering van *Holland*, en tegen de Stad *Amſterdam*
„ ondernomen hadt: of die van Prins MAURITS, in den Jaare
„ 1618. Dat men ook niet bekwaamelijk een Luitenant on-
„ der hem kon ſtellen, gelijk zommigen voorgeſlagen had-
„ den: alzo deeze zich, gedurende 's Prinſen minderjaarig-
„ heid, zo vast zou kunnen zetten, dat men hem daar naa
„ bezwaarlijk zou kunnen doen afſtaan. Dat de Prins den
„ Staaten ook kleinen dank weeten zou voor de eere, hem
„ in zijne kindſchheid aangedaan, en eerder oordeelen, dat
„ ze hem erfelijk toekwame." Ook merkten zommigen aan,
„ hoe de Prins, zo naa vermaagſchapt met *Frankrijk*, *Groot-*
„ *Britannie* en andere Rijken, en groote goederen hier te
„ lande bezittende, reeds magtig genoeg was in den Ver-
„ éénigden Staat, en dat hem nog hooger te verheffen, ge-
„ vaarlijk zijn zou voor de gemeene vrijheid. Dat dit ge-
„ vaar vooral te dugten was van een Prins, wiens Vader en
„ voorgangers, onder den naam van Stadhouders, hadden ge-
„ ſtaan naa de opperſte magt, die zij ook, zeide men, beide
„ in 't beſtieren van den Staat, en van de Legers, in hoo-
„ ger maate dan de Graaven van ouds bezeeten hadden."

Doch keeren wij van deeze uitweiding weder tot den Heer VAN OBDAM. Nog in het zelfde jaar, terwijl de Groote Vergadering zat, wierdt hij in Gezantſchap gezonden na *Kleef*, aan den voorgemelden Keurvorst van *Brandenburg*, FREDERIK WILLEM, en na *Duſſeldorp*, aan den Paltsgraaf WOLF WILLEM, om den oorlog, tuſſchen hen ontſtaan, bij te leggen. Ten dien einde reisde hij etlijke maalen heen en weder uit den *Hage* na opgenoemde Steden, en hadt eindelijk het genoegen, om den Vrede, in eene zamenkomst van deeze twee Vorſten, bij *Angeroost* te zien ſluiten.

In den Jaare 1653 bekleedde hij het Ampt van Gemagtigde der Staaten op 's Lands Vloot, over welke MAARTEN HARPERTSZOON TROMP, als Luitenant-Admiraal, het bevel voerde. Een Zeegevegt, in zijne tegenwoordigheid, met de Engelſchen gehouden, was ongelukkig voor de onzen uitgevallen. De ſchuld hier van wierdt voornaamlijk aan den Heere VAN OB-

DAM geweeten, alzo hij, bij 't Gemeen, beſchuldigd wierdt, dat hij TROMP zou overgehaald hebben om ſlappelijk tegen de Engelſchen aan te gaan. Doch van deezen blaam wierdt hij gezuiverd door de uitſpraak der Staaten van *Holland*, welke deeze beſchuldiging voor loutere laſterraal verklaarden.

In het zelfde jaar was 'er eene geweldige opſchudding ontſtaan te *Enkhuizen*, deels door eenig misverſtand tuſſchen den Schout en de Wethouderſchap, deels bij gelegenheid, dat een Trommelſlager, op bevel der hooge Overheid, bij openbaare uitroepinge Volk ten oorloge wervende, alleen den naam der Algemeene Staaten gebruikte, terwijl het Graauw hem dwong, dat hij den naam des Prinſen VAN ORANJE daar nevens zoude voegen. Om dit oproer te ſtillen, wierdt de Heer VAN OBDAM, uit de Ridderſchap, nevens eenige andere Heeren derwaards afgevaardigd. Onder 't rijden na de Stad raakten zij in merkelijk gevaar: want gekoomen tot aan de Kalköven, niet verre van de Stad, grijpt een kaerel, die een kan biers in de hand hadt, den toom aan van de Paerden, die twee der Afgevaardigden voerden, te gelijk vraagende: waar wilt gij heen? Men antwoorde, dat dit hem niet aanging: waar op hij hervraagde: zijt gij Prinſen- of Staatenvolk? Staaten-volk, was het antwoord, en het zijne daar op, zo zult gij niet levendig van hier gaan. Met ſmijt hij de kinnen kan tegen den Wagen, en trekt al ſcheldende zijn mes; doch de Voerman, vinnig voortſlaande, ontreedt den geweldenaar. Voor de Stad genaderd, vondt men de poorten digt, den Valburg opgehaald, en een deel volks op de Wallen, ſchreeuwende: *Gij zult 'er niet binnen: vertrekt, vertrekt.* De Gemagtigden verzogten, met heuſche woorden, „ dat men hen wilde inlaaten, alzo zij iets te ſpreeken „ hadden met de Heeren, aan welke men hen zou gelieven „ aan te dienen." Maar 't antwoord was: *Wij zijn de Heeren, wij zijn de Burgemeesters; wij willen u niet in de Stad hebben.* Een Burger-Hopman op de Wal koomende, beloofde, dat men de ſleutels haalen en de poort openen zou. Terwijl deeze weg was, moesten de Gemagtigden nog veele ſcheldwoorden en bedreigingen hooren. Eerst ten negen uure des avonds, kwam hij te rug, om te verzoeken dat

dat de Gemagtigden nog een half uurtje gedeld wilden hebben. Doch zij, zich in eene oproerige Stad niet zonder Krijgsvolk durvende vertrouwen, keerden na *Hoorn* te rug. Hier kwamen 's anderendaags eenige Gemagtigden der Stad bij hem, van welke zij vernamen, dat de Stad ligt in rust zou te brengen zijn, zo men geen Krijgsvolk zondt, gelijk eerst het oogmerk was. De Heeren keerden hier op te rug na den *Hage*, en deeden verslag van 't geen hun bejegend was.

Niet lang daar naa, en nog in het zelfde jaar als de Heer VAN OBDAM deezen last na *Enkhuizen* hadt bekleed, wierdt ter Vergaderinge van *Holland* geraadpleegd over eenen opvolger van den onlangs gesneuvelden Luitenant-Admiraal MARTEN HARPERTSZOON TROMP. De Vice-Admiraal DE WIT kwam hier toe wel eenigzins in aanmerking; doch verscheiden Bevelhebbers toonden zich ongenegen om onder hem te staan; waarom men geraaden vondt, het opperbevel op te draagen aan een Persoonadje van meerder agtbaarheid, die zo door zijne geboorte als goed gedrag in aanzien was. Hier om wierp men het oog op den Heer VAN OBDAM, en 'er wierdt eerlang beslooten, hem, door den Pensionaris DE WIT en eenige Leden der Staaten van *Holland*, te verzoeken, zijne bediening van Kolonel over een Regiment Ruiters, welke hij dus lang bekleed hadt, met de aanzienlijke waardigheid van Luitenant-Admiraal van *Holland* en *West-Friesland* te verwisselen. Veelen stonden te gereeder in deeze keuze, alzo hij bekend stondt voor een Man van zeer groote voorzigtigheid en beproefde standvastigheid; eigenschappen, die eenigermaate konden vervullen 't geen aan zijne ervarenheid in Zeezaaken ontbrak. Nogthans hadden de vrienden van het Huis VAN ORANJE veele moeite aangewend om een anderen te doen voorzien met dit gewigtig Ampt, alzo zij den Heer VAN OBDAM hielden niet zeer genegen te zijn tot dit Huis. Hij maakte in 't eerst eenige zwarigheid in 't aanvaarden van het opgedraagen Ampt; kort daar naa, egter, deedt hij 't, op de zelfde voorwaarden, als TROMP het bekleed hadt.

Schoon de Heer VAN OBDAM al in den Jaare 1653 tot Luitenant-Admiraal wierdt aangesteld, het liep, egter, aan tot het Jaar 1666, eer hij in gemelde hoedanigheid, met 's Lands Vloot

Vloot in zee ſtak. Men hadt wel, in den Jaare 1655, eenige toebereidzels gemaakt om hem na de *Zond* te zenden; doch, door eenige tusſchenkomende bedenkingen, hadt deeze togt toen geen voortgang. Maar in 't volgende jaar, naa dat DE RUITER hem, met eenige ſchepen, na de Oostzee was vooruitgezonden, volgde OBDAM hem, kort daar naa, met het gros van 's Lands Vloot, welke in 't geheel beſtondt uit tweeënveertig ſchepen. Gelegenheid tot deezen togt gaf de onlangs ontſtaane oorlog tusſchen de Koningen van *Zweden* en *Pooleu*, waar van de eerſte de Stad *Dantzig* dreigde. OBDAM had last, om de Koopvaardijſchepen der ingezeetenen van den Staat in de Oostzee te beſchermen, en de Stad *Dantzig* te ontzetten. Voor 't einde van Junij was hij reeds in de *Zond*, van waar hij te lande na *Koppenhagen* trok. Hij wierdt hier door den Koning van *Denemarken* met de Ridderorde van den *Olifant* verëerd, waar van het teken, op den negentienden van Julij, hem aan boord gebragt wierdt door den Onderkoning van Noorwegen. OBDAM keerde eerlang van *Koppenhagen* te rug na de Vloot, met welke hij, den zevenëntwintigſten der gemelde maand, voor *Dantzig* kwam. Hier wierdt hij ſtatelijk verwelkomd door eenige Heeren en Kooplieden van de Stad, welke zich in een jagt na de Vloot begeeven hadden, om aan den Admiraal hunne vreugde te betuigen over de komst van zulke mannen, die zij met reden aanmerkten als hunne Verlosſers, en tevens om hen te verzoeken dat ze in de Stad wilden koomen. Hier wierden zij treffelijk onthaald, en ter gelegenheid van de komſte der Vloot groote vreugdetekens bedreeven. De Zweden verdweenen welhaast, en met hun week de vreeze binnen *Dantzig*. De Vloot onder OBDAM hieldt zich voor de Stad tot in October, wanneer zij na 't Vaderland te rug keerde.

Eer wij met ons verhaal voortgaan, moeten wij hier, in 't voorbijgaan, aanmerken, dat de Zeeheld, wiens voornaamſte bedrijven en lotgevallen wij verhaalen, tot nog toe den naam gevoerd hebbende van Heere VAN OBDAM, in den Jaare 1657 dien van Heere VAN WASSENAAR aannaam. De Heerlijkheid van *Waſſenaar* was, naamelijk, uit zijn Huis, bij huwelijk, geraakt aan het Huis VAN LIGNE en

FAUC-

FAUCQUENBERGE, en door dit Huis verkogt aan PIETER NOOMS, Ambagtsheer van Aarlanderveen. Thans wierdt de Heer VAN OBDAM met die Heerlijkheid verlijd, alzo dezelve, op zijn verzoek, door last der Staaten van *Holland*, volgens het regt van naastinge, wederom aan hem was afgeſtaan: waarom hij zedert met dien naam genoemd wierdt; gelijk wij hem ook voortaan, ter voorkominge van verwarringe, dus zullen noemen.

In den Jaare 1657 beſlooten de Staaten een Gezantſchap te zenden na *Portugal*, om rekenſchap te vorderen van het ongelijk en nadeel, den Nederlanderen in *Brazil*, *Angola* en *St. Thomé* aangedaan. WASSENAAR kreeg last om de Gezanten, met eene Vloot, derwaarts te geleiden. Op den vijden September liep de Vloot uit de *Maaze* in zee, voerende hij zelf het Schip *de Eendragt*, voorzien van zesënzeventig metaalen ſtukken, en bemand met driehonderd vijfëntwintig koppen. Op den vijfëntwintigſten dier zelfde maand kwam hij in den mond der riviere van *Liſſabon* ten anker. De onderhandeling der Gezanten liep vrugtloos af; waarom zij, van hunnen last gebruik maakende, welke behelsde, in gevalle zij geene voldoening kreegen, met *Portugal* te breeken, den Geheimſchrijver van Staat eene Oorlogsverklaaring toezonden. Na dat zij den Heere VAN WASSENAAR kennis hadden gegeeven van hunne verrigtingen, verlieten zij *Liſſabon*, en keerden te water na *Rochelle*, en voorts te lande na den *Hage*. Midlerwijl was 's Lands Vloot, onder WASSENAAR, geſterkt geworden met DE RUITERS ſchepen, en beſtond nu uit zeven- of achtëntwintig zeilen. Met deeze Vloot, in drie Esquaders verdeeld, kruiste WASSENAAR op de Portugeeſche kusten; daar 't hem, in 't begin van November, gelukte, vijftien ſchepen te bemagtigen uit de Portugeeſche Zuikervloot, die, omtrent veertig zeilen ſterk, uit *Brazil* na *Liſſabon* keerde. Met deezen buit zeilde de Vloot, die gebrek aan water kreeg, na 't Vaderland, alwaar WASSENAAR, op den zevenden December, te *Hellevoetſluis* binnen kwam.

De Oorlog, tuſſchen *Zweden* en *Denemarken* ontſtaan, deedt de Algemeene Staaten, bevreesd voor belemmering van de vaart door de *Zond*, in den volgende Jaare 1658, het be-

beſluit nemen, om den Deenſchen Koning krachtdadig bij te ſtaan. Achtëndertig Vaandelen Knegten, onder den Kolonel FUCHLER, wierden in October ingeſcheept na *Kopenhagen*. De Heer VAN WASSENAAR kreeg bevel om deezen onderſtand, op 's Lands Vloot, thans ſterk vijftëndertig ſchepen, derwaarts over te voeren. Hij hadt last om *Denemarken* te helpen tegen *Zweden*, en den Koophandel in de Oostzee te beſchermen. Ook was hem het verdedigen der Zweedſche Vloot onder WRANGEL, die achtëndertig of meer ſchepen ſterk was, en de *Zond* bezet hielдt, heimelijk aanbevolen. In 't begin van November kwam de Heer VAN WASSENAAR met 's Lands Vloot voor de *Zond*, en zeilde 'er, op den achtſten, 's avonds tuſſchen acht en negen uuren, door, tuſſchen de Kasteelen *Kroonenburg* en *Elzingburg*, ter wederzijde deezer enge op *Zeeland* en op *Schoonen* gelegen, zonder dezelven, naar zeegebruik, te begroeten. De Kasteelen waarſchuwden, door het losbranden van eenige ſtukken zonder kogels. Doch, dewijl dit door de Vloot niet beantwoord wierdt, ſchoot men met ſcherp, zonder egter de Vloot, die het midden van 't vaarwater hielдt, merkelijk te beſchadigen. Doch 't hadt niet lang, of de Zweedſche Vloot onder den Admiraal WRANGEL, en de onze, raakten aan elkander. De Koning van *Zweden* zelf, die zich toen op 't Slot *Kroonenburg* bevondt, was aanſchouwer van 't gevegt. Scherp wierdt 'er, aan wederzijde, gevogten. Onder anderen kweet zich hier met groote dapperheid de Heer VAN WASSENAAR. Hij wierdt, bij ongeluk, op dien tijd, zo zwaar gekwetst van de jigt, dat hij geen gebruik van zijne voeten hadt, en liet zich hier om op een ſtoel brengen voor de groote maſt, van waar hij het toezigt op alles hadt. Deerlijk wierdt hier zijn ſchip gehavend, alzo hij alleen in 't heetſte van 't gevegt van eenige Zweedſche ſchepen wierdt omſingeld. Zijn ſchip, op verſcheiden' plaatſen onder water getroffen, hadt wel vijf of zes voeten water in. Daarenboven was de brand in zijn boeg geſlagen; doch die wierdt gebluscht, en het ſchip door kragt van pompen boven gehouden. Zijn groote maſt viel over boord, zijn paviljoen, wand en zeilen wierden weggeſchooten. Drie Zweedſche ſchepen wierden veroverd, acht in den

grond

grond geſchooten of verbrand. De Zweden hadden meer dan duizend dooden; de onzen niet meer dan vierhonderd. Het zwaarſte verlies, dat de onzen hadt getroffen, was dat van den Vice-Admiraals WITTE CORNELISZ. DE WITTE, en PIETER FLORISZOON. De eerſte ſtierf door het ten gronde gaan van zijn ſchip, de andere aan eene bekoomene wonde. Bijkans zes uuren duurde de ſtrijd; ten einde van welken de Zweeden weeken onder 't Slot *Kroonenburg*, van waar zij in de haven van *Landskroon* liepen om zich te herſtellen. WASSENAAR ontſcheepte, 's daags naa den ſtrijd, zijne Landtroepen. In *Holland* wierdt beſlooten nog meer Krijgsvolk na *Denemarken* te zenden, en WASSENAAR met de zwaarſte ſchepen t'huis te ontbieden; doch men veranderde hier van beſluit, op de tijding, dat de Engelſchen eene Vloot uitrustten tot onderſteuninge der Zweeden, en WASSENAAR kreeg bevel in *Denemarken* te overwinteren.

In het volgende Jaar 1659 was 'er een ſtilſtand van wapenen tuſſchen *Zweden* en *Denemarken* getroffen, welke drie weeken moest duuren. De Algemeene Staaten, om den Vrede tuſſchen de twee Rijken te bevorderen, beſlooten een Gezantſchap derwaarts te zenden, en tevens den Heere VAN WASSENAAR eenige verſterking, onder den Vice-Admiraal DE RUITER, toe te ſchikken. DE RUITER, tevens de Gezanten overvoerende, zeilde eerlang de *Belt* in, en vereenigde zich, omtrent het Eiland *Funen*, met de Vloot onder WASSENAAR. 's Lands zamengevoegde Zeemagt in deezen oord beſtondt thans uit ruim zeventig Oorlogſchepen, en hadt omtrent zeventiendduizend Soldaaten en Matroozen op. In July ging WASSENAAR onder zeil na *Koppenhagen*, daar de Zweedſche Vloot lag, die, zo ras hij zich vertoonde, terſtond de wijk nam. En in November daar aan volgende keerde hij met twintig ſchepen te rug na 't Vaderland.

In de volgende jaaren, tot aan den Jaare 1663, deedt de Heer VAN WASSENAAR verſcheiden' togten; in welke, egter, niets van belang ſchijnt gebeurd te zijn. Doch als in den Jaare 1664, tuſſchen Groot-Britannie en deezen Staat, oorlog was ontſtaan, kreeg hij, nevens eene aanzienlijker waardigheid, ook gewigtiger werk. Met het begin van 't Jaar

1665

1665 beſlooten de Algemeene Staaten eene magtige Vloot uit te rusten, en daar mede den Engelſchen, in en buiten Europa, afbreuk te doen, in vergelding der vijandlijkheden, welke van hunnen kant eerst begonnen waren. Ook beſloot men, drie Luitenants-Admiraalen, te weeten EGBERT MEUWESZOON KORTENAAR, MICHIEL ADRIAANSZOON DE RUITER, en JAN KORNELISZOON MEPPAL, aan te ſtellen. Den Heere VAN WASSENAAR, welke dus lang den naam van Luitenant-Admiraal gevoerd hadt, wierdt het Opperbevel over de gantſche Vloot, onder den tijtel van Luitenant-Admiraal-Generaal, opgedragen.

De Engelſche Vloot, onder het bevel des Hertogs VAN YORK, ſterk omtrent honderd ſchepen van Oorlog, was al in 't begin van Mai in zee geſtoken. De Nederlandſche, onder den Heer VAN WASSENAAR, liep ook nog uit voor 't einde der genoemde maand, en was ten minſten zo ſterk als de Engelſche. Op den dertienden Junij raakten de Vlooten aan elkander, omtrent tien Duitſche mijlen Noord-Oost ten Noorden van de Stad *Lestoffe*. 't Gevegt begon met het aanbreeken van den dag, en duurde tot over den middag. Eenige Staatſche Kapiteins kweeten zich dapper, maar andere hielden zich buiten den ſtrijd, ſchietende ſlegts van verre. Doch, omtrent twee uuren naa den middag, ſprong de Luitenant-Admiraal-Generaal, de Heer WAN WASSENAAR, met zijn ſchip *de Eendragt*, vierëntachtig ſtukken geſchut voerende, ongelukkig in de lucht, door zijn eigen buskruid, zonder dat men zeker weet, of 'er door verzuim van zijn eigen volk, of door het ſchieten des vijands, de brand in geraakt was. De Luitenant-Admiraal KORTENAAR was al in 't begin van 't gevegt, des morgens te vijf uuren, met een Kanonkogel, dood geſchooten. Behalven deeze was ook nog geſneuveld AUKE STELLINGWERF, Luitenant-Admiraal van *Friesland*. Schoon de Engelſchen merkelijke ſchade geleden hadden, was, egter, het verlies grootst aan onze zijde. Niet meer dan vijf menſchen wierden van het geſprongen ſchip van den Heer VAN WASSENAAR geborgen; zijn eigen Lijk is nimmer gevonden. Doch, behalven dat zijn naam in 's Lands Geſchiedenisſen leeft, wierdt, niet lang na zijn deerlijk uiteinde, ter eere en gedagtenisſe van

deezen

deezen doorluchtigen Zeeheld, op 's Lands kosten, in de Groote Kerk in *'s Graavenhage*, eene prachtige Grafstede opgerigt, waarop hij, overeinde en in 't harnas, levensgrootte, in afgebeeld, en zijne voornaamste verrigtingen, in een deftig bijschrift, vermeld worden.

Wij agten het niet ondienstig, het vereerend Opschrift hier te laaten volgen:

Honori et gloriæ Herois illustris, et ex vetustissima Nobilitatis Batavicæ Stirpe, per contenuam et legitimam successionem prognati, Domini Jacobi, Dynastæ de Wassenaar, Domini in Opdam, Foederati Belgii Archithalassi; rebus præclare terra marique gestis, non tantum in Atlantico Oceano, unde sparsa fugataque Lusitanorum Classe, magnaque onustus Præda, domum rediit; sed et in Freto Baltico, ubi pulsis adversariis, et insigni parta victoria, laboranti Daniæ succurrit, et simul Majestatem Republicæ asseruit et stabilivit: ac tandem contra universam regiam Anglorum Classem, cum paucis fortissime dimicans et undique cinctus, ne sic quidem cessit hostibus, sed magna prius edita strage, incensaque demum prætoria tua navi, Herculeo exemplo flammis viam sibi ad superos paratam invenit, anno ætatis LV. Illustrissimi et Potentissimi Foederati Belgii Proceres viro fortissimo, optimeque de Republica merito, monumentum hoc posuere, anno reparatæ salutis MDCLXVII.

WASSENAAR, eene zeer aanzienlijke Heerlijkheid, nevens een Dorp van dien naam, in Rhijnland. De Heerlijkheid, welke met die van *Zuidwijk* is vereenigd, en die te gader, door haare ligging, als in elkander fluiten, ftondt, van ouds, voor ruim zeshondertighonderd Morgens Lands, in de Quohieren der Verpondinge aangefchreeven. Zints men op het afzanden van Landen zich meer en meer heeft begonnen toe te leggen, is deeze uitgebreidheid merkelijk grooter geworden, en valt het tegenwoordige beloop van Morgentalen bezwaarlijk te bepaalen. Het Dorp is zindelijk betimmerd. Aan het einde van eene lange ftraat, ter wederzijden met Huizen bezet, ontmoet men een ruim Plein, met Lindeboomen beplant, aan welks einde de Kerk ftaat. Deeze, een overoud gebouw, heeft al zints eenige Eeuwen, voor het grootfte gedeelte, onder den voet gelegen; flegts een klein gedeelte, 't welk nog overeind ftaat, wordt tot den Godsdienst gebruikt. Ten Zuiden van het Dorp ligt een Heuvel, *de Burgt* genaamd; men wil dat het Slot der aloude Heeren VAN WASSENAAR op die hoogte zou geftaan hebben. In de Heerlijkheid *Wassenaar* liggen verfcheiden meer of min aanzienlijke adelijke Huizen en Lusthoven, *Bellefteín*, *Raaphorst*, *Zandhorst* en anderen.

WASSENAARSKOUW, eene zonderlinge foort van Gevangenis, dus genaamd naar Heer JAN VAN WASSENAAR, Zoon van JAN VAN WASSENAAR, Burggraaf van *Leiden*, en van JOANNA VAN HALEWYN, op de Geflagtlijst, ten aanzien van zijne voornaamfte leevensbijzonderheden, reeds door ons vermeld. In den oorlog tegen Hertog KAREL VAN GELDER in diens magt gevallen zijnde, deedt deeze hem gevanklijk na *Hattem* voeren, en aldaar, uit wederwraak, in een ijzeren kouw of kooi opfluiten, die, zedert, van Heere JAN VAN WASSENAAR den naam ontleende. De *Kouw* wordt gezegd eene lengte gehadt te hebben van zeven voeten, en zo hoog geweest te zijn, dat 'er een man recht op in ftaan konde. De breedte was niet grooter, dan dat 'er een bed en een ftoel konden geplaatst worden. Rondom was de Kouw zodanig met ijzeren bouten en traliewerk voorzien, als of hij tot een ho-

bewaarplaats voor een Leeuw, Tijger of ander verſcheurend dier moest verſtrekken. Voorts hing het werktuig aan den Zolder van een hoogen zwaaren Toren. Door middel van den touw, welk over een ſchijf of katrol liep, konde het zelve om hoog gehaald of nedergelaaten worden. Het laatſte geſchiedde, wanneer de gevangene zijnen maaltijd zoude houden. Deeze wierdt hem toegereikt door een klein venſtertje. Naa den maaltijd wierdt de Kouw wederom om hoog getrokken. Hoe lang Heer JAN dus zonderling en wreedaardig opgeſlooten wierdt gehouden, is ons niet gebleeken. Zeker is het, dat hij, eerlang, zijn ontſlag verkreeg.

Zie SLICHTENHORST, *Gelderſche Geſchiedenisſen.*

WASSENAER, (NICOLAAS JANSZOON VAN) een vlijtig naſpoorer der Geſchiedenisſen van alle volken, als mede een Geneesheer te *Amſterdam*, alwaar hij, volgens zommigen, ook geboren wierdt, hoewel hij, volgens anderen, te *Heusden* ter waereld is gekoomen. Hij was de Zoon van den Predikant JAN CLAASZOON, op de naamlijst der Amſterdamſche Predikanten bekend bij den naam van JOANNES NICOLAI WASSENAER. Hij was de vierde Leeraar onder de Hervormden, ter gemelde Stede, en in den Jaare 1580 aldaar beroepen, doch tevens overleeden in dat zelfde jaar. Naa de wederkomst van den beroemden JACOBUS ARMINIUS van *Geneve*, alwaar hij op Stads kosten hadt geſtudeerd, genoot NICOLAAS VAN WASSENAER dat voorregt. Volgens zommigen zou hij den post van Conrector van het Latijnſche School te *Haarlem* bekleed hebben; waar toe hij, uit hoofde zijner bedrevenheid in de Griekſche taale, eene noodige bevoegdheid bezat. Althans heeft hij van zijne ervarenisſe in die taale, gelijk ook van zijne deelneeminge in den toeſtand van *Haarlem*, eene proeve gegeeven, in een Grieksch Gedicht, op het beleg dier Stad door de Spanjaarden. Zedert, egter, ſchijnt WASSENAER metter woon na *Amſterdam* te zijn verhoken, en hij, daarenboven, in de Geneeskunde genoeg-

zaame bedrevenheid gehad te hebben, dat hij zich voor Arts konde uitgeeven. Zo veel is zeker, dat hij, in het Jaar 1620, in de gemelde Stad, in die hoedanigheid den kranken ten dienſte ſtondt, en dat hij, op den titel zijner uitgegeevene Schriften, zich zelven *Amſterdammer Medicijn* noemde. Behalven dit alles ſchijnt VAN WASSENAER veel werks gemaakt te hebben van de beoeffening der Geſchiedenisſen, zo van bijzondere Gewesten, als van die der Volken in 't algemeen. Althans heeft hij in 't licht gegeeven een *Chronijk der Geſchiedenisſen van Turkije*, als mede eene Geſchiedenis van zijnen tijd, bekend bij den naam van *Hiſtorisch Verhaal* van de meest gedenkwaardige gebeurtenisſen, van jaar tot jaar, bij zijnen leeftijd, in de bekende waereld voorgevallen. Het laatstgenoemd Werk hadt VAN WASSENAER gebragt tot het jaar 1631. Misſchien is hij in dat jaar geſtorven. BAREND LAMPE, insgelijks een Amſterdamsch Geneesheer, heeft het, zedert, vervolgd.

Zie PARS *Naamrol*; VAL. ANDREAS, *Bibloth. Belgica*, enz.

WATERGEUZEN, eene zeer bekende benaaming in de Geſchiedenisſen van ons Vaderland, geduurende de kommerlijke dagen, in welke onze Voorouders het groo'moedig beſluit namen, om het Graaflijk juk van ziels- en lichaamsdwingelandije van den hals te ſchudden, of zich onder 's Lands puinhoopen te laaten begraaven. Als de voornaamſte hoofden derzelven vinden wij genoemd, ADRIAAN VAN BERGEN, *Heer van Dolhain*, nevens diens broeder Jonkheer LODEWYK VAN BERGEN; voorts Jonkheer ALBRECHT VAN EGMOND, Jonkheer LANCELOT VAN BREDERODE, ADRIAAN HENNING, JAN BROEK, NICOLAAS RUIKHAVER, BARTHOLD ENTES VAN MENTHEDA, WILLEM VAN IMBIZE, DIRK VAN BREERMEN, KORNELIS GERLOFSZ ROOBOL, FOKKE ABELSZ, EGBERT en JURIAAN WYBRANDSZOONEN, JAN KLAASZ SPIEGEL, DIRK DUIVEL, JAN VAN TROYE, JACOB SIMONSZ DE RYK, en nog andere, onder welke wij niet mogen

gen verzwijgen den dapperen Admiraal WILLEM VAN BLOIS VAN TRESLONG, wiens regelrechte afſtammelingen, nog heden ten dage, met lof en eere bekend zijn, en zommige van welken, even als hun dappere Voorvader, zich zelven aan den dienst van het Vaderland ter zee hebben toegewijd. De meeste, zo niet alle de opgenoemde Vaderlandſche Helden, waren uitgeweekene Edelen, Koopheden en anderen, welke, om dat zij de geregtigheid en het Vaderland beminden, in den haat des opperdwingelands, Hertoge VAN ALVA, waren gevallen, en daarom, ter lijfsbehoudenisſe, elders eene ſchuilplaats moesten zoeken. De meesten voerden het bevel over een eigen ſchip, en zogten, daar mede, 's Lands vijand alle mogelijke afbreuk toe te brengen. Van daar ontleenden zij den naam van *Watergeuzen*; hoewel het zeevens bekend is, dat hunne werkzaamheden zich niet zo zeer aan de zee bepaalden, of het geluckte hun insgelijks, om den Spaanſchen of Spaanschgezinden menig eenen gevoeligen neep te land te geeven. Aldus vindt men aangetekend, hoe zij in *Friesland*, en op de Eilanden *Aneland* en *ter Schelling*, eenen inval deeden, en aldaar veelerhande verwoestingen, ten nadeele van 's Lands vijand, aanrigtten. Als hunne meest gedenkwaardige verrigting ſtaat in 's Lands Geſchiedenisſen vermeld, de bemagtiging van de Stad *Briele*, als waar door de eerſte ſteen aan het gebouw van 's Lands Vrijheid wierdt gelegd. Zij waren ſtouter geworden in hunne aanſlagen en onderneemingen, zints de Prins VAN ORANJE beſtellingen ter zee hadt uitgegeeven, en dit hun eene zekere maate van gezag hadt bijgezet.

Zie onze *Vaderlandſche Hiſtorieſchrijvers*, HOOFT, WAGENAAR, enz.

WATERGRAFTS-MEIR; zie DIEMERMEIR, Deel XI.

WATERINGE, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in *Delfland*, meer bepaaldelijk in het, dus genoemd, *Westland*. De uitgebreidheid van het Ambagt vinden wij op twaalfhonderd

en acht Morgens en vijfhonderdvierëntveertig Roeden Lands begroot. De opgezeetenen, vernomen hebbende, dat de grond der Heerlijkheid, op zommige plaatzen, tot turfgraaverije zeer geſchikt was, hebben, voor omtrent vijftig jaaren, naa vooraf bekoomen Oktrooi van de Staaten van *Holland* en *Weſtfriesland*, met het uitveenen een begin gemaakt, en zijn, zedert, daar in niet ongelukkig geſlaagd. Voorts ontmoet men, in het Ambagt, veele Tuinen en Hoven, die eene menigte van keurlijk Oost en ſmaaklijke Peulvrugten uitleveren. Daarenboven geneeren zich veele opgezeetenen met het houden van Bijen. De Mee, welke hier wordt gebrouwen, was reeds van ouds vermaard, en, vóór het meer en meer toegenomen gebruik van wijn, daar in een merkelijk vertier. Ten blijke van den toeneemenden bloei der Heerlijkheid, kan, onder andere, dienen, dat het getal der Huizen, gerekend zints het jaar 1632, in het tijdverloop eener Eeuwe, van zeséntachtig tot op honderdachténdertig is aangegroeid. Het Dorp, liggende omtrent een uur gaans ten Weſten van *Delft*, en even zo verre ten Zuiden van *'s Graavenhage*, is fraai en welbebouwd. Het ligt aan eenen Vaart, van welken het zijnen naam ſchijnt ontleend te hebben. De Kerk, weleer aan JOHANNES *den Dooper* gewijd, beſtaat uit twee Kruispanden, en is tamelijk ruim. De Toren pronkt met een netten achtkantigen Spits.

Niet verre van het Dorp, in het Weſten, ligt eene Lustplaats, welke, in de gedaante van derzelver huis, kenmerken van eenige oudheid draagt. Zij voert den naam van het *Hof te Wateringe*, om dat, volgens zommigen, het Stamhuis van de Heeren van *Wateringe*, weleer op deezen grond geſtaan heeft.

WATERLAND, eene welbekende landſtreek in het Zuidoostlijk gedeelte van Noordholland, tusſchen *Kennemerland*, *Weſtfriesland*, de Zuiderzee en het Y beſlooten. Van ouds was het eene afzonderlijke Heerlijkheid, toebehoorende aan het Geſlagt van PERSYN, 't welk reeds in de Elfde Eeuw, in 's Lands aloude Kronijken, wordt vermeld. In den Jaare 1285 verkogt Heer JAN VAN PERSYN zijne Heerlijkheid aan Graave

FLO-

FLORIS DEN V, mids dat deszelfs Zoon, NIKOLAAS VAN PERSYN, de helft der inkomften, als een Erfleen van de Graaflijkheid, zou blijven bezitten. Na het kindersloos overlijden van eenen anderen NIKOLAAS VAN PERSYN, in den Jaare 1409 voorgevallen, verviel de Heerlijkheid aan de Graaflijkheid, en is, tot heden toe, daar mede vereenigd gebleeven.

Tegenwoordig draagt *Waterland* den naam van *Baljuwſchap*, 't welk, hoewel uit verſcheiden Bannen, Ambagten of Heerlijkheden beſtaande, onder eenen gemeenen Hoogen Vierſchaar ſtaat; wordende dezelve geſpannen door een Baljuw, benevens de Schepenen van de zes hoofddorpen, *Randsdorp*, *Zuiderwoude*, *Landsmeer*, *Sunderdorp*, *Broek* en *Schellinkwoude*, gezamentlijk vierëntwintig in getal. Deezen Regtbank is een Sekretaris toegevoegd. Door aankoop zijn de Regenten der gemelde Hoofddorpen, van derzelver Ambagtsheerlijkheid, in den Jaare 1731, eigenaars geworden, voor de ſomme van zesëndertigduizend guldens. Voor 't overige heeft ieder der gemelde Dorpen zijne eigen Burgerlijke Regeering en Laagen Regtbank; beſtaande, afzonderlijk, uit een Schout, vier Burgemeesteren, even zo veele Schepenen, en een zeker getal van Vroedſchappen, 't welk overal niet even groot is.

Voorts heeft men in *Waterland* een *Dijkgraaf- en Hoogheemraadſchap*; waar onder behooren, behalven de Steden *Monnikendam* en *Purmerend*, de Heerlijkheid van *Purmerland* en *Ilpendam*, nevens de meer gemelde zes Hoofddorpen en onderhoorige Regtsbannen. Het Kollegie, welk het opzigt en beſtuur heeft over den Hoogen Zeedijk en den Laagendijk van *Waterland*, als mede over de Sluizen, Molens en Polderzaaken, beſtaat uit den Dijkgraaf en negen Heemraaden, één van welke uit de Stad *Monnikendam*, één uit de Stad *Purmerend*, één wegens *Purmerland*, en één uit ieder Hoofddorpen wordt gekoozen. Aan dit Kollegie is een Sekretaris toegevoegd. Deeze, gelijk ook de Dijkgraaf, bekleedt dat ampt voor zijn geheele leeven. De Heemraaden blijven ſlegts drie jaaren in 't bewind. De Hooge Zeedijk, boven vermeld, ook wel de Waterlandſche Dijk geheeten, neemt zijn begin bij de Damſluis in de Stad *Monnikendam*, loopt van daar na de Zuiderzee, en langs dezelve, als mede,

vervolgens, langs het Y, door de Dorpen *Uitdam*, *Durgerdam*, *Schellingwoude*, *Nieuwendam* en *Buikfloot*, tot aan den Banpaal bij den Oostzaaner Overtoom.

Ter nadere aanwijzinge van de uitgebreidheid van *Waterland*, en wat men eigenlijk daar door te verſtaan hebbe, noemen wij nog de Dorpen, die in hetzelve gelegen zijn. Zij zijn de volgende: *Ransdorp*, *Durgerdam*, *Holijfloot*, *Zuiderwoude*, *Uitdam*, *Lanasmeer*, *Watergang*, *Sunderdorp*, *Nieuwendam*, *Broek*, *Schellingwoude*, *Buikfloot*. Zints men, in het Baljuwſchap van *Waterland*, verſcheiden Meiren heeft bedijkt en drooggemaakt, heeft zulks aanleiding gegeeven tot het oprigten van een *Kollegie van Heemraadſchap der Waterlandſche Meiren*. Deeze zijn het *Buikflooter-*, het *Broeker-* en het *Belmermeir*.

WATERLOO, (ANTHONY) volgens zommigen te *Amſterdam*, doch volgens anderen te *Utrecht* gebooren, was een goed Landſchapſchilder, die de natuur zeer naauwkeurig wist na te bootzen. Ook heeft men van hem eene menigte Teekeningen en geëtſte Kunſtprenten, die klaar doen zien, dat dezelve naar het leeven gevolgd zijn. De bevallige en zeer natuurlijke ſpiegelingen der voorwerpen in het water, maaken geenzins daar van de geringſte ſieraaden uit. 's Mans geboorte- en ſterfjaar zijn ons niet gebleeken. Alleenlijk weet men, dat hij te *Utrecht* in het St. Jobs-Gasthuis overleeden is. Men mag daar uit afleiden, dat hij met zijne kunſt niet veel heeft overgewonnen.

Zie HOOGSTRATEN *Woordenboek*.

WATERSCHAP VAN WOERDEN; zie WOERDEN.

WATTEN, of WADDEN; bij deezen naam zijn bekend de droogten of ondiepten, tuſſchen het Eiland *Ameland* en het Noordlijk gedeelte van de Provincie *Friesland*.

WAT-

WATWEIDE, ook wel *Waveit* genaamd, is een kleine Ban, in het gedeelte van *Weſtfriesland*, de *Vier-Noorder-Koggen* genaamd, tuſſchen de Dorpen *Wognum* en *Spanbroek*. De uitgebreidheid vinden wij op honderddrieënzeventig Morgens en etlijke Roeden Lands begroot. Het getal der Huizen kan nog geene dertig haalen. Nogthans heeft men 'er eene Gemeente van Hervormden, die haare eigen Kerk heeft, zijnde, weleer, geweest eene Parochiekerk, aan MARIA MAGDALENA toegewijd. De Kerktoren draagt een zeskantigen Spits.

WAVEREN, met *Botshol* en *Ruige-Wilnisſe*, eene Ambagtheerlijkheid, in *Amſtelland*. Oorſpronklijk zijn het drie onderſcheidene Heerlijkheden; doch die tegenwoordig zo naauw aan elkander zijn verknogt, dat de grensſcheidingen bezwaarlijk kunnen worden aangeweezen. Gezamentlijk liggen ze ten Zuiden van het welbekende Dorp *Ouderkerk aan den Amſtel*. *Waveren* beſtaat, voor het grootſte gedeelte, uit uitgeveend land. Het ontleent, hoogwaarſchijnlijk, dien naam van het water *de Waver*, welk het van het gemelde *Ouderkerk* ſcheidt. In *Botshol* ziet men insgelijks weinig meer dan uitgeveend land, terwijl de *Ruige-Wilnisſe*, voor het meerendeel, uit Poelen en Rietland beſtaat. Hoewel de uitgebreidheid der drie Ambagten niet naauwkeurig wordt opgegeeven, zullen zij te zamen, naar gisſing, weinig minder dan vijfhonderd Morgens beſlaan. De Opgezeetenen behooren, in het Kerkelijke, onder *Waverenveen*. Veel overlast leeden de Landzaaten, in den Jaare 1672, van de Franſchen; die, eene uitgeſchreevene Brandſchatting niet goedſchiks kunnende magtig worden, met branden, blaaken, rooven en anderzins, groote verwoestingen aanrigtten.

WAVEREN, (VAN) een zeer vermaard Amſterdamsch Geſlagt, van 't welk wij, op de Regeeringslijsten dier Stad, verſcheiden Leden aantreffen. Zommigen noemden zich bloctelijk VAN WAVEREN; eenigen BORS VAN WAVEREN; anderen, eindelijk, OETGENS VAN WAVEREN. Zie hier de volgreeks, volgens de tijdorde, in welke zij geleefd hebben, nevens eenige bijzonderheden van zommige leden dienſ Geſlagts.

De eerſte, dien wij genoemd vinden, was JACOB FRANSZ OETGENS VAN WAVEREN, in den Jaare 1578 als Raad vermeld. Op hem volgde CLAAS FRANSZ OETGENS VAN WAVEREN, in de Jaaren 1583 en 1584 Schepen, in het volgende jaar Raad geworden, en Burgemeester, in den Jaare 1586; welke waardigheid, vervolgens, in de Jaaren 1588, 1590, 1592, 1598, 1602, 1608 en 1609, door hem bekleed wierdt. Op het Jaar 1592 ontmoeten wij eenen JAN HENDRIKSZOON OETGENS VAN WAVEREN, als Commisſaris der Stad, gelijk ook, in het zelfde bewind, in den Jaare 1598, CLAAS HENDRIKSZOON OETGENS VAN WAVEREN. FRANS HENDRIKSZOON OETGENS VAN WAVEREN, hadt een jaar vroeger in Schepensbank gezeeten, en was Burgemeester in de Jaaren 1599, 1604, 1607, 1611, 1612, 1615, 1617, 1619, 1622 en 1624. Een ander voornaam Regeeringslid uit dit Geſlagt, was, ANTONY OETGENS VAN WAVEREN; hij was Commisſaris in den Jaare 1611, Schepen in de Jaaren 1614 en 1621, was Raad geworden in den Jaare 1620, en tot de Burgemeesterlijke waardigheid verheven in den Jaare 1626; welken aanzienlijken post hij ook bekleedde in de Jaaren 1627, 1629, 1631, in welk jaar wij hem, voor de eerſte maal, betiteld vinden als *Ridder, Heer van Waveren, Botshol en Ruige Wilmisje*; voorts in de Jaaren 1638, 1649 en 1650. Terwijl Prins WILLEM DEN II, in het laatstgenoemde jaar, aan het hoofd eener talrijke Bezendinge, de Hollandſche Steden bezogt, wierdt de Heer VAN WAVEREN, nevens den Oud-Burgemeester PIETER HASSELAAR, aan zijne Hoogheid gezonden, met verzoek, van wegen en uit naam der Vroedſchap „ dat dezelve de moeite ſpaaren wilde om naar hunne Stad te koomen, alzo men hem, „ met zijn gezelſchap, als Afgevaardigden der Algemeene „ Staaten aldaar niet zoude kunnen ontvangen, en ondertuſſchen ongaarne iets doen zoude, 't welk zoude kunnen ſchijnen te ſtrijden met de agting, welke men zijner Hoogheid was verſchuldigd." In den Jaare 1653 vertrok de Heer VAN WAVEREN, nevens den Heer JACOB DE WITT, Burgemeester van *Dordrecht*, na *Lubek*, in de hoedanigheid van Gezant der Algemeene Staaten, om, van wegen dezelve, den Vrede tuſſchen *Zweeden* en *Polen* te bemiddelen. Doch

hun

hun Gezantſchap deedt de gewenſchte uitwerking niet. — JAN VAN WAVEREN koomt voor als Schepen, in de Jaaren 1643, 1645, 1648 en 1653. — FRANS VAN WAVEREN was Commisſaris der Stad, in den Jaare 1650. — JOAN VAN WAVEREN, in den Jaare 1659 Raad in de Vroedſchap geworden, en in de Jaaren 1667 en 1668 Schepen, bekleedde de Burgemeesterlijke waardigheid in den Jaare 1670; hij was *Heer van Waveren*, *Botshol en de Ruige-Wilnisſe*, en overleedt in het jaar van zijn Burgemeesterlijk bewind. — NICOLAAS VAN WAVEREN was in den Jaare 1650 Commisſaris, en hadt, in de Jaaren 1662 en 1664, het Schepensampt bekleed. — Nu volgt Mr. GERARD BORS VAN WAVEREN, in den Jaare 1658 Commisſaris der Stad, in de Jaaren 1663 en 1665 Schepen, in den Jaare 1672 Raad in de Vroedſchap geworden, en Burgemeester in de Jaaren 1683, 1685, 1687, 1689, 1692. Deeze ſtaat, in 's Lands Geſchiedenisſen, bekend voor een kloekmoedig voorſtander der Stedelijke en 's Lands Vrijheid, en niemand ontziende, wanneer het om het handhaaven van dezelve te doen was. — Mr. CORNELIS BORS VAN WAVEREN wordt op het Jaar 1693 als Schepen, en in het volgende jaar als Raad vermeld. — Met het begin deezer Eeuwe, in den Jaare 1703, ontmoeten wij Mr. ANTHONY OETGENS VAN WAVEREN als Commisſaris der Stad, en in den Jaaren 1713 als Schepen; hij was Heer van *Waveren*, *Botshol*, enz. — Vervolgens koomt ons voor Mr. GERARD BORS VAN WAVEREN, als Schepen, in de Jaaren 1723 en 1726; in den Jaare 1725 was hij Raad geworden. De laatſte, dien wij op de Regeeringslijst ontmoet hebben, was BONAVENTURA OETGENS VAN WAVEREN, *Heer van Waveren*, *Botshol* en *Ruige Wilnisſe*. Hij was Raad der Stad, Schepen in de Jaaren 1730, 1737 en 1738, en Burgemeester in den Jaare 1760, in welk jaar hij tevens, op den achtſten December, overleedt. — Hoewel geen eigenlijk Lid der Stads-Regeeringe, veel invloeds, egter, op dezelve hadt nog een ander Lid deezes beroemden Geſlagts. Wij hebben het oog op CORNELIS BORS VAN WAVEREN, in den Jaare 1687 Penſionaris van *Amſterdam* geworden, en die de regten van het Vaderland en zijne geboorteſtad, op last en naar het inzien zij-

zijner Meesteren, kloekmoedig handhaafde, vooral in de twee befaamde geschillen tusschen Prins WILLEM DEN III, over de Zitting van den Graave VAN PORTLAND, van wegen de Ridderschap, in de Vergadering der Staaten van Holland, en over de Nominatie van Schepenen. — Nog ontmoeten wij, op de lijst der Sekretarissen, op het Jaar 1638, Mr. GERARD BORS VAN WAVEREN *Junior*, waarschijnlijk eenen Zoon van den Burgemeester van dien naam, welken wij boven vermeld hebben.

Zie *Regeeringslijsten van Amsterdam.*

WAVEREN, (GYSBERT LAP VAN) een geleerd Utrechtenaar van de voorgaande Eeuwe, en in het begin van dezelve, of, veeleigt, aan het einde der naastvoorgaande (want hier van ontmoeten wij geene naauwkeurige aanteekening) geboo-ren. Volgens het gebruik dier tijden, bezogt hij meer dan één buitenlandsch Hoogeschool, onder andere die van *Leuven* en *Douay*. Behalven de Geschiedenissen, schijnt hij zich ook op de Regtsgeleerdheid te hebben toe gelegd, en kwam hij, met den titel van Meester in die Weetenschap, uit *Frankrijk* in zijn Vaderland te rug. De verzameling der Utrechtsche Historieschrijveren, JOHANNES DE BEKA, JOANNES GERBRANDSZ VAN LEIDEN, WILHELMUS HEDA en anderen, welker rangschikking en beschaaving ARNOLDUS BUCHELIUS op zich hadt genomen, doch in het volvoeren van welk werk hij door den dood verhinderd wierdt, is door VAN WAVEREN voltooid. Voorts heeft hij het Werk van LAMBERTUS HORTENSIUS, over de *Utrechtsche Beroertens*, naagezien, met aanteekeningen vermeerderd en opgehelderd, en 'er de Leevens der Schrijveren, op de vereischte plaatzen, bijgevoegd. In den Jaare 1643 verscheen dit Werk te *Utrecht* in 't licht, in folio formaat. Daarenboven heeft hij eene reeks van Aanteekeningen, vooral de Kerkelijke Oudheden en Geschiedenissen zijner Vaderlijke Stad betreffende, in geschrift naagelaaten. Even min als het geboorte-, is van WAVERENS sterfjaar ons gebleeken.

Zie *Historie van het Utrechtsche Bisdom.*

WAVE-

WAVERENVEEN, gemeenlijk *Waverveen* genaamd, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in *Amſtelland*, ten Zuiden van *Ouderkerk*. Veele gemeenſchap heeft deeze, met de Ambagtsheerlijkheid van *Waveren*, *Botshol* en *Ruige Wilnisſe*, boven vermeld. Door de aanhoudende uitveening is het drooge Land merkelijk verminderd. Volgens de jongſte opgave zou het niet veel boven de honderd Morgens bedragen, terwijl men 'er, volgens eene vroegere opneeming, tweehonderd achtënzestig Morgens hadt gemeeten. Men telt 'er bij de honderd Huizen. Het Kerkje is een eenvoudig gebouw, met Pannen gedekt. Elders hebben wij reeds aangemerkt, dat die van *Waveren* hier hunnen openbaaren Godsdienst oeffenen. In de maand Augustus des Jaars 1731, wierdt *Waverenveen*, door de Heeren Gecommitteerde Raaden der Staaten van *Holland* en *Weſtfriesland*, uit de Graaflijkheids Domeinen, verkogt voor eene ſomme van zeshënzestighonderd guldens. De Heer WILHELMUS HOOGENWAARD, *Heer van Valkeſtein*, wierdt 'er kooper van, en alzo Ambagtsheer van *Waverenveen*.

WAYESTEIN, ('t *Huis*) eene Ridder-Hofſtad, in het Overkwartier van *Utrecht*, ten Noordwesten van het meer bekende *Huis te Amerongen*. Een Toren, die in eenen ſpits uitloopt, is bijkans het eenige kenmerk der Oudadelijkheid deezes Geſtigts; als zijnde hetzelve, voor 't overige, niet meer dan eene boerenwooning. Nog heden ontmoeten wij *Waijeſtein* op de lijst der Utrechtſche Riddermaatige Hofſteden.

WEDERDOOPERS. Bij deezen naam was, kort na het aanbreeken van het licht der Kerkhervorminge, zeer bekend, en maakte, onder denzelven, veel gerugts, een aanhang van Dweepers of Seythoofden. Zij ontleenden hunnen naam van de gewoonte, onder hen ingevoerd, om niemant in hun Genootſchap te ontvangen, 't en zij hij, van nieuws, gedoopt wierdt, hoewel hij reeds in zijne kindsheid, of later, elders den Doop hadt ontvangen. De *Wederdoopers* zelve, evenwel, lieten zich deeze benaaming niet aanleunen, maar beſchouwden

den dezelve als eenen ſcheldnaam; naardien zij in het begrip ſtonden, dat de Kinderdoop een nietmetal was, den naam van Doop niet konde voeren; en, dienſvolgens, de toedieninge der plegtigheid onder hen, in de bejaardheid, t'onregt een *Wederdoop*, of herhaaling van den Doop, genoemd wierdt. Hoewel deeze lieden het eens waren met de Doopsgezinden, omtrent den tijd der toedieninge van het Doopzel, ſchijnen ze, nogthans, met de vreedzaame naavolgers van den vermaarden MENNO SIMONSZ geene verdere gemeenſchap gehad te hebben. Immers zijn de dweeperijen en oproerigheden der *Wederdoopers*, door de verſtandigen der Voorvaderen van de tegenwoordige Doopsgezinden, altoos afgekeurd. 't Is genoeg bekend, hoe veele beweegingen deeze uitzinnigen, t'eenigen tijde, vooral in den Jaare 1535, te *Amſterdam* hebben aangerigt; ſlaande hunne dolzinnigheid aldaar tot het uiterſte over, dat zij, moedernaakt, door de Stad liepen; van waar zij den naam van *Naaktloopers* ontleenden, gelijk wij op dat Artikel in ons *Woordenboek* reeds vermeld hebben. Eenige andere bijzonderheden, de *Wederdoopers* raakende, zijn hier en daar, onder verſcheiden Artikelen der Hoofdperſoonen, vermeld. Zeer gedugt voor *Amſterdam*, en van ſchroomlijke uitzigten, moet het bedrijf der *Wederdooperen* geweest zijn. Immers vindt men aangeteekend, dat zints het ſmood geſpuis, door het oeffenen van een aanmerkelijk getal van doodſtraffen, zo niet geheel uitgeroeid, althans beteugeld was, de Wethouderſchap der gemelde Stad, op den achtſten Maij des Jaars 1536, het beſluit nam, den elfden daar aan volgende, en voorts jaarlijks, op den zelfden tijd, een plegtigen dankdag te houden, over de zege, op de Wederdoopers behaald. Een goed aantal jaaren heeft deeze gewoonte ſtand gehouden. Ook ſtelde de Schilderkunst haar penſeel te werk, om de gedagtenis van de aanſlagen der oproerige beende te vereeuwigen. De Schilder DIRK BERNARDSZOON vervaardigde verſcheiden tafereelen, daar toe betrekkelijk, die, vervolgens, gehangen wierden in het oude Stadshuis, in een vertrek, zedert het *Geſchilderd kamertje* genaamd, doch die, in den brand van gemelde Stadshuis, verteerd zijn geworden. Boven de deur van het St. Elizabethe-Gasthuis, 't welk naast het

het oude Stadshuis plagt te ſtaan, las men, in gouden letteren:

„ Die Bondtgenoten der opinieuſer Anabaptiſten
„ Overvielen deſe plaets en 't Stadhuis 's nachts t'elf uuren;
„ 'sAnderdaechs voor negen uuren ſyn ſy, met macht en liſten
„ Geſlagen, gevangen en moesten Juſticy beſuuren."

Eindelijk ſtondt nog, vóór het verbranden der Nieuwe Kerk, aan eenen der bovenſte Schoorbalken, ter gedagtenisſe der Naaktloopers, te leezen:

„ In 't jaer vyftienhonderd vyfëndertich, wilt dit onthouwen,
„ Liepen hier naeckt mannen ende vrouwen."

Zie J. WAGENAAR, *Beſchrijving van Amſterdam.*

WEEDE, weleer een zeer vermogend en aanzienlijk Geſlagt in *Holland*, vooral in het Zuidlijk gedeelte daar van, alwaar het veele heerlijke goederen bezat; van een groot gedeelte van welke het ontzet wierdt, door de gedachte Overſtrooming in den Jaare 1421, in welke, zo als het verhaal luidt, in éénen nacht, tweeënzeventig Dorpen, in de nabuurſchap van *Dordrecht*, een prooi der golven wierden.

WEELIGENBERG, van ouds een vermaarde Heuvel of hoogte, in *Kennemerland*, niet verre van *Haarlem*, in het Zuiden dier Stad. HADRIANUS JUNIUS verhaalt, dat de Heuvel ten zijnen tijde nog vermaard was, door eene gewoonte, welke toen reeds, zints onheugelijke tijden, hadt plaats gehad. Hij verhaalt, naamelijk, hoe de nieuw getrouwde vrouwen, 's daags naa haaren trouwdag, op wagens derwaarts reeden, met haare oude Vriendinnen en Speelgenootjes, om dezelve aldaar voor gehoudene kennis en gemeenzaamen omme-

gang

gang te bedanken; als zullende zij, voortaan, zich opzettelijk tot de huiszorge bepaalen. De Dichter AMPZING vermeldt insgelijks deeze gewoonte, en bepaalt, eenigermaate, de plaats en ligging van den Heuvel, in de volgende aartige dichtregels:

„ Of wilt gy aan de zy Ruighavers hof paſſeeren,
„ En voorts door Bennebroek naar Haarlem wederkeeren,
„ Of langs den *Weelgenberg*, die recht daar voor dy leidt,
„ Daar ik verhaalen moet het geene dat men zeidt:
„ Te weeten, dat alhier de nieuwgetrouwde Bruiden
„ Den tweeden Bruilofsdag met haare jonge luiden
„ Vergaderden voor 't laatst, om onder 't recht voordaan,
„ Om onder 't echte jok van 't lieve bed te ſtaan."

Zie HADRIANI JUNII *Batavia*; S. AMPZING, *Beſchrijving van Haarlem*.

WEENINX, (JAN BAPTISTA) geboóren te *Amſterdam*, in den Jaare 1621, hadt tot Vader JAN WEENINX, een vermaard Bouwmeester, en in zijne zaak zo bedreven, dat men hem, in de wandeling, *Jan kunst*, of *Jan met de kunst*, noemde. Van wegen het vroegtijdig overlijden van deezen, wierdt JAN BAPTISTA, eerst bij eenen Boekverkooper, en vervolgens in eenen Lakenwinkel beſteed. De reden dier veranderinge was, onder andere, om te beproeven, of 'er geene mogelijkheid ware om hem af te trekken van zijne onweerſtaanbaare zucht tot de Teekenkunst. Geen ſtukje papier viel hem in handen, of hij maalde 'er kladden en teekeningen op. Zijne Moeder, geenen kans ziende om haaren Zoon, in eenig ander bedrijf, gelukkig te doen ſlaagen, beſloot dan, de roeping der natuure te volgen. Eerst beſteedde zij hem bij eenen JAN MICKER, en vervolgens bij den vermaarden JAN BLOEMAART, te *Utrecht*. Naarſtig beſtudeerde hij aldaar oude vervallene Schuuren, Huizen en foortgelijke voorwerpen. Om nog eene andere

be-

behandeling te leeren, genoot hij vervolgens nog twee jaaren het onderwijs van NIKOLAAS MOJEST, wiens penſeel hij zo naauwkeurig leerde naabootzen, dat de ſtukken des leerlings van die des Meesters bezwaarlijk konden onderſcheiden worden. Thans den ouderdom van achttien jaaren bereikt hebbende, beſloot WEENINX op zich zelven te werken, en met een om in 't huwelijk te treden, met eene dogter van den Landſchappen Schilder GILLIS HONDEKOETER, Grootvader van den meer bekenden Vogelſchilder MELCHIOR HONDEKOETER. Vier jaaren hadt hij nu in 't huwelijk geleefd, en in het derde jaar daar van eenen Zoon verwekt, wanneer hem de zucht bekroop tot het doen eener reize na *Italie*. Doch daar hij ligt begreep, dat zijne Huisvrouw, indien hij dezelve van zijnen wensch verwittigde, ter vervullinge daar van niet zou te beweegen zijn, beſloot hij, heimelijk te vertrekken. 't Geſchiedde. Zijne Vrouw hem ſchielijk misſende, zondt eenige vrienden uit, die hem te *Rotterdam* agterhaalden, en voorts bepraatten, daar hij zo zeer op de Italiaanſche reize was geſteld, alvoorens van zijne Echtgenoote behoorlijk afſcheid te neemen. WEENINX keerde dan te rug na *Amſterdam*, en verwerf van zijne Vrouw verlof, om vier maanden te *Rome* te vertoeven. Niet lang hadt hij aldaar geſchilderd, of de roem zijns kunstvermogens vloog door de Stad. Van alle kanten deedt men aanzoek bij hem om voortbrengzels van zijn penſeel. Gaarne hadden de Paus en de Kardinaal PAMFILI gewenscht, dat hij voor altoos zijn verblijf te *Rome* wilde vestigen, en deeden hem, ten dien einde, den voorſlag, om zijne Huisvrouw derwaarts te ontbieden. Op haare weigering om over te koomen, wierdt WEENINX te raade, in eigen perſoon haar te gaan haalen. Doch naa dat hij in het Vaderland was te rug gekoomen, wisten zijne Vrienden hem tot blijven te bepraaten. Lieden van hoogen rang, begeerig na het bezit der vrugten van 's Mans kunstpenſeel, voegden hunnen aandrang daar nevens. Eerst zette WEENINX zich neder te *Utrecht*, en nam, vervolgens, zijn verblijf op het adelijk Huis *ter Mei*, bij het Dorp *de Haar*, boven ſtraks genoemde Stad gelegen. Van WEENINX

 wordt

wordt getuigd, gelijk ook, met 'er daad, zijne voortbrengzels, nog voorhanden, uitwijzen, dat hij in alle deelen der Schilderkunst uitmuntte; en dat hij, daarenboven, Stukken van merkelijk grootte, in ongelooflijk korten tijd konde afdoen. Tot bittere ſmarte van veele kunſtverzamelaars, overleedt onze Kunſtenaar reeds in het negenëndertigſte jaar zijns ouderdoms. Hij liet eenen Zoon na, JOHAN WEENINX genaamd, insgelijks een vermaard Kunſtſchilder, en in maniер en behandeling zo gelijk aan zijnen Vader, dat zijne Stukken, immers die van den vroegſten tijd, van zijns Vaders Kunſtgewrogten bezwaarlijk kunnen onderſcheiden worden. Meest ſchilderde hij dood en leevend Wild, als mede bloemen en fruiten. Onder zijne meer uitvoerige Kunſtgewrogten mogen genoemd worden, eenige Altaarſtukken, in de Roomſche Kerk op het Begijnhof te *Amſterdam*, en onder dezelve eene Geboorte des Zaligmaakers, en eene Hemelvaart der Gezegende Maagd, die zeer uitvoerig en kragtig zijn geſchilderd. JOHAN WEENINX overleedt, in den Jaare 1719, in verre gevorderden ouderdom.

Zie HOUBRAKEN en VAN GOOL.

WEER, (*Huis te*) een aloud Geſtigt, in *Rhijnland*, onder het Dorp *Waſſenaar* gelegen, eenigzins vermaard, als zijnde weleer geweest de eigendom van den vermaarden Leidſchen Penſionaris ROMBOUT HOGERBEETS, welke, naa zijn ontſlag uit den Loevesteinſchen Staatskerker, aldaar, hoewel ſlegts een korten tijd, zijn verblijf hieldt, naardien hij, omtrent vijf weeken naa zijne komst aldaar, op den zevenden September des Jaars 1625, overleedt.

WEERDESTEIN, eene Ridder-Hofſtad, in het Overkwartier van het Sticht van *Utrecht*, onder *Neder-Langbroek*, is niet meer dan een vierkante ſteenen Toren, van eene Graft omringd. Ondanks dit gering aanzien, bezit en geniet de eige-

eigenaar daar van het regt; om in de Utrechtſche Riddeſchap te kunnen beſchreeven worden.

WEERSTALLEN. Bij deezen naam waren, van ouds, in *Friesland* bekend, zekere hoogten, op welke de Landdagen, onder den blooten Hemel, gehouden wierden. Een Gehugt, ongeveer een half uur gaans van het Vlek *Makkum*, aan den rijweg na *Bolswerd* gelegen, thans gemeenlijk bij den naam van *de Weeren* bekend, zou, niet onwaarſchijnlijk, zodanig een *Weerſtal* geweest zijn. Op het Artikel MIDLUM, hebben wij, in ons Deel XXIII. bl. 67, met opzigt tot dat Dorp, het zelfde aangemerkt.

WEESP, of, gelijk anderen ſchrijven, *Wezop*, de aanzienlijkſte der drie Steden, die in of omtrent Gooiland leggen, is ruim twee uuren gaans van *Amſterdam*; een half uur van *Muiden* en twee uuren van *Naarden* gelegen. De Vegt, die digt aan *Weesp* vrij breed is, loopt door de Stad. De Stads Wallen zijn van aarde opgehaald naar de hedendaagſche Vestingbouwkunde, inzonderheid aan dat gedeelte, 't welk aan den Oostkant van de Vegt gelegen is, en met een lange Brug, aan welke Tol betaald wordt, aan de Stad gehegt wordt: over deeze Brug is een fraaie Steenen Poort, gelijk ook eene diergelijke aan de Zuidzijde der Stad gevonden wordt, beide in den Jaare 1676 naar den hedendaagſchen trant gebouwd: aan de Noordzijde van de Vegt is nog een Poort met ſteene Rondeelen, welke tot een Gevangenhuis gebruikt wordt. Men noemt deeze Poorten de Muider Poort, de Utrechtſche Poort en de Naarder Poort. De Stad heeft verſcheide Straaten en Graften, die zeer wel betimmerd zijn. Volgens Handvest van ALBRECHT VAN BEYEREN, van den Jaare 1401, wierdt het Regtsgebied van *Weesp* uitgebreid, ten einde de Stad te kunnen uitleggen, en Keizer KAREL DE V, heeft hier omtrent nog een breeder Voorregt gegeeven in den Jaare 1552, vergunnende aan die van *Weesp* twee nieuwe Straaten te maaken, de eene ſtrekkende, naar luid der Handvest, van de Slijkſtraat af tot aan de Noordzijde van 't

Kerkhof, en de andere van de Zuidzijde van 't zelfde Kerkhof tot aan het Zuideinde van de Stad, en dit alles ter wijdte van twee- of drieëntwintig voeten, lijnregt uitgaande. Om dit ter uitvoer te brengen, geraakten die van *Weesp* in geſchil met een der Nonnen-Kloosters der Stad, genaamd het *Jonge Konvent*, alzo volgens dit Oktrooi, de nieuwe Straat aan de Zuidzijde van het Kerkhof zou hebben moeten getrokken worden door het Klooster heenen; ter welker plaatze zij voor een gedeelte Oostwaarts heenen geleid wierdt tot op zekeren afſtand. Bij deezen Brief wierdt hun ook nog toegeſtaan, om in plaats van de Duiker of Zijl, aan de Zuidzijde van de Stad een Sluis te leggen ter wijdte van acht voeten; waar toe zij reeds verlof gekreegen hadden van Hertog JAN VAN BEYEREN, bij zijnen Brief in het Jaar 1422 gegeeven: maar mooglijk hadden zij toen geen regt om den Tol op deeze Sluis te vorderen, dien Keizer KAREL bepaalde op een halven Stuiver Brabants voor ieder doorvaarende Schuit. De gemelde ALBRECHT vergunde, in het Jaar 1386 aan die van *Weesp* eene vrije Jaarmarkt, geduurende vier dagen voor en vier dagen naa *St. Viktors* dag, op den achttienden October; en omtrent deezen tijd, wordt de Jaarmarkt nog tegenwoordig gehouden, behalven dat 'er ook des Dingsdags en Vrijdags een Weekmarkt is.

Volgens de gedagten van PONTANUS zou de Stad *Weesp* haaren naam gekreegen hebben van de *Uſipeten* of *Uſipiers*; 't welk geen groote waarſchijnlijkheid heeft, om dat men eer mag ſtellen dat deeze Volkeren een hoek van *Kleefland* en *Munſterland* bewoond hebben. De zaak is te duister om 'er met eenigen grond over te redeneeren.

Wanneer of omtrent welken tijd de Stad gebouwd wierdt, is onbekend: hoewel SIMON VAN LEEUWEN zegt, dat het door de Burggraaven van *Leisen* geſchied is, waar van hij nogthans geen bewijs bijbrengt. Eertijds zou *Weesp* een Kaſteel geweest zijn, dat aan een Geſlagt van dien zelfden naam behoorde, gelijk men leest van eenen BERO VAN WESOPA in zekeren Brief van ANDREAS, Biſchop van *Utrecht*; welke Brief in 't Jaar 1131 gegeeven wierdt. Het zou ook den

naam

naam van *Wispe* gevoerd hebben, 't welk blijkt uit een' anderen Brief van Bisschop GODEFRIDUS, waar in hij meldt dat EGBERT VAN AMSTEL hem de helft van de Tienden in *Wispe* weder gegeeven hadt. GYSBRECHT VAN AMSTEL magtigde, in den Jaare 1233, den Heere MENSO VAN WESEPE om van zijnentwege afstand te doen van zekere Goederen in *Bukescope* aan de Abdisse van *Rijnsburg*. Wij twijfelen of *Weesp* een Stad geweest is, toen het door de Kennemers, in den twist van den Graave VAN LOON, in 't Jaar 1204, tot asche verbrand wierdt, naardien WILHELMUS Procurator van *Egmond*, het Latijnsche woord *Villa* gebruikt, waar door hij elders plaatzen betekent, die nimmer Steden geworden zijn. Bisschop JAN VAN ARKEL heeft het ter zelfder tijd als *Muiden* verbrand, te weeten in den Jaare 1356. Mooglijk was *Weesp* toen kort te voren eene beveste Stad geworden. Hertog WILLEM VAN BEYEREN spreekt in de eerste Handvest van *Weesp*, gegeeven in den Jaare 1255, als van eene beveste Stad, en bepaalt derzelver Vrijheid tot den uitersten kant van haare Grafte. De Stad wierdt in 't Jaar 1374 mede gekweld met de Brandschattinge, die de Utrechtschen aan verscheide Plaatsen in *Holland* afdwongen, om zich te wreeken over den hoon van Hertog ALBRECHT VAN BEYEREN. Naderhand, te weten in of omtrent den Jaare 1455, moet men in *Holland* wederom eenige bekommeringen gehad hebben voor een aanval der Utrechtschen; dewijl FILIPS VAN BOURGONJE toen aan die van *Weesp* en *Weesper-Kerspel* beval, dat zij de Stad, Poorten en Vesten in aller manieren zouden sterken, bewaaken en bewaaren, alzo die van *Utrecht*, gelijk hij zegt, eenige van de Steden hun naastgelegen zouden tragten in te neemen. De Geschiedenissen melden evenwel niet dat 'er in dien tijd aan *Weesp* iets vijandlijks is overgekomen. Maar aan het zelve bejegende wederom in den Jaare 1505 een gelijk lot als aan die van *Muiden*, door den moed van KAREL VAN EGMOND, Hertog van *Gelaer*, die de Stad bemagtigde, door aan den eenen kant brand in dezelve te doen stigten, en ze aan den anderen kant te overrompelen; terwijl de Burgers bezig waren om het vuur te blusschen. *Weesp*

heeft de zijde van den Koning van *Spanjè* gehouden tot in den Jaare 1577, wanneer het een Verdrag aanging met den Prinſe VAN ORANJE om zich aan de Staaten over te geeven. In of omtrent den Jaare 1647 is 'er een Nieuwe Uitlegging der Stad geſchied, waar toe door de Staaten van *Holland* en *Weſtfriesland*, op den 5 November, Oktrooi verleend wierdt, waar door het Regtsgebied der Stede mede vergroot geworden is.

Volgens de jongſte opneeminge der Huizen in den Jaare 1732, wierden 'er in *Weesp* 494 in de Lijst der Verpondinge gebragt, zo dat de Stad zeder den Jaare 1632 in getal van Huizen is toegenomen, naardien 'er in dien tijd maar van 341 gemeld wordt. In 't Jaar 1739 beliepen de Verpondingen te *Weesp* f 2879 : - : - :

Waar af gaat de Vermindering bij Doleantie, in den Jaare 1740 f 17 : 12 : - :

f 2861 : 8 . - :

En waar bij gevoegd moet worden de Verhooging wegens de van nieuws getimmerde en verbeterde Gebouwen f 35 : 14 : - :

Komt voor den gantſchen beloop der Verpondingen f 2897 : 2 : - :

Het Stadhuis, ſtaande op de *Grobbe*, aan een ſteenen Brug, met een fraai Voorplein, wierdt, in den Jaare 1634, vrij deftig gebouwd, doch, in den Jaare 1669, merkelijk vergroot. Het pronkt met een doorluchtig Toorentje. Boven in den Gevel ſtaat het Beeld der Geregtigheid, bijna leevens groote; een weinig laager ziet men het Wapen van Holland, en boven den Ingang het Wapen der Stede. Beneden in het zelve, ten einde van een ruim Plein, is de Vierſchaar, in welke, boven de Zitplaats van Schepenen, SALOMONS eerſte Geregt verbeeld is in fraai Schilderij, door GYSBERT J. SIBILLE, Burgemeester van *Weesp*, wiens naam in de Schilderboeken niet bekend is, doch wiens kunst hier der beſchouweren opmerking verdient. Ter zijde van de Vierſchaar,

ſchaar, met eenige trappen na boven, treedt men in Schepenskamer, waar in een andere Schilderij, in welke de Vergadering van Schout, Burgemeesteren en Schepenen der Stad *Weesp*, gelijk dezelve in den Jaare 1652 beſtondt, door den gemelden Kunſtenaar, naar 't leeven, is afgebeeld. In dit Stadhuis heeft men ook een Raadkamer, Burgemeesterskamer en andere Vertrekken, in welker zommigen nog eenige Schilderijen van denzelven SIBILLE ten toon hangen.

De Waag ſtaat aan de Vegt, en plagt voormaals het Stadhuis te zijn.

De Kerk is vrij groot en niet onſierlijk. Zij is van een Orgel voorzien, 't welk een zeer aangenaam geluid geeft. De Toren, aan deszelfs benedenſte gedeelte met Leijen gedekt, is, hooger op, doorluchtig en eindigt in den top met een Appel. Het Klokkenſpel, dat in deezen Tooren hangt, wordt zeer gepreezen. De Kerk wordt bediend door twee Predikanten, Leden van de Klaſſis van *Amſterdam*. Onder deezen Kerkvang behooren ook de Ledemaaten van *Weesper-Kerſpel*, en van de vier Ouderlingen, in den Kerkenraad van *Weesp*, zijn 'er twee uit het Kerſpel.

De Lutherſchen hebben hier ook een taamlijk groote Gemeente en een goede Kerk, die voor eenige jaaren vernieuwd wierdt.

De Stadle der Roomschgezinden te *Weesp* wordt bekleed door een waerelds Prieſters.

De Doopsgezinden plagten hier mede eene Vergaderplaats te hebben, en eigen Leeraar; doch door het uitſterven van het meeste getal van Ledemaaten dier Gemeente, is 'er bij het openvallen der plaatze geen ander Leeraar verkoozen. Maar eenige jaaren geleden, plagten 'er de Leeraars der Gemeente te *Amſterdam*, nog zomtijds in den Zomer te predikken, voornaamlijk ten gevalle der Doopsgezinden, die omtrent *Weesp* hunne Buitenplaatzen hebben.

Twee Weeshuizen zijn 'er in *Weesp*; het Burger-Weeshuis, 't welk een vrij goed gebouw is, en het Armen-Weeshuis, waar in ook de Burger-Weeskinderen, die boven de twaalf jaaren oud zijn, worden opgevoed. Zij zijn beide

van Kloosters geſtigt, en waren tot den Jaare 1655 met malkander vereenigd. In het Armenhuis leeren de Jongens allen de Lakenweeverij, doch in het Burger-Weeshuis ſtaat het hun vrij een Ambagt, naar hunne zinlijkheid, te kiezen. Ieder deezer Huizen wordt door vier Regenten beſtierd.

Het Gasthuis, 't welk het *Bartholomeus Gasthuis* genoemd wordt, ſtaat agter het Stadhuis. Het is een aanzienlijk Geſtigt en het fraaiſte der Stad. Hier in kunnen alle Vreemdelingen voor een enkelen nagt Huisvesting vinden. In het zelve worden ook onvermogende door de Diakonie beſteed.

In *Weesp*, plagten voor deezen veele Brouwerijen en derzelver Bieren zeer vermaard te zijn, zo binnen als buiten 's Lands; doch deeze neering is genoegzaam geheel vervallen: thans is 'er maar één, waar in ook de Mol gebrouwen wordt, die eenig vertier in de nabijgelegene Steden heeft. De Brandewijn van Moutwijn en Jenever zijn de grootſte tak van 't beſtaan deezer Plaats. Men heeft 'er dertig Branderijen, met vijfënvijftig ruige Ketels, waar toe tien Mooleus in gang zijn. Het mesten der Varkens is een gevolg van deeze neering. De Laakenweeverij wordt ook in *Weesp* gepeffend.

De Regeering van *Weesp* beſtaat uit den Hoofd-Officier, die dezelfde is als de Drosſaard van *Muiden*, den Schout, die ook het Ampt van Stedehouder van den Hoofd-Officier bekleed; drie Burgemeesters, zeven Schepenen en eenëntwintig Vroedſchappen. Twee Sekretarisſen zijn 'er mede, waar van de een het Kollegie van Burgemeesteren en Vroedſchappen en de andere de Schepenen of het Geregt bedient. Tot het verkiezen dezer Schepenen wierdt bij Handvest van JAN VAN BEVEREN vastgeſteld, dat te *Weesp* Schepenen zouden zijn, die 's Graaven Dienaar, waar door de Hoofd-Officier verſtaan moet worden, aldaar zetten zal. Vervolgens maakte FILIPS VAN BOURGONJE eene andere ſchikking, bij Handvest van den tweeden December des Jaars 1445, volgens welke eenëndertig der rijkſte Poorteren, die meest leggende Erve en ſtaande Getimmerte hebben, en hoogst daar op in 't ſchot ſtaan, alle jaaren op *Vrouwendag*, bij de meeste ſtemmen, kie-

kiezen zullen veertien *notabele* Mannen uit de gemelde eenëndertig of uit andere Poorteren, uit welke veertien perſoonen, zeven door den Raade van Holland met de meeſte ſtemmen gekooren wezende, door den Baljuw van Gooiland, of die de Hertog als Graaf zoude magtigen, moest worden beëedigd. Deeze zeven Schepenen zouden onmiddelijk het eerſte jaar drie Burgemeesters kiezen, en vervolgens ieder jaar twee nieuwe, laatende een oude in de Regeeringe blijven, en om de kleinheid der Stad wierdt hun ook vergund halve Zusterlingen, in plaatze van Agter-Zusters-kinderen te verkiezen. Tegens deeze Handvest kantte zich Heer LODEWYK VAN MONTFOORT, toen Baljuw van Gooiland, beweerende voor den Preſident en Raade van *Holland*, dat hij in bezitting was om Schepenen te zetten naar zijnen wille, gelijk zijn Voorzaat ook geweest was, 't welk die van *Weesp* bij het verkrijgen van de Handvest aan den Graave verzweegen hadden; waar op aan de Afgezondenen, die in naame van de Stad *Weesp* voor den Hove verſcheenen waren, gevraagd wierdt of zij zich vermaten magt te hebben om den Baljuw deswegens naar ſtijle van Regten te volgen; doch zij zich hier toe niet gelast vindende, wierdt voor dien tijd, behoudens ieders regt, verſtaan dat de Baljuw eenige perſoonen zoude benoemen, en ook de Afgezondenen van *Weesp* eenige anderen om daar uit de Schepenen voor dat jaar te kiezen, door de geenen, die hier toe bij den Preſident en Raade zouden worden gemagtigd, en zou de zaak verder bepleit en hier op uitſpraak gedaan worden naar behooren. Wij weeten niet of hier op eenig verder vervolg in Regten geſchied is. Uit zeekere Ordonnantie van den Hove van Holland, uitgegeeven den zevenden September des Jaars 1541, blijkt dat het regt om Schout en Schepenen te verkiezen, al voor dien tijd, aan den Baljuw als Hoofd-Officier is gelaaten; gelijk de verkiezing van Schepenen nog tegenwoordig, volgens Reſolutie van den twintigſten Maart 1603, jaarlijks, door hem, op den tweeden Februarij geſchiedt. Schepenen kiezen jaarlijks, volgens de aangehaalde Handvesten, de Burgemeesteren. De Sekretaris van den Gegte wierdt, van ouds, door de Graaflijkheids Rekenkamer

of nu door Gekommitteerde Raaden aangeſteld: doch Burgemeesteren ſtellen hunnen eigenen Sekretaris aan.

Het Wapen van *Weesp* beſtaat in een Zilveren Paal op een Blauw Veld.

WEESPER-KERSPEL, beſtaat uit verſcheiden Landen of Polders, rondsom *Weesp* gelegen, welke verdeeld zijn in deeze vier Stokken; *Overvegt*, waar onder *Uitermeer*; wijders het *Gein*, de *Gaasp* en *Bijlemer*. Zij bevatten te zamen volgens de Quohieren der Verponding tweeduizend tweehonderdzeven Morgens, vijfhonderdvijfſtig Roeden Lands. In den Jaare 1632 wierden 'er honderdvierëntwintig, en in die van den Jaare 1732, honderddrieënvijfſtig Huizen voor *Weesper-Kerspel* in de Lijſten der Verponding gebragt; doch ten aanzien van de laatſte Lijſten vinden wij aangeteekend, dat 'er, van ouds, geſchil zijnde tuſſchen *Weesp* en *Weesper-Kerspel* over de Jurisdictie en Gadering voor *Bloemendaal* en Hollandsch *Ankeveen*, een afzonderlijk Quohier voor deeze Distrikten is opgeregt, en voor dezelve aangeteekend eenëndertig Huizen en vijf Molens. Volgens medegedeelde berigten, zijn 'er in de achttien Polders van *Weesper-Kerspel*, met *Bloemendaal* en *Ankeveen* hier onder begreepen, drieduizend achthonderdeen Morgen, drie Hont en zestien Roeden Lands met honderdvijfëntachtig Huizen. *Overvegt* legt ten Oosten der Stad *Weesp* en ten Noordoosten van *de Vegt*: het *Gein* ten Zuidwesten van die Rivier en de Stad tot aan het Regtsgebied van *Abkoude*; en heeft ten Westen het *Water*, naar het welk het den naam voert: *de Gaasp*, insgelijks naar een Stroompje van deezen naam geheeten, langs welk het zich heenen ſtrekt, legt ten Westen van *Weesp*. De *Bijlemer*, welke gedeeld is in *Oost-* en *West-Bijlemer* Polder, paalt ten Oosten aan het *Gein* ten Noordoosten aan *de Gaasp* en ten Noordwesten aan de *Bijlemermeir*. De *Bijlemer*, hoewel zij, van ouds, niet groot geweest is, was echter uitgeſtrekter eer de *Bijlemermeir* bedijkt wierdt; dewijl 'er eenigen van de *Bijlemer* Landen in de bedijking zijn ingetrokken. *Weesper-Kerspel* heeft

heeft een afzonderlijk Regtsgebied van de Stad *Weesp*; doch hier over zijn nu en dan eenige geſchillen tuſſchen Burgemeesteren dier Stad en de Ingelanden van het Kerspel gereezen. De vier Stokken van *Weesper-Kerspel*, boven gemeld, zijn verdeeld in twee Regtbanken. *Overvegt*, of *Uitermeer*, met het *Gein* en de *Gaasp* maaken de eene Regtbank en die van de *Bijlemer* de andere Regtbank uit. In beiden ſpant de Hoofd-Officier de Hooge Vierſchaar met Schepenen, die ook met den Schout aan hun Hoofd in 't Civiel vonniſſen. De Regtbank van *Overvegt*, het *Gein* en de *Gaasp* heeft zeven Schepenen, van welke de Hoofd-Officier, volgens Reſolutie der Staaten van *Holland* en *Weſtfriesland* van den twintigſten Maart des Jaars 1663, gehouden is in het eene jaar vier Schepenen te kiezen, die in de Stokken woonagtig zijn, bij welken hij als dan drie anderen uit de Ingelanden voegen mag, die geenen vaste woonplaats in de Stokken hebben. In het andere jaar moet de Hoofd-Officier drie Schepenen, in de Stokken woonagtig, kiezen, en hij mag 'er vier uit de Ingelanden bijvoegen. De Regtbank van de *Bijlemer* heeft vijf Schepenen. De Schout, eigenlijk een Subſtituit van den Hoofd-Officier, en de Sekretaris, zijn dezelfde als die der Stad *Weesp*. Ten aanzien van het Schout-Ampt, is voorgevallen, dat de Baljuw van Gooiland, als Hoofd-Officier van *Weesper-Kerspel*, in den Jaare 1541, eenen anderen Schout dan dien van *Weesp* over het Kerspel aanſtelde: doch Burgemeesters dier Stad vielen hier over klagtig aan den Hove van *Holland*, en bij uitſpraak wierdt vaſtgeſteld dat dit Ampt door den zelfden perſoon zou worden bekleed. De Ridder HOOFT, als Hoofd-Officier van *Weesp* en *Weesper-Kerspel* hadt, in den Jaare 1632, eenige moeilijkheid met die van het *Kerspel*, over het aanſtellen van een Sekretaris; alzo de Huislieden eenen bijzonderen Sekretaris over hunne Geregten wilden aangeſteld hebben. Maar hier in is geen verandering voorgevallen. Voorheenen hadden die van de *Bijlemer* hun eigen Regthuis: doch de Regtbanken zitten tegenwoordig op het Stadhuis te *Weesp*, als Leden van het *Weesper-Kerspel*.

WEILO,

WEILO, (FREDERIK RAGSTAT VAN) een geleerde Jood, waarſchijnlijk in *Kleefsland*, of wel in de Stad *Kleef* zelve geboóren, omtrent het midden der voorgaande Eeuwe, bekleedde, eenigen tijd, den post van Rabbi onder de zijnen. Intuſſchen veranderde hij van begrippen, en erkende openlijk de waarheid van den Christlijken Godsdienst, door het ontvangen van den Doop, in de Hervormde Gemeente te *Kleef*; bij welke gelegenheid hij den naam van FREDERIK, naar dien van den Keurvorst van *Brandenburg*, aannam. Van zijnen overgang uit het Jooden- tot het Christendom, en alzo van de opregtheid zijner overtuiginge, gaf VAN WEILO rekenſchap, in een Werkje, 't welk hij, kort naa die godsdienstverandering, in het drieëntwintigſte jaar zijns ouderdoms, in 't licht gaf, onder den titel: *Theatrum lucidum, exhibens verum Meſſiam, Dominum noſtrum Jeſum Christum, ejusque honorem defendens contra accuſationes Judæorum, ſeu Rabbinorum, in genere, ſpeciatim R. Libman Nitzachon*; „ Het „ der Toneel, vertoonende den waaren Meſſias, onzen Heer „ JEZUS CHRISTUS, en deszelfs eere verdeedigende tegen de „ beſchuldigingen der Jooden, of Rabbijnen, in 't algemeen, „ met naam Rabbi LIBMAN NITZACHON." In dit Wetkje, 't welk, in den Jaare 1671, te *Amſterdam*, in duodecimo, het licht zag, ontmoet men veele bijzonderheden, raakende den valſchen Meſſias, SABATHAI TZEBBI, die, voornaamlijk in Turkije, merkelijk gerugts hadt gemaakt. Naderhand bekleedde VAN WEILO het Leeraarampt onder de Hervoemden, in de Gemeente te *Spijk*, een Dorp bij *Gorichem*. Hier doopte hij, op den tienden Februarij des Jaars 1686, een Portugeeſchen Jood, welke, door het ſtraks gemelde Werkje, en door nog een ander, 't welk hij, in den Jaare 1683, in het Nederduitsch hadt laaten drukken, van de waarheid en het gezag des Christlijken Godsdiensts was overtuigd geworden. De Leerrede, van welke de Text was Pſalm II: 6, bij die plegtige gelegenheid uitgeſproken, wierdt insgelijks door den druk gemeen gemaakt.

Zie de *Boekzaal van* KONIG.

WEL,

WEL, een Heerlijkheid en Dorp in *Gelderland*, in de *Bommerlerwaart*, aan den Maasdijk, ſchuins tegen over den Schans *Crevecoeur* gelegen. Te gader met die van *Amerzode*, worden 'er de Hervormden door eenen zelfden Leeraar bediend. Bij het Dorp ligt een Slot of Kaſteel, 't welk, in den aanvang van den Spaanſchen Oorlog, merkelijk heeft geleeden.

WELDAM, een oud adelijk Geſlagt, waar van zich de eene tak in *Holland*, de andere in *Zeeland* hadt uitgebreid. Op het Jaar 1386 ſtaat zekere WILLENAAR VAN WELDAM als Houtvester van Holland vermeld. Omtrent dien zelfden tijd leefde in *Zeeland* WILLEM VAN WELDAM, van wien verhaald wordt, dat hij in de St. Lievenskerk te *Zierikzee* eene Kapelle deedt bouwen. De laatſte Erfdogter van dit Geſlagt tradt in den echt met iemant uit het Geſlagt van CATS; van waar een Tak van hetzelve de naam van CATS VAN WELDAMME aannam.

Zie S. VAN LEEUWEN *Bat. Illuſtr.* en BROUERIUS, *Zeeland. Illuſtr.*

WELGEBOORENE MANNEN. Bij deezen naam zijn bekend, de perſoonen, welke, onder andere, in den Baljuwſchappen van *Rhijnland*, *Delfsland* en elders, nevens de Baljuw, den vierſchaar ſpannen. De oorſprong deezer benaaminge worde gezogt in het onderſcheid van de drie Klaſſen of Standen van perſoonen, uit welke de Landzaaten, van ouds, in deeze Gewesten beſtonden. Men vondt 'er, naamelijk, Edelen of Vrijen, die aan niemant onderworpen waren; Dienstbaaren, of Onvrijen, die in lijfeigenſchap en ſchuldige dienstbaarheid onder den eenen of anderen Heer behoorden; en uit *Welgeboorene*, of vrijgemaakte lieden, welker Ouders, of Voorouders, van de Lijfeigenſchap ontſlagen waren, het zij bij gunst, door verdienſte, door uitkoop, of op eenige andere wijze. De perſoonen, of Regters, die nevens den Baljuw te

regt

regt zaten, moesten Welgeboorene en Vrije luiden zijn, om reden, dat 'er niet alleen over Onvrijen, maar ook over Vrijen en Welgeboorene regt moest gesproken worden.

Zie VAN LEEUWEN, *Kostumen van Rijnland.*

JL

165